



ทฤษฎีและแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนชาวนา

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา
ชินสัคค สุวรรณอัจฉริย
อภิชาติ ทองอยู่
วรวิทย์ เจริญเลิศ
มณีมัย ทองอยู่
พรพีไล เลิศวิชา

การค้นคว้าเพื่อเขียนหนังสือนี้ได้รับทุนอุดหนุน
จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง
คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
และมูลนิธิสวัสดี

กันยายน 2541

สารบัญ

	หน้า
คำขอบคุณ	1
บทนำ	2
บทที่ 1 ทฤษฎีสำนักองค์การการผลิิตของชาวนา	6
บทที่ 2 วิวาทะระหว่างทฤษฎีสำนักองค์การการผลิิตกับทฤษฎีมาร์กซิสต์	56
บทที่ 3 แนวคิดอนาธิปัตย์นิยมในยุโรป	74
บทที่ 4 แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนชนชาวนาในอินเดียและลาตินอเมริกา	109
บทที่ 5 แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนชนชาวนาในประเทศไทย	144
ประวัตินักคิด	165
เชิงอรรถ	176

คำขอบคุณ

คณะผู้เขียนขอขอบคุณศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมูลนิธิสวัสดิ์ เจ้าของโครงการศึกษานี้ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ผู้ให้ทุนสนับสนุนโครงการฯ อาจารย์ ธีรนาถ กาญจนอักษร ผู้ร่วมเดินทางไปฝรั่งเศสและสเปน คุณช่อทิพย์ นาถสุภา ผู้ร่วมเดินทางไปเปรู Dr. Lipi Ghosh และ Dr. Puspadhar Gogoi ผู้ช่วยเหลือ และส่งหนังสือว่าด้วยความคิดของมหาตมะ คานธี รองศาสตราจารย์ ดร.กนกศักดิ์ แก้วเทพ รองศาสตราจารย์ แล คิลกวิทย์รัตน์ ผู้วิจารณ์ คำท้วงติงจากท่านผู้วิจารณ์ ทั้ง 2 ท่านมีค่าสูงมากสำหรับงานนี้ ทำให้คณะผู้เขียนได้กลับมาพิจารณาบทที่ 5 ซึ่งว่าด้วยแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนชาวนาในประเทศไทยอีกครั้งหนึ่ง และเขียนปรับปรุงใหม่หลังจากที่ได้มีการแลกเปลี่ยนระหว่างผู้เขียนกับผู้วิจารณ์ และพิจารณาข้ออภิปรายในการสัมมนาเมื่อวันที่ 15 และ 16 สิงหาคม 2541 อย่างกว้างขวาง ขอขอบคุณ ศาสตราจารย์ ดร.อภิชาติ พันธเสน ผู้เสนอความคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ตลอดมาตั้งแต่เริ่มโครงการ ขอขอบคุณศาสตราจารย์ นายแพทย์ วิจารณ์ พานิช และ ดร.โชคชัย สุทธาเวช ที่ให้ความเอาใจใส่โครงการฯ อย่างอบอุ่น ให้คำแนะนำให้ศึกษาทฤษฎีต่าง ๆ ว่าด้วยชุมชนชาวนาอย่างกว้างขวาง แนะนำการจัดลำดับบท ซึ่งทำให้ผู้อ่านเห็นโครงสร้างและเรื่องทั้งหมดอย่างเป็นระบบ ขอขอบคุณ ดร.กอบร กฤตยาภิรม กรรมการผู้จัดการใหญ่ บริษัท ไทยพาณิชย์ประกันชีวิต (มหาชน) จำกัด ท่านได้กรุณาอนุญาตให้ใช้ห้องประชุมบริหารของบริษัทฯ เป็นที่ประชุมของคณะ ผู้เขียนและเป็นที่สัมมนาของโครงการตลอดเวลากว่าหนึ่งปี ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.สุมาลี ปิตยานนท์ คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อน ๆ ในศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมืองและในมูลนิธิสวัสดิ์ ที่ให้ความสนับสนุนโครงการนี้อย่างดี คุณจันทร์ฉาย ลิ้มรัตนดำรงค์ และคุณสุภากรณ์ ตรงกิจวิโรจน์ ผู้รับผิดชอบงานพิมพ์ ซึ่งเป็นงานที่ยาก มีทั้งภาษาไทย อังกฤษ และรัสเซีย และมีทั้งกราฟและตาราง คณะผู้เขียนรู้สึกซาบซึ้งใจในความช่วยเหลือของท่านผู้มี พระคุณ ทุก ๆ ท่าน

บทนำ

ความคิดที่จะเขียนหนังสือ **ทฤษฎีและแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนชาวนา** มีที่มา 2 ส่วน ส่วนที่วาดด้วยทฤษฎีสำนึกองค์กรการผลิต เกิดจากความรู้สึกว่าแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในประเทศไทยยังขาดองค์ความรู้เรื่องเศรษฐกิจชาวนา ส่วนที่วาดด้วยแนวคิดอนาธิปัตย์นิยม มาจากความปรารถนาที่จะเสนอและอธิบายแนวคิดนี้ ขณะที่เรากำลังเน้นการถ่ายโอนอำนาจการจัดการมาอยู่ที่ชุมชน ท้องถิ่น เครือข่าย เขตเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ภูมิภาค ฯลฯ กล่าวอีกนัยหนึ่ง หนังสือนี้ประกอบด้วยทฤษฎี 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นทฤษฎีเศรษฐกิจโดยเฉพาะ อธิบายกลไกการทำงานของเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชนชาวนา ส่วนที่สองเป็นทฤษฎีสังคมและเศรษฐกิจในแง่กว้าง เสนอและอธิบายการจัดโครงสร้างสังคมทั้งหมดในรูปชุมชนและเครือข่ายในประเทศกำลังพัฒนา เช่น อินเดียและลาตินอเมริกาที่ยกมาอธิบายละเอียด เน้นที่ชุมชนชาวนา แต่ก็เป็นทฤษฎีที่อาจใช้ได้ด้วยเมื่อเศรษฐกิจแห่งชาติพัฒนาไป มีส่วนหนึ่งเป็นอุตสาหกรรม อาจถือได้ว่าทฤษฎีส่วนที่สองนี้มีส่วนช่วยอธิบายที่มาของแนวคิดแบบชุมชน และอาจเป็นส่วนเพิ่มหรือส่วนขยายของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในสังคมเศรษฐกิจแห่งชาติและระหว่างชาติด้วย

ในส่วนแรก ข้อเท็จจริงคือ ในขณะที่แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนได้รับการยอมรับมากขึ้นเป็นลำดับในสังคมไทย จนเป็นแนวคิดหลักขององค์กรพัฒนาเอกชนและเป็นแนวคิดสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ที่ระบุว่า จะส่งเสริมให้สถาบันครอบครัวและชุมชนเป็นสถาบันหลักของการพัฒนา สาระของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนที่ดำรงอยู่ในประเทศไทยขณะนี้โน้มเอียงเน้นด้านวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ แต่ยังขาดสาระ และรายละเอียดทางด้านทฤษฎีเศรษฐกิจที่วาดด้วยชุมชน วิชาเศรษฐศาสตร์ที่ศึกษากันอยู่ในเมืองไทย ซึ่งน่าจะมีส่วนสำคัญในการให้ข้อมูลและแนวทางการค้นคว้าเรื่องเศรษฐกิจชุมชนชาวนา ก็ไม่สามารถช่วยเหลือได้ วิชาเศรษฐศาสตร์ในเมืองไทยมีเนื้อหาหนักไปทางเรื่องเศรษฐกิจระบบทุน ขณะที่เรื่องเศรษฐกิจชุมชนชาวนาซึ่งเป็นเศรษฐกิจของคนส่วนใหญ่ ยังมีการศึกษากันน้อย อีกทั้งอาจไม่สามารถใช้ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ของระบบทุนนิยมมาประยุกต์ วิเคราะห์ให้เกิดความเข้าใจกลไกการทำงานและการผลิตซ้ำของเศรษฐกิจชุมชนชาวนา เศรษฐกิจชุมชนชาวนาอาจเป็นเศรษฐกิจส่วนที่ไม่ได้ดำเนินไปด้วยจุดหมายเพื่อธุรกิจหรือกำไร อาจมีกลไกการตัดสินใจและแรงขับเคลื่อนอีกชนิดหนึ่ง เพื่อการพอมิพอกินในครอบครัวเป็นลำดับแรก และดำรงอยู่ได้ด้วยการพึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือ มีน้ำใจต่อกันในชุมชนและระหว่างชุมชน หากเราต้องการผลักดันให้แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเป็นกระแสหลักของการพัฒนา คงจะต้องมีการค้นคว้าทางด้านทฤษฎีและการวิจัยเรื่องเศรษฐกิจชุมชนมากขึ้น แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนจะต้องมีสาระเรื่องเศรษฐกิจชุมชนหรือเศรษฐกิจพอเพียงเป็นส่วนสำคัญอยู่ด้วย และควรสามารถโยงเศรษฐกิจชุมชนเป็นเครือข่าย โยงหรือสัมพันธ์กับเศรษฐกิจสาขาอื่น เป็น

เศรษฐกิจแห่งชาติได้ด้วย ด้วยลักษณะทางสถาบันที่แตกต่างอย่างมากกับระบบทุนนิยม เราจะหวังพึ่งเศรษฐศาสตร์ทุนนิยมคงไม่ได้ จึงมีความคิดจะค้นคว้าทฤษฎีสำนกองค์การการผลิต

ทฤษฎีสำนกองค์การการผลิตนี้เกิดขึ้นในประเทศรัสเซียเมื่อต้นศตวรรษนี้ คือในรัสเซียในช่วงเวลาดังกล่าวได้มีการศึกษาเศรษฐกิจชาวอย่างลึกซึ้งและละเอียดทั้งทางข้อมูล เชิงประจักษ์และทางทฤษฎีมากกว่าที่ใดในโลก อีกทั้งที่รัสเซียมีสถาบันชุมชนหมู่บ้านดำรงอยู่มาช้านาน มีความเข้มแข็ง มีลักษณะเป็นชุมชน ไม่เป็นแบบปัจเจกชน ทฤษฎีที่ว่าด้วยชาวนาในรัสเซียให้ความสำคัญและพยายามศึกษาและพิสูจน์การดำรงอยู่อย่างมีเสถียรภาพของเศรษฐกิจชุมชน รวมทั้งปัจจัยที่ควรส่งเสริมเพื่อปกป้องรักษาและพัฒนาสถาบันชุมชนและวิถีเศรษฐกิจชาวนา จึงน่าจะถ่ายทอดความรู้ในเรื่องทฤษฎีเศรษฐกิจชุมชนชาวนาจากรัสเซียมายังประเทศไทย โดยเฉพาะจากการศึกษาทฤษฎีของสำนกองค์การการผลิตในรัสเซียของ เอ.วี. ชายานอฟ (Alexander Vasil'evich Chayanov 1888–1939)

ทฤษฎีของชายานอฟว่าด้วยหลักการผลิตของเศรษฐกิจชาวนาซึ่งมีพื้นฐานอยู่ที่การใช้แรงงานในครอบครัว ไม่ใช่แรงงานรับจ้าง จุดหมายของเศรษฐกิจครอบครัวคือการประกันการบริโภค ไม่ใช่กำไร จึงอยู่ภายใต้กฎเศรษฐกิจที่ต่างจากทุนนิยม ชายานอฟศึกษาจากสถิติของรัสเซียก่อนการปฏิวัติ เห็นว่าเศรษฐกิจครอบครัวชาวนามีเสถียรภาพ สามารถดำรงอยู่ได้ สามารถประกันการบริโภคได้โดยการใช้แรงงานของตัวเองเข้มข้นมากขึ้นในภาวะที่จำเป็น อีกทั้งหากครอบครัวชาวนาทั้งหลายรวมเป็นสหกรณ์แนวดิ่งในการแปรรูปและค้าขาย ก็จะเป็นการพัฒนาต่อไปอีกขั้นหนึ่ง ด้วยความสมัครใจของชาวนาเอง ทฤษฎีของชายานอฟจึงเป็นทฤษฎีและวิถี ค้นคว้าหาหลักที่กำกับเศรษฐกิจครอบครัวชาวนาที่น่าสนใจ สำหรับประเทศที่มีชาวนาจำนวนมาก เช่นประเทศของเรา

ในส่วนที่สอง พื้นฐานการนำเสนอส่วนนี้มาจากความเข้าใจว่า คุณลักษณะสำคัญของสังคมและวัฒนธรรมไทยเดิมคือ การรักความอิสระ และ ความมีน้ำใจ คนไทยชอบทำอะไรตามใจ ไม่ชอบการบังคับกดขี่ ไม่ชอบการใช้อำนาจ ไม่ชอบรัฐ ขณะเดียวกันคนไทยมีน้ำใจช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ถือเป็นพี่เป็นน้อง แบ่งกันอยู่แบ่งกันกิน อยู่รวมเป็นชุมชนขนาดเล็ก เรียกว่าบ้าน สังคมและวัฒนธรรมชาวบ้านไทยเป็นอนาธิปัตย์นิยม เมื่อค้นคว้าโยงไปถึงชุมชนชาวไทนอกประเทศไทย ในรัฐอัสสัม รัฐฉาน ในสิบสองพันนา ลาว และสิบสองจุไท ก็ได้พบลักษณะ อนาธิปัตย์นิยมนี้เช่นเดียวกัน ต่างจากสังคมและวัฒนธรรมจีนหรืออินเดีย ที่เป็นระบบรวมศูนย์และมีลำดับชั้นเข้มงวดในสังคมตามแบบขงจื้อและฮินดู ลักษณะการรวมเป็นชุมชนและเน้นความเป็นอิสระจากรัฐของชาวไทเรานี้ ตรงกับอุดมคติของแนวคิดอนาธิปัตย์นิยม จึงน่าจะมีการศึกษาแนวคิดนี้โดยละเอียด

การศึกษาแนวคิดอนาธิปัตย์นิยมคือการศึกษาทฤษฎีที่ว่าด้วยชุมชนในแง่กว้าง คือที่มา เหตุผล และความชอบธรรม ของการจัดองค์กรทางสังคม**ทั้งสังคม** เป็นสังคมชุมชนหรือ เครือข่ายชุมชน ไม่เฉพาะแต่ในระหว่างชาวนา แม้ว่าแนวคิดจะเริ่มต้นมาจากประสบการณ์การสังเกตชุมชนชาวนา ไม่เฉพาะเรื่องเศรษฐกิจ แต่ขยายรวมกิจการอื่นของสังคม เช่น การปกครอง การศึกษา วัฒนธรรม ฯลฯ ขณะเดียวกันในเวลานี้ก็เป็นแนวโน้มของประเทศชาติ ที่จะคิดถ่ายโอนอำนาจการจัดการต่างๆ มาอยู่ที่ชุมชน ท้องถิ่น เครือข่าย เขตเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ภูมิภาค ฯลฯ ลดอำนาจรัฐและระบบราชการ เป็นการกลับคืนสู่พื้นฐานที่แท้จริงของสังคมและวัฒนธรรมไทย

ทฤษฎีอนาธิปัตย์เสนอว่าสังคมของชุมชนขนาดเล็ก ที่ปราศจากรัฐและการบังคับ จะเป็นสังคมที่มีสันติสุข มีความช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นพื้นฐาน ปีเตอร์ โครโปทกิน (Peter Kropotkin 1847-1921) ได้เสนอการค้นพบจากการศึกษาชีวิตของสัตว์ต่าง ๆ ในไซบีเรียว่า การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (mutual aid) เป็นความจริงพื้นฐานของสังคมสิ่งมีชีวิต และเกิดขึ้นโดยปราศจากการบังคับ สังคมอยู่ได้เพราะโดยธรรมชาติแล้วมนุษย์ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การอยู่เป็นสังคมเป็นธรรมชาติของมนุษย์ ส่วนรัฐเป็นสถาบันที่สร้างขึ้นภายหลัง สิ่งที่รวมมนุษย์ให้อยู่เป็นสังคมได้ มิใช่การจำกัดบังคับ แต่คือการช่วยเหลือตอบแทนกันและมิตรภาพ การแลกเปลี่ยนโดยสมัครใจอันเป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่ายนั้น มิได้จำกัดอยู่เฉพาะสถาบันเศรษฐกิจ แต่ พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นในสถาบันสังคมทุกชนิด เกิดจากความปรารถนาที่จะช่วยเหลือ หวังดีต่อผู้อื่น ด้วยการแลกเปลี่ยนและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ชีวิตสังคมจึงเป็นไปได้ แม้ว่าจะไม่มีสถาบันรัฐ ภายใต้ระบบความช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยสมัครใจ มนุษย์จะมีทั้งเสรีภาพสมบูรณ์และความมั่นคง

ทฤษฎีอนาธิปัตย์นิยมเกิดจากประสบการณ์การจัดองค์กรสังคมแบบชุมชน หมู่บ้านทั้งในยุโรปและเอเชีย แต่ในยุโรป ความสำคัญขององค์กรชุมชนบางครั้งถูกดบังด้วยระบบทุนนิยม จึงมีความจำเป็นที่จะนำเอาประสบการณ์พื้นฐานความเป็นชุมชนในประวัติศาสตร์ชนบทและเมืองในสมัยกลางในยุโรปที่โครโปทกินอธิบายมาเสนอในหนังสือนี้ด้วย ส่วนแนวคิด อนาธิปัตย์ที่ปรากฏในเอเชีย สะท้อนเห็นได้เด่นชัดในความคิดของมหาตมะ คานธี (Mohandas Karamchand Gandhi 1869-1948) หนังสือได้รายงานความคิดของคานธีเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดอนาธิปัตย์นิยม หนังสือได้รวมแนวคิดใกล้เคียงอนาธิปัตย์นิยมของมาเรียเตกี (Jose Carlos Mariategui 1894-1930) ในลาตินอเมริกาไว้ด้วย

ทั้งทฤษฎีอนาธิปัตย์และทฤษฎีสถาบันองค์กรการผลิตถือว่า เศรษฐกิจชาวนาที่จัดองค์กรแบบครอบครัวและชุมชน เป็นรูปแบบของสังคมและเศรษฐกิจอันพึงปรารถนา พึ่งตัวเองได้ ดำรงอยู่ได้ มีเสถียรภาพ มีประสิทธิภาพ สามารถพัฒนาได้ ให้เสรีภาพแก่นมนุษย์ ชอบธรรม ไม่ขูดรีดผู้ใด อาจดำรงอยู่คู่ขนานไปกับรูปแบบของสังคมและเศรษฐกิจอื่น โดยทฤษฎีอนาธิปัตย์เน้นการพิจารณาการจัดรูปแบบเศรษฐกิจสังคมชาวนาในแง่กว้าง และทฤษฎีสถาบันองค์กรการผลิต

พิจารณาในแง่เศรษฐกิจครอบครัวชาวนาโดยเฉพาะ อีกทั้งทฤษฎีอนาธิปไตยปรารภนาจะใช้รูปแบบสังคมอนาธิปไตยแทนที่องค์กรเศรษฐกิจและสังคมในสาขาอื่นของประเทศชาติด้วย โดยเสนอว่าสังคมอนาธิปไตยเป็นสภาพอุดมคติ หนังสืออธิบายทฤษฎีสำนกองค์กรการผลิตและทฤษฎี อนาธิปไตย สองทฤษฎีนี้

สุดท้ายหนังสือกลับมาสำรวจแนวคิดที่ว่าด้วยเศรษฐกิจชุมชนชาวนาในประเทศไทย ซึ่งยังเป็นช่องว่างทางวิชาการอยู่มาก แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนชาวด้านเศรษฐกิจ หรือถ้ามีก็เป็นการยกตัวอย่างกรณีชาวบ้านหรือชุมชนที่ประสบผลสำเร็จเป็นราย ๆ ยังไม่มีการรวบรวมสถิติเพื่อสรุปเป็นหลัก กลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชาวนาแบบเป็นกรณีทั่วไป เศรษฐศาสตร์การเกษตรก็ใช้วิธีวิเคราะห์ฟาร์มแบบทุนนิยม ศึกษาตลาดและราคาสินค้าเกษตรชนิดต่าง ๆ มากกว่าศึกษา องค์การการผลิตแบบครอบครัว ซึ่งเป็นหัวใจของเศรษฐกิจชาวนาไทย รวมทั้งแทบไม่มีการศึกษาเครือข่ายของเศรษฐกิจชาวนาและความสัมพันธ์ของเศรษฐกิจชุมชนชาวนา กับเศรษฐกิจสาขาอื่นในเศรษฐกิจแห่งชาติ หนังสือเสนอว่าในอนาคตควรสนใจศึกษาเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นแต่ละภูมิภาคหรือเขตอย่างลึกซึ้ง เพื่อเข้าใจ และเพื่อกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาเศรษฐกิจของแต่ละเขตขึ้นโดยชุมชนในเขตนั้นเอง ถือว่าเขตท้องถิ่นหนึ่งๆ มีชีวิตเศรษฐกิจและวงจรการผลิตซ้ำของตัวเอง รวมทั้งศึกษาความสัมพันธ์ของเศรษฐกิจท้องถิ่นกับเศรษฐกิจแห่งชาติ และการสร้างความมั่งคั่งแห่งชาติอันประกอบขึ้นมาจากความรุ่งเรืองของเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น

บทที่ 1

ทฤษฎีสำนักองค์การการผลิตของชาวนา

1.1 แนวคิดว่าด้วยเศรษฐกิจชาวนาในรัสเซีย

เมื่อกลางทศวรรษ 1750 ระบบการปกครองแบบทรราชย์ในรัสเซียค่อย ๆ สลายตัว ผู้ผลิตและพ่อค้ามีอิสระมากขึ้น ตลาดผลผลิตเกษตรทั้งภายในและต่างประเทศขยายตัว การผลิตอุตสาหกรรมเหล็กและสิ่งทอเพิ่มสูงขึ้น ขณะเดียวกันพระนางเจ้าแคทเธอรีนที่ 2 (Catherine II ครองราชย์ 1776–1796) แทนที่จะปลดปล่อยชาวนา กลับมอบที่ดินรวมทั้งชาวนาติดที่ดินจำนวนมากให้ขุนนาง การทุจริตที่เจ้าที่ดินกระทำต่อชาวนาจึงยังคงดำรงอยู่ ทำให้เกิดการขัดแย้งอย่างรุนแรง

ชาวนาภายใต้การนำของ เยเมเลียน อีวานโนวิช ปูกาโชฟ (Yemelyan Ivanovich Pugachov 1740 หรือ 1742–1775) ก่อขบถขึ้น ยึดดินแดนตอนใต้ของเทือกเขายูรัล พกขบถ แจกจ่ายที่ดินให้ชาวนาและปลดปล่อยชาวนา ชาวนาไม่ต้องเสียภาษีให้รัฐ ยกเลิกระบบกรรมสิทธิ์ในที่ดินของขุนนาง พยายามทำลายรัฐแบบเอเชีย ในที่สุดขบวนการก็ถูกปราบลงได้ แต่ทว่า การขบถได้ปลุกให้พลังที่ต่อต้านระบบชาวนาติดที่ดินให้ตื่นขึ้น มีส่วนนำไปสู่การประกาศปลดปล่อยชาวนาติดที่ดินใน ค.ศ. 1861

ขบวนการทางสังคมที่สำคัญที่สุดในรัสเซียในช่วงหลังของศตวรรษที่ 19 คือขบวนการของปัญญาชนที่อยู่ฝ่ายชาวนา เรียกว่าขบวนการนารอดนิก (Narodnik) ชาวนารอดนิกถือว่าพวกเขาสืบทอดเจตนารมณ์และภารกิจของปูกาโชฟ นารอดนิกคือรูปแบบหนึ่งของความคิดสังคมนิยมที่ปรับเข้ากับสถานการณ์พิเศษของรัสเซีย เป็นสังคมนิยมแบบชาวนา สาระใจกลางของความคิด นารอดนิกคือความชื่นชมและนิยมชาวบ้านรัสเซียธรรมดา โดยเฉพาะชื่นชมชาวนาและสถาบันดั้งเดิมพื้นเมืองของรัสเซีย คือชุมชนหมู่บ้าน (คอมมูน) ความคิดนารอดนิกเกิดจากการที่ชาวนาต้องการเป็นอิสระจากเจ้าที่ดิน และขณะเดียวกันก็ต้องการหลีกเลี่ยงการพัฒนาแบบทุนนิยม ต้องการรักษาและพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจก่อนทุนนิยมให้เจริญก้าวหน้า เลนินประเมินคุณค่าของพวกนารอดนิกว่า “นารอดนิกเป็นอุดมการณ์ของระบบประชาธิปไตยชาวนาในรัสเซีย”¹ ลักษณะสำคัญของนารอดนิกคือนั่นที่ชื่นชมชาวนาและชุมชน ต่างจากขบวนการประชาธิปไตยในยุโรปซึ่งเน้นที่ชนชั้นกระฎุมพี การปลดปล่อยชาวนาในทัศนะของนารอดนิก ไม่ใช่การส่งเสริมให้ชาวนาเป็นปัจเจกชนแบบทางตะวันตก แต่ปรารถนาให้ชาวนารักษาและพัฒนาชุมชนหมู่บ้านอิสระ ซึ่งเป็นสถาบันที่เป็นพื้นฐานของสังคมและวัฒนธรรมรัสเซีย หากจะรับแนวคิดเรื่องเสรีภาพจากตะวันตก ก็คือนำเข้ามาผสมกับแนวคิดเรื่องชุมชน แต่ชุมชนจะต้องเป็นสถาบันหลัก

นักคิดนารอดนิกคนแรกคืออเล็กซานเดอร์ เฮอร์เซน (Alexander Herzen 1812–1870) เฮอร์เซนได้รักรความคิดมาจากแฮกเทอเซน (August von Haxthausen 1792–1866) นักวิชาการเยอรมนีผู้ค้นพบว่าชุมชนหมู่บ้านรัสเซียมีลักษณะพิเศษ คือเป็นเจ้าของร่วมของที่ดินแห่งหมู่บ้าน ต่างจากระบบกรรมสิทธิ์เอกชนในยุโรปตะวันตก เฮอร์เซนชื่นชมคอมมูน เพราะเห็นว่าคอมมูนมีลักษณะเป็นการเข้าสมาคมร่วมมือกันโดยสมัครใจ (voluntary association) ของผู้ที่เท่าเทียม เขาเสนอให้รักษาสถาบันแห่งการร่วมมือกันนี้เอาไว้ เมื่อจัดการล้มรัฐของซาร์ลงแล้ว ก็จะเหลือสถาบันคอมมูน แต่คอมมูนยังไม่ใช้สังคมนิยมเพราะยังจำกัดเกียรติภูมิของบุคคล เมื่อปรับปรุงคอมมูนให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นโดยผนวกหลักเกียรติภูมิและเสรีภาพในความคิดตะวันตกเข้าไป ก็จะทำให้เกิดระบบสังคมนิยมรูปแบบเฉพาะของรัสเซียได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ คอมมูนเป็นสถาบันรากฐานของรัสเซียในอดีตและอนาคต และสำหรับอนาคตเป็นสถาบันหลักแห่งระบบสังคมนิยมที่น่าจะผลักดันให้เกิดขึ้นในรัสเซีย แต่ทว่าสถาบันหลักนี้จะต้องผสมรวมความคิดตะวันตก คือเกียรติภูมิและเสรีภาพส่วนบุคคลเข้าไปด้วยจึงจะกลายเป็นสถาบันสังคมนิยม ลำพังแต่คอมมูนจะพัฒนารูปแบบสังคมไปเป็นสังคมนิยมเองไม่ได้ จะต้องมีปัญหาชนที่มีความคิดแบบตะวันตกมาช่วยผลักดัน ความคิดของเฮอร์เซนในแง่หนึ่งจึงเป็นการสืบเนื่องความคิดของปัญญาชนกลุ่ม Slavophile ของรัสเซียก่อนหน้านี้ที่มองเห็นความพิเศษของรัสเซียและความพิเศษนั้นเป็นสิ่งที่ดี แต่ในอีกแง่หนึ่ง เฮอร์เซนก็ได้อิทธิพลจากตะวันตก ฉะนั้นเฮอร์เซนจึงพยายามผสมความคิดตะวันตกเข้ากับรูปแบบของสังคมชาวนารัสเซียนั่นเอง

นักคิดนารอดนิกผู้อื่นที่สำคัญคือ วี พี โวโรนตซอฟ (V. P. Vorontsov 1847 – 1918) เอ็น เอฟ ดาเนียลสัน (N. F. Danielson 1844–1917) เอ็น เค มิฮาิลอฟสกี (N. K. Mikhailovsky 1824–1904) และ เอส เอ็น ยูจานอฟ (S. N. Yujanov 1849–1910) เขาเหล่านี้ตั้งคำถามว่า “รัสเซียจำเป็นต้องเดินไปสู่เส้นทางทุนนิยมหรือเปล่า?” คำตอบของพวกเขาก็คือ เส้นทางพัฒนาเศรษฐกิจของรัสเซียไม่ใช่เส้นทางทุนนิยม ตลาดและอุตสาหกรรมยังไม่ได้เกิดขึ้นแพร่หลายภายในรัสเซีย ทำให้การพัฒนากระบวนทุนนิยมในรัสเซียเป็นไปได้ยากลำบาก ควรสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนมากกว่า ให้ชุมชนครอบครองเป็นเจ้าของมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน และพัฒนาการผลิตของชาวนารายย่อย² แม้กระทั่งคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx 1818 – 1883) เอง ในจดหมายถึงเวียรา ซาซูลิช (Vera Zasulich 1849–1919) ใน ค.ศ. 1881 ก็ระบุว่าคอมมูนเป็นพื้นฐานของการเกิดใหม่ในรัสเซียได้ ถ้าสามารถพัฒนาตัวเองได้โดยอิสระ ปราศจากสายใยพิษที่มีมัดตรึงอยู่ทุกด้าน³

ในช่วงต้นทศวรรษ 1870 ด้วยความเชื่อมั่นในชนชั้นชาวนาและความคิดแบบนารอดนิก คนหนุ่มสาวปัญญาชนปฏิวัติของรัสเซียจำนวนมากได้ลงสู่ชนบท เรียกว่า ขบวนการ “ไปสู่ประชาชน” (Khozdenie v narod) แต่ปรากฏว่าพวกเขากับชาวนาเข้ากันยังไม่ได้ ขบวนการถูกรัฐปราบปรามลง ใน ค.ศ. 1875

ความคิดแบบนารอดนิกพื้นตัวอีกครั้งหนึ่งปลายศตวรรษที่ 19 พรรคสังคมนิยมปฏิวัติ (Social Revolutionary หรือ SR) ซึ่งตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1902 รับความคิดนารอดนิก แต่ปรับปรุงทำให้มีลักษณะเป็นแบบยุโรปตะวันตกมากขึ้น แล้วถือเป็นแนวนโยบายของพรรค คือพรรคเสนอให้กระจายกรรมสิทธิ์ที่ดินให้ชาวนาขนาดย่อย ปลดปล่อยเวลาผ่านไป ชาวนาจะปรารถนาที่จะรวมกันเป็นหน่วยการผลิตใหญ่ขึ้นด้วยตนเอง หมายความว่าพรรคสังคมนิยมปฏิวัติต้องการรักษาชาวนาขนาดกลางเอาไว้เป็นฐานของสังคมนิยมสมัยใหม่ เรียกว่าเป็นความคิดสังคมนิยมที่ดิน (Agrarian socialism) หรือความคิดนีโอนารอดนิก (Neo-Narodnik) ซึ่งมีความเห็นว่าเศรษฐกิจชาวนาและหัตถกรรมมีเส้นทางชีวิตของตัวเองโดยเฉพาะ แม้ระบบทุนนิยมและอุตสาหกรรมจะเกิดขึ้นแล้วและได้รับชัยชนะในเมือง เศรษฐกิจชาวนาและหัตถกรรมซึ่งมีพื้นฐานอยู่บนการใช้แรงงานของตัวเองก็ยังสามารถยืนหยัดอยู่ได้ สามารถจะสู้กับระบบทุนนิยมได้ และโดยผ่านการรวมตัวกันเป็น สหกรณ์จะสามารถเพิ่มความเข้มแข็งให้ตนเองได้ เอส เอส ซาค (S. S. Zak 1863-1930) เห็นว่าระบบทุนนิยมยังเป็นแค่รูปแบบหนึ่งของเศรษฐกิจแห่งชาติ แต่อาจพังทลายลงเมื่อไหร่ก็ได้เพราะตลาดไม่มีพลังการซื้อพอเพียง ยังมีการผลิตที่อยู่นอกระบบทุนนิยม คือเศรษฐกิจชาวนา ซึ่งไม่ได้มุ่งสู่กำไรหรือค่าเช่า มุ่งต่อการดำรงอยู่ของครอบครัว ชาวนาเป็นทั้งผู้ใช้แรงงาน ผู้ประกอบการ และเจ้าของที่ดิน จึงมีความยืดหยุ่นที่จะปรับตัวและดำรงอยู่ได้สูง และเพื่อเพิ่มความแข็งแกร่งให้เศรษฐกิจชาวนาและหัตถกรรม⁴ นักคิดนีโอนารอดนิกเสนอให้ชาวนาและหัตถกรรมรวมกันเป็น สหกรณ์สังคมนิยม ซึ่งมีพื้นฐานอยู่ที่การร่วมกระทำกรของแรงงาน การพัฒนาชุมชน ตำบล และท้องถิ่น เป็นองค์กรของสังคมส่วนรวม นอกจากนั้นนักคิดนารอดนิกบางคนก็เสนอให้นำเอาเทคโนโลยีจากตะวันตกเข้ามาใช้ในชุมชน โดยเฉพาะเมื่อปรับให้ชุมชนมีรูปแบบที่หลายชุมชนรวมเป็นเครือข่ายขนาดใหญ่หรือสหกรณ์ เช่นแนวคิดของเชอร์นีเชฟสกี (N. G. Chernyshevsky 1828-1889) และ คาเนียลสัน

โดยสรุป คุณูปการของแนวคิดนารอดนิกและนีโอนารอดนิก อยู่ที่ข้อเสนอที่ว่า รัสเซียต้องเดินเส้นทางเศรษฐกิจที่ไม่เหมือนทุนนิยมตะวันตก อีกทั้งให้หลีกเลี่ยงจากเส้นทางเดินของรัฐทรราชย์แบบตะวันออก ควรสร้างประเทศชาติผ่านสถาบันชุมชน ซึ่งเป็นรากฐานพื้นบ้านพื้นเมืองของเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของรัสเซียเอง

ขณะที่สำนักนารอดนิกเสนอให้รัสเซียในอุดมคติเป็นสังคมนิยม ที่มีชุมชนหมู่บ้านที่ปรากฏในรัสเซียมาช้านานเป็นแกนกลาง ปรับปรุงโดยรับความคิดเสรีภาพและเทคโนโลยีตะวันตกเข้ามาผสม และเชื่อว่ารัสเซียสามารถเปลี่ยนผ่านสู่ระบบเช่นนั้นได้ โดยไม่ต้องผ่านแนวทางทุนนิยม ปัญญาชนปฏิวัติของรัสเซียอีกสำนักหนึ่ง คือสำนักมาร์กซิสต์ มีความเห็นว่ารัสเซียในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 เป็นทุนนิยมแล้ว ความสัมพันธ์แบบทุนนิยมไม่เพียงแต่ปรากฏในกิจการอุตสาหกรรม แต่แม้ในการเกษตรก็มีการผลิตเพื่อขายและการซื้อเครื่องแบบทุนนิยม สำนักมาร์กซิสต์รัสเซียนำโดยเพลฮานอฟ (Georgy V. Plekhanov 1857-1918) เสนอภาพว่าทุนนิยมได้ทะลวงเข้าไปในชนบทแล้ว

คอมมูนกำลังแตกสลาย มีการแตกตัวของชนชั้นในระหว่างชาวนา และอุตสาหกรรมครัวเรือน (Kustar) ที่อยู่ภายใต้การควบคุมของทุนนิยม เฟลซานอฟเสนอว่า เมื่อระบบทุนนิยมพัฒนาต่อไป ในรัสเซีย ก็จะทำให้เกิดการขัดแย้งระหว่างชนชั้นแหลมคมขึ้น แล้วทุนนิยมก็จะถูกทำลาย ความก้าวหน้าของรัสเซียที่จะเกิดขึ้นต้องผ่านพัฒนาการสู่ระบบทุนนิยมโดยการนำของชนชั้นกรรมาชีพ การก้าวสู่สังคมนิยมโดยตรงโดยการให้ชนชั้นชาวนาและชุมชนหมู่บ้านเป็นองค์กรนำเป็นสิ่งที่ เป็นไปไม่ได้ เพราะว่าชุมชนหมู่บ้านกำลังแตกสลายอยู่แล้ว

เมื่อถึงปลายศตวรรษที่ 19 ปัญญาชนฝ่ายมาร์กซิสต์ได้จัดตั้งพรรคการเมืองขึ้น คือ Russian Social Democratic Labor Party (RSDLP) ใน ค.ศ.1898 พรรค RSDLP เผยแพร่ความคิด มาร์กซิสต์ในชุมชนชั้นกรรมาชีพ ส่วนพรรค SR มีอิทธิพลต่อชาวนาในชนบท

ภายใต้ความขัดแย้งระหว่างแนวคิดนารอดนิกกับแนวคิดมาร์กซิสต์ ความคิดของสำนัก องค์กรการผลิตของชาวนา (Peasant Farm Organization) ได้ก่อรูปขึ้น เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการ ศึกษาและการปฏิบัติการในชุมชน จากการเก็บข้อมูลสถิติเศรษฐกิจชาวนา ณ ระดับหมู่บ้านและตำบล มากกว่าจะเป็นแนวคิดทางการเมือง เป็นผลงานของนักจัดการที่ดินภาคเกษตรเพื่อเศรษฐกิจชุมชน (agronomist) ซึ่งเป็นพนักงานขององค์กรปกครองท้องถิ่น คือสภาตำบลในช่วงทศวรรษ 1880 และ 1890 งานของพวกเขาปรากฏออกมาเป็นรายงานสถิติระดับชุมชนของแต่ละเขต มาถึงทศวรรษ 1910 สำนักนี้ก็สามารถเสนองานทางวิชาการระดับมหาวิทยาลัย ผู้ค้นคว้าสำคัญมีเช่น เอ เอฟ โฟรทูนาตอฟ (A. F. Fortunatov 1856-1925) เอ็ม วี เนียร์ูเชฟ (M. V. Nieruchev) และ เอส เค อเล็กเซเยนโก (S. K. Alexseyenko) พวกเขาเสนอว่า จะต้องจัดให้มีนักจัดการที่ดินภาคเกษตรเพื่อเศรษฐกิจชุมชน หรืออีกนัยหนึ่งคือนักวิจัยและวางแผนพัฒนา ณ ระดับชุมชนชาวนาที่เป็นพนักงานของชุมชนเอง ในแต่ละชุมชน เอ วี ชายานอฟ (Alexander Vasil'evich Chayanov 1888-1939) เป็นนักทฤษฎีสำนัก องค์กรการผลิตคนสำคัญที่สุด ในงานที่ชื่อ “พื้นฐานเส้นทางการพัฒนานักคิดเกษตรกรรมรัสเซียใน สองศตวรรษ” ได้เสนอว่า หากต้องการช่วยเหลือชาวนา จะต้องเข้าใจและยอมรับข้อเท็จจริงที่ดำรงอยู่ ในวิถีชีวิตของชาวนา และสร้างขึ้นเป็นองค์ความรู้ที่เป็นระบบ อีกประการหนึ่ง ชายานอฟเสนอว่า นักคิดของสำนักองค์กรการผลิตรุ่นก่อนคิดอยู่แค่การจัดการภายในเศรษฐกิจชุมชนชาวนาและทำงาน แบบค่อนข้างจะปลีกวิเวก แต่บัดนี้สถานการณ์เศรษฐกิจได้เปลี่ยนไป จะต้องศึกษาเศรษฐกิจชาวนา ที่ กำลังวิวัฒนาการเข้าสู่ระบบตลาด

นักวิจัยแห่งสำนักองค์กรการผลิตทำงานอย่างเข้มข้นในทศวรรษ 1910 และ 1920 พยายามหาทางออกให้แก่เศรษฐกิจชาวนา เสนอให้จัดเศรษฐกิจชาวนาแบบสหกรณ์ ทำให้มีการ แพร่หลายของหลักสูตรสหกรณ์ หลักสูตรนักจัดการที่ดินภาคเกษตรเพื่อเศรษฐกิจชุมชน หลักสูตร การคำนวณบัญชีงบประมาณของเศรษฐกิจชาวนา ตลอดจนการค้นหาดูตั้งของกิจกรรมเศรษฐกิจ ต่าง ๆ ที่เหมาะสมในเศรษฐกิจแต่ละเขต องค์ความรู้ว่าด้วยประวัติศาสตร์ ทฤษฎีและองค์กรปฏิบัติ-

การสหกรณ์เพิ่มพูนขึ้น เป็นผลงานของ พี เอ ซาดิรีน (P. A. Sadierin) เอ อี คูลิจนีย (A. E. Kulienie) เอส เอ็น โปรโคโปวิช (S. N. Prokopovich 1871-1955) เอ เอฟ โพรทูนาคอฟ เอ็ม อี ตูกาน-บารานอฟสกี (M. E. Tugan – Baranovsky 1865-1919)⁷

ใน ค.ศ. 1917 นักวิชาการสำนักองค์กรการผลิตรวมทั้งชายานอฟ ได้เข้าร่วมการต่อสู้ทางการเมือง พวกเขาได้รับการสนับสนุนจากพรรค SR ให้มีที่นั่งในรัฐบาลผสมของเคเรนสกี (Alexandr Fedorovich Kerensky 1881–1970) จุดยืนทางการเมืองของพวกเขาใกล้เคียงกับ แนวคิดนอร์ดิก คือปกป้องรักษาและพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนชาวนาต่อต้านพวกบอลเชวิค ซึ่งยึดถือแนวคิดมาร์กซ์-เลนิน ปีกหนึ่งของพรรค RSDLP พวกเขาพ่ายแพ้พวกบอลเชวิคในทางการเมือง รัฐบาลเคเรนสกีถูกโค่นล้ม พรรคบอลเชวิคทำรัฐประหารยึดอำนาจรัฐโดยใช้กำลังบังคับ

หลังจากเกิดการขบถขึ้นหลายครั้งหลังจากการยึดอำนาจของพรรคบอลเชวิค เช่นการขบถชาวนา ภายใต้การนำของมักโน (Nestor Ivanovich Makhno 1884 – 1934) ในภาคใต้และขบถชาวนารวมกับทหารเรือที่ป้อมครอนสตัดท์ (Kronstadt) ในอ่าวฟินแลนด์ เลนิน (Vladimir Illyich Ulyanov 1870–1924) ได้ประกาศนโยบายผ่อนปรนใน ค.ศ 1921 เรียกว่า นโยบายเศรษฐกิจใหม่ [New Economic Policy (NEP)] ในทางทฤษฎียอมให้ชาวนาถือครองที่ดินเอาไว้ มีสิ่งจูงใจให้ชาวนาผลิต คือให้ผลิตแล้วนำมาขายในตลาดได้ ปล่อยให้ชาวนาค่อย ๆ เข้าสู่ระบบสังคมนิยมเอง โดยการชักจูงให้ชาวนาเข้าสหกรณ์การค้าและสหกรณ์เครดิต ในทางอุตสาหกรรมรัฐเป็นเจ้าของรัฐวิสาหกิจ แนวคิดของสำนักองค์กรการผลิตจึงได้รับการฟื้นฟูขึ้นอีกครั้งหนึ่ง นักคิดบอลเชวิคคนสำคัญที่ได้เข้ามาสนับสนุนผลงานของสำนักองค์กรการผลิต คือ เอ็น ไอ บูฮาริน (Nikolai I. Bukharin 1888 – 1938) อย่างไรก็ตาม จุดหมายสุดท้ายของพรรคบอลเชวิคยังคงเป็นการสร้างเศรษฐกิจอุตสาหกรรม การประนีประนอมกับชาวนาเป็นวิธีการในช่วงระยะเปลี่ยนผ่าน อีกทั้งรัฐในขณะนั้นก็เป็นรัฐเผด็จการของพรรค ๆ เดียว

ด้วยความเป็นตัวของตัวเองของชาวนาและด้วยการที่เศรษฐกิจชาวนามีขนาดใหญ่ครอบงำสัดส่วนใหญ่ของเศรษฐกิจของประเทศ นักเกษตรกรรมมาร์กซิสต์ เช่น แอล เอ็น คริตส์แมน (L. A. Kritsman 1890-1938) เอส เอ็น เนมชินอฟ (S. N. Nemchinov) เอ กาสเตอร์ (A. Gaster) อี เวอร์เมนิเชฟ (I. Vermenichev 1899-?) คิดว่าการฟื้นตัวของเศรษฐกิจชาวนามีผลร้ายต่อการเมืองเผด็จการของชนชั้นกรรมาชีพ ประกอบกับที่สตาลิน (Josip Vissarionovich Stalin 1879 – 1953) ต้องการปฏิวัติอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว ดังที่ทราบกันอยู่แล้ว หลังปี ค.ศ. 1926 มีการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ (1928-1932) ชายานอฟและผู้ร่วมงานสำนักองค์กรการผลิตได้ถูกพิพากษาทางการเมืองเป็นผู้ต่อต้านอำนาจรัฐโซเวียตผู้นิยมฝ่ายขวา ตัวแทนนายทุนน้อย ๆ การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่นี้ทำให้เกิดโศกนาฏกรรม เกิดความอดอยาก ประชาชนเสียชีวิตมากกว่า 20 ล้านคน ผู้ที่ได้รับชัยชนะมีคนเดียว คือสตาลิน สำนักองค์กรการผลิตได้สูญเสียบทบาทของตัวเองถึง 60 ปี

จนกระทั่งหลังจากที่กอร์บาชอฟ (Mikhail Sergeyevich Gorbachov 1931 -) ก้าวสู่อำนาจ เขาได้รื้อฟื้นความคิดของสำนักองค์การการผลิต นำมาใช้ในภาคเกษตรกรรม พร้อมกันนั้นชื่อเสียงของชายานอฟและสำนักของเขา รวมทั้งนักคิดเพื่อชาวนาอื่น ได้รับการยอมรับกลับคืนสู่ปิตุภูมิ เป็นคุณูปการใหญ่หลวงที่พวกเขาได้ให้ไว้กับสังคมรัสเซีย

1.2 วิธีศึกษาเศรษฐกิจชาวนาและแหล่งที่มาทางทฤษฎีของสำนักองค์การการผลิต

วิธีวิทยาทำให้เข้าใจข้อเท็จจริงอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ในการศึกษาเศรษฐกิจชาวนา วิธีวิทยาที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาวะวิสัยจะช่วยให้ค้นพบสภาวะการดำรงอยู่และพลังการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจของชาวนาอย่างเป็นระบบ การค้นพบดังกล่าวจะนำไปสู่แนวทางการบูรณาการเศรษฐกิจของชาวนาได้อย่างมีอนาคต มั่นยำในการพัฒนาภาคเกษตรกรรมที่สอดคล้องกับสถานการณ์จริง จะสามารถช่วยให้ชาวนาสรางพลวัตทางเศรษฐกิจ เพื่อหลุดออกจากวงจรแห่งการเผชิญโชคอย่างเลื่อนลอยเช่นที่ผ่านมา

นักทฤษฎีสำนกองค์การการผลิตของชาวนาในรัสเซีย ช่วง ค.ศ. 1908-1930 ได้ศึกษาเศรษฐกิจชาวนาอย่างละเอียด แบ่งระดับการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ส่วน คือ

1. แรงงานการผลิตของครอบครัวชาวนา
2. การจัดองค์กรของสหกรณ์
3. ภาคเกษตรกรรมในฐานะหน่วยหลักของการผลิตของเศรษฐกิจแห่งชาติ

แรงงานการผลิตของครอบครัวชาวนาเป็นกุญแจสำคัญ ที่ช่วยให้นักวิชาการกลุ่มนี้ เข้าใจโมโนภาพเกี่ยวกับเศรษฐกิจชาวนา ตั้งแต่รากฐานธรรมชาติของแรงงานการผลิตของครอบครัว จนถึงทฤษฎีของระบบเศรษฐกิจที่ไม่ใช่ทุนนิยม เป็นครั้งแรกที่มีการคิดค้นเช่นนี้ในวรรณกรรมเศรษฐกิจของโลก

นักทฤษฎีกลุ่มนี้ใช้วิธีการศึกษาทางด้านจุลภาค ใช้สถิติระดับครอบครัวและชุมชน ไม่ใช่ศึกษาเพียงระดับมหภาคหรือประเทศ วิธีวิทยาเช่นนี้ทำให้สามารถนำเอาลักษณะเฉพาะขององค์การการผลิตของชาวนาออกมาแสดงให้เห็นได้ ทำให้ค้นพบโครงสร้างองค์ประกอบ (anatomy) และหน้าที่ (physiology) ของกลไกการผลิตของครอบครัวชาวนา ต่างจากนักวิชาการส่วนใหญ่ที่อธิบายเศรษฐกิจชาวนาโดยอาศัยcatidกอรี่ (categories) ของเศรษฐกิจทุนนิยม ทำให้ไม่พบว่าแรงงานครอบครัวเป็นพลังขับเคลื่อนของเศรษฐกิจชาวนา แต่วิธีศึกษาที่นักทฤษฎีกลุ่มนี้ใช้เรียกว่าวิธีชีวเศรษฐกิจ (bio-economic) คือค้นคว้าหาชีวพันธุทางเศรษฐกิจในลักษณะเดียวกันกับการศึกษาทางชีววิทยา ค้นหาโครงสร้างองค์ประกอบ (anatomy) หน้าที่การทำงาน (physiology) และอินทรีย์ภาพ (organic) ของเศรษฐกิจระบบต่าง ๆ มีวิธีศึกษา 4 ขั้นตอน คือศึกษาสถิติ (statistics) ศึกษาพลวัต (dynamic) ศึกษาแนวโน้ม (trend) และศึกษาชีวพันธุ (genetic)

แนวคิดของสำนักองค์การการผลิตมาจากการรวมการวิจัย 2 กระแสเข้าด้วยกัน คือ :

1. มาจากข้อมูลจำนวนมากที่สภาตำบล (Zemstvo) รัฐบาลกลางรัสเซีย และนักวิจัยอิสระรวบรวม ว่าด้วยองค์การการผลิตของชาวนา จากข้อมูลเชิงประจักษ์จำนวนมากเหล่านี้ทำให้สามารถอนุมานสร้างเป็นกฎทั่วไปขึ้นมาได้
2. ข้อเท็จจริงจำนวนมากและความสัมพันธ์ที่ปรากฏไม่เข้ากับกรอบทฤษฎีเดิม ทำให้ต้องคิดหาทฤษฎีใหม่ ว่าด้วยเศรษฐกิจที่ใช้แรงงานของครอบครัวตัวเองทำงาน ต่างจากเศรษฐกิจที่ใช้แรงงานรับจ้าง

สำนักองค์การการผลิตเสนอทฤษฎีแรงงานการผลิตของครอบครัวชาวนา เป็นความคิดทางเศรษฐศาสตร์การเกษตรใหม่ที่ก่อรูปและพัฒนาภายใต้เงื่อนไขประวัติศาสตร์รัสเซีย ช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ต่อต้นศตวรรษที่ 20

ในช่วงเวลาดังกล่าวได้เกิดการเปลี่ยนแปลง 2 ด้านในชนบทรัสเซีย ด้านหนึ่งเกิดการพัฒนาศรษฐกิจของชาวนาอย่างรวดเร็ว อีกด้านหนึ่งเกิดวิกฤตการณ์เศรษฐกิจในการผลิตของเจ้าที่ดิน

ในช่วง ค.ศ. 1887 - 1905 การถือครองที่ดินของเจ้าที่ดินลดลงมาก เจ้าที่ดินได้สูญเสียที่ดิน 7-11 ล้านดิสเลตนา (1 ดิสเลตนา เท่ากับประมาณ 20 เฮคตาร์) ที่ดินเหล่านี้ไปอยู่ในมือคนกลุ่มอื่น โดยเฉพาะชาวนา หลังจากการปฏิวัติ ค.ศ.1905 หกปี เจ้าที่ดินสูญเสียที่ดินอีก 6.6 ล้าน-ดิสเลตนา⁹ ใน ค.ศ. 1916 เอ.วี. ชายานอฟ (Alexander Vasil'evich Chayanov 1888 - 1939) ผู้นำคนสำคัญที่สุดของสำนักองค์การการผลิตได้คำนวณพบว่า 59% ของที่ดินของเจ้าที่ดิน ได้ถูกเปลี่ยนมือไปเป็นของชาวนาและคนกลุ่มอื่น และอีกครั้งหนึ่งของที่ดินที่เหลือของเจ้าที่ดิน ถูกชาวนาเช่าไป ใน ค.ศ.1917 เอส.เอ็ม. ดูโบรอฟสกี (S.M. Dubrovsky 1900-1970) ได้คำนวณพบว่า เจ้าที่ดินถือครองที่ดินอยู่ 56.61% (44 ล้านดิสเลตนา) ของการถือครองก่อนการปฏิรูป ค.ศ. 1861¹⁰

ในช่วงนั้นชาวนารายย่อยทั้งชาวนาเสรีและชาวนาที่ดินเป็นผู้ถือครองที่ดินส่วนใหญ่ ศูนย์กลางของเศรษฐกิจการเกษตรเคลื่อนย้ายจากเจ้าที่ดินมาอยู่ในมือของชาวนา ชาวนากลายเป็นผู้นำการผลิต เป็นผู้ขายการผลิตที่แท้จริง ชาวนาใช้แรงงานอย่างหนัก พัฒนาพันธุ์หญ้าในการปลูกหญ้าเพื่อเลี้ยงสัตว์ที่ให้ผลผลิตเพิ่มขึ้นรวดเร็ว เพิ่มพื้นที่เพาะปลูกถั่ว ปรับปรุงเครื่องมือการผลิต สร้างรูปแบบสหกรณ์ โดยเฉพาะสหกรณ์ผู้ผลิตน้ำมันพืชและลินิน ซึ่งเป็นสินค้าออกที่สำคัญของรัสเซียยุคนั้น อี.ซี. เมนชินอฟ (E.C. Menchinov) คำนวณพบว่าชาวนาครอบครองสัดส่วนของการผลิตข้าวสาลีในรัสเซียถึง 88% ในช่วง ค.ศ. 1909 - 1913 และครอบครองสัดส่วนการผลิตมันฝรั่งและปศุสัตว์ในช่วงเวลาเดียวกันถึง 92.6% ส่วนที่เหลือเป็นส่วน

ที่เจ้าที่ดินครอบครอง ข้าวสาลีที่ผลิตได้นี้ส่วนใหญ่ผลิตเพื่อบริโภคและขายในตลาดภายในของรัสเซีย¹¹

กลุ่มเจ้าที่ดินประกอบด้วยขุนนางและบาทหลวง คน 2 กลุ่มนี้ครอบครองที่ดินขนาดใหญ่ และมีแรงงานติดที่ดินคล้ายทาส พวกเขาได้สร้างวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดปัญหามากแก่ชาวนา เพราะว่าพวกเขาใช้ที่ดินไม่คุ้มค่า ปล่อยให้ที่ดินว่างเปล่า การปฏิรูปของสโตลิปิน (Stolypin reform) ค.ศ. 1906 ที่อนุญาตให้ชาวนาเอาที่ดินที่ชุมชนครอบครองมาเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัวได้ ก็ช่วยสร้างชาวนารวยขึ้นมา ซึ่งต่อมาได้ร่วมกับเจ้าที่ดินผลักดันให้แรงงานภาคเกษตรกรรมถูกบีบบังคับให้เข้าไปรับใช้เศรษฐกิจนอกภาคเกษตรที่ตัวเองไม่มีศักยภาพพอ

ทั้งสถานการณ์การเกิดชาวนาขนาดย่อมอิสระจำนวนมาก เป็นผู้ถือครองที่ดินส่วนใหญ่ และการที่ชาวนาส่วนหนึ่งจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ต้องเปลี่ยนจากชาวนาเป็นกรรมกรรับจ้าง ทำให้เกิดการคิดหาทฤษฎีเพื่ออธิบายธรรมชาติและพลวัตของเศรษฐกิจครอบครัวยาชาวนา คำถามคือเศรษฐกิจครอบครัวยาชาวนามีเสถียรภาพหรือไม่? จะดำรงอยู่ได้หรือไม่?

แนวคิดของนักคิดกลุ่มนารอดนิก (Narodnik) มีอิทธิพลต่อ เอ. วี. ชายานอฟ ผู้นำคนสำคัญที่สุดของสำนักองค์การการผลิต อิทธิพลที่วุ่นวายปรากฏในรายงานของชายานอฟขณะที่เขาเป็นนักศึกษา แนวคิดนารอดนิกช่วยให้ชายานอฟได้เห็นว่าเศรษฐกิจชาวนาและภาคเกษตรกรรมมีความสำคัญยิ่งต่อชะตากรรมของรัสเซีย อย่างไรก็ตามในขณะที่พวกนารอดนิกเน้นให้ความสำคัญเต็มที่แก่ชุมชน และเห็นว่าเศรษฐกิจชุมชนชาวนาคือเศรษฐกิจแห่งชาติ ชายานอฟให้ความสำคัญที่เศรษฐกิจครอบครัว ขณะเดียวกันเขาก็เห็นว่าเศรษฐกิจครอบครัวยาชาวนาเป็นส่วนหนึ่งเท่านั้นของเศรษฐกิจแห่งชาติ เศรษฐกิจชาวนาจะอยู่คู่กันไปกับเศรษฐกิจระบบอื่น ๆ ด้วยในเศรษฐกิจแห่งชาติ

พื้นฐานของทฤษฎีแรงงานการผลิตของครอบครัวยาชาวนาของชายานอฟมาจากไหน? ชายานอฟให้คำตอบว่า มาจากบาทหลวงซิลเวสเตอร์ (Silvestor ? – 1566) นักเศรษฐศาสตร์การเกษตรรัสเซีย ในศตวรรษที่ 16 บาทหลวงซิลเวสเตอร์เขียนหนังสือชื่อ “โดมาสตรอย” (การสร้างบ้านและครอบครัว---ผู้เขียน) หนังสือให้ภาพการสร้างครอบครัวทางการเกษตรตาม เส้นทางที่ปฏิบัติจริงของครอบครัวส่วนใหญ่ ประกอบด้วยพื้นที่ตั้งบ้าน พื้นที่ทำกินของครอบครัว อินทรีย์ภาพทางการผลิตตามสภาพสังคมวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่ วงจรชีวิตครอบครัว นอกจากนี้ ชายานอฟยังได้ใช้งานของนักการเกษตรรัสเซียอีกหลายคน เช่น เอ. ที. บาโลตอฟ (A. T. Balotov) ดี. พี. เชเลนอฟ (D. P. Chelenov) และ เอ. ซี. เยอร์โมลอฟ (A. C. Yermolov 1846 - 1917)¹²

ต่อมาผู้ที่มีอิทธิพลหลักต่อชายานอฟคือ เอ. เอฟ. โฟรตุนาตอฟ (A. F. Fortunatov 1856-1925) อาจารย์ของเขาที่สถาบันเศรษฐกิจการเกษตรเปโตรอฟ ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นทีมิเลียฟเซียฟสกายา โฟรตุนาตอฟสอนเรื่องสถิติและการวางแผนการใช้ที่ดิน นอกจากนั้นชายานอฟยังได้ศึกษาเรื่องแรงขับเคลื่อนในการผลิตของชาวนา การเติบโตของผลผลิตและรายได้ของชาวนา ผ่านงานของ

โพรทูนาคอฟ อี เอ สเตบุต (E.A. Stebut) และ เอ พี ลูโดโกฟสกี (A.P. Ludogovsky 1840 – 1932)¹³

นอกเหนือจากนักเศรษฐศาสตร์การเกษตร ชายานอฟยังได้อาศัยงานของนักเศรษฐศาสตร์การเมืองด้วย เช่นงานของ เอส เอ็น บุลกาคอฟ (S.N. Bulgakov 1871 – 1944) ว่าด้วยทฤษฎีการดำรงอยู่และความมั่นคงของเศรษฐกิจรายย่อย วีเอ โคสินสกี (V.A. Kosinsky 1866 – ?) ว่าด้วยกระบวนการปลดปล่อยชวานาคิดที่ดินเป็นอิสระ เอ็น พี โอกานอฟสกี (N.P. Oganovski 1874 - ?) ว่าด้วยวิวัฒนาการของภาคเกษตรกรรม และ เอ อี ชูพروف (A.E. Chuprov 1842 – 1908) ว่าด้วยการใช้ที่ดินขนาดเล็ก¹⁴

ชายานอฟใช้ข้อมูลสถิติมากในการสร้างทฤษฎี เขาใช้สถิติจากการสำรวจสำมะโนครัวเชิงพลวัต เก็บจากหน่วยจุลภาคคือครอบครัวชวานา ณ ระดับหมู่บ้าน ตำบล และจังหวัด ใช้สถิติของหลาย ๆ ปี คือสถิติในช่วงเวลายาวนาน เพื่อค้นหาแนวโน้ม (trend) และชีวพันธุ์ (genetic) คืองานรวบรวมสถิติของ เอ็น เอ็น เชอร์เนนคอฟ (N.N. Chernenkov 1863 - ?) บี เอ็น คนิโปวิช (B.N. Knipovich 1890 - 1924) จี เอ กูเชนโก (G.A. Kushchenko 1878 - ?) เอ ไอ สเรียเซฟว่า (A.I. Khryasheva 1868 – 1934) และ เอส เอ็น โปรโคโปวิช (S.N. Prokopovich 1871–1955) เป็นต้น¹⁵

ชายานอฟมีผู้ร่วมงานใกล้ชิดในสำนักงานกรรมการการผลิต คือ เอ็น พี มาคารอฟ (N.P. Makarov 1878–1980) ผู้ศึกษางบประมาณของชวานา เอ เอ็น เชลินเซฟ (A.N. Chelintsev 1874-1962) ผู้สำรวจเรื่องอิทธิพลของความหนาแน่นของประชากรต่อขนาดรายได้ของครอบครัวชวานา และ เอ เอ รีบนิคอฟ (A.A. Riebnikov 1877 – 1940) ผู้ค้นคว้าเรื่องอุตสาหกรรมผ้าลินิน¹⁶

ชายานอฟได้ใช้งานจากตะวันตกด้วย คือใช้ความรู้เรื่องธุรกิจการเกษตรของนักเศรษฐศาสตร์เยอรมัน ที โกลท์ส (T. Golts 1836 - 1905) และ เอฟ แอเรโบ (F. Aerebo 1865 - 1942) และ นักการเกษตรชาวสวีต อี ลอว์ (E. Laur 1871 - 1964)¹⁷ ทั้งสามท่านนี้ศึกษาการจัดการธุรกิจการเกษตรขนาดใหญ่ ใช้แรงงานรับจ้างในระบบทุนนิยม ชายานอฟใช้ความรู้เรื่องฐานที่ตั้งของการผลิต ระยะห่างจากเมืองและตลาด รวมทั้งเรื่องที่มาของค่าเช่าที่ดิน อันเนื่องมาจากตำแหน่งที่ตั้งของที่ดิน จากงานของนักเศรษฐศาสตร์เยอรมัน อี ทุเนน (E. Thunen 1783 - 1850) และ เอ เวเบอร์ (A. Weber 1868 - 1958)

แนวคิดของสำนักออสเตเรีย คือสำนัก marginalist มีอิทธิพลต่อชายานอฟมาก คือแนวคิดเรื่องเขตแดนประสิทธิภาพตามที่ปรากฏในงานของ อี โบม - บาแวร์ค (E. Bohm – Bawerk 1851 - 1914) และ ซี เมงเกอร์ (C. Menger 1840 - 1921)

งานของคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx 1818 - 1883) ได้ให้ข้อคิดเริ่มต้นบางประการแก่ชาวยานอฟด้วย คือการที่มาร์กซ์ได้กล่าวถึงธรรมชาติของการผลิตของชาวนาว่า ไม่ใช่การผลิตของนายทุนน้อย แต่เป็นผู้ใช้แรงงานของตัวเองตามที่ปรากฏในบทที่ 37 ของหนังสือ “ทุน” เล่มที่ 3¹⁸

1.3 ทฤษฎีแรงงานการผลิตของครอบครัวชาวนา

แรงงานรับจ้างในระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมกับแรงงานการผลิตของครอบครัวชาวนามีลักษณะต่างกัน ในระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมแรงงานเป็นเพียงสินค้าที่ถูกดูดเข้าสู่กระบวนการผลิตซ้ำในการสร้างทุนและการพัฒนาทุน ทุนดูดเอาแรงงานเข้ามารับใช้ สร้างและขยายทุนอันเป็นการผลิตขนาดใหญ่ แต่ในระบบเศรษฐกิจครอบครัวชาวนา แรงงานผลิตเพื่อการบริโภคและการผลิตซ้ำเพื่อดำรงชีพ ชาวยานอฟได้สรุปไว้ว่า “การใช้แรงงานในการผลิตของครอบครัวมีเขตแดนการสร้างผลผลิตของตัวเองตามธรรมชาติ ซึ่งถูกกำหนดโดยความเข้มข้นของการใช้แรงงานตลอดปี และการตอบสนองการบริโภคของครอบครัว” คือการใช้แรงงานของครอบครัวชาวนามีเป้าหมายเพื่อประกันการดำรงชีพของครอบครัวให้ลงตัวตามความเป็นไปได้ของทรัพยากร คือแรงงาน ที่ดิน และเครื่องมือการผลิต เป็นการผลิตเพื่อสนองการบริโภคตามเขตแดนประสิทธิภาพของตนเอง

คำถามคือ หากมีเทคโนโลยีใหม่เกิดขึ้นภายนอกเศรษฐกิจชาวนา จะมีผลอย่างไร? มีทางเป็นไปได้ 2 ทาง คือ 1) แรงงานของชาวนาที่ทำการผลิตในลักษณะจำเพาะพิเศษจะค่อย ๆ ถูกครอบงำและกลืนเข้าสู่เขตแดนของระบบทุนนิยม ระบบการผลิตของชาวนาล่มสลายลง ชาวนาต้องผันตัวเองเข้าสู่การขายแรงงาน แรงงานของชาวนากลายเป็นสินค้า ชาวนาจะไม่สามารถค้นพบเขตแดนประสิทธิภาพของแรงงาน ไม่สามารถกำหนดทิศทางการผลิตของครอบครัวที่สัมพันธ์กับการดำรงอยู่ของตนเองกับทรัพยากรธรรมชาติ หรือ 2) ชาวนาจะทดลองนำเทคโนโลยีใหม่มาใช้ลดการใช้แรงงานที่น่าเบื่อ แต่ยังคงรักษาเป้าหมายการผลิตของครอบครัวชาวนา คือผลิตเพื่อสนองความต้องการบริโภค เช่นนี้ชาวนาก็จะยังคงรักษาเขตแดนประสิทธิภาพของตนเองไว้ได้

ในการอธิบายทฤษฎีแรงงานการผลิตของครอบครัวชาวนา เราจะเดินเรื่องตามหนังสือ “องค์กรการผลิตของชาวนา” (Peasant Farm Organization) ของชาวยานอฟ¹⁹ บทที่ 1 และ บทที่ 2 โดย บทที่ 1 ว่าด้วยครอบครัวชาวนาและอิทธิพลของพัฒนาการของครอบครัวต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และบทที่ 2 ว่าด้วยการวัดการขูดรีดตัวเอง (self-exploitation) ของกำลังแรงงานครอบครัวชาวนา (peasant family labour force) มโนภาพเรื่อง “ประโยชน์คุ้มค่า” ในฟาร์มที่ใช้แรงงานของตัวเอง และสรุปจากบทที่ 4 ถึงบทที่ 7 จากหนังสือเล่มเดียวกัน

1.3.1 ครอบครัวชาวนาและอิทธิพลของพัฒนาการของครอบครัวต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

ในกระบวนการผลิตทุกชนิดการจัดองค์การผลิตทางด้านการใช้แรงงานเป็นปัจจัยสำคัญ ในกรณีของฟาร์มครอบครัวซึ่งไม่ใช้แรงงานรับจ้าง องค์ประกอบและความมากน้อยของกิจกรรมถูกกำหนดโดยองค์ประกอบและขนาดของครอบครัว ครอบครัวเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในองค์การการผลิตของชาวนา องค์ประกอบของครอบครัวกำหนดขนาดของกิจกรรมทางเศรษฐกิจสูงสุดและต่ำสุด ในครอบครัวมีจำนวนผู้สามารถใช้แรงงานได้กี่คน สิ่งนี้กำหนดกำลังแรงงานของฟาร์มครอบครัว กำลังแรงงานนี้เมื่อใช้อย่างเข้มข้นเต็มที่ จะเป็นตัวกำหนดขนาดสูงสุดของกิจกรรมทางเศรษฐกิจของครอบครัวนั้น ขณะที่ขนาดต่ำสุดของกิจกรรมทางเศรษฐกิจของฟาร์มครอบครัวคือผลประโยชน์ทางวัตถุต่ำสุดที่จำเป็นเพื่อให้ครอบครัวนั้นมีชีวิตอยู่ได้

ตามข้อกำหนดของนักสถิติสภาตำบลของรัสเซีย ครอบครัวรวมถึงบุคคลทุกคนที่กินอาหารที่โต๊ะเดียวกันหรือจากหม้อเดียวกันสม่ำเสมอ พื้นฐานของครอบครัวคือสามีและภรรยา รวมทั้งบุตร และพ่อแม่ซึ่งอยู่ร่วมกัน ลักษณะธรรมชาติทางชีววิทยาจำกัดขนาดและองค์ประกอบของครอบครัว

ในแต่ละช่วงของวงจรชีวิตของครอบครัวจำนวนผู้บริโภค (consumer) และจำนวนผู้ผลิตหรือผู้ทำงาน (worker) ในครอบครัวจะเปลี่ยนแปลงไป หากเราคิดให้เด็กบริโภคน้อยกว่าผู้ใหญ่ แต่สามารถคิดออกมาเป็นสัดส่วนต่อการบริโภคของผู้ใหญ่ โดยขึ้นอยู่กับอายุของเด็ก และคิดให้เด็กทำงานได้ตั้งแต่อายุ 15 ปี โดยทำงานได้น้อยกว่าผู้ใหญ่ แต่ก็สามารถคิดเป็นสัดส่วนเทียบกับผู้ทำงานที่เป็นผู้ใหญ่ได้ และประมาณว่าทุก 3 ปี ครอบครัวจะมีบุตรหนึ่งคน เราจะสามารถสร้างตารางวงจรชีวิตของครอบครัวหนึ่งได้ดังนี้ (จากตาราง 1 - 5 ของหนังสือ Peasant Farm Organization ของชายานอฟ ตารางและรูปภาพในบทนี้ทั้งหมดคัดมาจากหนังสือเล่มเดียวกัน)

TABLE 1 - 5

Years of		Married	Children									Total in		Consumers
Family's	Existence											Family	Workers	
		Couple	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Consumers		÷ Workers
1	...	1.8	--	--	--	--	--	--	--	--	--	1.8	1.8	1.00
2	...	1.8	0.1	--	--	--	--	--	--	--	--	1.9	1.8	1.06
3	...	1.8	0.3	--	--	--	--	--	--	--	--	2.1	1.8	1.17
4	...	1.8	0.3	--	--	--	--	--	--	--	--	2.1	1.8	1.17
5	...	1.8	0.3	0.1	--	--	--	--	--	--	--	2.2	1.8	1.22
6	...	1.8	0.3	0.3	--	--	--	--	--	--	--	2.4	1.8	1.33
7	...	1.8	0.3	0.3	--	--	--	--	--	--	--	2.4	1.8	1.33
8	...	1.8	0.3	0.3	0.1	--	--	--	--	--	--	2.5	1.8	1.39
9	...	1.8	0.5	0.3	0.3	--	--	--	--	--	--	2.9	1.8	1.61
10	...	1.8	0.5	0.3	0.3	--	--	--	--	--	--	2.9	1.8	1.61
11	...	1.8	0.5	0.3	0.3	0.1	--	--	--	--	--	3.0	1.8	1.66
12	...	1.8	0.5	0.5	0.3	0.3	--	--	--	--	--	3.4	1.8	1.88
13	...	1.8	0.5	0.5	0.3	0.3	--	--	--	--	--	3.4	1.8	1.88
14	...	1.8	0.5	0.5	0.3	0.3	0.1	--	--	--	--	3.5	1.8	1.94
15	...	1.8	0.7	0.5	0.5	0.3	0.3	--	--	--	--	4.1	2.5	1.64
16	...	1.8	0.7	0.5	0.5	0.3	0.3	--	--	--	--	4.1	2.5	1.64
17	...	1.8	0.7	0.5	0.5	0.3	0.3	0.1	--	--	--	4.2	2.5	1.68
18	...	1.8	0.7	0.7	0.5	0.5	0.3	0.3	--	--	--	4.8	3.2	1.50
19	...	1.8	0.7	0.7	0.5	0.5	0.3	0.3	--	--	--	4.8	3.2	1.50
20	...	1.8	0.9	0.7	0.5	0.5	0.3	0.3	0.1	--	--	5.1	3.4	1.50
21	...	1.8	0.9	0.7	0.7	0.5	0.5	0.3	0.3	--	--	5.7	4.1	1.39
22	...	1.8	0.9	0.7	0.7	0.5	0.5	0.3	0.3	--	--	5.7	4.1	1.39
23	...	1.8	0.9	0.9	0.7	0.5	0.5	0.3	0.3	0.1	--	6.0	4.3	1.39
24	...	1.8	0.9	0.9	0.7	0.7	0.5	0.5	0.3	0.3	--	6.6	5.0	1.32
25	...	1.8	0.9	0.9	0.7	0.7	0.5	0.5	0.3	0.3	--	6.6	5.0	1.32
26	...	1.8	0.9	0.9	0.9	0.7	0.5	0.5	0.3	0.3	0.1	6.9	5.2	1.32

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าทุกครอบครัว ณ ช่วงเวลาต่าง ๆ กันในพัฒนาการ (ปีที่ 26 ของอายุของครอบครัวตามตาราง) จะประกอบเป็นกลุ่มแรงงานกลุ่มหนึ่ง มีกำลังแรงงานที่มีความเข้มข้นของความต้องการบริโภคขนาดหนึ่ง จะทำงานมีสัดส่วนของผู้บริโภคต่อผู้ทำงานที่มีค่าหนึ่ง แตกต่างเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงอายุของครอบครัว ครอบครัวที่สามมี-ภรรยาเพิ่งแต่งงานกันใหม่ ๆ จำนวนผู้ทำงานจะต่ำ ขณะเดียวกันอัตราส่วนของผู้บริโภคต่อผู้ทำงานก็ต่ำด้วย ต่อมาเมื่อครอบครัวเริ่มมีบุตร อัตราส่วนผู้บริโภคต่อผู้ทำงานจะสูงขึ้น จนผ่านปีที่ 14 ของชีวิตครอบครัวไปแล้ว อัตราส่วน

นี่จึงจะลดลง ขณะที่จำนวนผู้ทำงานของครอบครัวจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนกว่าจะมีการแยกเรือนออกไปเป็นครอบครัวใหม่ ปัญหาคือการเปลี่ยนแปลงขนาดและองค์ประกอบของแรงงานในครอบครัวหนึ่ง ๆ (ที่ใช้แรงงานครอบครัวในการผลิต) กระทบกิจกรรมทางเศรษฐกิจของครอบครัวหรือไม่? อย่างไร? และมากน้อยแค่ไหน? กิจกรรมทางเศรษฐกิจนี้รวมถึงกิจกรรมการผลิตงานหัตถกรรมฝีมือและการค้าขายของครอบครัวด้วย

สถิติในรัสเซียที่สภาพาลจัดเก็บ แสดงความจริงชัดเจนว่าพัฒนาการของครอบครัวกับขนาดของกิจกรรมทางเศรษฐกิจสัมพันธ์กัน โดยวัดขนาดของกิจกรรมทางเศรษฐกิจจากขนาดของพื้นที่ที่ครอบครัวใช้เพาะปลูก เพราะสถิติที่วัดรายได้ชาวนาตรง ๆ เพียงจะมีการจัดเก็บค่าสหสัมพันธ์ (correlation) ระหว่างขนาดของครอบครัวกับขนาดของกิจกรรมทางเศรษฐกิจนั้นสูงทีเดียว ที่เขตคาคอฟ (Khar'kov guberniya) สหสัมพันธ์ระหว่างจำนวนผู้ทำงานในครอบครัวกับรายได้เกษตรสูง 0.64 ส่วนค่าสหสัมพันธ์ระหว่างจำนวนผู้บริโภคในครอบครัวกับรายได้เกษตรสูง 0.61

มีปัญหาด้านเทคนิคว่า เรารู้ได้อย่างไรว่าขนาดของครอบครัวกำหนดขนาดของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ? เรารู้ได้อย่างไรว่าความสัมพันธ์เป็นแบบนี้? และไม่ใช่ว่าขนาดของกิจกรรมทางเศรษฐกิจกำหนดขนาดของครอบครัว? คำตอบคือ เรารู้ได้โดยพิจารณาจากสถิติ 2 ชนิด ชนิดแรกเป็นสถิติในภาวะสถิตย และชนิดที่สองเป็นสถิติในภาวะพลวัต

จากสถิติแบบสถิตย เราสามารถพิจารณาอัตราส่วนเฉลี่ยจำนวนเด็กอายุ 0-6 ปี ที่ปรากฏในแต่ละครอบครัว สัมพันธ์กับขนาดของที่ดินที่ครอบครองนั้นใช้เพาะปลูก ถ้าที่ดินมีขนาดเล็กหรือขนาดปานกลาง อัตราตายของทารกจะสูงกว่ามาตรฐาน หมายความว่าจำนวนเด็กอายุ 0-6 ปี เมื่อคิดเป็นเปอร์เซ็นต์ต่อจำนวนคนทั้งหมดในครอบครัวสำหรับครอบครัวยุคที่เพาะปลูกที่ดินในขนาดเล็ก ควรเป็นเปอร์เซ็นต์ที่ต่ำกว่าเปอร์เซ็นต์ในลักษณะเดียวกันสำหรับครอบครัวที่เพาะปลูกในที่ดินขนาดใหญ่ แต่สถิติที่เป็นจริงในรัสเซียกลับเป็นตรงกันข้าม อีกประการหนึ่ง จากสถิติของเขต นอฟโกรอด (Novgorod guberniya) และสถิติของเขตคาคอฟ พบว่าขนาดของที่ดินเพาะปลูกสัมพันธ์กับอายุของครอบครัว กล่าวคือ ครอบครัวที่เพาะปลูกในที่ดินยิ่งเล็ก ยิ่งเป็นครอบครัวที่มีอายุน้อย ครอบครัว (family age) น้อย คือเป็นครอบครัวที่ตั้งใหม่ สามเณร-ภรรยาเพิ่งแต่งงานและมีบุตรอายุน้อยหลายคน อายุครอบครัวย่อมไม่ขึ้นกับขนาดของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แต่เป็นผลจากการนับจำนวนปีหลังจากการแต่งงานของสามเณร-ภรรยา ความสัมพันธ์จึงไม่ใช่เป็นไปในลักษณะที่ดินเพาะปลูกกำหนดอายุครอบครัว ความสัมพันธ์น่าจะเป็นในทางตรงกันข้าม คืออายุของครอบครัวซึ่งย่อมหมายถึงขนาดของครอบครัวด้วย เป็นตัวกำหนดขนาดที่ดินเพาะปลูก

สถิติแบบพลวัตซึ่งบ่งในลักษณะเดียวกัน สถิติแบบนี้เป็นความสำเร็จทางวิชาการสถิติของรัสเซียทีเดียว เป็นงานที่ริเริ่มโดย เอ็น เอ็น เซอร์เนนโคฟ ทำให้สามารถสร้างชีวพันธุ์ (genetic)

ของฟาร์มชาวนาได้ เพราะสามารถตามกลับไปพิจารณาฟาร์มเดียวกันเมื่อ 10 15 หรือแม้แต่ 30 ปีก่อนได้ ถ้าสภาวะทางเศรษฐกิจของครอบครัวกำหนดขนาดของครอบครัว เราก็คงคาดว่าครอบครัวที่ถือครองที่ดินขนาดเล็กเมื่อ 15 ปีก่อน จะยังคงครองที่ดินขนาดเล็กอยู่ ครอบครัวที่ร่ำรวยก็ยังคงครองที่ดินขนาดใหญ่และมีครอบครัวขนาดใหญ่ แต่งานทางสถิติของเซอร์เนนคอฟ ฮเรียเซฟว่า วิคเฮลิยบและคูเซนโก๊ แสดงความจริงที่ตรงกันข้ามกับสถิติของเขตเชนนิกอฟ (Chernigov guberniya)

TABLE 1 - 10

1911 Sown Area by 1882 Sown Area Groups (%)

Desyatinas Sown in 1882	Desyatinas Sown in 1911					Total
	0-3	3-6	6-9	9-12	>12	
0-3	28.2	47.0	20.0	2.4	2.4	100.0
3-6	21.8	47.5	24.4	8.2	2.4	100.0
6-9	16.2	37.0	26.8	11.3	2.4	100.0
9-12	9.6	35.8	26.1	12.4	16.1	100.0
>12	3.5	30.5	28.5	15.6	21.9	100.0

เราจะพบว่าฟาร์มที่เพาะปลูกในที่ดินขนาดเล็กเมื่อ ค.ศ.1882 มีกำลังแรงงานมากขึ้นเมื่ออายุครอบครัวสูงขึ้นและขนาดครอบครัวใหญ่ขึ้น และในช่วง ค.ศ.1882-1911 ก็จะขยายเนื้อที่เพาะปลูกหมายความว่าขยายขนาดของกิจกรรมเศรษฐกิจของตน ตรงกันข้าม เมื่อเวลาผ่านไปครอบครัวที่ถือครองที่ดินขนาดใหญ่กลับเพาะปลูกในที่ดินขนาดเล็กลงในช่วงเวลาที่เปลี่ยนไป เพราะครอบครัวใหญ่แตกออกเป็นครอบครัวเล็ก ๆ แสดงว่ากระบวนการทางประชากรเรื่องการเจริญเติบโตและการกระจายตัวของขนาดของครอบครัว กำหนดการกระจายตัวของขนาดที่ดินเพาะปลูก เป็นการแตกขั้วอันเนื่องมาจากเหตุผลทางประชากร (demographic differentiation) เป็นอีกมโนภาพหนึ่งนอกเหนือจากการแตกขั้วอันเนื่องมาจากสภาวะทางสังคม (social differentiation) (หรือที่ฝ่ายมาร์กซิสต์เรียกว่ากระบวนการแตกขั้วทางชนชั้น (class differentiation --- ผู้เขียน) ดังนั้น การศึกษาการแบ่งกลุ่มชาวนาจะใช้วิธีพิจารณาจากขนาดของที่ดินเพาะปลูกอย่างเดียวไม่ได้ จะต้องใช้วิธีพิจารณาปัจจัยอื่นด้วย ขนาดของครอบครัวและขนาดของกิจกรรมทางการเกษตรไม่ได้ถูกกำหนดโดยขนาดของการถือครองที่ดินที่ใช้ประโยชน์ ชาวนาออฟเห็นความสัมพันธ์เป็นไปในทางตรงกันข้าม คือขนาดของครอบครัวกำหนดขนาดการถือครองที่ดิน ขนาดของครอบครัวกำหนดขนาดของกิจกรรมทางการเกษตร

เขตที่เราอ้างสถิติ คือเขตเชนนิกอฟ เป็นเขตที่ชุมชน (commune) มีประเพณีปฏิบัติแบ่งขนาดถือครองที่ดินในชุมชนใหม่เป็นระยะ ๆ (repartition) โดยพิจารณาแจกจ่ายให้ครอบครัว

สมาชิกชุมชนตามจำนวนคนในแต่ละครอบครัว ตัวเลขสถิติที่แสดงอิทธิพลของปัจจัยทางชีววิทยา (ในพัฒนาการของครอบครัว) ต่อขนาดที่ดินที่ครอบครัวใช้ประโยชน์จึงปรากฏชัดเจนมาก แต่ในเขตอื่น เช่นสตาร์เบลล์ ขนาดของที่ดินที่แต่ละครอบครัวใช้เพาะปลูก เกือบเท่ากับสัดส่วนที่กำหนดโดยขนาดของครอบครัวเหมือนกัน โดยเป็นผลทั้งจากระบบการแบ่งที่ดินใหม่เป็นระยะ และโดยเฉพาะจากการเช่าที่ดินเป็นระยะสั้น ๆ เป็นช่วง ๆ ในประเทศซึ่งที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ ส่วนบุคคลก็อาจใช้วิธีซื้อ-ขายที่ดินเป็นวิธีกำหนดปริมาณที่ดินที่ครอบครัวจะใช้ประโยชน์ ตามขนาดของครอบครัว

แต่ในประเทศที่ระบบมรดกเป็นแบบไม่ให้แบ่งซอยที่ดิน เช่นทางตอนใต้ของเยอรมัน หรือในประเทศที่เป็นระบบฟาร์มทุนนิยม (capitalist farm) แบบเข้มข้นแล้วและใช้เครื่องจักร อิทธิพลของปัจจัยชีววิทยาในพัฒนาการของครอบครัวก็ไม่สามารถกำหนดขนาดของที่ดิน ที่ครอบครัวใช้เพาะปลูก ซึ่งในลักษณะนี้จะมีการใช้แรงงานรับจ้าง ถ้าขาดแรงงาน หรือถ้าแรงงานครอบครัวเหลือ แรงงานนั้นก็จะออกไปรับจ้างทำงานข้างนอก

บทสรุปคือ สำหรับหน่วยการผลิตแบบทุนนิยมในกิจการเกษตรกรรม ขนาดของการผลิตจะถูกกำหนดโดยทุนและที่ดิน ซึ่งถ้าขนาดของทุนและขนาดของที่ดินคงที่ไม่เปลี่ยนแปลง ขนาดการผลิตของฟาร์มทุนนิยมก็จะเท่าเดิมในระยะเวลายาวนาน แต่สำหรับหน่วยการผลิตแบบฟาร์มชาวนา ในระยะเวลาเป็นทศวรรษ ตามที่ปรากฏเป็นจริงในกรณีของรัสเซีย ขนาดของการผลิตของฟาร์มจะเปลี่ยนแปลง คือเปลี่ยนตามช่วงระยะของพัฒนาการของครอบครัว

อย่างไรก็ตาม จำนวนคนทำงานของครอบครัวก็ไม่ใช่ปัจจัยเดียวเท่านั้นที่กำหนดรายได้และขนาดของฟาร์มชาวนา ยังมีปัจจัยอื่นที่มีน้ำหนักต่าง ๆ กัน คือคนทำงานเหล่านี้จะทำงานได้จริง ๆ ก็คน ใช้เวลาทำงานได้กี่ชั่วโมง ใช้แบบเข้มข้นจุดริศตัวเองได้ในระดับใด เทคนิคการผลิตที่มีอยู่ในขณะนั้นเป็นแบบใด ผลผลิตการผลิตของแรงงานสูงเพียงไร ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ขึ้นกับสถานะของธรรมชาติและสถานการณ์ของตลาด

1.3.2 การวัดการขูดรีดตัวเอง (หรือการหักโหมแรงงานตัวเอง self – exploitation) ของกำลังแรงงานครอบครัวชาวนา มโนภาพเรื่อง “ประโยชน์คุ้มค่า” ในฟาร์มที่ใช้แรงงานของตัวเอง

ในหัวข้อที่แล้วเราสามารถกำหนดได้ว่าขนาดของครอบครัวกำหนดขนาดของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แต่ทว่าก็ไม่ใช่ว่าจำนวนแรงงานในครอบครัวกำหนดขนาดของกิจกรรมเศรษฐกิจโดยตรง เพราะแรงงานในแต่ละครอบครัวก่อให้เกิดผลผลิตไม่เท่ากัน (ผลผลิตในที่นี้หมายถึง ผลผลิตของแรงงาน คือผลผลิตเบื้องต้นหักด้วยค่าใช้จ่ายสร้างทุนทดแทนที่สึกหรอและค่าใช้จ่ายอื่นแล้ว เป็นผลผลิตสุทธิ เป็นผลผลิตอันเนื่องมาจากการใช้แรงงาน เท่ากับค่าตอบแทนต่อแรงงาน) ขึ้นกับผลผลิตของแรงงาน ผลผลิตนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัย 2 ชนิด ชนิดหนึ่งคือความเข้มข้นของการ

ทำงานของแรงงานในช่วงเวลาหนึ่ง เช่นหนึ่งปี หรืออีกนัยหนึ่งคือปริมาณพลังงานที่ชาวนาสามารถ หรือต้องการใส่เข้าไปในช่วงเวลานั้น อีกปัจจัยหนึ่งเป็นปัจจัยภายนอก คือสภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจ และทางเทคนิคที่มีผลต่อผลิตภาพของแรงงาน เช่น ความอุดมสมบูรณ์ของดิน ที่ตั้งของฟาร์ม คิดเป็นระยะห่างจากตลาด สถานการณ์ของตลาด ฯลฯ

งานของชาวนาอพมุงทำความเข้าใจองค์การการผลิตของชาวนา ดังนั้นจึงมุ่งอธิบาย เฉพาะปัจจัยภายในของฟาร์มของชาวนา คือปัญหาที่ว่าสิ่งใดกำหนดความเข้มข้นของการทำงาน ของแรงงานครอบครัว?

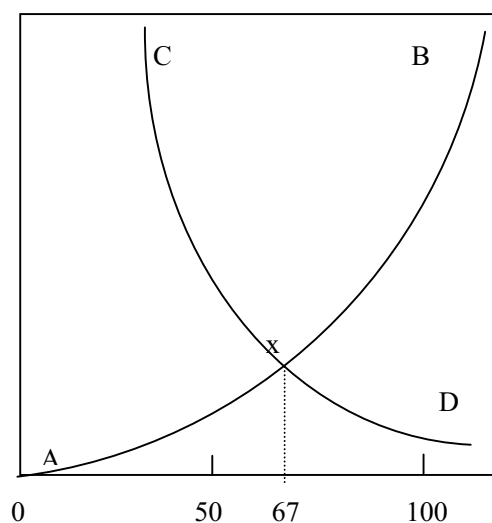
จากตัวเลขสถิติ ณ ท้องที่หลายแห่งในรัสเซียในช่วงต้นของศตวรรษที่ 20 ชาวนาอพ พบว่า ในครอบครัวที่อัตราส่วนของผู้บริโภคต่อผู้ทำงาน (consumers/workers หรือ c/w) ต่ำ ผลผลิตของแรงงานของครอบครัวในหนึ่งปีก็จะต่ำไปด้วย ในครอบครัวที่อัตราส่วน c/w สูง ผลผลิตของแรงงานก็จะสูงตามไปด้วย และในบางท้องที่ สถิติแสดงว่าผลผลิตของแรงงานถึงกับขึ้น อยู่กับจำนวนผู้บริโภคมากกว่าจำนวนผู้ทำงานในครอบครัว แสดงว่าสำหรับฟาร์มครอบครัวแล้ว ความต้องการบริโภคของคนในครอบครัวเป็นปัจจัยสำคัญมากที่สุดที่กำหนดความเข้มข้นหรือ การหักโหมของการทำงานของแรงงานครอบครัว

สถิติของรัสเซียและสวีเดนแสดงให้เห็นว่าเมื่อผลิตภาพของแรงงานครอบครัว เพิ่มขึ้น อัตราการเพิ่มของผลิตภาพหรือรายได้ของแรงงานจะเพิ่มขึ้นเร็วกว่าอัตราการเพิ่มของการ บริโภคของผู้บริโภค หมายความว่า การใช้แรงงานอย่างเข้มข้นจะลดลงเมื่อรายได้ดีขึ้น เพราะถ้าใช้ แรงงานเข้มข้นเท่าเดิม อัตราการเพิ่มของผลิตภาพจะต้องเพิ่มในอัตราเดียวกับการเพิ่มของรายได้ นั่นคือยังต้องออกแรงทำงานหนักเมื่อเทียบกับรายได้ ครอบครัวยิ่งหยุดทำงานเร็ว คือหยุดทำงาน ณ ระดับรายได้ต่ำ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การใช้แรงงานครอบครัวถูกจำกัดด้วยภาระหรือความน่าเบื่อ ของการออกแรงทำงาน

เราอาจอธิบายข้อเท็จจริงทางสถิติดังกล่าวได้ในรูปแบบของทฤษฎี และในรูปแบบเป็น เส้นกราฟซึ่งเรียกกันว่า “เส้นโค้งชาวนาอพ” กล่าวคือ เมื่อใช้แรงงานทางกายมากขึ้นก็จะได้ผลผลิต มากขึ้น แต่การใช้แรงงานนี้สำหรับสิ่งมีชีวิตก็มีข้อจำกัด เมื่อเริ่มใช้ใหม่ ๆ ก็จะรู้สึกพอใจ แต่เมื่อใช้ ไปนานเข้า ก็ต้องใช้ความพยายามมากขึ้น ๆ ทุกทีในช่วงเวลาจำกัดช่วงหนึ่ง ถ้ายังทำงานไปมากขึ้น ในการทำงานหน่วยสุดท้าย ผู้ทำงานจะยังรู้สึกเหนื่อยยากและต้องหักโหมแรงงานเพิ่มมากขึ้นต่อ แต่ละหน่วยสุดท้ายที่เพิ่มขึ้น แต่ขณะเดียวกันการใช้แรงงานนี้ก็ไม่ใช่เป็นเรื่องเหนื่อยยากหักโหม แต่ด้านเดียว การใช้แรงงานก่อให้เกิดผลผลิตซึ่งมีมูลค่าไปด้วยพร้อมกัน มูลค่านี้เป็นการให้ค่า ผลผลิตจากอรรถวิสัยของผู้ทำงาน เมื่อยังผลิตได้น้อยมูลค่าของผลผลิตที่เกิดจากการใช้แรงงานหน่วย สุดท้ายจะสูง เพราะอรรถประโยชน์หน่วยสุดท้าย (marginal utility) มีค่าสูง เนื่องจากครอบครัวยังมี ผลผลิตเพื่อบริโภคน้อย เมื่อใช้แรงงานเพิ่มขึ้น ๆ มูลค่าของผลผลิตที่เกิด (หรือเพิ่มขึ้นจากเดิม) จาก

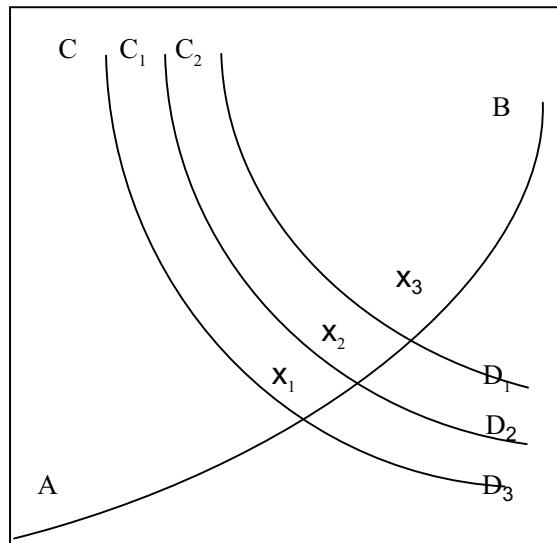
การใช้แรงงานหน่วยสุดท้ายจะมีค่าลดลงเรื่อย ๆ จนถึงจุดของการใช้แรงงานอยู่ ณ ระดับที่หากใช้แรงงานเพิ่มขึ้น ผู้ทำงานจะรู้สึกว่าการเหนื่อยยากหักโหมของแรงงานที่เพิ่มขึ้น จะมากกว่ามูลค่าของผลผลิตที่เกิดจากการใช้แรงงานเพิ่มขึ้นนั้น เช่นนี้ผู้ทำงานจะหยุด ไม่ทำงานเพิ่ม เป็นจุดดุลยภาพ นั่นคือ แรงงานครอบครัวจะทำงานด้วยความเข้มข้นถึงระดับที่ (หรือถึงเขตแดนที่) ค่าของผลผลิตหน่วยสุดท้ายที่จะได้มาบริโภคเพิ่มขึ้นเท่ากับความรู้สึกเหนื่อยยากที่เกิดจากการใช้แรงงานเพิ่มขึ้นเพื่อให้ได้มาซึ่งผลผลิตหน่วยสุดท้ายนั้น

เราสามารถแสดงทฤษฎีดังกล่าวได้โดยใช้เส้นกราฟ ดังในภาพ

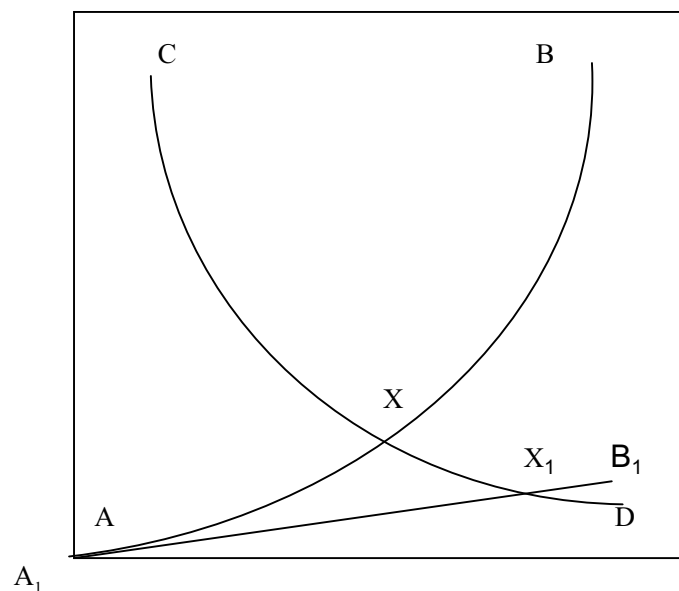


เส้น AB แสดงความเหนื่อยยากที่เกิดจากการจะได้มาของรายได้แต่ละหน่วยเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตามแกนนอน เส้น CD แสดงอรรถประโยชน์ของแต่ละหน่วยรายได้สุดท้ายของครอบครัว จุดดุลยภาพคือ 67 รูเบิล เส้น AB และ CD คือเส้นโค้งชานออฟ ทั้งสองเส้นนี้กำหนดขนาดของกิจกรรมทางเศรษฐกิจของครอบครัว เส้น AB แสดงกำลังการผลิตของครอบครัว เส้น CD แสดงความต้องการบริโภคของครอบครัว

น่าสนใจว่า หากความต้องการบริโภคของครอบครัวเพิ่มขึ้น คือเส้น CD เปลี่ยนเป็น C_1D_1 หรือ C_2D_2 ตามในภาพ การผลิตของครอบครัวก็จะเพิ่มขึ้น ทั้งนี้ โดยไม่ต้องมีการเพิ่มในขนาดหรือองค์ประกอบของครอบครัว คือการผลิตเพิ่มจาก X เป็น X_1 หรือ X_2



ขณะเดียวกัน หากมีการเปลี่ยนแปลงในผลิตภาพของแรงงาน เช่น หากราคาของผลทางการผลิตเกษตรเพิ่มขึ้น เส้น AB จะเปลี่ยนเป็น A_1B_1 ผลผลิตของครอบครัวจะเพิ่มขึ้น และแรงงานจะทำงานเข้มข้นน้อยลง ความเหนื่อยยากที่เกิดจากการใช้แรงงานหน่วยสุดท้ายลดลง (ความห่างของ X_1 จากแกนนอน)



เมื่อเปรียบเทียบกับฟาร์มทุนนิยม จะเห็นได้ว่าฟาร์มทุนนิยมมีขนาดใหญ่ได้โดยไม่มีข้อจำกัด แต่ฟาร์มที่ใช้แรงงานของตัวเองถูกจำกัดขนาดโดยธรรมชาติ คือจะมีขนาดตามความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการบริโภคของครอบครัวกับกำลังแรงงานของครอบครัว โปรดพิจารณากรณีตัวอย่างดังนี้ สมมติให้ที่ดินขนาด 1 ไร่เสียทินา ปลูกร้างไว้แล้วเก็บเกี่ยวได้ 60 พุด (pud)

ราคาข้าวโอ๊ตเป็น 1 รูเบิล ต่อ 1 พุด รายได้ทั้งหมดจะเป็น 60 รูเบิล สมมติว่าค่าใช้จ่ายซื้อสิ่งของเพื่อทำฟาร์มนี้เป็นจำนวน 20 รูเบิล แรงงานที่จำเป็นใช้ผลิต คือ 25 วัน และค่าจ้างวันละ 1 รูเบิล เราจะเปรียบเทียบระหว่างฟาร์มทุนนิยมกับฟาร์มครอบครัวได้ดังนี้

ฟาร์มทุนนิยม			ฟาร์มครอบครัว		
รายได้ทั้งหมด $60 \times 1 = 60$ รูเบิล			รายได้ทั้งหมด $60 \times 1 = 60$ รูเบิล		
ค่าใช้จ่าย			ค่าใช้จ่าย		
ค่าซื้อสิ่งของ	20	”	ค่าซื้อสิ่งของ	20	”
ค่าจ้าง	25	”	เหลือเพื่อจ่ายแรงงาน	40	”
รายได้สุทธิ	15	”	แรงงานได้เงิน		
			ต่อการทำงาน 1 วัน	40	
				25	
				= 1.60	”

จะเห็นได้ว่าสำหรับฟาร์มทุนนิยม การปลูกข้าวโอ๊ตนั้นคุ้มค่า ส่วนฟาร์มชานา หากไม่มีทางเลือกอื่นที่การใช้แรงงานของครอบครัวได้เงินมากกว่า 1.60 รูเบิลต่อวัน ก็ควรใช้แรงงานปลูกข้าวโอ๊ตนี้ คราวนี้สมมติใหม่ว่าราคาของข้าวโอ๊ตตกเหลือพุดละ 60 โคเปก (kopek) สถานการณ์จะเปลี่ยนเป็นดังนี้

ฟาร์มทุนนิยม			ฟาร์มครอบครัว		
รายได้ทั้งหมด $60 \times 0.6 = 36$ รูเบิล			รายได้ทั้งหมด $60 \times 0.6 = 36$ รูเบิล		
ค่าใช้จ่าย			ค่าใช้จ่าย		
ค่าซื้อสิ่งของ	20	”	ค่าซื้อสิ่งของ	20	”
ค่าจ้าง	25	”	เหลือเพื่อจ่ายแรงงาน	16	”
ขาดทุน	9	”	แรงงานได้เงิน		
			ต่อการทำงาน 1 วัน	16	
				25	
				= 0.64	”

จะเห็นได้ว่าฟาร์มทุนนิยมจะขาดทุนต่อ 1 ดีเซียทินา 9 รูเบิล ซึ่งไม่คุ้มแล้วที่จะปลูกข้าวโอ๊ต แต่สำหรับฟาร์มชานา ค่าตอบแทนแรงงานหากทำงานในครอบครัว แม้จะตกลงมาเหลือ 64 โคเปก ต่อหนึ่งวัน ชานาก็ยังอาจปลูกข้าวโอ๊ต หากมีความจำเป็นเพื่อการบริโภคและไม่มีโอกาสที่จะใช้

แรงงานที่อื่นในอัตราที่สูงกว่านี้ จึงเห็นได้ชัดว่า เนื่องจากสภาวะคุณภาพภายในฟาร์มของชาวนาสามารถรับค่าตอบแทนแรงงานต่อหน่วยแรงงานที่ต่ำมากได้ ดังนั้นฟาร์มชาวนาจึงสามารถดำรงกิจการอยู่ได้ และมีเสถียรภาพยาวนาน ขณะที่หากเป็นในสถานะเดียวกันนี้ฟาร์มทุนนิยมจะล่มสลายเลิกกิจการไปแล้ว

แรงขับเคลื่อนพฤติกรรมของแรงงานในการผลิตของชาวนา

ในรัสเซียช่วงหลังการปฏิวัติ 1917 มีความพยายามที่จะปลุกจิตสำนึกของชาวนา จากผู้ที่เฉยเมย เป็นผู้มีจิตสำนึกว่า เขาควบคุมพฤติกรรมการผลิตของตัวเอง อย่างไรก็ตาม ผู้ชักชวนชาวนาให้มีจิตสำนึกชัดเจนนี้ ต้องตอบคำถามพื้นฐานที่สำคัญมาก คือคำถามที่ว่าเศรษฐกิจชาวนาที่เป็นอิสระสามารถดำรงอยู่ได้จริงหรือไม่? มีกฎอันเป็นธรรมชาติรองรับการดำรงอยู่ได้นี้หรือเปล่า?

ชายานอฟได้อุทิศตัวค้นคว้าหากฎนี้ ค้นหาแรงขับเคลื่อนของแรงงานในการผลิตภาคเกษตรกรรม สร้างทฤษฎีสำนักองค์กรการผลิตของชาวนา อีกทั้งนำทฤษฎีไปปฏิบัติจนสามารถฟื้นฟูเศรษฐกิจรอบครัวชาวนา และสร้างสหกรณ์แนวตั้งขึ้นแพร่หลาย

เป็นที่ทราบกันว่าชะตากรรมของชาวนาเป็นปัญหาที่ยืดเยื้อมาในประวัติศาสตร์รัสเซีย จนกลายเป็นปัญหาสำคัญทางการเมืองของรัสเซียในช่วงก่อนการปฏิวัติ จนถึงช่วงระยะทางข้ามผ่านเข้าสู่แนวทางสังคมนิยม การจัดองค์กรของภาคเกษตรกรรมใหม่เป็นปัญหาเร่งด่วนในช่วงนั้น จำเป็นต้องมีการค้นคว้าเพื่อจัดแบ่งประเภทของกลุ่มชาวนาเพื่อนำมาจัดทำนโยบายทางการเมือง ในการสัมพันธ์กับชาวนา ชายานอฟได้ค้นคว้าเพื่อตอบปัญหานี้ โดยมีฐานข้อมูลจำนวนมากมาจากการสำรวจข้อมูลชาวนาตั้งแต่ ค.ศ. 1925 ของสถาบันเศรษฐกิจการเกษตรที่เขาสังกัด เขาได้นำข้อมูลเหล่านี้มาจัดแบ่งชั้นทางเศรษฐกิจของชาวนาในลักษณะที่แตกต่างจากฝ่ายมาร์กซิสต์ ในขณะที่ฝ่ายมาร์กซิสต์แบ่งชาวนาออกเป็นชาวนารวย ชาวนากลาง และชาวนาจน ชายานอฟแบ่งชาวนาออกเป็น 6 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มชาวนารวย กลุ่มนี้มีรายได้หลักจากการขายสินค้า ให้เงินกู้ ให้ชาวนาอื่นเช่าทรัพย์สิน (ที่ดิน) และเครื่องมือการผลิต เป็นกลุ่มที่มีจำนวนไม่มาก แต่มีอิทธิพลสูงในทางเศรษฐกิจในชนบท

2. กลุ่มชาวนาที่มีแบบแผนการผลิตแบบทุนนิยม ใช้แรงงานรับจ้างอย่างมาก มีเป้าหมายเป็นผู้ประกอบการ หารายได้แบบนายทุน

- 3., 4., 5. กลุ่มชาวนาระดับกลาง เป็นชาวนาที่ใช้แรงงานของครอบครัวตัวเอง ไม่มีเป้าหมายแบบระบบทุนนิยม การแบ่งเป็นกลุ่ม 3, 4, 5 จัดตามขนาดของครอบครัวและขนาดของที่ดินที่ทำการผลิต

6. ชาวนาที่อยู่ในฐานะแรงงานรับจ้างที่ทำการผลิตภาคเกษตรกรรม และหัตถกรรม เกิดในครอบครัวชาวนา มีพื้นที่การผลิตขนาดเล็กหรือพื้นที่เช่า รายได้หลักมาจากการรับจ้าง ใช้แรงงานนอกพื้นที่ทำการผลิตของตัวเอง มีเป้าหมายการได้มาซึ่งรายได้ในลักษณะเดียวกับผู้ใช้แรงงาน เป็นแบบกรรมกร

ชายานอฟได้ระบุเตือนว่า ในการแบ่งชั้นของชาวนา การที่จะจำแนกว่าใครเป็นชาวนารวย จะพิจารณาจากประเด็นที่ว่าเขาใช้แรงงานรับจ้างเท่านั้นไม่ได้ เพราะการใช้แรงงานรับจ้าง บางครั้งไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อทำกำไร ไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อขูดรีด ชาวนาเหล่านี้ใช้แรงงานครอบครัวของตัวเองอยู่แต่ในการผลิตทางเกษตรกรรม บางครั้งอาจต้องมีการระดมแรงงานเพื่อหลีกเลี่ยงภาวะวิกฤตบางอย่างหรือระดมแรงงานเพื่อเพาะปลูกให้ทันช่วงเวลาแห่งฤดู เช่นเดียวกัน การให้เช่าที่ดินและการให้เงินกู้ ก็อาจทำเพื่อสร้างความผูกพันเพื่อการขอร้องระดมแรงงานในเวลาจำเป็น ไม่ได้ทำเพื่อขูดรีดอีกเช่นกัน

การไม่แยกแยะให้ถูกต้องได้นำไปสู่โซกนาฏกรรมใหญ่หลวงในช่วง ค.ศ.1925 – 1930 ผู้นำบอลเชวิคทำลายชาวนาในชนบทรัสเซีย ก่อให้เกิดความสูญเสียทางเศรษฐกิจการเมืองและศีลธรรมอย่างมาก

ชายานอฟเห็นว่าชาวนากลุ่มที่ 3, 4, 5 มีจำนวนสูงในรัสเซียในช่วงก่อนและหลังการปฏิวัติ พฤติกรรมของชาวนากลุ่มนี้เป็นพื้นฐานของการสร้างทฤษฎีแรงงานการผลิตของครอบครัวชาวนาที่ต่างจากทฤษฎีอื่น ๆ ที่ว่าด้วยชาวนาอย่างชัดเจน ทฤษฎีนี้มีลักษณะเฉพาะ 2 ประการ คือ

1. ไม่ได้ใช้การศึกษาแบบมหภาค-พลวัตในการวิเคราะห์พฤติกรรมการผลิตของชาวนา แต่ใช้แบบจุลภาคและสถิตี ทำให้สามารถเสนอลักษณะเฉพาะของการจัดองค์การการผลิตของชาวนาออกมาได้ เรียกว่า “เศรษฐกิจชาวนา”

2. ทฤษฎีนี้ปฏิเสธสถานะที่เรียกว่าลักษณะทวินิยม ที่ถือว่าชาวนาเป็นทั้งแรงงานรับจ้าง (กรรมกร) และเป็นทั้งผู้ประกอบการ (นายทุน) แนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหลักโน้มเอียงที่จะอธิบายว่าชาวนามีลักษณะทวินิยมนี้ ส่วนชายานอฟเห็นว่าลักษณะทวินิยมใช้อธิบายรูปแบบเฉพาะของการขับเคลื่อนทางแรงงานของชาวนาไม่กระจ่างชัด เป็นการอธิบายที่ใช้ฐานของเศรษฐกิจทุนนิยม ซึ่งต่างจากฐานธรรมชาติของแรงงานการผลิตของชาวนา

ชายานอฟได้ค้นพบโครงสร้างขององค์การการผลิตของชาวนา และการดำรงอยู่ขององค์การการผลิตนี้ในเวลายาวนาน ชี้บ่งลักษณะเฉพาะของแรงงานในการผลิตของชาวนาว่ามีลักษณะเป็นตัวของตัวเองในความสัมพันธ์ทางสังคม-เศรษฐกิจ เป็นแบบขององค์กรครอบครัวที่ใช้แรงงานร่วมกัน ตามเป้าหมายการผลิตที่เป็นของตัวเอง อาจอธิบายได้ว่าสิ่งนี้คือการค้นพบการจัดองค์การการผลิตที่เป็นลักษณะของสังคมแบบตะวันออก แตกต่างจากตะวันตก มีการใช้แรงงานร่วมกันในการผลิตและมีการ

จัดการการบริโภคของครอบครัว ที่เรียกว่าวงสี่ คือไม่ได้มีการจ้างและจ่ายค่าจ้างแรงงานแบบตายตัว ตามแบบการผลิตของสังคมอุตสาหกรรมตะวันตก

ชาวนาอฟได้สรุปในบทนำของหนังสือของเขาชื่อ “องค์กรการผลิตของชาวนา” (Peasant Farm Organization) ว่า มีข้อเท็จจริงสำคัญหลายประการที่แสดงถึงลักษณะพิเศษ เป็นความแปลก เป็นลักษณะเฉพาะขององค์กรการผลิตของชาวนา คือชี้ให้เห็นว่าองค์กรของชาวนา ไม่ได้มีพฤติกรรมแบบผู้ประกอบการ (ไม่ได้เป็นนายทุน --- ผู้เขียน) ข้อเท็จจริงเหล่านั้นมีดังนี้

1. ในรัสเซียช่วงปลายศตวรรษที่ 19 มีความพยายามที่จะแพร่กระจายเทคนิคทางภาคเกษตรกรรมให้แก่ชาวนา โดยเฉพาะเครื่องนวดข้าว ซึ่งหากคิดตามแบบระบบบัญชีแล้ว เครื่องจักรนี้จะเป็นประโยชน์มาก แต่ปรากฏว่าการชักจูงให้ชาวนายอมใช้เครื่องจักรนี้ยากลำบากมาก เพราะเครื่องจักรทำให้ชาวนาว่างงาน เขตที่ชาวนาไม่รับเครื่องจักรคือเขตที่ชาวนาไม่มีงานอื่นทำในฤดูหนาว

2. ในรัสเซียช่วงก่อนการปฏิวัติ 1905 ชาวนาย่ำแย่ที่ดินสูงกว่ากำไรสุทธิแบบทุนนิยมที่เกิดจากที่ดินที่เช่า นั่นเป็นเช่นนั้นเพราะชาวนาที่กระหายต้องการที่ดินทำกิน ยินดีจ่ายค่าเช่าที่สูงจนกินขอบเขตเข้าไปในส่วนที่ควรเป็นค่าตอบแทนแรงงานด้วย แต่ชาวนาก็ออม เพราะชาวนามีความจำเป็นต้องการที่ดินมาทำการผลิต เพื่อให้มีบริโภคเพียงพอและเพื่อหลีกเลี่ยงการว่างงาน

3. ในการวิเคราะห์พื้นฐานทางเศรษฐกิจของการปลูกถั่วลิสงและมันฝรั่ง เห็นได้ว่าการปลูกพืชที่ใช้แรงงานเข้มข้นสองชนิดนี้ให้กำไรสุทธิในบัญชีน้อยมาก ดังนั้นจึงไม่ค่อยปลูกกัน ในนาผืนใหญ่หรือนาของเจ้าที่ดิน แต่ชาวนาที่กระหายที่ดินกลับปลูกกันมาก เพื่อจะได้มีโอกาสใช้แรงงานของตัวเองมากขึ้นในนาของตัวเอง ลดการว่างงานตามฤดูกาล

4. การศึกษาในหลายท้องที่ในรัสเซียได้แสดงให้เห็นว่ามีความสัมพันธ์แบบผกผันระหว่างปริมาณที่ดินที่ถือครองกับขนาดของรายได้จากหัตถกรรมและการค้า ถ้ายังถือครองที่ดินขนาดเล็ก ก็ยังทำกิจกรรมหัตถกรรมและการค้ามากขึ้น รายได้จากการเพาะปลูกรวมกับรายได้จากหัตถกรรมและการค้าปกติจะคงที่มากกว่ารายได้จากการเพาะปลูกหรือรายได้จากหัตถกรรมและการค้าเมื่อพิจารณาทีละส่วนแยกกัน หมายความว่าเมื่อใดที่ชาวนาไม่อาจทำงานในที่ดินของตัวเองเพื่อให้รายได้พอเพียง เขาก็ต้องเปลี่ยนไปทำงานรับจ้างชั่วคราวในที่ดินหรือในกิจกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น เพื่อที่เขาจะไม่ต้องว่างงาน

5. ในรัสเซียไม่เหมือนกับในอังกฤษ ในอังกฤษเมื่อราคาขนมปังสูงขึ้น ค่าจ้างแรงงานก็สูงขึ้น ในรัสเซียค่าจ้างแรงงานสัมพันธ์แบบผกผันกับราคาขนมปัง ราคาขนมปังในรัสเซียกำหนดมาจากผลการเก็บเกี่ยว ในปีที่เก็บเกี่ยวไม่ได้ผล รัชพืชแพง ราคาขนมปังก็สูงขึ้น ชาวนาจะไม่สามารถหากินได้พอเพียงโดยการใช้แรงงานอยู่เฉพาะภายในที่ดินของตัวเอง ต้องออกมาเป็นกรรมกรในตลาดแรงงาน ทำให้ค่าจ้างแรงงานลดลง เนื่องจากจำนวนผู้ออกมาขายแรงงานมีมากขึ้น

6. ในการวิเคราะห์การใช้แรงงานของเศรษฐกิจครอบครัวชาวนาที่ผลิตแบบขนาดเล็กในสวิตเซอร์แลนด์และรัสเซีย พบว่าไม่ได้มีการใช้แรงงานครอบครัวจนถึงขีดเต็มที่ เช่น หากสถานการณ์ทางตลาดดีขึ้นหรือเหตุจากที่ตั้งที่เป็นคุณประโยชน์ แรงงานครอบครัวหนึ่งหน่วยหารรายได้ได้มากขึ้น รายได้ทั้งหมดของครอบครัวจะเพิ่มขึ้น แต่การเพิ่มนี้จะไม่เร็วเท่ากับการเพิ่มขึ้นของประสิทธิผลของแรงงานหนึ่งหน่วย กรณีนี้หมายความว่าชาวนาได้ทำงานด้วยความเข้มข้นลดลง เนื่องจากเกิดมีสถานการณ์ที่เป็นคุณต่อเขา ซึ่งไม่ได้มาจากการทำงาน แต่หากเป็นฟาร์มแบบทุนนิยม ในสถานการณ์เช่นนี้ ผู้ประกอบการจะต้องขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อใช้ประโยชน์จากสถานการณ์ตลาดที่เป็นผลดีต่อเขาอย่างเต็มที่

ชายานอฟอธิบายว่าพฤติกรรมของแรงงานในการผลิตของชาวนาไม่ได้กระทำไปเพื่อทำกำไร แต่เพื่อประกันระดับการบริโภคของครอบครัว ชายานอฟได้บันทึกไว้ว่า “แรงงานในการผลิตทั้งหมดมีเขตแดนตามธรรมชาติของผลผลิตของตนเอง ซึ่งถูกกำหนดโดยสัดส่วนความเข้มข้นของแรงงานที่ทำการผลิตตลอดปี กับระดับการตอบสนองการบริโภคทางเศรษฐกิจของครอบครัว” ครอบครัวชาวนาจะเพิ่มความพยายามในการใช้แรงงานเพื่อตอบสนองความต้องการในการบริโภคของตัวเองในช่วงจังหวะที่ใกล้จะถึงระดับความเข้มข้น (หรือความหักโหม) ที่เป็นเขตแดนประสิทธิภาพ คือเป็นจุดดุลยภาพของความพอใจในการได้มาซึ่งผลผลิตเพื่อการบริโภคกับความเหนื่อยยากหรือ ความหักโหมจากการใช้แรงงานเพื่อการได้มาซึ่งผลผลิตปริมาณขนาดนั้น เศรษฐกิจแบบนี้ไม่ใช่ระบบทุนนิยม เพราะเมื่ออัตรากำไรต่ำ องค์กรทุนนิยมอาจจะหยุดผลิต แต่ครอบครัวชาวนาอาจยังพึงพอใจ ที่จะผลิตอยู่เพื่อประกันให้มีผลผลิตบริโภค โดยยอมที่จะทำงานหนักขึ้น ขูดรีดตัวเอง (self-exploitation) ไม่ได้ขูดรีดผู้อื่น แรงขับเคลื่อนมาจากความปรารถนาที่จะทำงานของตัวเอง ชาวนาเอง ตามสถานภาพทางด้านแรงงานที่เป็นอยู่ ไม่ใช่มาจากการปรารถนาแบบผู้ประกอบการที่ต้องการ กำไรด้วยการขูดรีดจากแรงงานผู้อื่น กล่าวอีกนัยหนึ่งคือแรงจูงใจในการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชาวนานั้นไม่เหมือนกับของผู้ประกอบการ ผู้ประกอบการลงทุนก็เพื่อต้องการผลต่างระหว่างรายได้ทั้งหมดกับค่าใช้จ่าย แต่แรงจูงใจของชาวนานั้นคล้ายกับของกรรมกรที่ทำงานส่งเป็นขึ้น แล้วได้รับ ค่าตอบแทนตามจำนวนชิ้นของงาน ทำให้เขามีอิสระที่จะกำหนดช่วงเวลาและความเข้มข้นของการ ใช้แรงงานได้อย่างอิสระด้วยตัวเอง ชายานอฟกล่าวว่า ลักษณะง่าย ๆ ที่ระบุนานี้เองคือสิ่งใหม่ (originality) ที่ทฤษฎีของเขาค้นพบ เรียกว่า ทฤษฎีองค์กรการผลิตของชาวนา (theory of peasant farm organization) องค์กรการผลิตของชาวนาหรือฟาร์มของชาวนา คือฟาร์มที่ใช้แรงงานครอบครัว (family labor farm) มีลักษณะคือ หลังจากการใช้แรงงานของครอบครัวไประยะเวลาหนึ่ง เช่นหนึ่งปี ได้รายได้ก้อนหนึ่ง ชั่งน้ำหนักเปรียบเทียบได้ว่าที่ครอบครัวได้ใช้ความพยายามออกแรงทำงานไปนั้น คุ่มค่ากับรายได้ที่ได้รับ

ชายานอฟเห็นว่าการพยายามอธิบายว่าองค์กรการผลิตของชาวนาเป็นอีกแบบหนึ่ง คืออธิบายว่าเป็นองค์กรแบบผู้ประกอบการและชาวนามีลักษณะทวินิยม เป็นทั้งนายทุนและกรรมกรนั้น ใช้ได้เฉพาะกับชาวนาในระบบทุนนิยม แต่ที่จริงแล้วองค์กรการผลิตของชาวนาปรากฏตัวอยู่ในระบบเศรษฐกิจแห่งชาติระบบอื่น ๆ ด้วย คือในระบบพิวคัล ระบบชาวนาและหัตถกร และระบบเศรษฐกิจธรรมชาติ (natural economy) ซึ่งในระบบที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ทั้งทางตรรกะและทั้งทางความเป็นจริงในประวัติศาสตร์ ไม่มีแรงงานรับจ้างและไม่มีค่าจ้าง ชายานอฟกล่าวว่า ถ้าเราเห็นด้วยกับความคิดที่ว่า หากฟาร์มของชาวนาดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเอง ไม่ว่าระบบเศรษฐกิจแห่งชาติจะเป็นระบบใด เราก็จะต้องทำความเข้าใจการจัดองค์กรการผลิตของชาวนาว่าองค์กรชนิดนี้มีลักษณะพิเศษ คือใช้แรงงานของคนในครอบครัว องค์กรการผลิตของชาวนามีบทบาทและปฏิสัมพันธ์กับหน่วยเศรษฐกิจอื่นในระบบเศรษฐกิจแห่งชาติแบบต่าง ๆ แตกต่างกันไป มีส่วนร่วมและมีสัดส่วนในการผลิตและรายได้ประชาชาติแตกต่างกันไปในแต่ละระบบเศรษฐกิจและแต่ละขั้นตอนพัฒนาการของแต่ละระบบนั้น แต่องค์กรการผลิตของชาวนาที่ใช้แรงงานครอบครัว (peasant family labor farm) ก็จะคงเป็นรูปลักษณะเดียวกัน สามารถดำรงอยู่ได้ในทุกระบบเศรษฐกิจที่กล่าวถึง ชายานอฟกล่าวว่า นี่คือการกำเนิดและสาระสำคัญของทฤษฎีฟาร์มของชาวนา ถือว่าฟาร์มของชาวนาเป็นรูปแบบของการจัดองค์กรทางเศรษฐกิจส่วนบุคคลรูปแบบหนึ่ง

1.3.3 หลักพื้นฐานขององค์กรการผลิตของชาวนา

หน่วยเศรษฐกิจที่ใช้แรงงานการผลิตของครอบครัว (family labor economic unit) และมีรายได้เป็นส่วนสำคัญกับการใช้แรงงานของครอบครัว อาจเป็นหัตถกร (artisan) อุตสาหกรรมครัวเรือน (cottage industry) หรือกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่นใดของแรงงานครอบครัว แต่คำว่า ฟาร์มของชาวนา (peasant farm) มีความหมายแคบกว่านั้น คือหมายถึงหน่วยเศรษฐกิจครอบครัวในกิจการเกษตรกรรม (a family unit in agriculture) เป็นหน่วยเศรษฐกิจที่ใช้แรงงานการผลิตของครอบครัวเหมือนกัน แต่มีลักษณะพิเศษลงไปอีก เพราะผลิตพืชที่ใช้เป็นอาหารของคนและเลี้ยงสัตว์

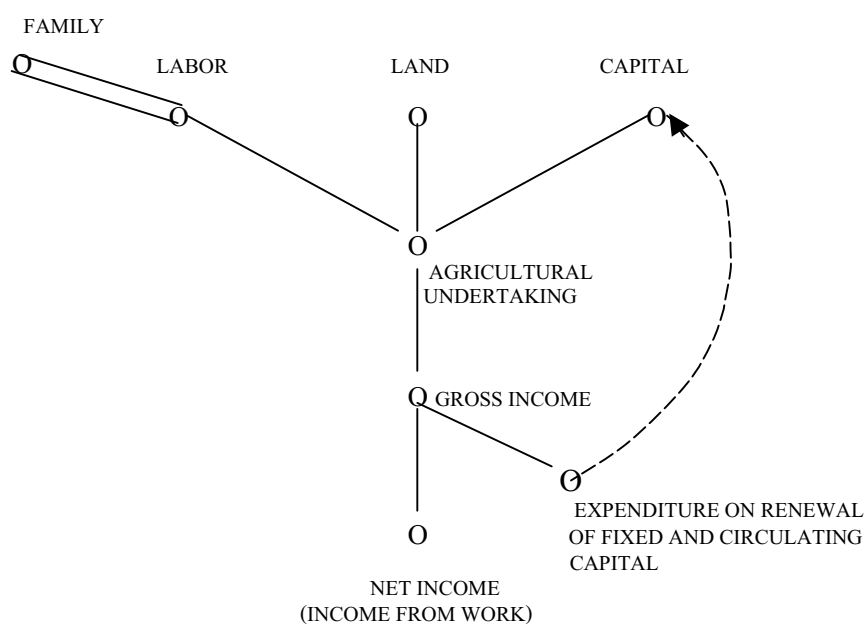
เอ. พี. ลูโดโกฟสกี (A. P. Ludogovsky) ได้ให้คำจำกัดความอันเป็นคลาสสิกไว้ว่า องค์กรการผลิตคือ “ชนิดและวิธีการที่รวมที่ดิน แรงงาน และทุนเข้าด้วยกัน ทั้งในแง่ปริมาณและคุณภาพ” ดังนั้นชายานอฟจึงกล่าวว่า ไม่ว่าในระบบการจัดฟาร์มเกษตรกรรมแบบใด เมื่อพิจารณาสถานการณ์ของท้องถิ่นแล้ว หลักพื้นฐานของการจัดฟาร์มก็คือ จัดนำเอาปัจจัยการผลิตทั้ง 3 ชนิดมารวมกันในสัดส่วนที่มีประสิทธิภาพที่สุด และกำหนดขนาดของฟาร์มที่เหมาะสมที่สุด ทั้งนี้เพื่อให้ผลผลิตมีค่าผลิตต่อหน่วยต่ำที่สุด ซึ่งจะทำให้เรามีรายได้สูงสุด

แต่ในความเป็นจริงเราก็พบว่ามีการจัดปริมาณปัจจัยทั้ง 3 ชนิดมารวมกันได้หลายแบบ และการกำหนดขนาดของฟาร์มก็แตกต่างกันไป ฟาร์มจำนวนมากเบี่ยงเบนออกจากการรวมปัจจัย

ในอัตราส่วนที่ดีที่สุด และมีขนาดไม่เหมาะสม ซึ่งก็หมายความว่าอัตรากำไรของฟาร์มเหล่านั้นก็จะต้องลดลง ในกรณีที่ขาดแคลนที่ดิน ทุน หรือแรงงานที่จะจัดฟาร์มให้มีขนาดใหญ่ได้เหมาะสม ก็จำเป็นต้องจัดฟาร์มให้มีขนาดเล็ก เท่าที่มีปัจจัยการผลิต แต่ก็ยังต้องเคารพการจัดอัตราส่วนของปัจจัยอยู่ดี หลักการนี้ยังคงใช้ได้แม้เป็นฟาร์มชนิดที่ใช้แรงงานรับจ้าง

สำหรับฟาร์มแบบครอบครัวที่ใช้แรงงานสมาชิกในครัวเรือน (family labor farm) จะเห็นว่าปัจจัยหนึ่งคือแรงงานถูกจำกัดด้วยขนาดและองค์ประกอบของครอบครัว ซึ่งถูกกำหนดมาก่อนอยู่แล้ว ดังนั้นหลักพื้นฐานก็คือ หาที่ดินมาใช้เพาะปลูกและหาเครื่องมือการผลิต (ทุน) มาประกอบทางเทคนิค ณ ปริมาณที่อัตราการทุ่มเทใช้แรงงานตัวเอง (self-exploitation) ของครอบครัวนั้นอยู่ ณ จุดที่เหมาะสมที่สุด และกระบวนการนี้ก็จะกำหนดขนาดที่เหมาะสมของฟาร์มด้วยไปพร้อมกัน ดังปรากฏในภาพจำลองต่อไปนี้

FIGURE 3-2



ในกรณีที่ปริมาณที่ดินและปริมาณทุนที่หามาได้น้อยกว่าขนาดที่จะทำให้ใช้แรงงานของครอบครัวได้เหมาะสมที่สุด สถานการณ์จะเป็นอย่างไร? ชायานอฟได้ยกสถิติการผลิตของชาวนาในรัสเซียจำนวนมาก แสดงว่ากิจกรรมทางเศรษฐกิจของครอบครัวจะลดลง แต่ไม่ได้ลดลงในอัตราเร็วเท่ากับการลดลงของที่ดินเพาะปลูกหรือทุน ขณะเดียวกันหากปริมาณที่ดินเพาะปลูกต่อขนาดของครอบครัว (จำนวนผู้บริโภคนในครอบครัว) หรือปริมาณทุนต่อขนาดของครอบครัวเพิ่มขึ้น กิจกรรมทางเศรษฐกิจของครอบครัวก็จะเพิ่มขึ้น แต่เพิ่มขึ้นในอัตราเร็วน้อยกว่าอัตราการเพิ่มขึ้นของที่ดินหรือทุน เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะการลดหรือเพิ่มปริมาณที่ดินและทุนกระทบต่อผลิตภาพ ของ

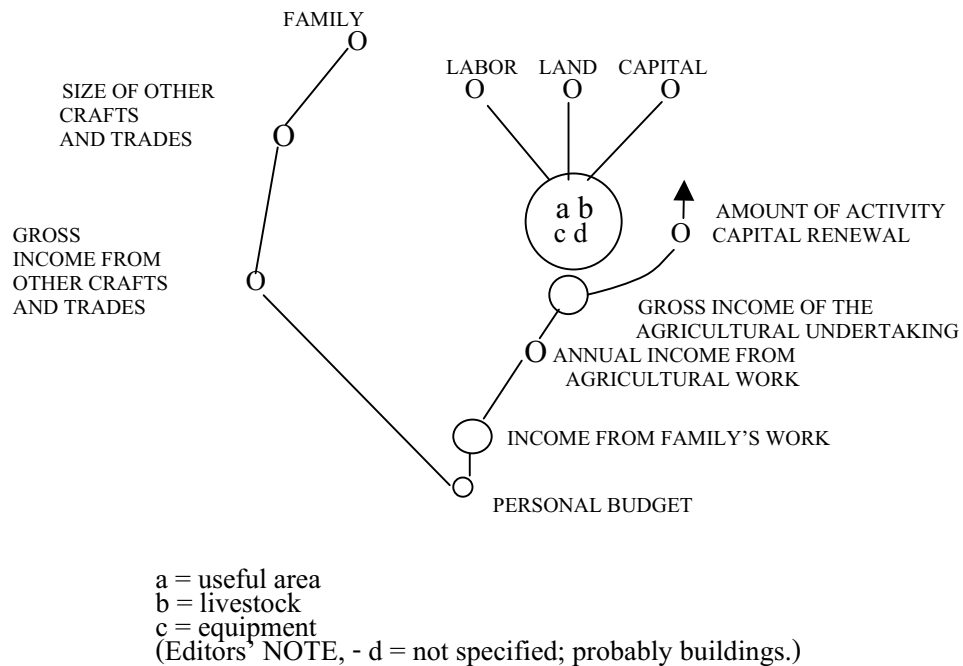
แรงงาน ทำให้จุดดุลยภาพของปริมาณการผลิตของครอบครัวเปลี่ยนแปลง ผ่านการคำนวณเปรียบเทียบความปรารถนาจะใช้แรงงาน ณ ระดับความเข้มข้นต่าง ๆ กันกับประโยชน์จากการบริโภคผลผลิตต่าง ๆ กันของครอบครัว ทั้งนี้เป็นไปตามทฤษฎีแรงงานการผลิตของครอบครัวที่กล่าวมาแล้ว อาจกล่าวอีกนัยหนึ่งให้เห็นได้ง่ายขึ้นดังนี้ คือเมื่อปริมาณที่ดินเพาะปลูกหรือทุนต่อขนาดของครอบครัวลดลง กิจกรรมทางเศรษฐกิจของครอบครัวจะลดลง ทว่าไม่ใช่ลดลงในอัตราเดียวกับการลดลงของที่ดินหรือทุนนั้น แต่จะลดลงช้ากว่า เพราะครอบครัวจะตัดสินใจใช้แรงงานตัวเองเข้มข้นมากขึ้นต่อแต่ละหน่วยของผลผลิต เพื่อชดเชย เพื่อพยายามประกันไม่ให้เกิดการบริโภคของครอบครัวต้องลดลงรวดเร็ว เช่นเดียวกัน หากปริมาณที่ดินหรือทุนต่อขนาดของครอบครัวเพิ่มขึ้น กิจกรรมทางเศรษฐกิจของครอบครัวจะเพิ่มขึ้น แต่จะเพิ่มในอัตราที่ช้ากว่า เพราะครอบครัวจะใช้แรงงานเข้มข้นน้อยลงต่อแต่ละหน่วยของผลผลิต เนื่องจากผลิตภาพของแรงงานได้เพิ่มขึ้น ครอบครัวสามารถประกันการบริโภคของสมาชิกได้แล้ว

ฐานคิดตามที่กล่าวมานี้เป็นการปรับตัวของฟาร์มครอบครัวชาวนา เพื่อเข้าหาจุดดุลยภาพภายใน การใช้แรงงานในการผลิตของครอบครัวจำเป็นต้องใช้ฐานคิดนี้เป็นหลักเพื่อจะอยู่รอดร่วมกับหน่วยการผลิตอื่น ๆ ของเศรษฐกิจแห่งชาติ

อีกประการหนึ่งเมื่อปริมาณที่ดินและปริมาณทุนที่หามาได้มีน้อยกว่าขนาดที่จะทำให้ใช้แรงงานของครอบครัวได้เหมาะสมที่สุด เช่นอาจเป็นสถานการณ์เช่นนั้นในบางปี ครอบครัวจะเอาแรงงานที่เหลือเกินโถมเข้าไปในกิจการหัตถกรรมและค้าขายหรือกิจกรรมอื่นนอกภาคเกษตรกรรม ชาวนาออฟได้แสดงสถิติจากเขตตำบลโวลโกดว่า ยิ่งแรงงานขาดปัจจัยการผลิตที่จะมาประกอบเพื่อให้เขาใช้แรงงานได้อย่างเต็มที่ เขาก็ยังใช้เวลาในหนึ่งปีทำหัตถกรรมและค้าขาย ในอัตราส่วนที่มากขึ้น และใช้เวลาทำเกษตรกรรมในอัตราส่วนที่ลดลง อย่างไรก็ตาม ในบางเขตชาวนาก็อาจทำเช่นนั้นไม่ได้สำเร็จผล เพราะค่าจ้างนอกกิจการเกษตรกรรมต่ำมาก ในกรณีเช่นนี้ ชาวนาจะต้องยอมรับการลดลงของสถานะความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจของตน

เพื่อให้ได้ภาพที่สมบูรณ์ เมื่อรวมการหารายได้จากหัตถกรรมและค้าขาย เราอาจปรับปรุงภาพจำลองที่มาของรายได้ของฟาร์มครอบครัว เป็นดังนี้ :

FIGURE 3-3



เพื่อที่จะรู้เรื่องกลไกของฟาร์มของชาวนา น่าสนใจที่จะเข้าใจพลังที่ผูกมัดปัจจัยทั้งหมดของระบบนี้เข้าไว้ด้วยกัน ชายานอฟระบุว่างานของ เอส เอ็น โปรโคโปวิช ซึ่งพยายามหาค่าสัมประสิทธิ์ของสหสัมพันธ์ (coefficient of correlation) ของรายได้จากฟาร์มครอบครัวกับค่าของปัจจัยอื่น ๆ ในระบบ เป็นการเริ่มการค้นคว้าที่ดี ตัวเลขสถิติเท่าที่เพิ่งเริ่มมีการค้นคว้าออกมา แสดงว่า รายได้ของครอบครัวมีสหสัมพันธ์สูงกับขนาดของครอบครัว (วัดจากจำนวนผู้บริโภคนในครอบครัว) ชายานอฟเชื่อมั่นว่าหากมีการทดสอบทางสถิติก้าวหน้ามากขึ้นต่อไป ตัวเลขน่าจะปรากฏออกมาตามการคาดหมายทางทฤษฎี คือค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของสิ่งที่จะระบุต่อไปนี้จะมีความสูงและลดลงตามลำดับ เนื่องจากสิ่งที่เรียงไว้ต่อไปนี้มี mốiเกี่ยวข้องกันแบบแนบแน่น แล้วห่างออกจากกันมากขึ้นเรื่อย ๆ : ขนาดของครอบครัว (จำนวนผู้ทำงานและจำนวนผู้บริโภค) ขนาดการบริโภคผลผลิตทั้งหมดของครอบครัวทั้งจากกิจกรรมการเกษตร หัตถกรรม และค้าขาย รายได้ประจำปีจากกิจกรรมการเกษตร พื้นที่ที่เก็บเกี่ยวที่เพาะปลูก และจำนวนปัจจัยทางเทคนิค อื่น ๆ (ปริมาณสัตว์เลี้ยง เครื่องมือการผลิต สัตว์ใช้งาน และอื่น ๆ)

ชายานอฟได้ตั้งคำถามสำคัญขึ้น 3 คำถาม ซึ่งเขาคิดว่าเมื่อตอบแล้วจะทำให้ความเข้าใจหลักพื้นฐานขององค์การการผลิตของชาวนากระจ่างขึ้น คือ

1. ปัจจัยใดกำหนดการแบ่งแรงงานของชาวนาระหว่างการใช้แรงงานนั้นเพื่อหา รายได้จากหัตถกรรมและการค้าขาย กับการใช้แรงงานในกิจการเกษตรกรรม ?
2. สิ่งใดกำหนดปริมาณที่ดินและทุนที่ครอบครัวชาวนาจะมีใช้ ? ครอบครัวชาวนา ได้พยายามให้ได้ที่ดินและทุนให้มากขึ้น เพิ่มจากต่ำสุดจนมากถึงจุดที่เหมาะสมที่สุดหรือเปล่า ?
3. ในกรณีที่ครอบครัวมีที่ดินและทุนต่ำมาก และต้องจัดกิจการเกษตรกรรมไป ตามนั้น แรงงานครอบครัวที่เหลือเกิน และความต้องการบริโภคของครอบครัวที่ไม่ได้ถูกสนอง มี อิทธิพลหรือไม่อย่างไรต่อการจัดการ (หรือการจัดองค์กร) ทางเศรษฐกิจและทางเทคนิคของกิจการ เกษตรกรรมนั้น ?

ชาวนาอฟได้ตอบปัญหา 3 ข้อนี้ที่ละข้อดังนี้

การทุ่มแรงงานครอบครัวไปในกิจการหัตถกรรมและค้าขายมักจะเกิดขึ้น ณ ที่ ๆ มีความหนาแน่นของประชากรสูง มีกรณีที่ควรพิจารณา 2 กรณี ในกรณีแรกการกระจายการใช้แรงงานในกิจการเกษตรกรรมกระทำไม่ได้สม่ำเสมอตลอดปี เช่นในหน้าหนาวไม่มีการใช้แรงงานใน การเกษตรกรรม แรงงานชาวนาเป็นอิสระ การใช้แรงงานเข้มข้นน้อยมาก จึงเป็นประโยชน์ที่จะทำ กิจการหัตถกรรมและค้าขายในหน้าหนาวนั้น เพื่อลดภาระของการทำงานเกษตรกรรมในหน้าร้อน กรณีเช่นนี้มีสถิติสนับสนุนชัดเจน อีกกรณีหนึ่งที่สำคัญมากกว่า ในที่หลายแห่งการหันไปทำงานหัตถกรรม และค้าขายไม่ได้เกิดจากการขาดแคลนที่ดินและทุน แต่เป็นเพราะสถานการณ์ทางตลาดอำนวยการให้ใช้แรงงานไปทำเช่นนั้น ทั้งนี้จากการเปรียบเทียบค่าตอบแทนต่อแรงงานที่ชาวนาจะได้รับจากการทำหัตถกรรมและการค้าเปรียบเทียบกับการทำงานเกษตรกรรม ชาวนาได้รับค่าตอบแทนจากการทำหัตถกรรมมากกว่า ชาวนาอฟมีสถิติสนับสนุนสถานการณ์นี้เช่นเดียวกัน เขาจึงสรุปในทางทฤษฎีว่าการแบ่งการใช้แรงงานของครอบครัวชาวนาว่าจะใช้หารายได้จากกิจการเกษตรกรรมเท่าใด และจากกิจการหัตถกรรมและการค้าเท่าใดนั้น จะจัดแบ่งหลังจากการเปรียบเทียบสถานการณ์ทางตลาดของสองสาขาแห่งกิจการเศรษฐกิจนี้ในเศรษฐกิจแห่งชาติ และเนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างสถานการณ์ตลาดระหว่างทั้งสองสาขานี้ไม่คงที่ตายตัว การแบ่งแรงงานระหว่างการใช้แรงงานในกิจการหัตถกรรมและการค้ากับในกิจการเกษตรกรรม จึงไม่คงที่ไปด้วย เช่นในปีที่เก็บเกี่ยวไม่ได้ผลทำให้ชาวนาไม่สามารถขึ้นถึงจุดดุลยภาพโดยทำแต่เพียงกิจการเกษตรกรรม สถานการณ์ก็จะบีบบังคับให้ชาวนาขายแรงงานจำนวนมากในกิจการหัตถกรรมและการค้า เราจึงได้พบกับสถานการณ์ที่เป็นปรกติสำหรับรัสเซีย แต่ดูแปลก ดูกลับตาลปัตรสำหรับชาวยุโรปตะวันตก คือในช่วงเวลาที่ธัญพืชราคาสูง ขณะเดียวกันจะเป็นช่วงที่ค่าจ้างแรงงานจะต่ำ

ต่อคำถามข้อที่ 2 ปัจจัยใดกำหนดปริมาณที่ดินและทุนที่ครอบครัวชาวนาจะสามารถมีใช้ได้? คำถามเรื่องนี้สำคัญมาก และเราจะพิจารณาเรื่องปัจจัยที่กำหนดปริมาณทุนโดยละเอียดในหัว

ข้อต่อไป แต่ขอยกคำถามนี้ขึ้นมาในขณะนี้ เพราะไม่อยากให้เราคิดว่าจะมีฟาร์มชาวนาแบบครอบครัวได้ ก็ต้องมีที่ดินและเครื่องมือการผลิตเพียงพอเสียก่อน ที่จริงแล้วขนาดของที่ดินที่จะนำมาใช้ในฟาร์มชาวนาขึ้นอยู่กับขนาดของครอบครัวและศักยภาพโดยทั่วไปทางเศรษฐกิจของฟาร์มนั้น ๆ ในกรณีของระบบที่ชุมชนใช้ที่ดินร่วมกัน (communal land use) (ซึ่งเป็นระบบที่ดำเนินมาช้านานในรัสเซีย --- ผู้เขียน) การได้มาซึ่งที่ดินเพื่อใช้เพาะปลูกให้เหมาะสมกับขนาดของครอบครัวเป็นไปตามวิธีการที่ชุมชนจัดแบ่งที่ดินใหม่เป็นระยะ ๆ (repartition) และถ้าวิธีนี้ยังไม่พอเพียงก็เสริมด้วยการเช่าที่ดิน ชายานอฟได้ยกสถิติแบบพลวัตในรัสเซีย ซึ่งเป็นงานของ เอ็น เอ็น เซอร์เนนคอฟ จี เอ คุเซนโก๊ พี เอ วิคเฮลียบ (P.A. Vyahliev) และเอ ไอ ฮเรียเชฟว่า แสดงให้เห็นว่าเมื่อครอบครัวมีขนาดเปลี่ยนแปลงไปในเวลาที่ผ่านมา ขนาดของที่ดินที่ครอบครัวถือครองจะเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย แสดงว่ามีแนวโน้มที่จะทำให้ขนาดของที่ดินเพาะปลูกมีความสัมพันธ์ที่เหมาะสมที่สุด (optimal relationship) กับขนาดของครอบครัว แม้ว่าในกรณีที่ในเขตที่มีความหนาแน่นของประชากรสูง จะทำเช่นนั้นได้ยากก็ตาม

การขยายที่ดินเพาะปลูกยังทำได้ยากลำบากในประเทศที่ใช้ระบบสืบทอดแบบไม่แบ่งที่ดิน (ให้มรดกที่ดินทั้งหมดแก่ลูกชายคนโตคนเดียว เช่นในเยอรมนี --- ผู้เขียน) ในกรณีเช่นนั้นอาจไม่สามารถเปลี่ยนแปลงขนาดของที่ดินได้ตามขนาดของครอบครัว ต้องใช้วิธีปรับความสัมพันธ์ระหว่างขนาดของที่ดินกับขนาดของครอบครัวให้เหมาะสม โดยครอบครัวเป็นผู้จ้างแรงงานเพิ่มหรือยอมถูกจ้างแรงงานไปทำงานในฟาร์มอื่น เช่นเดียวกัน ในระบบฟาร์มที่รวมกิจกรรมเกษตรกรรมแต่ละชนิดเข้าด้วยกันอย่างมั่นคง โดยใช้เครื่องจักรอย่างเข้มข้นในการผลิต ซึ่งเป็นลักษณะของฟาร์มทุนนิยม ในฟาร์มอย่างนั้นกิจกรรมเกษตรกรรมจะขยายตัวหรือหดตัว โดยไม่ขึ้นกับขนาดของครอบครัว ชายานอฟยอมรับว่าในประเทศต่าง ๆ มีลักษณะของการ จัดองค์การเศรษฐกิจต่างกันไปในรัสเซีย 90% ของฟาร์มชาวนาเป็นฟาร์มครอบครัว แต่ในยุโรปตะวันตกและสหรัฐอเมริกา ฟาร์มแบบครอบครัวอาจไม่มีความสำคัญ ที่นั่นคำว่าฟาร์มชาวนา หมายความว่าฟาร์มถึงทุนนิยมมากกว่า ชายานอฟระบุว่า เขาเห็นแจ่มแจ้งว่าในกรณีของประเทศตะวันตกที่ใช้ระบบให้ที่ดินแก่ลูกชายคนโตคนเดียว ระบบที่ดินไม่ให้ออกาสที่ฟาร์มแบบครอบครัวจะแสดงคุณลักษณะของตัวเองชัดเจน

อย่างไรก็ตาม ชายานอฟคิดว่างานของเขาไม่ใช่ใช้ได้แต่เฉพาะกับรัสเซีย ประเทศในยุโรปตะวันออกและโดยเฉพาะในประเทศที่ไม่ใช่ยุโรปหลายประเทศ เช่นอินเดีย จีน และญี่ปุ่น รูปแบบของฟาร์มเกษตรกรรมแบบฟาร์มครอบครัวเป็นภาคส่วนของสังคมที่มีขนาดใหญ่มาก จำนวนประชากรของโลกทั้งหมดที่อยู่ในระบบฟาร์มครอบครัวมีมาก จนกระทั่งว่าเราควรให้ความสนใจพิเศษและศึกษาฟาร์มรูปแบบนี้อย่างเต็มที่

ต่อคำถามข้อที่ 3 ในกรณีที่ที่ดินและทุนมีไม่พอ ครอบครัวจะใช้แรงงานที่เหลือเกินจากกิจกรรมเกษตรกรรมในกิจการหัตถกรรมและค้าขาย แต่ก็อาจเป็นไปได้บ่อยครั้งว่าโอกาสในการหารายได้จากหัตถกรรมและค้าขายก็จำกัดมาก หรือค่าตอบแทนแรงงานต่ำมาก ในกรณีเช่นนั้น บางครั้งก็เป็นประโยชน์ที่ฟาร์มชาวนาจะไม่ผลิต ณ ระดับที่อัตราส่วนของปัจจัยเหมาะสมสูงสุด แต่ผลักดันให้มีการใช้แรงงานเข้มข้นเกินระดับเหมาะสมสูงสุด โดยยอมรับค่าตอบแทนต่อหนึ่งหน่วยแรงงานลดลง แต่ได้รายได้ทั้งหมดจากเกษตรกรรมเพิ่มขึ้น

การใช้แรงงานเข้มข้นเพิ่มขึ้นทำได้โดยวิธีทำงานให้หนักขึ้น หรือโดยการเปลี่ยนไปเพาะปลูกพืชที่ใช้แรงงานเข้มข้น เช่นเปลี่ยนจากปลูกข้าวโอ๊ตเป็นป่านลินิน ซึ่งต้องใช้ปริมาณแรงงานเพิ่มขึ้นเป็น 4 เท่าในขนาดที่ดินเท่าเดิม หรือปลูกพืชหัวและมันฝรั่ง นอกจากนี้ปีที่สถานการณ์ตลาดดี ปรกติแล้วรัฐพืชที่ใช้แรงงานเข้มข้นจะให้ค่าตอบแทนต่อหน่วยแรงงานต่ำกว่าพืชที่ไม่ใช้แรงงานเข้มข้น ดังนั้นจึงปรากฏว่าฟาร์มชาวนาจะหันไปปลูกพืชที่ใช้แรงงานเข้มข้นเฉพาะเมื่อพวกเขาไม่สามารถสนองความต้องการบริโภคที่จำเป็นได้ เนื่องจากมีที่ดินไม่พอเพียงที่จะใช้แรงงานได้อย่างเหมาะสมที่สุดและไม่มีกิจการหัตถกรรมหรือค้าขายที่เป็นประโยชน์อื่น ชาวนาอพยพตัวเลขสถิติในรัสเซียสนับสนุนข้ออธิบายดังกล่าว เขายกสถิติในสวิตเซอร์แลนด์และเช็กโกสโลวาเกียมาสนับสนุนด้วย สถิติของฟาร์มชาวนาที่มีข้อจำกัดเรื่องขนาดที่ดินในประเทศทั้งสองให้ภาพอย่างเดียวกันกับในรัสเซีย

ชาวนาออสเตรียว่าเป็นไปได้ที่จะมีระบบฟาร์มครอบครัวที่อยู่นอกระบบทุนนิยมในเศรษฐกิจแห่งชาติ

1.3.4 ทุนในฟาร์มที่ใช้แรงงานของครอบครัวในการผลิต

ทุนหมายถึงจำนวนรวมของคุณค่าที่ใช้ในการผลิตในฟาร์ม คือผลรวมของเครื่องมือการผลิตที่ซ่อมหรือทำขึ้นมาทดแทนที่สึกหรอ เครื่องมือที่ซื้อใหม่ และในความหมายกว้างรวมถึงเงินที่เอาไว้อาศัยที่ดินใหม่และจ้างแรงงานด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่งคือเงินที่ใช้สำหรับการผลิต (ไม่ใช่การบริโภค) ในปีหนึ่ง ๆ นั่นเอง

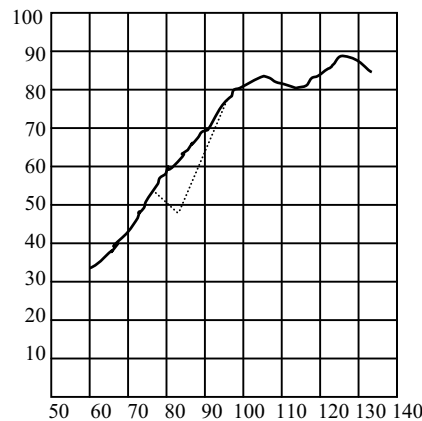
สิ่งที่ชาวนาออสเตรียอยากแสดงในที่นี้คือ บทบาทของทุนในฟาร์มชาวนาต่างจากบทบาทของทุนในฟาร์มทุนนิยม ในฟาร์มทุนนิยม ทุนเป็นตัวกำหนดขนาดของกิจกรรมทางเศรษฐกิจของฟาร์ม แต่ในฟาร์มชาวนา ขนาดของครอบครัวและการเปรียบเทียบดุลยภาพระหว่างความพอใจจากการบริโภคกับความน่าเบื่อของการใช้แรงงาน เป็นสิ่งกำหนดกิจกรรมทางเศรษฐกิจของฟาร์ม มีกรณีตัวอย่างที่ชาวนาพยายามเพิ่มรายได้ทั้งหมดของฟาร์มโดยการเพิ่มเงินที่ใช้ลงทุนจนเกินอัตราที่เหมาะสมที่สุด ซึ่งในทางบัญชีในระบบทุนนิยมแล้วไม่น่าจะทำ เพราะจะไม่ได้กำไร ในบางกรณีชาวนาอาจลงทุนเกินปริมาณที่จะเกิดขึ้น ถ้าเป็นกรณีของฟาร์มทุนนิยม เพื่อให้ได้รายได้

รวมเพิ่ม เป็นการประกันการบริโภคตามขนาดของครอบครัว ทั้ง ๆ ที่ค่าตอบแทนต่อแรงงานที่ต้องทุ่มเทลงไปอย่างเข้มข้นมากขึ้น จะมีค่าน้อยต่อหนึ่งหน่วยแรงงานก็ตาม

กลไกการกำหนดปริมาณการลงทุนในกรณีของฟาร์มทุนนิยมกับฟาร์มของชาวนาจะต่างกัน ในกรณีของฟาร์มทุนนิยม ใช้เงินลงทุนจากรายได้รวมทั้งหมด ส่วนที่เหลือคือกำไร ฉะนั้นเมื่อพิจารณาระดับราคาของสิ่งต่าง ๆ แล้ว ฟาร์มจะลงทุนมากถึงระดับที่เมื่อรวมปัจจัยปริมาณต่าง ๆ (ทุน ที่ดิน แรงงาน) เข้าด้วยกัน จะทำให้เกิดผลผลิตที่เมื่อขายแล้ว รายได้ทั้งหมดหักด้วยเงินส่วนที่ลงทุนนั้นแล้ว เหลือเงินมากที่สุด สำหรับฟาร์มชาวนา แรงงานของครอบครัวมีส่วนร่วมกระทำด้วยในการลงทุน คือเป็นตัวแปรซึ่งมีข้อจำกัดที่ต้องพิจารณา (ขนาดของครอบครัว --- ผู้เขียน) เข้ามาประกอบการลงทุนด้วยแต่ต้น เมื่อผลิตขายได้ รายได้ทั้งหมดจะแบ่งเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งชดเชยทุนประเภทเครื่องมือการผลิตที่ใช้หมดเปลืองไปให้คืนมาเป็นเท่าเดิม และอีกส่วนหนึ่งเป็นของครอบครัว ในกรณีของฟาร์มทุนนิยม เงินส่วนที่ใช้ลงทุนจะใช้คละกันไป ส่วนหนึ่งใช้จ้างแรงงาน ฉะนั้นอัตราค่าจ้างในตลาดตามจำนวนที่ขนาดกิจกรรมทางเศรษฐกิจต้องการ ส่วนของเงินทุนที่ใช้เป็นค่าตอบแทนแรงงานนี้ไม่มีลักษณะใดต่างจากเงินทุนส่วนอื่น การกำหนดปริมาณการลงทุนของฟาร์มทุนนิยมจึงไม่ต้องคิดเรื่องการบริโภคของแรงงานของครอบครัว แต่สำหรับฟาร์มชาวนาเงินค่าตอบแทนที่เป็นของครอบครัวมาจากขนาดของกิจกรรมทางเศรษฐกิจของครอบครัว ซึ่งกำหนดโดยกลไกภายในฟาร์มนั่นเอง คือการเปรียบเทียบระหว่างอรรถประโยชน์ที่เพิ่มขึ้น (marginal utility) ของผลผลิตหน่วยสุดท้าย กับความน่าเบื่อที่เกิดจากการใช้แรงงานเพื่อผลิตผลผลิตหน่วยสุดท้าย (ทฤษฎีดุลยภาพผู้ใช้แรงงาน-ผู้บริโภค (labor-consumer balance) หรือทฤษฎีสำนึกองค์กรการผลิตของชาวนาอพยพนั่นเอง---ผู้เขียน) เมื่อได้เงินค่าตอบแทนหรือรายได้รวมนี้แล้ว ชาวนาจะแบ่งส่วนหนึ่งไว้บริโภค อีกส่วนหนึ่งใช้ลงทุน การกำหนดส่วนแบ่งนี้ หรือการกำหนดปริมาณเงินลงทุนของครอบครัวชาวนาจึงขึ้นอยู่กับลักษณะองค์ประกอบของครอบครัว ซึ่งจะกำหนดความเข้มข้นของความต้องการผลผลิตเพื่อการบริโภค เปรียบเทียบกับความน่าเบื่อของการใช้แรงงานเข้มข้นเพื่อให้ได้ผลผลิตนั้น (ทฤษฎีดุลยภาพผู้ใช้แรงงาน-ผู้บริโภคของชาวนาอพยพ) ฉะนั้นในบางกรณีจึงเป็นไปได้ที่ชาวนายังลงทุนอยู่ ทั้ง ๆ ที่ถ้าเป็นฟาร์มทุนนิยมจะเลิกไปแล้ว เพราะชาวนาต้องการผลผลิตทั้งหมดเพื่อใช้บริโภคเพิ่มขึ้น เพื่อปากท้องของผู้บริโภคในครอบครัว แม้ว่าจะต้องหักโหมขูดรีดแรงงานตัวเองมากขึ้น หรือในกรณีตรงข้าม ชาวนาอาจไม่ยอมลงทุนใช้เครื่องจักร ทั้ง ๆ ที่หากเป็นฟาร์มทุนนิยมจะคิดว่าสามารถก่อให้เกิดรายได้มากกว่ารายจ่าย อาจเป็นกรณีว่าเครื่องจักรนั้นไม่สามารถลดความเข้มข้นของการใช้แรงงานเมื่อคิดตลอดทั้งปี เพราะเครื่องจักรนั้นอาจทำให้ชาวนาไม่มีงานทำในนาในฤดูหนาว และบังเอิญไม่มีโอกาสทำหัตถกรรมอื่นในเขตนั้น การลงทุนของฟาร์มชาวนาจึงมีข้อกำหนดต่างจากฟาร์มทุนนิยม คือถูกกำหนดจากกลไกภายในฟาร์มชาวนาเอง เป็นไปตามทฤษฎีดุลยภาพผู้ใช้แรงงาน-ผู้บริโภค

ชายานอฟได้เสนอสถิติของรัสเซียเพื่อแสดงว่างบประมาณส่วนตัวต่อผู้บริโภคกำหนดจำนวนเงินลงทุน โปรดพิจารณาเส้นกราฟต่อไปนี้

FIGURE 5-3
Economic Expenditure per Consumer
And Personal Budget Novgorod Guberniya



จะเห็นได้ว่าเมื่อชาวนานอฟโกรัดมีความเป็นอยู่ดีขึ้น เขาก็เพิ่มความเข้มข้นของทุน จนกระทั่งถึงรายจ่ายลงทุน 80 รูเบิลต่อผู้บริโภค เขาก็ไม่ลงทุนเพิ่มอีก อัตราส่วนของเงินลงทุนในรายจ่ายทั้งหมดของครอบครัวลดลง หมายความว่าสำหรับฟาร์มชาวนามีเพดานจำกัดการจัดหาเครื่องมือการผลิตมาให้แรงงาน ถ้ายังอยู่ใต้เพดานนี้การเพิ่มทุนต่อผู้ใช้แรงงานจะเพิ่มผลิตภาพของแรงงาน (labor productivity) ที่เพดานคือจุดสูงสุด หมายความว่าแรงงานผลิตได้มากที่สุด หากเพิ่มทุนต่อแรงงานไปอีกจะไม่เพิ่มผลิตภาพของแรงงานแล้ว (นอกจากเปลี่ยนเทคนิคการผลิต) เราจะเห็นว่าสำหรับครอบครัวชาวนา รายจ่ายเพื่อการผลิต (รายจ่ายลงทุน) เพิ่มขึ้นไปกับรายจ่ายเพื่อการบริโภค (personal budget) และทราบได้ถึงความเข้มข้นของทุน (ทุนต่อผู้ใช้แรงงานในครอบครัว) ยังไม่ถึงระดับที่เหมาะสมสูงสุด ในกรณีส่วนใหญ่ อัตราการเพิ่มของเงินลงทุนจะสูงกว่าอัตราการเพิ่มของรายจ่ายเพื่อการบริโภค

มีบางคนได้แย้งคำอธิบายนี้ของชายานอฟ ผู้โต้แย้งมักมีความคิดว่า ปริมาณเงินที่ลงทุนกำหนดระดับความเป็นอยู่ของครอบครัว กำหนดกันตรงไปตรงมาอย่างนั้น ชายานอฟเห็นว่า ผู้โต้แย้งคิดผิด เขากล่าวว่าถ้าสถานการณ์เป็นอย่างที่ผู้โต้แย้งเสนอจริง ซึ่งหมายความว่างบประมาณรายจ่ายเพื่อบริโภคของผู้บริโภคถูกกำหนดโดยจำนวนเงินลงทุน (งบประมาณรายจ่ายเพื่อลงทุน) ทำไมฟาร์มครอบครัว หลังจากที่ได้รับรายได้รวมจากการทำงานหนึ่งปี จึงไม่พยายามลงทุนให้ถึงจุดเหมาะสมสูงสุด (optimum) ไปเลย เพื่อที่จะประกันว่าจะมีรายได้สูงสุด ทำไมบางครั้งฟาร์มครอบครัวต้องจำกัดตัวเอง ลงทุนน้อยกว่าที่จะพอเพียงหรือไม่ลงทุน คำตอบสำหรับเขาก็คือ ในระบบฟาร์มครอบครัวไม่มีปัจจัยใดเหล่านี้ที่เป็นอิสระ ต่างมีส่วนกำหนดซึ่งกันและกัน ชายานอฟได้ยกสถิติของเขตคาคอฟ (Khar'kov guberniya) ตามบอฟ (Tambov guberniya)

สโมเลนสกะ (Smolensk guberniya) มาแสดงให้เห็นว่า จำนวนเงินลงทุนต่อผู้ใช้แรงงานหนึ่งคน เพิ่มขึ้นในครอบครัวชาวนาที่มีค่าอัตราส่วนผู้บริโภครายได้ต่อผู้ใช้แรงงาน (c/w ratio) สูงขึ้น นั่นคือการลงทุนต้องถูกกดดันบางประการจากองค์ประกอบของครอบครัว หรือสถิติของเมืองนอฟโกรัด ได้แสดงว่าในกรณีสำหรับครอบครัวที่รายได้จากเกษตรกรรมต่อผู้บริโภครายได้ในระดับเดียวกัน ครอบครัวที่มีรายจ่ายบริโภคสูงจะมีจำนวนเงินลงทุนต่ำกว่าครอบครัวที่มีรายจ่ายบริโภคต่ำ การลงทุนในฟาร์มชาวนาจะมากขึ้นเท่าใด จึงขึ้นอยู่กับจุดดุลยภาพของครอบครัวที่เป็นการทำงานของกลไกภายในของฟาร์มครอบครัวนั่นเอง

นอกจากการแสดงข้อมูลสนับสนุนทางสถิติ ชายานอฟได้แสดงทฤษฎีส่วนที่ว่าด้วยทุนในฟาร์มที่ใช้แรงงานของครอบครัวโดยกราฟด้วย เขาตั้งคำถามว่าการลงทุนในปริมาณต่าง ๆ กัน และการใช้ทุนในความเข้มข้นต่าง ๆ กัน มีผลต่อสถานะดุลยภาพ (equilibrium) ของฟาร์มครอบครัวอย่างไร? เขาได้เสนอคำตอบโดยแสดงการเปลี่ยนแปลงของ 1) เส้นแสดงความเข้มข้น (หรือความหักโหม) ของการใช้แรงงานที่เกิดจากการเพิ่มการผลิตหน่วยสุดท้าย ณ ระดับการผลิต (หรือรายได้) ต่าง ๆ กัน เมื่อลงทุนเพิ่มขึ้น ผลผลิตของแรงงานจะเพิ่มขึ้น เส้น AB จะเปลี่ยนเป็น A_1B_1 2) เส้นแสดงความพอใจ (หรืออรรถประโยชน์) ที่เกิดขึ้นเมื่อได้ผลผลิตหน่วยสุดท้ายเพิ่มขึ้น (marginal utility) ณ ระดับการผลิต (รายได้) ต่าง ๆ กัน เมื่อลงทุนเพิ่มขึ้นจะต้องใช้เงินจากรายได้ ทำให้ ณ รายได้รวมเดิมส่วนที่จะใช้บริโภคได้จริง ๆ ลดลง ทำให้อรรถประโยชน์ของรายได้หน่วยสุดท้ายเพิ่มขึ้น เส้น CD จะเปลี่ยนเป็น C_1D_1 การลงทุนเพิ่มขึ้นจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของทั้ง 1) และ 2) ชายานอฟได้แสดงโดยกราฟให้เห็นว่าการลงทุนเพิ่มอาจเป็นประโยชน์ หรือ ไม่เป็นประโยชน์แก่ฟาร์มครอบครัวก็ได้ แล้วแต่ ๆ ละกรณีไป โปรดพิจารณาเปรียบเทียบกรณี ก) เป็นประโยชน์ และ กรณี ข) ไม่เป็นประโยชน์

FIGURE 5-8
Advantageous

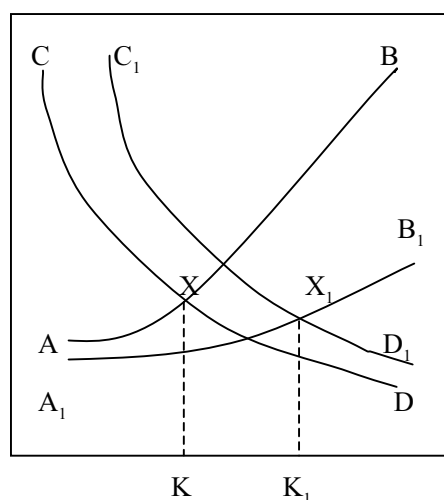
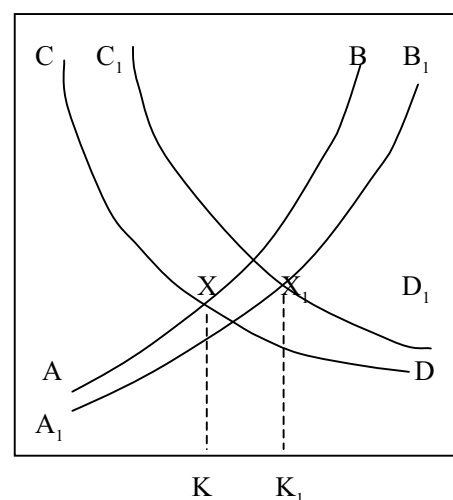


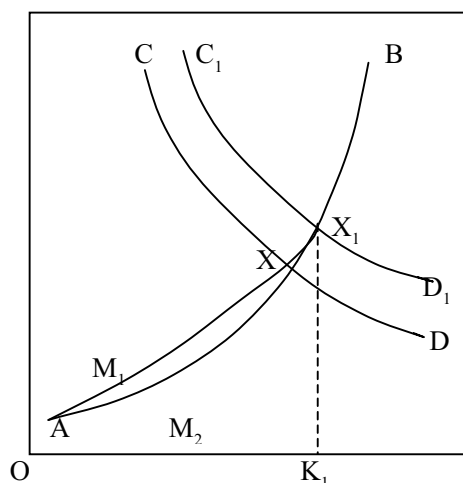
FIGURE 5-9
Disadvantageous



ในกรณี ก) การลงทุนเพิ่มเป็นประโยชน์ เพราะ ณ จุดดุลยภาพใหม่ทำให้ 1) การใช้แรงงานเพื่อให้ได้ผลผลิต (รายได้) หน่วยสุดท้ายใช้ความเข้มข้น (มีความหักโหม) ลดลง และ 2) ความพอใจทั้งหมดที่เกิดจากการได้บริโภคตามต้องการเพิ่มขึ้น (อรรถประโยชน์ของผลผลิตหน่วยสุดท้ายลดลง คือ $x_1, k_1 < x_k$) ในกรณี ข) การลงทุนเพิ่มไม่เป็นประโยชน์ เพราะ ณ จุดดุลยภาพใหม่ทำให้ 1) การใช้แรงงานเพื่อให้ได้ผลผลิต (รายได้) หน่วยสุดท้ายใช้ความเข้มข้น (มีความหักโหม) เพิ่มขึ้น และ 2) ความพอใจทั้งหมดที่เกิดจากการได้บริโภคตามความต้องการลดลง (อรรถประโยชน์ของผลผลิตหน่วยสุดท้ายเพิ่มขึ้น คือ $x_1, k_1 > x_k$) กรณี ข) นี้เกิดขึ้นเพราะการเพิ่มในผลิตภาพของแรงงานที่เกิดจากการลงทุนเพิ่มมีน้อยมาก จนไม่คุ้มกับการลดลงของรายได้ที่เอามาบริโภค เนื่องจากต้องตัดเอารายได้ก้อนใหญ่ไปลงทุนนั้น

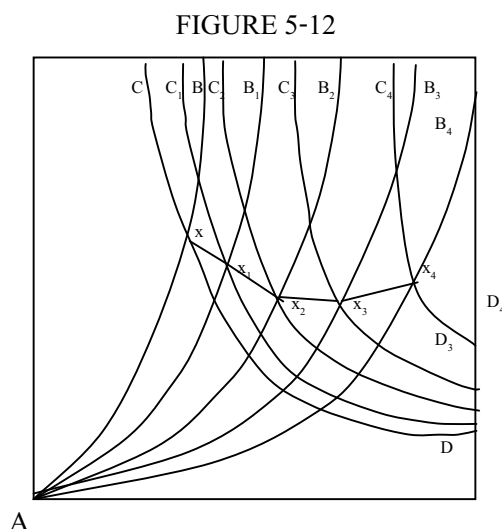
มีกรณีที่พนักงานการเกษตรท้องถิ่นได้รายงานในการประชุมสภาเกษตรกรกรรมที่ เมืองเปิม (Perm) ว่า ณ ที่นั้นการนำเอาเครื่องจักรนวดข้าวไปเสนอแก่ชาวนาไม่ประสบผลสำเร็จ ชาวนาไม่สนใจเพราะในฤดูหนาวที่เมืองเปิม ชาวนาไม่มีอะไรจะทำในงานด้านหัตถกรรมและ ค้าขาย ถ้าไม่นวดข้าวก็ต้องว่างงาน การใช้เครื่องจักรจึงไม่เพิ่มรายได้ของครอบครัวชาวนาที่นั่นเลย นอกจากนั้นหากจะลงทุนซื้อเครื่องจักรนวดข้าว ก็ต้องหักเงินก้อนโตออกจากงบประมาณค่าใช้จ่ายของครอบครัวด้วย ชาวนาออฟได้อธิบายกรณีนี้โดยใช้กราฟดังนี้

FIGURE 5-10



การใช้เครื่องจักรนวดข้าวเปลี่ยนเส้นกราฟ AM_1B เป็น AM_2B และ CD เป็น C_1D_1 จะเห็นได้ว่า ณ จุดดุลยภาพใหม่ ความน่าเบื่อของการใช้แรงงานก็เพิ่มขึ้นและความพอใจทั้งหมดจากการได้บริโภคก็ลดลง

เราอาจแสดงด้วยกราฟให้เห็นได้ด้วยว่าจุดที่เหมาะสมที่สุดของการลงทุนในกิจการฟาร์มครอบครัวอยู่ที่ไหน โปรดพิจารณาต่อไปนี้ สมมติว่าฟาร์มครอบครัวแห่งหนึ่งใช้เงินลงทุนปริมาณต่าง ๆ กัน (ปรากฏเป็นเส้นกราฟเป็นคู่ ๆ คือ $AB\ CD$, $AB_1\ C_1\ D_1$, $AB_2\ C_2\ D_2$, $AB_3\ C_3\ D_3$, $AB_4\ C_4\ D_4$) จะเห็นได้ว่าการลงทุนระดับที่ทำให้เกิดจุดดุลยภาพที่ X_2 เป็นการลงทุนปริมาณที่เหมาะสมที่สุด (optimal)



มีผู้แนะนำชาวนาอฟว่า ในเรื่องการกำหนดการลงทุนนี้ ให้บอกไปง่าย ๆ ว่า “ถ้าการลงทุนนั้นทำให้ชาวนาผู้ใช้แรงงานแต่ละคนมีรายได้สุทธิทั้งปีเพิ่มขึ้น และมีเงินลงทุน ก็ถือว่าการลงทุนนั้นได้ประโยชน์ ให้ลงทุนนั้นไปเลย”

ชาวนาอฟยั่วว่าคำแนะนำง่าย ๆ อย่างนี้ไม่ถูกต้อง เขายกตัวอย่างว่า สมมติว่ามีที่ดินว่างเปล่าที่จะเข้ามาทำประโยชน์ได้อยู่ผืนหนึ่ง หากเป็นฟาร์มทุนนิยม นายทุนถ้ามีทุนก็จะลงทุนใช้ประโยชน์ที่ดินนี้ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ จนกว่าจะมีปัญหาทางเทคนิคเกิดขึ้น หรือมีปัญหาระยะทางและค่าขนส่ง แต่หากเป็นฟาร์มชาวนา ครอบครัวชาวนาอาจไม่เข้าหมดทั้งผืน จะเช่าเฉพาะขนาดที่เหมาะสมกับคุณภาพผู้ใช้แรงงาน—ผู้บริโภคนในครอบครัวของเขา เพราะแต่ละดีเสียทินาที่เข้ามา หมายความว่าต้องเพิ่มความเข้มข้นในการใช้แรงงาน จึงบอกง่าย ๆ ไม่ได้ ชาวนาจะ ลงทุนเช่าที่ดินหรือไม่ และเช่าขนาดพื้นที่แค่ไหน ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจตามอัตวิสัยของ ครอบครัวชาวนานั้น เช่นเดียวกันหากเป็นกรณีที่จะตัดสินใจว่าจะเลี้ยงวัวเพิ่มขึ้นอีก 1 ตัวหรือไม่ ถ้าเป็นฟาร์มทุนนิยม ก็จะตัดสินใจลงทุนโดยพิจารณาจากสถานการณ์เศรษฐกิจภายนอก สถานการณ์ของตลาดราคาของวัว ควรหรือไม่ที่จะขยายฝูงวัว แต่ถ้าเป็นฟาร์มครอบครัวชาวนา ครอบครัวจะพิจารณาสถานการณ์ในแง่อัตวิสัยภายในฟาร์มของเขาเอง โดยเปรียบเทียบว่าการมีวัวเพิ่มขึ้น 1 ตัว

จะทำให้เกิดความหักโหมเพิ่มขึ้น (ต้องใช้แรงงานหนักหน่วงขึ้น --- ผู้เขียน) ความหักโหมนี้คุ้มกับความพอใจที่จะเกิดเพิ่มขึ้นจากการได้รายได้มาจากการมีวัวตัวนี้หรือเปล่า ถ้าคุ้มก็น่าจะเลี้ยงวัวเพิ่มขึ้น 1 ตัว

ชายานอฟสรุปเรื่องทุนในฟาร์มที่ใช้แรงงานของครอบครัวเป็น 3 ข้อ ดังนี้

1. ณ ระดับความรู้เทคโนโลยีระดับหนึ่งและในสถานการณ์ทางการตลาดที่กำหนดมาแล้วสถานการณ์หนึ่ง ครอบครัวที่ใช้แรงงานของตนเองในการผลิต หากสามารถกำหนดปริมาณที่ดินที่จะเอามาใช้ได้ จะสามารถเพิ่มผลิตภาพของแรงงาน (labor productivity) ได้โดยการเพิ่มความเข้มข้นของการใช้ทุนในฟาร์มจนถึงระดับที่เหมาะสมที่สุดสำหรับครอบครัวนี้ แต่หากจะบังคับให้ใช้ทุนให้เข้มข้นเกินระดับที่เหมาะสมที่สุดนี้แล้ว ก็จะทำให้ครอบครัวต้องใช้แรงงานเข้มข้นมากขึ้น และอาจลดค่าตอบแทนต่อแรงงานได้ เพราะรายจ่ายที่เพิ่มเพื่อทดแทนทุนที่ใช้ไปจะลบล้างผลที่เป็นคุณของการใช้ทุนเข้มข้นที่เกิดขึ้น ขณะเดียวกันการที่จะได้เงินทุนก้อนนี้มา ฟาร์มครอบครัวก็จะต้องทำงานเข้มข้นมากขึ้นเกินเลยจุดดุลยภาพภายในของฟาร์ม

2. ตามสภาพที่เป็นจริง ฟาร์มครอบครัวทั้งหมดอยู่ห่างไกลจากการมีทุนใช้ถึงจุดเหมาะสมที่สุด ฟาร์มครอบครัวจำนวนมากดำเนินการโดยปราศจากทุนที่เพียงพอ และดังนั้นจึงได้รับค่าตอบแทนแรงงานที่ต่ำ บ่อยครั้งที่ฟาร์มเหล่านี้พยายามทุกทางที่จะเพิ่มทุนให้ถึงจุดที่เหมาะสมที่สุด แต่ก็ไม่สามารถทำได้สำเร็จ เพราะการเพิ่มทุนผูกโยงอยู่กับดุลยภาพที่ว่าต้องทำให้ความปรารถนาที่จะบริโภคได้รับการตอบสนองพร้อมกันไปด้วย ครอบครัวจึงไม่มีเงินส่วนที่ใช้เพื่อการลงทุนมากถึงขั้นที่จะขยายเพิ่มทุนได้สักที

3. โดยทั่วไปแล้ว กระบวนการเพิ่มทุนและการทดแทนทุนเดิมถูกผูกโยงไว้กับความเป็นดุลยภาพกับกระบวนการอื่นของฟาร์มครอบครัว (ความเข้มข้นของการใช้แรงงาน การสนองตอบต่อการบริโภค และอื่น ๆ) พลังของทุนในฟาร์มครอบครัวจึงขึ้นอยู่กับสิ่งอื่นเหล่านี้ ในปีที่ทำนาได้ผลไม่ดี การลงทุนเพื่อทดแทนทุนเก่ามีไม่พอ เช่นเดียวกับที่งบประมาณเพื่อการบริโภคของชาวนาก็ตกลงไปด้วย และชาวนาต้องขูดรีดแรงงานของครอบครัวตัวเองหนักขึ้น ในปีที่ทำนาได้ผลดี มีผลทำให้เกิดการขยายการลงทุน ทั้งทดแทนทุนเก่าและมีการลงทุนเพิ่ม (ชายานอฟใช้ว่า มีการลงทุนซ้ำแบบขยาย expanded capital reproduction --- ผู้เขียน) การบริโภคของชาวนาเพิ่มขึ้นและการใช้แรงงานเข้มข้นลดลง

1.3.5 ผลที่เกิดต่อเศรษฐกิจส่วนรวมอันมาจากคุณลักษณะการจืดจกรของฟาร์มครอบครัว

ฟาร์มครอบครัวไม่ได้ดำรงอยู่ในสุญญากาศ ฟาร์มครอบครัวที่เราพิจารณามาตลอดผลิตเพื่อขายด้วย ดังนั้นจึงเกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจส่วนรวมแห่งชาติโดยผ่านทาง การซื้อขายและการกู้ยืมเงิน ชายานอฟได้ย้ำว่าฟาร์มครอบครัวที่ใช้แรงงานสมาชิกในครอบครัวนี้เป็นรูปแบบที่

ปรากฏอยู่ ต่างจากฟาร์มทุนนิยมที่จ้างแรงงานแตกต่างกัน ณ ระดับการจัดองค์กรการผลิตและการผลิต ฟาร์มครอบครัวดำรงอยู่ในเศรษฐกิจแห่งชาติในปัจจุบัน คู่ไปกับฟาร์มทุนนิยม ระบบเศรษฐกิจแห่งชาตินี้ ชาวนาอพยพยอมรับว่าเรียกว่าระบบทุนนิยม เพราะความสัมพันธ์แบบทุนครองความเป็นเจ้าอยู่ แต่เขามีคำถามใหญ่มากกว่า ระบบเศรษฐกิจแห่งชาติซึ่งมีองค์กรการผลิต 2 ลักษณะไม่เหมือนกันนี้ ก่อรูปขึ้นมาได้อย่างไร? หรือหากยอมให้เขาตั้งคำถามที่ตรงมากขึ้นอีก เขาอยากถามว่า ระบบเศรษฐกิจแห่งชาติจะมีโครงสร้างและหน้าที่ต่างไปหรือไม่ถ้าประกอบด้วยระบบเศรษฐกิจครอบครัวเท่านั้น หรือถ้าผลผลิตส่วนใหญ่ของเศรษฐกิจแห่งชาติผลิตมาจากเศรษฐกิจครอบครัว? หรือเพื่อที่จะไม่ต้องถูกกล่าวหาว่าถามปัญหาที่ขาดพลวัต เขาก็พร้อมที่จะแปลงคำถามเสียใหม่ คือมีการเปลี่ยนแปลงในองค์ประกอบและหน้าที่ของเศรษฐกิจแห่งชาติ (เช่นการกำหนดราคา การกระจายรายได้ ที่ตั้งของการผลิต ฯลฯ) ในช่วงสมัยของการพัฒนาทุนนิยมที่จำนวนของเศรษฐกิจครอบครัวเป็นส่วนประกอบสำคัญของการผลิต กับช่วงสมัยที่เศรษฐกิจครอบครัวได้หมดความสำคัญไปแล้วหรือไม่?

ชาวนาออฟกล่าวว่ ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ตั้งแต่สมัยริคาโด ว่าด้วยระบบเศรษฐกิจที่ประกอบไปด้วยผู้ประกอบการทุนนิยมที่ทำการโดยมีพื้นฐานอยู่กับการจ้างแรงงาน น่าจะสมมติใหม่ว่าหน่วยเศรษฐกิจทุกหน่วยเป็นหน่วยครอบครัว ไม่มีผู้จ้างแรงงานและไม่มีแรงงานรับจ้าง และเศรษฐกิจแห่งชาติก่อรูปจากความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยครอบครัวเหล่านี้ ในสภาวะการณ์ปัจจุบันสมมติฐานแบบนี้ดูแปลกอยู่บ้าง แต่ตลอดเวลาในอดีตก่อนการเกิดระบบทุนนิยม โครงสร้างแบบนี้อาจใกล้เคียงกับความจริงมากกว่าระบบตามโมโนภาพของอดัม สมิท

ชาวนาออฟไม่ได้เสนอคำอธิบายวิชาเศรษฐศาสตร์แห่งหน่วยเศรษฐกิจแรงงานครอบครัวในหนังสือ The Theory of Peasant Economy (เขาเขียนเฉพาะในหนังสือเล่มเล็ก อีกเล่มหนึ่งชื่อ On the Theory of Non-Capitalist Economic System) เขาเพียงวิเคราะห์ผลทั่วไป ที่มาจากลักษณะการจัดองค์กรของฟาร์มครอบครัว และเป็นเรื่องสำคัญในชีวิตจริงขณะนี้ คือเรื่องค่าเช่า ราคาที่ดิน การก่อรูปของตลาดเกษตรกรรม การเกิดวิกฤตการณ์อุตสาหกรรมในประเทศเกษตรกรรม และที่ตั้งของเกษตรกรรม นักเศรษฐศาสตร์รัสเซียหลายคน เช่น อี เอ โคสินสกี เซลินทอฟ เอส เอ เปอร์วูชิน (S. A. Pervushin 1888 - 1966) และเอ็น พี มาคารอฟ ก็เห็นว่าการอธิบายเรื่องเหล่านี้ในแบบทุนนิยม ไม่สามารถทำให้เกิดความเข้าใจได้

ในงานของเซลินทอฟ ฟาร์มชาวนาไม่มีค่าเช่า การอยู่ในที่ตั้งที่ดีและมีคุณภาพดินดีเพียงแต่ยกระดับการบริโภคของฟาร์มชาวนา ค่าเช่าที่เรารู้จักกันคือส่วนของรายได้ที่ผู้ประกอบการจ่ายให้แก่เจ้าของที่ดินเพื่อตอบแทนการใช้ที่ดินผืนนั้น ค่าเช่าจึงเป็นปรากฏการณ์เศรษฐกิจที่มีอยู่ในฉากความสัมพันธ์ทางสังคมเฉพาะฉากหนึ่ง เกิดจากการผลิตทางเกษตรกรรมและอยู่ภายใต้ความ

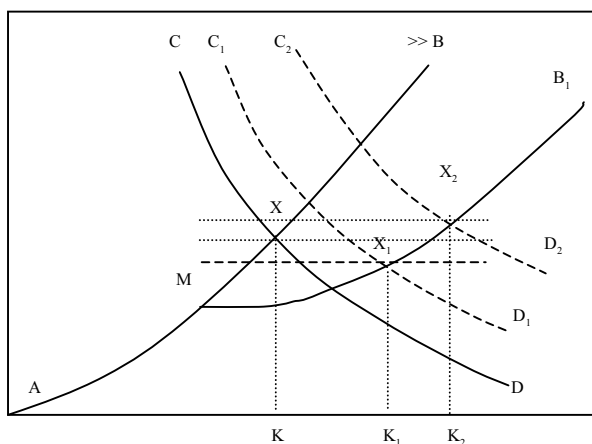
สัมพันธ์ทางสังคมแบบที่กล่าวมาแล้ว นี่เป็นสถานการณ์เฉพาะที่ริคาโดได้วิเคราะห์ไว้ว่าก่อให้เกิดค่าเช่า แต่ทว่าได้มีการขยายความเรื่องนี้ต่อไป ว่าแม้สำหรับผู้ประกอบการที่ทำกินบนที่ดินของตนเอง ก็ต้องจัดทำบัญชีสมมุติขึ้นมาว่าหากที่ดินเป็นของผู้อื่นจะตั้งหักค่าเช่าออกจากรายได้เท่าใด ในแง่ “ค่าเช่า” เป็นเพียง “การหักค่า” ทางบัญชี สุดแล้วแต่ผู้ลงบัญชีจะกำหนด ไม่ใช่ปรากฏการณ์ทางสังคมและเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจริง สำหรับฟาร์มชาวนาก็มีวิธีคิด “ค่าเช่า” อีกแบบหนึ่ง ไม่เหมือนกับกรณีของฟาร์มทุนนิยม และไม่ออกมาเป็นจำนวนเท่ากับที่ฟาร์มทุนนิยมคิดด้วย

สำหรับฟาร์มครอบครัวชาวนา สิ่งที่เป็นความจริงทางเศรษฐกิจมีอยู่เพียง 4 ประการ คือ 1) รายได้ทั้งหมดของฟาร์ม 2) จำนวนเงินที่ใช้ไปในการลงทุน 3) งบประมาณเพื่อการบริโภคของครอบครัว และ 4) เงินออมที่ไม่ได้ใช้ลงทุนในฟาร์มเอง ทั้ง 4 ประการนี้เป็นของจริง และเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมและเศรษฐกิจที่ขึ้นอยู่กับระบบที่ซับซ้อนของความสัมพันธ์ทางสังคม คราวนี้สมมุติว่ามีที่ดินแปลงหนึ่งที่มีความอุดมสมบูรณ์และอยู่ใกล้ตลาด ซึ่งเป็นสภาพที่มีค่าเช่าได้ ถ้าเป็นกรณีนายทุนเช่าที่ดินนี้จากเจ้าของที่ดิน เขาก็จะพิจารณาค่าเช่าจากความอุดมสมบูรณ์ของที่ดิน ลักษณะของตลาด และปัจจัยที่กำหนดค่าเช่าอื่น ๆ แต่ถ้าเป็นกรณีฟาร์มชาวนาที่เช่าที่ดิน นอกจากเขาจะพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ ตามแบบของผู้ประกอบการที่เป็นนายทุนแล้ว เขายังคงคิดเรื่องความหนาแน่นของประชากรในเขตนั้นและโครงสร้างรายได้ของครอบครัวของเขาเองด้วย ซึ่งจะได้ “ค่าเช่า” ที่เขายินดีจ่าย ซึ่งจะไม่เท่ากับที่ฟาร์มนายทุนจ่าย

สำหรับฟาร์มครอบครัว การที่ฟาร์มมีที่ดินที่อุดมสมบูรณ์และมีที่ตั้งที่ใกล้ตลาดนั้นหมายความว่ารายจ่ายซื้อสิ่งของต่าง ๆ และการทำงานใช้ความพยายามลดลง ผลก็คือ แรงงานของครอบครัวได้รับค่าตอบแทนต่อหน่วยแรงงานสูงขึ้น หรืออีกนัยหนึ่งการย้ายการทำงานของ ครอบครัวจากที่ดินลงไปสู่ที่ดินดี มีผลคือทำให้การใช้แรงงานได้ผลดีขึ้น เพื่อให้ได้ผลผลิตเท่าเดิม สมาชิกของครอบครัวใช้แรงงานอย่างเข้มข้นลดลง ไม่ใช่เกิดสถานการณ์ที่พวกเขามีรายได้ที่ไม่ได้มาจากการทำงาน (unearned income) เช่นเดียวกัน การที่ฟาร์มครอบครัวต้องย้ายออกจากที่ดินของตัวเองไปสู่ที่ดินที่ถูกเก็บค่าเช่าสูง ก็เหมือนกับว่าสถานการณ์การใช้แรงงานเลวลง ต้องใช้แรงงานเข้มข้นมากขึ้นเพื่อให้ได้ผลผลิตเท่าเดิม

โปรดภาพต่อไปนี้ซึ่งแสดงถึง “ค่าเช่า” ที่ฟาร์มชาวนาจะยอมรับหรือไม่ยอมรับ

FIGURE 6-2



ในภาพ AMB_1 แสดงการเปลี่ยนในผลิตภาพของแรงงานเนื่องจากเปลี่ยนไปใช้ที่ดินที่ดีขึ้น (มี “ค่าเช่า”---ผู้เขียน) $C_1 D_1$ แสดงประโยชน์ของรายได้หน่วยสุดท้ายเมื่อหัก “ค่าเช่า” ออก 20 รูเบิล ส่วน $C_2 D_2$ แสดงประโยชน์ของรายได้หน่วยสุดท้ายเมื่อหัก “ค่าเช่า” ออก 40 รูเบิลสำหรับที่ดินผืนเดียวกันนี้ จะเห็นได้ว่าหาก “ค่าเช่า” เป็น 20 รูเบิล ฟาร์มชาวนาก็อยากจะเช่า เพราะมีความพอใจมากขึ้น ($x_1 k_1 < xk$) แต่ถ้า “ค่าเช่า” เป็น 40 รูเบิลก็จะไม่เช่า ($x_2 k_2 > xk$)

ชาวนา ชาวนาพิจารณาราคาที่ดินว่าจะซื้อหรือไม่โดยใช้อัตวิสัยว่าเขาสามารถจ่ายได้และเป็นสิ่งที่คุ้มหรือไม่โดยพิจารณาจากการใช้ประโยชน์จากแรงงานครอบครัวเต็มที่ในเวลาข้างหน้า แต่ขณะเดียวกันก็ต้องตัดส่วนของงบประมาณเพื่อการบริโภคลงไปหลาย ๆ ปีต่อกัน ดังนั้นในเขตที่มีประชากรล้นเกิน ครอบครัวชาวนาที่ยากจนที่สุดจะยอมจ่ายราคาที่ดินหรือค่าเช่าที่สูงที่สุด ในเขตที่มีที่ดินเหลือและความหนาแน่นของประชากรไม่สูงมาก มีการใช้แรงงานเข้มข้นถึงจุดเหมาะสมที่สุดได้ ราคาที่ดินที่นายทุนให้กับที่ครอบครัวชาวนาให้จะไม่ต่างกัน แต่ในเขตที่มีประชากรมาก เมื่อจำนวนฟาร์มเพิ่มมากขึ้นและมีการขาดแคลนที่ดินเกิดขึ้นโดยเปรียบเทียบ ครอบครัวชาวนาจะสามารถจ่ายราคาที่สูงกว่านายทุน เมื่อเวลาผ่านไปราคาที่ดินที่ครอบครัวชาวนากำหนดจะเข้าแทนที่กลายเป็นราคาที่ดินในตลาดแทนราคาที่ดินายทุนให้

เช่นเดียวกันในเรื่องการปรับปรุงที่ดิน ฟาร์มทุนนิยมจะไม่ปรับปรุงที่ดินถ้าการปรับปรุงนั้นทำให้ค่าที่เพิ่มขึ้นของค่าเช่าน้อยกว่าค่าตอบแทนต่อทุนที่ต้องลงไปเพื่อการปรับปรุงนั้น แต่สำหรับฟาร์มชาวนา ชาวนาจะพิจารณาผลของการปรับปรุงต่อจุดดุลยภาพระหว่างความน่าเบื่อของแรงงานและความพอใจในการบริโภค ในกรณีที่ที่ดินขาดแคลน ถ้าครอบครัวจำเป็นต้องขยายขนาดกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ก็จะทำการปรับปรุงที่ดิน

การใช้ทุนของชาวนานั้นไม่ได้คิดถึงอัตราดอกเบี้ยในตลาดเท่าใดนัก อาจใช้ต้นทุนเข้มข้นและแรงงานเข้มข้นเกินจุดที่เหมาะสมที่สุดเพื่อประกันการบริโภค ชาวนาจึงสามารถจ่ายดอกเบี้ยได้สูงลิบต่อเงินที่กู้ยืมมา แต่พฤติกรรมของชาวนาในเรื่องดอกเบี้ยนี้ต่างกับในเรื่องราคาที่ดิน คือไม่กระทบต่ออัตราดอกเบี้ยโดยทั่วไปเท่าไรนัก เพราะว่าการกู้ยืมของชาวนาคิดเป็น สัดส่วนไม่มากในการกู้ยืมทั้งหมดในเศรษฐกิจ เพียงแต่เป็นสภาพที่มีการเรียกดอกเบี้ยอย่างโหดทารุณ (usury) ที่ปรากฏในชนบทของประเทศที่มีชาวนา และสภาพนี้ก็ยังคงดำรงอยู่ในปัจจุบันนี้

ผู้ที่ศึกษาราคาในตลาดของวัตถุดิบและอาหารที่มาจากภาคเกษตรควรให้ความสนใจมากขึ้นต่อฟาร์มชาวนาที่ใช้แรงงานในครอบครัว ราคาสินค้าบางประเภทที่มาจากเขตที่มีประชากรหนาแน่น (ป่านลินิน ป่านเชือก ดอกทานตะวัน ยาสูบ ฯลฯ) ที่ใช้แรงงานเข้มข้นในการผลิต และให้รายได้ทั้งหมดสูง เป็นที่สนใจของครอบครัวชาวนา ในการผลิตสินค้าเหล่านี้เท่ากับพวกเขาอมรับค่าตอบแทนที่ต่ำมากต่อหนึ่งหน่วยแรงงาน ราคาของสินค้าเหล่านี้มักจะต่ำจนกระทั่งฟาร์ม ทุนนิยมจะไม่ผลิต อย่างเช่นป่านลินินเป็นตัวอย่างที่ดี ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 ป่านลินินมากกว่า 90% ปลูกอยู่ในฟาร์มครอบครัวชาวนา เรื่องอิทธิพลของครอบครัวชาวนาต่อการกำหนดราคาและโครงสร้างของตลาดสินค้าและวิกฤตการณ์เศรษฐกิจ ยังมีการศึกษาค้นคว้ากันน้อยเกินไป

คาล มาร์กซ์ เคยชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างอย่างมากของฟาร์มชาวนาซึ่งเป็นแบบบงลี (parcellated peasant farming) กับการเกษตรแบบทุนนิยม เมื่อเขาวิเคราะห์เรื่องค่าเช่าแบบทุนนิยม ปรากฏในหนังสือ “ทุน” เล่ม 3 ภาค 2 เขากล่าวว่าฟาร์มชาวนา “ผลิตส่วนสำคัญเพื่อสนองความ

จำเป็นของตนเอง และเป็นอิสระอย่างสมบูรณ์จากการควบคุมของอัตรากำลังโดยทั่วไป” ชายานอฟระบุว่า ข้อสังเกตของมาร์กซ์ใกล้เคียงกับของเขาเองอยู่หลายข้อ แต่มาร์กซ์และนักเศรษฐศาสตร์ คนอื่นต่อมาก็ไม่ได้พัฒนาข้อสังเกตเหล่านั้นต่อไปอีก

ในชีวิตจริงที่ระบบฟาร์มที่ใช้แรงงานครอบครัวดำรงอยู่คู่ขนานไปกับระบบเศรษฐกิจทั่วไปที่เป็นทุนนิยม ระบบฟาร์มแรงงานครอบครัวมีผลใหญ่หลวงต่อเรื่องค่าจ้างในระบบทุนนิยมในประเทศที่เป็นเกษตรกรรมแบบชาวนาที่ชนชั้นกรรมาชีพแท้ ๆ ยังไม่ได้พัฒนาขึ้นมาเต็มที่ ชนชั้นชาวนาเป็นแหล่งที่มาที่ไม่เหือดแห้งที่อุตสาหกรรมในเมืองจะเรียกดึงเอามาเป็นกำลังแรงงาน (labor force) แต่ชีพพลายของกำลังแรงงานจากชนบทเช่นว่านี้ เราก็ทราบแล้วว่าขึ้นอยู่กับกรณีที่ครอบครัวชาวนาจะสามารถสร้างคุณภาพภายในโดยอาศัยแต่รายได้จากเกษตรกรรมอย่างเดียวได้หรือไม่ ในปีที่รายได้จากเกษตรกรรมสูง ชนบทก็ไม่ถูกบีบจี้ใดกระตุ้นให้ส่งแรงงานเข้ามาในตลาดตรงกันข้ามในปีที่การเกษตรตกต่ำ ชนบทจะปล่อยแรงงานเข้ามาในตลาดเต็มไปหมด ค่าจ้างจึงลดลงหรือเพิ่มขึ้นสุดแล้วแต่กระบวนการภายในของฟาร์มชาวนา หรืออีกนัยหนึ่งระบบฟาร์มแรงงานครอบครัวไม่เพียงแต่จะเป็นอิสระจากการควบคุมของค่าจ้าง แต่ตัวเองกลับเป็นระบบที่ผ่านการเข้ามาหรือไม่เข้มารับจ้าง นำเอาระบบเศรษฐกิจทุนนิยมทั้งหมดมาอยู่ภายใต้คุณภาพภายในฟาร์ม ระหว่างการสนองความต้องการบริโภคกับความน่าเบื่อของการใช้แรงงาน

ลักษณะพิเศษของฟาร์มครอบครัวเรื่องคุณภาพผู้ใช้แรงงานผู้บริโภคกำหนดลักษณะทางเศรษฐกิจอื่นของฟาร์มครอบครัวด้วย เรื่องที่ตั้งของฟาร์มเป็นเรื่องสำคัญ แต่เรื่องที่ต้งนี้เป็นเรื่องกว้างขวางในตัวของตัวเองอีกเรื่องหนึ่ง ในหนังสือ The Theory of Peasant Economy ชายานอฟได้ขอเพียงให้ข้อสังเกตว่า ในเขตที่มีประชากรที่ทำการเกษตรมากเกินดังที่เราได้เคยกล่าวแล้ว เราจะพบว่าจะมีการปลูกพืชที่ใช้แรงงานเข้มข้น (labor intensive crop) ฟาร์มใช้แรงงานเข้มข้น (labor intensification of farms) ราคาที่ดินและค่าเช่าที่ดินสูง ค่าจ้างแรงงานต่ำ และมีการทำหัตถกรรมและค้าขายนอกกิจการเกษตรกรรม

1.3.6 ฟาร์มครอบครัวในฐานะเป็นส่วนประกอบหนึ่งของเศรษฐกิจแห่งชาติ และรูปแบบที่เป็นไปได้ที่ฟาร์มครอบครัวจะพัฒนาไป

เรื่องฟาร์มครอบครัวในฐานะส่วนประกอบหนึ่งของเศรษฐกิจแห่งชาติ เป็นเรื่องที่มีผู้สนใจอย่างมากและเป็นเรื่องที่มีความเห็นขัดแย้งกันอย่างแหลมคม คำกล่าวหาต่อทฤษฎีของชายานอฟก็คือ เป็นทฤษฎีที่มีลักษณะสถิตย์ (static) และขกย่องจิตใจแบบนายทุนน้อย (the petty bourgeois spirit) ของชนชั้นชาวนาปัจจุบันเป็นอุดมคติ ถือว่ารูปแบบปัจจุบันของฟาร์มชาวนาเป็นองค์กรเศรษฐกิจทางการเกษตรที่เกือบจะเป็นรูปแบบอุดมคติแล้ว

ชยานอฟกล่าวว่า ในหัวข้อนี้จะอธิบายการพิจารณาฟาร์มชานาทั้งหลายโยงกันเข้าเป็นสาขาภาคหนึ่งของสังคม (social sector) ความสัมพันธ์ของภาคนี้กับภาคทุนนิยมและเศรษฐกิจแห่งชาติ รวมทั้งรูปแบบที่เป็นไปได้ที่ภาคนี้จะพัฒนาไป อันเป็นแนวทางที่เขาคิดว่าก้าวหน้าและควรจะได้รับพัฒนาเป็นนโยบายเศรษฐกิจของประเทศ ชยานอฟออกตัวว่าที่ผ่านมาเขาเพียงวิเคราะห์แล้วสรุปว่าฟาร์มครอบครัวมีความคงทนสูงและมีเสถียรภาพ ดำรงอยู่ได้เรื่อยมาในประวัติศาสตร์ เขาพูดถึงสิ่งที่เป็นอย่างนี้ แต่ผู้โต้แย้งกล่าวหาว่านี่แหละคือสิ่งที่เขาเสนอว่าควรจะเป็น คืออุดมคติ เขาจึงขอย้ำอีกครั้งหนึ่งก่อนอธิบายภาพรวมว่าเขาจะให้ภาพโครงสร้างของภาคฟาร์มชานาที่เป็นอยู่ก่อน แล้วเขาจะเสนอแนวทางที่ภาคนี้ควรจะพัฒนาต่อไป

ชยานอฟได้ยกสถิติการเกษตรของรัสเซียหลายพื้นที่มาแสดงว่า ฟาร์มชานามีหลายขนาด วัดโดยจำนวนเนื้อที่มีการเพาะปลูกมีขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ เมื่อเปรียบเทียบต่างเขตเราอาจจะพบว่าในบางเขตความแตกต่างกันภายในเขตมีมาก บางเขตความแตกต่างกันภายในเขตมีน้อย แต่เมื่อพิจารณาอย่างแท้จริงแล้วก็จะเห็นว่าเส้นโค้งการกระจายความถี่ (distribution curve) ของขนาดของฟาร์มของเขตต่างๆ มีลักษณะคล้ายกัน (คือทุกๆ เขตก็มีฟาร์มขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ - ผู้เขียน) ยิ่งกว่านั้นถ้าเราเอาตัวเลขประมาณการของขนาดของฟาร์มชานาในศตวรรษที่ 18 และ 17 มาพิจารณา เราก็จะพบว่าฟาร์มชานาในอดีตก็มีขนาดต่าง ๆ กันเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นการที่ฟาร์มชานามีขนาดต่างๆ กันจึงไม่ใช่เป็นลักษณะของยุคสมัยปัจจุบันเท่านั้น

เมื่อไม่นานมานี้มีแนวโน้มที่จะคิดว่าที่ฟาร์มชานามีขนาดต่างๆ กันนี้เป็นเพราะการแตกสลายของชนชั้นชานา คือมีการกระจุกตัวของการผลิตอยู่ในฟาร์มชานาขนาดใหญ่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เตรียมพัฒนาการขั้นต่อไปเป็นการกระจุกตัวแบบทุนนิยมบริสุทธ์ คู่ขนานไปกับการที่ฟาร์มชานาขนาดเล็กและขนาดกลางสลายตัว ชานาสมาชิกกลายเป็นกรรมาชีพ จริงอยู่มีกระบวนการแบ่งแยกทางสังคม (social differentiation ซึ่งก็คือกระบวนการแบ่งแยกทางชนชั้น class differentiation คนกลุ่มหนึ่งกลายเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต อีกกลุ่มหนึ่งกลายเป็นผู้ไร้ปัจจัย การผลิตนั่นเอง -- ผู้เขียน) เกิดขึ้นในชนบท แต่หากวิเคราะห์การแจกแจงขนาดของฟาร์มชานาอย่างประณีตมากขึ้น ก็จะพบว่าอธิบายความแตกต่างของขนาดของฟาร์มโดยกระบวนการแบ่งแยกทางชนชั้นไม่ได้ทั้งหมด ความแตกต่างของขนาดของฟาร์มชานาไม่ได้ขึ้นอยู่กับพัฒนาการของสังคมเท่านั้น แต่ขึ้นอย่างมากต่อปัจจัยทางด้านประชากร (demographic factors) ซึ่งเป็นผลมาจากลักษณะธรรมชาติของฟาร์มชานาเอง

หากเรากลับไปพิจารณาทฤษฎีกระบวนการพัฒนาของขนาดของครอบครัว สมมุติว่าในกระบวนการนี้จำนวนสมาชิกของครอบครัวเพิ่มขึ้นจนครอบครัวมีขนาดใหญ่ที่สุดเมื่อครอบครัวอายุ 25 ปี และสมมุติอีกว่ายังไม่มีมีการแยกครอบครัวไปอีก 8 ปี คือมีครอบครัวใหม่อีก 2 ครอบครัว

เกิดขึ้นนับเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวเดิม ชายานอฟเสนอว่า ตามทฤษฎีสัดส่วนของจำนวนครอบครัวตามขนาดของครอบครัวจะเป็นดังนี้

ขนาดของครอบครัว (จำนวนสมาชิก)	0 - 3	4 - 6	7 - 9	10 และมากกว่า
ครอบครัวในกลุ่มนี้	20.5%	35.5%	29.8%	14.2%

อาจเทียบกับการแจกแจงในความเป็นจริงจากสถิติที่เมืองสตาโรเบลด์ได้ดังนี้

ขนาดของครอบครัว (จำนวนสมาชิก)	0 - 3	4 - 6	7 - 9	10 และมากกว่า
ครอบครัวในกลุ่มนี้	16.8%	22.8%	32.7%	27.7%

ดังที่ได้กล่าวแจ้งก่อนหน้านี้ความแตกต่างในองค์ประกอบทางด้านจำนวนคนในครอบครัวมีผลมากในการก่อให้เกิดความแตกต่างในขนาดของฟาร์มชาวนา

นอกจากนี้ชายานอฟสามารถนำเอาสถิติจากการติดตามดูการเปลี่ยนแปลงของแต่ละฟาร์มชาวนาจริง ๆ ในเวลาหลาย ๆ ปีมาแสดงได้ด้วย เขาได้อ้างงานของ เอ็น เอ็น เซอร์เนนคอฟ พี เอ วิคเฮลียบ เอ ไอ ฮเรียเชฟว่า และ จี เอ คูเซนโก้ ซึ่งได้ใช้ตัวเลขสำมะโนฟาร์มชาวนาย้อนกลับไประหว่างปี 15 - 30 ปี ด้วยการติดตามการเปลี่ยนแปลงของฟาร์ม ได้พบว่าฟาร์มบางแห่งเลิกกิจการ บางแห่งย้ายออกไปจากเขตที่ศึกษา ฟาร์มจำนวนมากแตกตัวออกเป็น 2-3 ฟาร์ม เนื่องจากมีการแยกครอบครัว มีฟาร์มบางแห่งเท่านั้นที่ยังดำรงอยู่สมบูรณ์ตามที่ปรากฏในการสำมะโนครั้งก่อน โปรดพิจารณาตัวเลขต่อไปนี้ของตำบลซุราส (Surazh เขตเชอร์นิคอฟ (Chernigov guberniya) ซึ่งมาจากการงานของ จี เอ คูเซนโก้ ซึ่งเปรียบเทียบตัวเลขจากสำมะโนที่ต่างเวลากัน 30 ปี

TABLE 7-3

Surazh Uezd 1911 Farms as Percentage of Those of 1882

1882 Sown Area (Desyatinas)	Died out	Migrated	Divided	Undivided	Farms that Disappeared
0 - 3	32.5	19.4	6.2	41.9	51.9
3 - 6	10.4	22.2	15.4	52.0	32.6
6 - 9	4.2	19.9	26.1	49.8	24.1
9 - 12	3.5	15.6	35.1	45.8	19.1
12 and over	1.7	7.1	57.6	33.6	8.8

จากตัวเลขจะเห็นได้ว่าในช่วงเวลา 30 ปี ฟาร์ม 3/4 ยังคงดำรงอยู่ในเขตดังกล่าว แต่หลายฟาร์มก็ย้ายออกจากเขตและบางฟาร์มก็สลายตัวเลิกกิจการ ขณะเดียวกันฟาร์มจำนวนมากก็ขยายพื้นที่

เพาะปลูก บางฟาร์มก็แตกตัวออกเป็นฟาร์มใหม่ เพื่อการวิเคราะห์ที่ลึกลงไปอีกโปรดพิจารณาสถิติใน 2 ตารางต่อไปนี้

TABLE 7-4
Surazh Uezd 1911 Farms as Percentage of
Those Undivided since 1882*

Sown Area (Desyatinas)	Retaining Same Sown Area	Increasing Their Sown Area	Reducing Their Sown Area	Total
0 – 3	28.4	71.6	-	100.0
3 – 6	50.0	39.0	11.0	100.0
6 – 9	33.4	30.7	36.9	100.0
9 – 12	22.0	34.0	44.9	100.0
12 and over	41.4	-	58.0	100.0

* Editors' NOTE. – The figures are as given in the Russian text. They do not in all cases sum to 100.0.

TABLE 7-5
Surazh Uezd 1911 Farms as Percentage of
Those Divided since 1882*

Sown Area (Desyatinas)	Retaining Same Sown Area	Increasing Their Sown Area	Reducing Their Sown Area	Total
0 – 3	27.8	72.8	-	100.0
3 – 6	43.6	18.0	38.4	100.0
6 – 9	21.5	11.2	67.3	100.0
9 – 12	7.0	5.7	87.3	100.0
12 and over	17.4	-	84.6	100.0

* Editors' NOTE. – The figures are as given in the Russian text. They do not in all cases sum to 100.0.

จะเห็นว่าฟาร์มขนาดเล็กโดยเฉพาะที่ไม่ได้มีการแยกครอบครัว ขยายตัวทางเศรษฐกิจ ตรงกันข้ามฟาร์มขนาดใหญ่ใน ค.ศ.1882 ที่ต่อมามีการแยกครอบครัว หดตัวทางเศรษฐกิจ อาจสรุปการเปลี่ยนแปลงได้ในตารางต่อไปนี้

TABLE 7-6
Sown Areas 1911 as Percentage of Farms in 1882*

1882	0 – 3	3 – 6	6 – 9	9 - 12	12 -	Total
0 – 3	28.2	47.0	20.0	2.4	2.4	100.0
3 – 6	21.8	47.5	20.4	8.2	2.4	100.0

6 – 9	16.2	37.0	26.8	11.3	8.7	100.0
9 – 12	9.3	35.8	26.1	12.4	16.1	100.0
12 and over	3.5	30.5	28.5	15.6	21.9	100.0

* Editors' NOTE. – The figures are as given in the Russian text. They do not in all cases sum to 100.0.

ตารางสถิติข้างบนแสดงพลวัตของการแจกแจงฟาร์มชาวนา กลุ่มฟาร์มที่มีพื้นที่เพาะปลูกขนาดเล็กขยายตัวมาก เกือบ 3/4 ได้กลายเป็นฟาร์มขนาดใหญ่ใน 30 ปี ตรงกันข้ามกลุ่มฟาร์มขนาดใหญ่ ใน ค.ศ.1882 เสื่อมโทรมลงและแตกออกเป็นฟาร์มขนาดเล็ก นั่นคือมีกระแสที่มีพลังอยู่ 2 กระแส กระแสหนึ่งคือการขยายตัวของฟาร์มครอบครัวใหม่ เนื่องจากครอบครัวมีขนาดใหญ่ขึ้น และไม่มีใครแยกตัวออกเป็นครอบครัวใหม่อีก อีกกระแสหนึ่งคือการหดตัวของฟาร์มครอบครัวเก่าที่มีการแยกเป็นครอบครัวใหม่ ปรากฏการณ์นี้ชาวนาอโพรบูว่าไม่ใช่ความบังเอิญ สถิติอื่นคือที่เขตมอสโก และเขตตุลา (Tula) ก็เป็นแบบเดียวกัน ทั้งนี้ชาวนาอโพรบูว่าเป็นเพราะสาเหตุทางประชากร แม้ว่าฟาร์มเฉพาะแต่ละฟาร์มจะเปลี่ยนจากที่อยู่กลุ่มหนึ่งไปอยู่อีกกลุ่มหนึ่ง (ขนาดเล็ก - ขนาดใหญ่) แต่ความสัมพันธ์ทางจำนวนระหว่างกลุ่มก็จะไม่เปลี่ยนแปลง ถ้าดูตัวเลขรวมจากสำมะโนสองครั้งที่สำคัญในเวลาห่างกันมาก เราจะได้ภาพที่ไม่เปลี่ยนแปลง เสมือนกับว่าเป็นภาวะสถิตย์ (คือเปอร์เซ็นต์ของฟาร์มขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ ต่อฟาร์มทั้งหมด ไม่เปลี่ยนแปลง - ผู้เขียน) สภาพการมีฟาร์มชาวนาขนาดต่างๆ หรือการแบ่งแยกกลุ่มของชาวนาตามขนาดของที่ดินเพาะปลูกเป็นแบบเหมือนเดิมที่ปรากฏแต่แรกเริ่มมีการจดทะเบียน

ผู้เขียนใคร่ขอสรุปนัยของทฤษฎีของชาวนาอโพรบูว่านี้ เพราะเป็นเรื่องที่มีความหมายสำคัญทางอุดมการณ์และนโยบายของขบวนการการเมือง พรรค และรัฐ ตามทฤษฎีของชาวนาอโพรบูว่าที่มีชาวนากลุ่มต่างๆ มีที่ดินน้อย มีที่ดินปานกลาง มีที่ดินมาก เป็นเรื่องธรรมดา เป็นเช่นนี้ในทุกเขต ในทุกช่วงสมัยประวัติศาสตร์ ขึ้นกับอัตราส่วนของกลุ่มชาวนาจัดตามขนาดของครอบครัว เป็นครอบครัวเล็ก กลาง ใหญ่ ซึ่งอัตราส่วนนี้จะคงที่โดยธรรมชาติวงจรชีวิตของอายุครอบครัว แม้ว่าในช่วงที่ศึกษาแต่ละครอบครัวอาจกำลังอยู่ในช่วงชีวิตที่ต่างกัน แต่ในภาพรวมแล้วอัตราส่วนของกลุ่มครอบครัว ซึ่งก็หมายถึงสัดส่วนของกลุ่มตามขนาดของฟาร์มไม่ได้เปลี่ยนแปลง นัยคือฟาร์มครอบครัวชาวนามีความคงทน วิธีของชาวนามีเสถียรภาพ ไม่ใช่ว่าเมื่อเวลาผ่านไปเกิดการแยกชาวนาเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งได้กลายเป็นฟาร์มขนาดใหญ่ เตรียมเป็นนายทุนเกษตรกรรม ชาวนากลายเป็นชนชั้นนายทุน อีกกลุ่มหนึ่งแตกสลาย สมาชิกกลายเป็นชนชั้นกรรมาชีพ ชนชั้นชาวนาหมดสิ้นไป ข้อสรุปนี้ของชาวนาอโพรบูว่าเป็นแนวคิดที่มีความแตกต่างสำคัญจากทฤษฎีมาร์กซิสต์ แนวคิดมาร์กซิสต์โดยเฉพาะในงานของเลนิน The Development of Capitalism in Russia (1910) ได้เสนอว่า มีกระบวนการแบ่งแยกชนชั้น (class differentiation) เกิดและทวีความรุนแรงมากขึ้นในชนบทของรัสเซียตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 20

ชายานอฟได้ชักชวนให้พิจารณางานของ เอ็น เอ็น เซอร์เนนคอฟ พี เอ วิคเฮลีย เอ ไอ สเรียเชฟว่า และ จี เอ คูเซนโก๊ ซึ่งเขาคิดว่าเป็นงานของสถิติที่ยอดเยี่ยมที่สุดของรัสเซีย แสดงถึงการคงตัวของสัดส่วนของกลุ่มชาวนาแบ่งตามขนาดที่ดินเพาะปลูกตลอดเวลาหลายทศวรรษ งานของกลุ่มนี้ทำให้นักเศรษฐศาสตร์รัสเซียเริ่มให้ความหมายใหม่แก่ความหลากหลาย (heterogeneity) ของขนาดของฟาร์ม วัดตามที่ดินเพาะปลูก พวกเขาเรียกกระบวนการเกิดความแตกต่างกันนี้ว่า “กระบวนการแบ่งแยกที่เกิดจากปัจจัยด้านประชากร (demographic differentiation)” เป็นการเน้นว่าสาเหตุใหญ่ของความแตกต่างในขนาดของฟาร์มคือกระบวนการทางด้านประชากรที่เกิดจากการเติบโตขึ้นของครอบครัวเมื่ออายุของครอบครัวเพิ่มขึ้น ความแตกต่างในขนาดของฟาร์มไม่ใช่กระบวนการแบ่งแยกฟาร์มชาวนาเป็นนายทุนและเป็นกรรมกรเนื่องจากปัจจัยทางสังคม ดังที่พวกเราเคยคิดกันอยู่นี้มาก่อน

ชายานอฟยอมรับว่าในหลายกรณีสถานการณ์ตลาด ระดับราคา และความกดดันจากการไม่มีที่ดิน ทำให้กระแสนักไปทางใดทางหนึ่ง และเมื่อเวลาผ่านไปก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างชนชั้นได้ มีทางเป็นไปได้หลายทาง คือ 1) “การเคลื่อนไปสู่สถานการณ์ที่ตกต่ำลงโดยทั่วไป (general downward movement)” คือกลุ่มฟาร์มขนาดเล็กมีจำนวนเปอร์เซ็นต์เพิ่มขึ้น สวัสดิการโดยทั่วไปจะลดลง เกิดขึ้นเมื่อสถานการณ์เศรษฐกิจไม่ดี ทำให้ครอบครัวใหม่ขยายตัวได้จำกัด 2) “การเคลื่อนไปสู่สถานการณ์ที่ดีขึ้นโดยทั่วไป (general upward movement)” คือกลุ่มฟาร์มขนาดกลางมีจำนวนเปอร์เซ็นต์เพิ่มขึ้น เกิดขึ้นเมื่อสถานการณ์เศรษฐกิจดี 3) สถานการณ์ที่กลุ่มฟาร์มขนาดใหญ่และเล็กมากมีจำนวนเปอร์เซ็นต์ลดลงทั้งคู่ กลุ่มฟาร์มขนาดกลางมีจำนวนเปอร์เซ็นต์เพิ่มขึ้น เป็นการเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาพที่กลุ่มฟาร์มขนาดกลางมีจำนวนมากที่สุด คือฟาร์มทั้งหลายมีขนาดใกล้เคียงกันมากขึ้น (leveling) 4) สถานการณ์ที่จำนวนเปอร์เซ็นต์ของกลุ่มฟาร์มมีขนาดใหญ่และเล็กมากเพิ่มขึ้นทั้งคู่ และกลุ่มฟาร์มขนาดกลางมีจำนวนเปอร์เซ็นต์ลดลง เกิดขึ้นเมื่อมีวิกฤตการณ์เศรษฐกิจที่รุนแรงที่ทำให้ฟาร์มครอบครัวใหม่ ขยายตัวยาก ขณะเดียวกันฟาร์มเก่าก็ยังคงมั่นคงยังคงมีสมาชิกทำงานจำนวนมาก และยังคงมีพื้นที่เพาะปลูกขนาดใหญ่ สถานการณ์เป็นว่าทั้งฟาร์มขนาดใหญ่และขนาดเล็กมีสัดส่วนสูงขึ้น แต่ฟาร์มขนาดกลางมีสัดส่วนลดลง มีตัวอย่างกรณีนี้มากมาย เป็นความทรงจำที่น่าเศร้าจากประวัติศาสตร์ชาวนาของรัสเซียเมื่อปลายสุดของศตวรรษที่ 19

ชายานอฟคิดว่าการศึกษากระบวนการแบ่งแยกชนชั้นที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์เศรษฐกิจในชนบทยังคงสำคัญอยู่ เพราะทุกๆ วันเราก็พบว่ามี “การขูดรีดแบบทุนนิยม (capitalist exploitation)” ในชนบท แต่เขาเห็นว่าการค้นคว้าศึกษาเรื่องกระบวนการแบ่งแยกชนชั้นนี้ไม่น่าจะใช้วิธีการแบ่งชนชั้นตามพื้นที่เพาะปลูก แต่ควรวิเคราะห์ปัจจัยทุนนิยมในองค์กรการผลิต นั่นคือ

ศึกษาว่ามีการจ้างแรงงานรับจ้างในฟาร์มหรือเปล่า? แรงงานที่นำเข้ามาไม่ใช่เพื่อช่วย แต่เพื่อให้ได้ รายได้ที่ไม่ต้องออกแรงทำงานมีหรือเปล่า? ค่าเช่าและดอกเบี้ยสูงลิบหรือเปล่า?

ชಾಯานอฟเห็นว่าในรัสเซียกระบวนการแบ่งแยกชนชั้นยังอยู่ในขั้นเริ่มต้นเท่านั้น และเรายังไม่สามารถตัดสินได้ว่ากระบวนการนี้จะทวีความเข้มข้นมากขึ้นหรือเปล่า แต่เขาก็หวังว่า ฟาร์มแรงงานครอบครัวในรัสเซียจะเข้มแข็งขึ้น โดยการจัดสหกรณ์และสามารถปกป้องดำรงฐานะ ของตนไว้ได้ ด้านฟาร์มทุนนิยมขนาดใหญ่ได้ ดังที่ได้ทำมาแล้วในสมัยก่อน การเกิดการกระจุกตัว ของการผลิต และแรงงานกรรมาชีพในเกษตรกรรม ซึ่งนำไปสู่การผลิตขนาดใหญ่ทางการเกษตร โดยใช้แรงงานรับจ้างนั้น เกิดขึ้นในอัตราเร็วที่ช้ากว่าที่เคยคาดกันไว้เมื่อปลายศตวรรษที่ 19 มา

แต่ชಾಯานอฟก็ได้ระบุไว้ด้วยว่า แม้ว่าการจัดฟาร์มแบบทุนนิยมยังมีไม่มากในรัสเซีย กระบวนการที่ชนชั้นชาวนากลายเป็นชนชั้นกรรมาชีพ (proletarianization) ก็เกิดขึ้นรวดเร็วในเขตที่มีประชากรหนาแน่นมากๆ ก่อนการปฏิวัติใหญ่ 1917 ประชากรชนบทในเขตเหล่านั้นมุ่งเข้าสู่ศูนย์ อุตสาหกรรมและเมืองใหญ่อย่างต่อเนื่อง

ในความเป็นจริง ต่อหน้าต่อตาของเรา กิจกรรมการเกษตรของโลกถูกดึงเข้าสู่วงจรของ เศรษฐกิจโลกมากขึ้นทุกที ศูนย์กลางทุนนิยมเป็นผู้นำอยู่เหนือกิจกรรมการเกษตร ชಾಯานอฟ ขยายความสภาพนี้ว่าในแง่การผลิต (production sense) แล้ว การกระจุกตัวทางเกษตรกรรม (concentration in agriculture) ไม่ได้สะท้อนปรากฏเป็นการเกิดกิจการขนาดใหญ่ใหม่ๆ แต่ในแง่ เศรษฐกิจ (economic sense) ระบบทุนนิยมในฐานะระบบเศรษฐกิจโดยส่วนรวมได้เข้าไปในกิจการ การเกษตรมากแล้ว คำถามคือ การเข้าไปของทุนนิยมเป็นแบบวิธีไหน?

ชಾಯานอฟตอบว่างานของเลนินเรื่องระบบฟาร์มแบบอเมริกัน งานของฮิลเฟดิง (Rudolf Hilferding 1877-1941) เรื่องทุนการเงิน งานของ พี.ไอ. เลียเชนโก้ (P.I. Lyashchenko) เรื่องทุนการค้าในรัสเซีย และงานของคนอื่น ๆ ได้แสดงว่าการนำเอากิจกรรมการเกษตรเข้ามาอยู่ในระบบ ทุนนิยม โดยส่วนรวมไม่จำเป็นต้องสร้างให้เกิดการผลิตที่จัดการแบบทุนนิยมขนาดใหญ่ใช้แรงงาน รับจ้าง โดยเดินทางเข้าขั้นตอนของพัฒนาการของทุนนิยมอุตสาหกรรม กิจกรรมการเกษตรออกจาก การดำรงอยู่แบบกึ่งธรรมชาติ และถูกจัดการโดยทุนนิยมการค้าได้ บางทีก็เป็นในรูปแบบที่ว่า กิจ การค้าขนาดใหญ่มาค้ำฟาร์มชาวนาที่กระจัดกระจายเข้าไปอยู่ในเขตอิทธิพลของตน และเมื่อได้ผูก มัดผู้ผลิตเพื่อขายรายเล็ก (small - scale commodity producer) เข้ากับระบบตลาดแล้ว ก็กด ผู้ผลิตเหล่านั้นให้อยู่ใต้อิทธิพลโดยผ่านทางทำให้กู้ยืม กิจการค้าขนาดใหญ่ซื้อพืชผลจากการ เก็บเกี่ยว และให้ซื้อเชื้ออาหาร เมล็ดพืชและเครื่องมือการผลิต การโยกทางการค้าได้เปลี่ยนฟาร์ม ชาวนาจากหน่วยธรรมชาติ (natural หมายความว่า ผลิตเพื่ออยู่เพื่อกินไม่ได้ค้าขาย - ผู้เขียน) ที่อยู่ โดดเดี่ยวเป็นผู้ผลิตเพื่อขายรายเล็ก เป็นวิธีการแรกที่จะจัดรวมฟาร์มชาวนาที่อยู่กระจัดกระจาย และเปิดทางเป็นครั้งแรกให้ความสัมพันธ์แบบทุนนิยมแทรกทะลวงเข้าไปในชนบท ด้วยการ

เชื่อมโยงทางการค้าทำให้ฟาร์มขนาดเล็กทุกฟาร์ม กลายเป็นส่วนประกอบของเศรษฐกิจโลก ถูกกระทบจากเศรษฐกิจโลก ถูกกำหนดมาให้จัดองค์กรตามความต้องการของเศรษฐกิจโลก และฟาร์มเล็ก ๆ เหล่านี้ทั้งหมดด้วยกันก็ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจโลกด้วยเช่นกัน

บ่อยครั้งที่กิจการการค้าเข้าเกี่ยวข้องกับการผลิตด้วย เพราะว่าต้องการควบคุมคุณภาพของสินค้า องค์การการค้าอาจวางเงื่อนไขเทคนิคการผลิต แจกเมล็ดพันธุ์และปุ๋ย กำหนดการหมุนเวียนเพาะปลูกในแปลงต่างๆ วางรูปแบบและแผนให้ฟาร์มครอบครัวทำตามหลังจากที่สร้างฐานรับซื้อวัตถุดิบและช่องทางขายปัจจัยการผลิตแล้ว ระบบทุนนิยมในชนบทจะเริ่มทะลักเข้าไปในการผลิตจริงๆ แยกการผลิตส่วนที่แปรรูปวัตถุดิบ (processing of agricultural raw material) ออกมาจัดทำเอง โดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับการใช้เครื่องจักร เช่น การนวดข้าวด้วยเครื่องจักรในทางตอนใต้ของรัสเซีย ทำอาหารคริมในไซบีเรียและแปรรูปปาล์มน้ำมันในฝรั่งเศสและในบางจังหวัดของรัสเซีย

นอกจากนี้ในประเทศทุนนิยมที่พัฒนาแล้ว เช่น ในอเมริกาเหนือมีการใช้ระบบให้ฟาร์มกู้ยืมทุนหมุนเวียน ทุนครอบครัวกิจการขนส่ง เครื่องยกขน ระบบชลประทาน เป็นวิธีการใหม่ที่ระบบทุนนิยมแทรกทะลักเข้าสู่กิจกรรมการเกษตร เปลี่ยนชานนาให้เป็นกำลังแรงงานที่ทำงานกับปัจจัยการผลิตที่เป็นของผู้อื่น นำเอาฟาร์มครอบครัวชานนาซึ่งผลิตเพื่อขายขนาดเล็กเข้าไปสู่ระบบเศรษฐกิจที่ประกอบด้วยกิจการขนาดใหญ่ควบคุมโดยทุนการเงิน

ชายานอฟเห็นว่าระบบทุนนิยมโน้มเอียงสู่การรวมกันโดยวิธีให้มีการรวมกระจุกตัวทางด้านตั้ง (vertical concentration) มากกว่าทางด้านนอน (horizontal concentration) (หมายความว่าทุนควบคุมการขายผลผลิต ควบคุมเทคนิคการผลิตและแหล่งที่มาของปัจจัยการผลิต วางแผนการผลิตสินเชื้อ กิจการชลประทานและขนส่ง มากกว่าทำให้ฟาร์มครอบครัวขนาดเล็กกลายเป็นฟาร์มทุนนิยมขนาดใหญ่ใช้แรงงานรับจ้าง - ผู้เขียน) เป็นการย้ายการเสี่ยงจากเจ้าของทุนไปสู่ชานนา การกระจุกตัวแบบนี้ในกิจกรรมการเกษตรมักเป็นลักษณะที่พบในประเทศเกษตรกรรมใหม่ ในตลาดโลก ที่ผลิตสินค้าชนิดเดียวจำนวนมาก ๆ เพื่อส่งไปไกล ๆ เช่นส่งเป็นสินค้าออก (เข้าใจว่าชายานอฟหมายถึงประเทศอาณานิคม --- ผู้เขียน)

บางครั้งการกระจุกตัวทางด้านตั้งนี้ไม่ได้เป็นในรูปแบบทุนนิยม แต่เป็นในรูปแบบสหกรณ์ (cooperative) หรือรูปแบบผสม ในกรณีนี้การควบคุมระบบการค้า เครื่องยกขนทุนแรง ระบบชลประทาน สินเชื้อ และการแปรรูป ที่รวมศูนย์และชี้นำการผลิตทางการเกษตรบางส่วนหรือทั้งหมด ไม่ได้เป็นของผู้มีทุน แต่เป็นของผู้ผลิตเพื่อขายเล็ก ๆ รวมตัวกันออกทุนกันเองเป็นสหกรณ์ กรณีแบบนี้เกิดขึ้นได้มีเงื่อนไขว่าระบบทุนนิยมในท้องถิ่นนั้นอ่อนแอโดยเปรียบเทียบ เช่น

เพราะว่าฟาร์มชาวนามีความมั่งคั่ง (ในเดนมาร์ก) หรือสหกรณ์นั้นมีรัฐหรือทุนส่งออกหรือทุนอุตสาหกรรมหนุนหลังเนื่องจากต้องการวัตถุดิบ ตัวอย่างคือกิจการสหกรณ์ผลิตภัณฑ์นมไซบีเรีย (Siberian dairying cooperatives) การกระจุกตัวทางด้านตั้งผ่านการตั้งสหกรณ์นี้เป็นการรวมกัน ที่ลึกซึ้งกว่าการกระจุกตัวเพราะการควบคุมของระบบทุนนิยม เพราะในกรณีของสหกรณ์ชาวนา ยินดีมอบหน้าที่ส่วนที่ให้ร่วมกันทำให้แก่สหกรณ์โดยสมัครใจ

สหภาพโซเวียตเป็นประเทศเกษตรกรรม รายได้ประชากรมากกว่าครึ่งหนึ่งมาจากการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ ดังนั้นเกษตรกรรมจึงเป็นปัจจัยที่มีส่วนมากในการกำหนดเศรษฐกิจของประเทศ ในสหภาพโซเวียตอุตสาหกรรมแปรรูปเกษตรกรรม เหมืองแร่ และการขนส่ง เป็นกิจการขนาดใหญ่ จัดการโดยหรืออยู่ใต้การควบคุมของรัฐ แต่ทว่าเมื่อพิจารณาโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรรมจะพบว่าประกอบไปด้วยฟาร์มเล็กๆ กระจุกกระจายถึง 18.5 ล้านฟาร์ม และไม่อยู่ภายใต้การควบคุมใด ๆ ดังนั้นชาวนาออฟจึงกล่าวว่าเป็นที่ชัดเจนว่าปัญหาพื้นฐานของสหภาพโซเวียตคือ ขณะที่ยอมรับฟาร์มเล็ก ๆ เหล่านี้ในแง่ความปรารถนาและทรัพยากรการผลิต ก็ต้องพยายามผูกโยงฟาร์มชาวนานี้ให้เข้ากับระบบเศรษฐกิจและการวางแผนของรัฐ ซึ่งขณะนั้น (1925) เป็นทุนนิยมโดยรัฐ (state capitalism) และเป็นพื้นฐานของระบบสังคมนิยมต่อไป จะทำได้อย่างไร?

ชาวนาออฟเสนอให้ฟาร์มครอบครัวชาวนากระจุกตัวกันทางด้านตั้ง รวมกันเป็นสหกรณ์แนวตั้ง ด้วยการรวมแบบนี้ฟาร์มทั้งหลายจะโยงเข้ากับการผลิตการเกษตรทั้งหมด และเข้าเกี่ยวข้องกับกิจการอุตสาหกรรมแปรรูปที่จะแยกออกมาทำต่างหากจากฟาร์ม และโยงเข้ากับแผนเศรษฐกิจของรัฐ ในสหภาพโซเวียตซึ่งผ่านการปฏิวัติมาแล้ว กรณีจะต่างกับสหกรณ์ในสมัยอดีตหรือสหกรณ์ในประเทศทุนนิยม ในกรณีเดิมนั้นสหกรณ์เป็นการปรับตัวของผู้ผลิตเพื่อขายขนาดเล็ก ต่อสู้เพื่อให้มีชีวิตรอด แต่ในกรณีของสหภาพโซเวียตเป็นสหกรณ์แนวตั้งในสังคมสังคมนิยม ในระบบใหม่นี้ศูนย์ของเครือข่ายสหกรณ์จะสามารถโยงได้กับองค์กรนำของเศรษฐกิจรัฐและแผนเศรษฐกิจของประเทศ เป็นพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจใหม่ที่กำลังจะเกิดขึ้น

หลังจากเริ่มโดยการรวมผู้ผลิตเล็กๆ เข้าด้วยกัน สหกรณ์จะจัดการรวมการขายผลผลิตการเกษตร ทำหน้าที่เป็นคนกลางเสียเอง และเปรียบเทียบกับได้กับพัฒนาการในระบบทุนนิยม คือจะมีการสะสมทุนในระบบสหกรณ์เหมือนกัน คู่ขนานกันกับการขายผลผลิต จะมีการจัดการสร้างกิจการแปรรูปวัตถุดิบการเกษตร แยกออกมาจากกิจการภายในฟาร์มครอบครัว ก่อให้เกิดกิจการอุตสาหกรรมขึ้นในชนบท สหกรณ์ขึ้นครองฐานะสำคัญควบคุมเศรษฐกิจชนบท และด้วยการช่วยเหลือของรัฐและการที่รัฐให้เงินกู้ยืมแก่สหกรณ์ กระบวนการพัฒนานี้รวดเร็วขึ้น สหกรณ์จะจัดขอให้ผู้ผลิตขนาดเล็กเปลี่ยนแผนขององค์กรการผลิตของตน ให้เป็นไปตามนโยบายของสหกรณ์ ในการขายและแปรรูป ปรับปรุงเทคนิคการผลิตและเปลี่ยนมาใช้วิธีการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ที่ดีขึ้น เป็นการประกันผลผลิตให้ได้มาตรฐาน มีการคัด แปรรูป จัดหีบห่อ และทำเป็นเครื่องกระป๋อง

แล้วแต่ตลาดโลกจะต้องการ หลังจากนั้นสหกรณ์จะเข้าไปในเรื่องการผลิตมากขึ้น เช่นเข้าเป็น หุ้น ส่วนในการจัดหาเครื่องจักร คอกสัตว์ พ่อพันธุ์แม่พันธุ์ ชลประทาน ฯลฯ โดยใช้จ่ายจากกำไรจากการซื้อขายและการให้กู้ยืม

โดยการพัฒนากระแสไฟฟ้าและการก่อสร้างด้านเทคนิคหลายๆ อย่าง คือ โกดัง ที่สาธารณะ และเครือข่ายถนน และตั้งกองทุนสหกรณ์ทุนแห่งสังคมและเศรษฐกิจส่วนที่เป็นของสังคมจะขยายตัวมากจนกระทั่งระบบทั้งหมดเปลี่ยนจากการมีองค์กรแบบสหกรณ์ในบางสาขาของเศรษฐกิจ เป็นเศรษฐกิจสหกรณ์ที่เป็นของสังคม (social cooperative economy) มีพื้นฐานคือ ทุนอันเป็นของสังคม และยังคงมีฟาร์มส่วนตัวของสมาชิกที่สนองกระบวนการทางเทคนิคบางประการอยู่ นี่คือรูปแบบที่จะพัฒนาต่อไปของฟาร์มชาวนา ในฐานะสาขาหนึ่งของเศรษฐกิจส่วนรวม และเมื่อลักษณะเศรษฐกิจที่เป็นของสังคม (social economy) เพิ่มขึ้นในชนบทเราจะเห็นการเกิดจิตวิทยาเศรษฐกิจแบบใหม่ เราหวังว่าวิวัฒนาการของเกษตรกรรมจะเป็นในลักษณะที่หลักพื้นฐานของฟาร์มแบบครอบครัวในปัจจุบันที่เราศึกษามาทั้งหมดจะถูกปฏิเสธไปทีละน้อย ๆ (หมายความว่า เศรษฐกิจแบบครอบครัวจะพัฒนาเป็นแบบเศรษฐกิจสังคมนิยมมากขึ้นเรื่อย ๆ --- ผู้เขียน)

บทที่ 2

วิวาทะระหว่างทฤษฎีสำนักองค์การการผลิตกับทฤษฎีมาร์กซิสต์

เมื่อกล่าวถึงเศรษฐกิจชาวนา แนวคิดสำคัญแนวคิดหนึ่งถือว่าในช่วงทศวรรษ 1930 สหภาพโซเวียตพัฒนาเกษตรกรรมในทิศทางที่ผิดพลาด คือเลือกทิศทางการใช้แรงงานรวมหมู่แบบนา รวม (collective farm)

การถือว่าสหภาพโซเวียตพัฒนาเกษตรกรรมผิดพลาดนี้มีพื้นฐานมาจากข้อมูล 2 ด้าน คือ

1. จากการศึกษาค้นคว้าของสำนักองค์การการผลิต คือของชายานอฟและคณะ รวมทั้งงานการศึกษาของบอลเชวิกฝ่ายขวา คือ เอ็น ไอ บูฮาริน (Nikolai Ivanovich Bukharin 1888 - 1938) เอ อี ริคอบ (A.E.Riekov 1881 - 1938) และเอ็ม อี ทอมสกี (M.E.Tomsky 1880 - 1936)

2. จากข้อเท็จจริงที่ว่าสหกรณ์สามารถพัฒนาภารกิจของตนเองในช่วงนโยบายเศรษฐกิจใหม่ (New Economic Policy-NEP) ค.ศ.1921-1924 ชายานอฟและสำนักองค์การการผลิตได้ยืนยันว่า สหภาพโซเวียตสามารถจะหลีกเลี่ยงโศกนาฏกรรมครั้งยิ่งใหญ่ของประเทศได้ ยืนยันจากประสบการณ์เชิงปฏิบัติของชาวนาและสหกรณ์ชาวนา สหกรณ์ชาวนาพัฒนาได้เองอย่างสม่ำเสมอตามธรรมชาติ ไม่ได้เกิดขึ้นจากการออกกฎหมายจากเบื้องบน

2.1 การวิจารณ์ทฤษฎีของชายานอฟโดยสำนักมาร์กซิสต์

สิ่งที่เลวร้ายในช่วงการวิวาทะทางทฤษฎีคือการที่อุดมการณ์ทางการเมืองอยู่เหนือข้อเท็จจริง ตลอดจนการใช้อารมณ์และผลประโยชน์ทางการเมืองเป็นหลักในการถกเถียง นับเป็นโศกนาฏกรรมทางวิชาการใหญ่หลวงของรัสเซีย ชายานอฟถูกมองว่า “ต่อต้านมาร์กซิสต์” เขาถูกมองอย่างนี้ตลอดตั้งแต่ ค.ศ.1927 ถึง ค.ศ.1987 คือจนถึงเมื่อกอร์บาเชฟขึ้นมามีอำนาจทางการเมือง ตลอดเวลาดังกล่าวแนวคิดของชายานอฟ ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงในทุก ๆ ด้าน ทั้งจากนักวิชาการและผู้ที่ไม่ใช่ นักวิชาการ ในการประชุมนักการเกษตรมาร์กซิสต์ในสหภาพโซเวียตทั้งหมด โยสิป สตาลิน (Josip Vissarionovich Stalin 1879-1956) ให้ความเห็นต่อชายานอฟไว้ในข้อเขียนที่วิจารณ์ความมั่นคงทางเศรษฐกิจของผู้ประกอบการขนาดเล็ก ว่าเขาไม่เข้าใจว่าทำไมงานการต่อต้านทางวิชาการเชิงทฤษฎีของเศรษฐศาสตร์โซเวียตแบบชายานอฟ จึงมีอิทธิพลในการพิมพ์แต่งงานที่สมบูรณ์ของมาร์กซ์-เอนเกล เกลิน เกี่ยวกับทฤษฎีค่าเช่าที่ดินกลับไม่มีชื่อเสียง แต่กลับให้ความสำคัญกับงานของชายานอฟเป็นอันดับหนึ่ง ในขณะที่งานของมาร์กซิสต์-เลนินนิสต์ตกอยู่ภายใต้ภาวะการซ่อนเร้น¹ แม้ว่าการวิจารณ์นั้นจะเป็นเชิงวิชาการ และใช้คำหยาบคาย แต่ก็

มีผลทำให้บทความและหนังสือทางวิชาการเกี่ยวกับชಾಯานอฟถึงจุดจบทางวิชาการด้วยสาเหตุ ทาง การเมือง กล่าวสรุปได้ดังที่ปรากฏในสารานุกรมเศรษฐศาสตร์ ว่าด้วย “เศรษฐศาสตร์การเมือง” ว่า “ชಾಯานอฟ...หนึ่งจากตัวแทนหลักที่เรียกว่าองค์กรการผลิต ทิศทางเศรษฐศาสตร์การเกษตร ต่อต้านทฤษฎีมาร์กซิสต์-เลนินนิสต์ทางการพัฒนาสังคมเศรษฐกิจ...ตัวแทนความคิดชาวนารวย... แนวคิด..ไปในทิศทางสร้างความมั่นคงให้แก่ชาวนารวย ที่เป็นองค์ประกอบของระบบทุนนิยม ต่อต้านการสร้างสังคมนิยม การวิเคราะห์วิจารณ์โดยนักเศรษฐศาสตร์โซเวียตผู้หนึ่ง เริ่มมาตั้งแต่ ทศวรรษที่ 1920-1930”² การวิจารณ์ในช่วงทศวรรษดังกล่าวเป็นแบบ “อูดาริม พา ฟิลาทซินีย” หมายถึง “การทำให้จมนรก” พวกนักวิจารณ์รอคอยสภาวินิจฉัยคือสถานการณ์ทางการเมือง ที่ เข้าข้างพวกเขา แล้วโจมตีพวกชಾಯานอฟ เรียกว่า “ความคิดแบบชಾಯานอฟ (ชಾಯานอฟชีนา) ความคิดแบบคอนดราเทียฟ (คอนดราเทียฟชีนา)” ซึ่งโดยนัยความหมาย คือ แนวคิดที่เป็นปฏิปักษ์ต่อ การสร้างระบบสังคมนิยม

ด้วยชื่อเสียงที่ไม่ดีนักในฐานะ “ต่อต้านมาร์กซิสต์” ชಾಯานอฟจึงกลายเป็นเป้าถูกโจมตี การถกเถียงไม่ได้อยู่ภายใต้กรอบของประชาธิปไตยทางวิชาการ แต่อยู่ภายใต้การใช้อารมณ์ ชायานอฟถูกวิจารณ์อย่างรุนแรงในช่วงการเริ่มต้นแผนการ “ปีแห่งการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่” (หมายถึงปีเริ่มต้นแผนการสังคมเศรษฐกิจแห่งชาติแผนที่ 1 (1928-1933) ภารกิจหลัก คือสร้าง อุตสาหกรรมหนักและระบบนารัฐ-นารวม มีพื้นฐานทางความคิดว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมหนัก จะเป็นได้ก็ด้วยการถ่ายเทส่วนเกินจากภาคเกษตรกรรมมาสู่ภาคอุตสาหกรรม) คำวิจารณ์ชಾಯานอฟ ปรากฏในบทนำของงานของชಾಯานอฟเองที่ชื่อว่า “องค์กรการผลิตของชาวนา” ค.ศ. 1925 และ ในคำนำของโอโรโลปสกี (Orlofsky) (วี.วี. โวโรฟสกี V.V. Vorovsky) ในงานของชಾಯานอฟ ที่ชื่อว่า “การเดินทางของพี่ชายของฉันที่ชื่อ อเล็กเซในประเทศยูโทเปียชาวนา” ค.ศ. 1920 มุมมอง ของชಾಯานอฟถูกวิจารณ์อย่างรุนแรง บัทรสนเทห์ที่มาถึงสำนักพิมพ์กล่าวหาหนังสือของเขาว่า เป็น “ความสับสนทางเทอร์มิโนโลยี” คำวิจารณ์ในบัทรสนเทห์เป็นเสมือน “สายฟ้าแลบ” เตือนภัย เป็นคำวิจารณ์ที่มีการจัดตั้ง ในความเป็นจริงนั้นผู้อ่านชาวรัสเซียรับคำวิจารณ์ดังกล่าวต่อหนังสือของ ชायานอฟน้อยมาก และชಾಯานอฟก็ได้อ้างว่าผลงานของเขามี “ความสมบูรณ์ด้วยข้อมูลเชิง ประสบการณ์และมีศักดิ์ศรีของส่วนการบรรยายอันเป็นรูปธรรม” ความสมบูรณ์เชิงประสบการณ์ นั้นหมายถึงมีการพิจารณาเรื่องต่าง ๆ เป็นกระบวนการ บนพื้นฐานการวิเคราะห์ความคลี่คลายใน ช่วงระยะเวลายาวนาน ส่วนศักดิ์ศรีของรูปธรรมหมายถึงพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ตามที่ปรากฏขึ้นจริง ชायานอฟ ได้กล่าวได้ว่า ผู้วิจารณ์เข้าใจงานเขียนของเขาไม่ถูกต้อง ทำให้เขา “จำเป็นต้องวิจารณ์ได้ เพื่อทำความกระจ่างในสิ่งที่ผู้อ่านสงสัย”³

ปรากฏการณ์ที่ซ้ำซากของการวิจารณ์ที่มิได้ตั้งอยู่บนฐานข้อเท็จจริงทางวิชาการเช่นนี้ ได้ปรากฏขึ้นอีกในยุคปัจจุบัน ความพยายามของชಾಯานอฟที่จะคลี่คลายทำความกระจ่างให้แก่

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกลับถูกคว่ำสรุป ถูกวิจารณ์อย่างไม่สร้างสรรค์ เช่นตัวอย่างหนึ่งที่วิจารณ์ชายานอฟ คืออุทสา พาทนาอิก (Utsa Patnaik) นักเศรษฐศาสตร์มาร์กซิสต์ชาวอินเดียปัจจุบันได้เขียนไว้ว่า “เป็นที่กระจ่างว่า พื้นฐานวิเคราะห์ความคิดของชายานอฟ คือแรงงานการผลิตของครอบครัว ชายานอฟได้ใช้สิ่งใหม่ โดยไม่สนใจพื้นฐานทางความคิดทั้งหมดที่เคยดำรงอยู่ ใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจแรงงานครอบครัวต่อต้านความคิดของมาร์กซ์ทั้งหมด”⁴ คำวิจารณ์ไม่มีความลึกซึ้งนัก มีแต่เพียงข้อหาว่า ชายานอฟคิดไม่เหมือนผู้อื่น คำวิจารณ์ที่ใช้คำพูดที่น้อยแต่มีความสำคัญมาจากดาเนียล โทร์เนอร์ (Daniel Thorner เสียชีวิต 1974) นักเศรษฐศาสตร์ชาวอเมริกันปัจจุบัน ที่ว่า “ความแตกต่างระหว่างชายานอฟกับเลนินมีมากกว่าความแตกต่างระหว่างชายานอฟกับมาร์กซ์”⁵ ในคำนำของหนังสือที่ชื่อว่า “องค์กรการผลิตของชาวนา” ชายานอฟได้ระบุรายการที่เขาถูกวิจารณ์ และได้พบบ่อยครั้งมาก โดยสรุปประเด็นที่ถูกวิจารณ์ได้ดังนี้

1. หยิบเอาสถิติของเศรษฐกิจชาวนามาใช้ โดยแยกออกจากความเป็นจริงที่ดำรงอยู่ขององค์กรชาวนา
2. ไม่ได้ใช้วิธีการของมาร์กซิสต์ แต่เกิดขึ้นจาก “เขตแดนประสิทธิภาพ” ของสำนักออสเตเรีย
3. ให้ภาพลักษณ์ของเศรษฐกิจชาวนาที่ล้าหลัง ในขณะที่ชาวนาทั้งหมดเต็มเปี่ยมด้วยความรู้สึกรับรู้ประกอบการ
4. โดยแท้จริงชาวนามีระดับความเป็นอยู่ที่ไม่เหมือนกัน แต่ชายานอฟกลับมองผ่านความแตกต่างเหล่านี้ไปอย่างรวดเร็ว
5. สำนักองค์กรการผลิตยกย่องการผลิตของชาวนาขนาดย่อม เป็นการเจียนไปด้วยจิตวิญญาณแบบชนชั้นกระฎุมพีน้อย เป็นอุดมการณ์ของกระฎุมพีน้อยและสนับสนุนรูปแบบเศรษฐกิจปฏิกิริยาแบบก่อนทุนนิยม⁶

2.2 วิวาทะลักษณะสำคัญของความคิดของชายานอฟ

มาร์ก ฮาร์ริสัน (Mark Harrison) นักสังคมวิทยาชาวอังกฤษ เป็นผู้หนึ่งที่ได้สนใจศึกษาวิเคราะห์ผลงานของชายานอฟ จากการศึกษาบทความของฮาร์ริสันชื่อ Chayanov and the Marxist (1979) สามารถสรุปลักษณะสำคัญของความคิดของชายานอฟ ได้ดังนี้⁷

1. ชายานอฟต่อต้านมาร์กซิสต์ ชายานอฟคือนารอดนิกยุคใหม่ (New Narodnik) ใช้ตรรกะเศรษฐกิจแทนตรรกะประเพณีธิบายกลไกของระบบ
2. เช่นเดียวกับนารอดนิก ชายานอฟได้พิจารณาชาวนาในด้านคุณภาพ ความเสมอภาค และความเท่าเทียมกันกับกลุ่มอื่นในสังคม ปฏิเสธกระบวนการความแตกต่างทางชนชั้นแบบที่เลนินเสนอไว้ในหนังสือ “การพัฒนาทุนนิยมในรัสเซีย” ชายานอฟเสนอเส้นทางของความแตกต่าง

ของชาวนาแบบของเขาเอง ชายานอฟเสนอว่าวงจรความแตกต่างของชาวนาเป็นคนละแบบกับกระบวนการความแตกต่างทางชนชั้นของมาร์กซ์หรือเลนิน

3. ชายานอฟเฉยเมยต่อการมีความรู้แบบมาร์กซ์เกี่ยวกับคาคิออร์ีแบบเศรษฐกิจสังคม ชายานอฟมีคาคิออร์ีพิเศษของเขาเองว่าด้วย “ชาวนา” และ “วิธีการผลิตของชาวนา”

4. ชายานอฟอธิบายการดำรงอยู่ของเศรษฐกิจครอบครัวรายย่อย เสนอว่ามีความโดดเด่นเหนือกว่าเศรษฐกิจทุนนิยม

มาร์ก ฮาร์วีสัน สรุปว่า แนวความคิดของชายานอฟโดยตรงแล้วมาจาก “นิวนารอดนิก ประเพณีทางความคิดทางสังคมในรัสเซีย” มีแนวคิดที่เป็นแบบจีเนติก (Genetic) ซึ่งต่อต้านทฤษฎีมาร์กซ์

ในความเป็นจริงนิวนารอดนิกสนใจแนวคิดประชาธิปไตยมาก ในรัสเซียช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 19 งานของเจ้าหน้าที่สภาตำบล งานทางปฏิบัติได้ผลักดันการก่อรูปพรรคประชาธิปไตย และพรรคสังคมประชาธิปไตยในรัสเซีย โดยมีเป้าหมายในทิศทางของวัฒนธรรมและศิลปะ พวกนารอดนิกได้เริ่มต้นทำการศึกษาเกี่ยวกับชาวนาอย่างเป็นระบบภายใต้กรอบของคณะกรรมการสถิติแห่งตำบล ศึกษาการกำหนดรายได้จากที่ดิน การประเมินราคาใหม่ของที่ดินและกรรมสิทธิ์ รายการจ่ายภาษี งบประมาณของชาวนา แหล่งที่มาของรายได้นอกภาคเกษตรกรรม ฯลฯ ทั้งหมดนี้ได้ศึกษาและแสดงในรูปของสถิติ คณะกรรมการของสภาตำบล เริ่มต้นทำสถิติของตำบลใน ค.ศ. 1870 ถึง ค.ศ. 1917 สภาตำบลได้ผลิตหนังสือเกี่ยวกับเศรษฐกิจชาวนาออกมามากกว่า 4,000 เล่มจนกระทั่ง ใน ค.ศ. 1890 พระเจ้าซาร์ได้ออกพระราชกฤษฎีกาให้ยุติการค้นคว้าความสัมพันธ์เกี่ยวกับที่ดินในชนบทของรัสเซีย อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าจะมีการปิดบังอำพรางงานทางสถิติของสภาตำบลและทิศทางที่ได้ศึกษาค้นคว้าก็ตาม แต่ผลงานเหล่านี้ก็เป็นที่ยอมรับกันทั่วไป ดังเช่นที่เลนิน (Vladimir Ilyich Ulyanov 1870 – 1924) ได้ให้คุณค่าอย่างสูงต่อผลงานทางสถิติของพวกเขา เลนินกล่าวว่า “ถ้าพวกตะวันตกได้รู้จักสถิติของสภาตำบลของเราแล้ว เป็นไปได้อย่างมากว่าจะสามารถผลักดันให้สถิติทางสังคมทั้งหมดก้าวหน้าได้”⁸ ค่าเฉลี่ยของตัวเลขที่นำมาใช้อย่างแหลมคม สร้างความเสียหายแก่กลุ่มผู้กดขี่ เลนินเขียนไว้ว่า “สถิติสภาตำบลที่ซับซ้อนพร้อมต่างๆ เป็นการทำงานที่ดีเลิศ”⁹ ผลงานทางสถิติของกลุ่มนารอดนิกได้กลายเป็นพื้นฐานให้งานของเลนินใน “ปัญหาการพัฒนาทุนนิยมในรัสเซียและในเกษตรกรรมของรัสเซีย” ตลอดจนถึงงานของชายานอฟและสำนักองค์กรการผลิต

ผลงานของนักคิดเหล่านี้มีอิทธิพลมาก แสดงถึงจุดยืน ชีวิต และงานทางสังคมที่เร่งเร้าภายใต้บริบทชีวิตทางสังคม งานเขียนที่สำคัญของเลนิน คือ “การพัฒนาทุนนิยมในรัสเซีย” เป็นงานต่อสู่ทางความคิดกับกลุ่มนารอดนิก เรื่องชะตากรรมของรัสเซียด้านเศรษฐกิจ เลนินเสนอว่าเป็นไปได้ที่จะพัฒนาระบบทุนนิยมในประเทศที่ชาวนายากจน ตามแนวทางของเพลฮานอฟ (Georgy

Valentinovich Plekhanov 1857 - 1918) เลนินให้ความสำคัญเพิ่มขึ้นต่อปัญหาของภารกิจการตลาด บทบาทของตลาดและการพัฒนาทุนนิยม แต่กลับทิ้งปัญหาอื่น ๆ ไปราวกับว่าปัญหาเหล่านั้นไม่ได้ดำรงอยู่ เลนินได้ให้ความสำคัญแก่ปัจจัยภายนอกทั้งหมด ให้ตำแหน่งการผลิตส่วนต่าง ๆ ประสานเข้ากับโครงสร้างเศรษฐกิจแห่งชาติ คั่นคว้าเศรษฐกิจระบบทุนนิยม ศึกษาตลาดในแนวกว้างและแนวลึกในการก่อกำเนิดระบบทุนนิยม ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม กล่าวได้ว่าเลนินไม่ได้ศึกษา โดยใช้ “เศรษฐกิจชาวนา” เป็นศูนย์กลางของปัญหา แตกต่างจากการศึกษาของสำนักองค์กรการผลิตที่ใช้ “เศรษฐกิจชาวนา” เป็นศูนย์กลางของปัญหา

การก่อรูปขององค์ความรู้ของสำนักองค์กรการผลิตเป็นการสะสมประสบการณ์ด้วยข้อมูลสถิติที่เกี่ยวข้องกับการทำงานเชิงเศรษฐกิจของชาวนา ใช้ข้อมูลทางบัญชีอย่างเป็นระบบสังเกตการณ์การพัฒนาเศรษฐกิจชาวนาในเวลาที่ยาวนาน สร้างลักษณะเฉพาะของทฤษฎีเศรษฐกิจแรงงานของครอบครัว

นักวิชาการชาวโซเวียตยุคปัจจุบัน คือ แอล บี ดาเนียลอฟ (L.B. Danialov) และ วี จี ราสเตียนนิคอฟ (V.G.Rastyannikov) ได้ร่วมถกเถียงในประเด็นนี้ว่า “ภายหลังสังคมนิยมถูกยกเลิก แต่ก่อนการผลิตแบบทุนนิยม รูปแบบการผลิตของชาวนาที่อิสระเป็นความจริง รูปแบบการผลิตของชาวนายืนอยู่บนประวัติศาสตร์ความสอดคล้องระหว่างการกำหนดพลังการผลิตและการแบ่งแยกแรงงานภายในสังคม...ลักษณะธรรมชาติของชาวนาเป็นแบบทุนนิยม คือเป็นทั้งผู้ผลิตโดยตรงและเป็นทั้งผู้ใช้แรงงาน นอกจากนั้นยังเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ขนาดเล็ก (ที่ดิน เครื่องมือการผลิต--ผู้เขียน) การดำเนินการในลักษณะนี้เป็นกรอบชีวิตที่เป็นอิสระโดยตนเอง แต่ยังคงความสัมพันธ์กับสังคมทั้งหมด”¹⁰

การเป็นทั้งผู้ใช้แรงงาน และเจ้าของปัจจัยการผลิตอื่นในตัวชาวนาคนเดียวกัน เป็นลักษณะที่เป็นพิเศษยิ่ง เป็นกุญแจสู่ความรู้ความเข้าใจระบบเศรษฐกิจแรงงานครอบครัวและเป็นพื้นฐานของเศรษฐกิจชาวนาสำหรับคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นศตวรรษที่ 20 อีกลักษณะหนึ่งคือเศรษฐกิจชนิดนี้มีระดับการผลิตต่ำ มียุทธศาสตร์การผลิตเพื่อการบริโภคมากกว่ากำไร เศรษฐกิจชาวนามีลักษณะการทำงานทางเศรษฐกิจที่เป็นสากล กล่าวคือ เป็น “การผลิตเพื่อการยังชีพ” ¹¹ นี่คือวิถีชีวิตของเศรษฐกิจชาวนา ในลักษณะเช่นนี้มาร์กซ์ได้ให้ความหมายว่า “ทุกส่วนของครอบครัว..ทำการผลิตโดยตรง ผลิตเพื่อใช้บริโภค ดังนั้นผลผลิตของเขาจึงมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ มากกว่าความสัมพันธ์กับสังคม”¹² เศรษฐกิจเพื่อการยังชีพ ยืนอยู่บนพื้นฐานของพลังการผลิตภายใต้ความเป็นไปตามธรรมชาติ แรงงานที่ใช้มือเหนือกว่าแรงงานที่ใช้เครื่องจักร ความรู้เชิงประสบการณ์เหนือความรู้ทางวิทยาศาสตร์ นี่คือนิคมของการผลิตที่มาร์กซ์เรียกว่า “ธรรมชาติ” และ “ยังชีพ” ปัจจัยการผลิตของระบบนี้เกิดขึ้นจากพลังการผลิตจากธรรมชาติ (ความอุดมสมบูรณ์ของที่ดิน แรงงานของมนุษย์ทางกายภาพ) การรวมตัวในด้านแรงงานครอบครัวและความสัมพันธ์ ชาย-

หญิงในครอบครัวเป็นที่มาของการผลิตซ้ำแรงงาน ฮาร์ริสันคิดว่าแนวคิดของชายานอฟมาจาก
ประเพณีการผลิตเพื่อการยังชีพของชาวนารัสเซีย มีลักษณะพิเศษเมื่อเทียบกับรูปแบบการผลิต อื่น
ๆ

เจ บานาจี (J. Banaji) นักวิชาการอินเดียปัจจุบันเห็นว่าแนวคิดของชายานอฟแตกต่าง
จากแนวคิดของนักคิดมาร์กซิสต์ซึ่งศึกษาเรื่องเศรษฐกิจเกษตรกรรม คือเค้าสกี (Karl Kautsky 1854-
1938) และเลนิน เค้าสกีและเลนินเชื่อว่า ในเวลาต่อไประบบทุนนิยมจะครอบงำความสัมพันธ์ใน
เศรษฐกิจเกษตรกรรม เช่นเดียวกับที่ครอบงำเศรษฐกิจอุตสาหกรรม จะเกิดระบบนาแบบทุนนิยมพื้น
ใหญ่ รวมศูนย์ปัจจัยการผลิตและใช้แรงงานรับจ้างการผลิตของชาวนาขนาดเล็กแบบครอบครัวโดย
อิสระจะหมดสิ้นไป จะเห็นได้ว่าพวกนักคิดมาร์กซิสต์มีทฤษฎีแนวโน้มของสาขาเศรษฐกิจ ชา
วนาเช่นนี้อยู่แล้ว

ฮาร์ริสันได้สำรวจหาแก่นแท้ของสำนักนารอดนิก หากความพิเศษของชาวนารัสเซีย
ในสายตาของพวกนารอดนิก ในความคิดของฮาร์ริสันความเป็นพิเศษนี้ก็คือพวกนารอดนิกเห็น
ความเป็นอิสระของชาวนาที่มีอยู่ตลอดเวลา เห็นว่าชาวนาเป็นพลังทางการเมืองพลังหนึ่ง มีรูปแบบ
ที่ต่างกันในสังคม ชาวนามีพลังของตัวเองในการผลิตซ้ำ พวกนารอดนิกได้อธิบายความเป็นอยู่ของ
ชาวนาภายใต้ลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของชาวนา มีกฎพื้นฐานคือการดำรงอยู่ของครอบครัว
เป็นเป้าหมายที่เป็นเอกภาพเหมือนกับการดำรงอยู่ของอินทรีย์ อย่างไรก็ตามฮาร์ริสันเห็นว่า
“ชายานอฟเป็นคนแรกซึ่งได้สังเกตกระบวนการผลิตในกรอบของทฤษฎีโครงสร้างที่พิเศษของ
เศรษฐกิจชาวนา แต่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านวัฒนธรรมของชาวนา ดังนั้นชายานอฟจึงเป็น
คนแรกในโลกของนักเศรษฐศาสตร์ ที่เริ่มทำการศึกษาระบบการผลิตของการผลิตชาวนาอย่าง
เป็นระบบ”¹³ ชายานอฟได้สะสมผลงานในเชิงรูปธรรมจากการศึกษาเศรษฐกิจชาวนาที่เป็นจริงและ
ได้สร้างทฤษฎีรูปแบบของการผลิตที่ไม่ใช้เส้นทางทุนนิยม นักเขียนในอาณาจักรโรมันโบราณ เคย
เขียนเรื่องลักษณะพิเศษของเศรษฐกิจชาวนานี้ไว้ แต่ชายานอฟได้ขยายความเรื่องนี้ไปมากจน ถือได้
ว่าเป็นสำนักแนวคิดหนึ่ง เป็นบทเพิ่มเติมของสำนักนารอดนิกได้ทีเดียว

ฮาร์ริสันเห็นว่านักคิดมาร์กซิสต์รัสเซียไม่เคยพิจารณาชาวนารัสเซียในลักษณะที่เป็น
ชนชั้นอิสระ ตลอดเวลาความเป็นไปของชาวนารัสเซียขึ้นอยู่กับพลังภายนอก (ศักดินา เจ้าของที่ดิน
ทุน นายทุน) อนาคตของการพัฒนาชาวนาซึ่งพวกมาร์กซิสต์เห็นก็คือ การมุ่งไปใช้เส้นทาง
การพัฒนาการเกษตรกรรมขนาดใหญ่ของการผลิตแบบทุนนิยม หรือมุ่งไปในเส้นทางของการผลิต
ทางเกษตรกรรมแบบสังคมนิยม ซึ่งสามารถสลัดพันธนาการของระบบนายทุนออกไปได้โดยผ่าน
การปฏิวัติของชนชั้นกรรมาชีพ

ฮาร์ริสันสรุปเงื่อนไขเกี่ยวกับความแตกต่างทางภารกิจและความสอดคล้องของแนวทาง
ไปสู่ปัญหาชาวนาระหว่างพวกมาร์กซิสต์และนารอดนิกว่า “ชายานอฟได้มองอนาคตชาวนาว่า

ไม่ใช่เส้นทางการพัฒนาแบบทุนนิยมหรือสังคมนิยม แต่เป็นเส้นทางของตัวเอง ชาวนาอยู่บนเส้นทางของการทำให้มีความทันสมัย มีองค์กรสหกรณ์ที่ไม่ได้ทำลายกรอบครอบครัว”¹⁴ ข้อสรุปนี้น่าเชื่อถือ แต่คำว่า “เส้นทางสังคมนิยม” ตามความหมายของฮาร์ริสันเข้าใจว่าคงไม่ได้หมายถึงการสร้างนารวมของสตาลิน ซึ่งเป็น “การเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่” เส้นทางของชาวนาตามความหมายของชานาอฟ คือการรวมตัวกันของชาวนาโดยสมัครใจไปสู่สหกรณ์ตามความต้องการของสมาชิก

นักวิชาการมาร์กซิสต์ปัจจุบัน คือ เอ็นนิว (Judith Ennew) เฮอร์สท (Paul Hirst) และไทรเบ (Keith Tribe) สรุปความแตกต่างของแนวคิดของชานาอฟและของเลนินไว้ในบทความ “Peasantry as an Economic Category”¹⁵ ทั้งสามคนกล่าวว่า เลนินเห็นว่าการผลิตของชาวนาไม่ใช่วิธีการผลิตพิเศษ เลนินเห็นว่าชาวนาเป็นชนชั้นกระฎุมพี เป็นชนชั้นนายทุนในชนบทรัสเซียปลายศตวรรษที่ 19 ซึ่งกำลังกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิธีการผลิตทุนนิยม เลนินได้เขียนหนังสือ “การพัฒนาทุนนิยมในรัสเซีย” (1899) ระบุว่าระบบชุมชนของชาวนาที่พวกนารอดนิกคิดว่าเป็นสถาบันหลักของรัสเซีย กำลังสลายตัว ในกระบวนการขยายตัวของการแบ่งงานกันทำและการผลิตเพื่อขาย ชาวนาพวกหนึ่งสามารถสะสมที่ดินและเครื่องมือการผลิต จ้างแรงงาน ใช้เครื่องจักรกลายเป็นนายทุนในชนบท อีกพวกหนึ่งพ่ายแพ้ สูญเสียที่ดิน กลายเป็นกรรมกรรับจ้าง การผลิตขนาดเล็กของชาวนาไม่อาจมีเสถียรภาพได้ ไม่สามารถจะดำรงอยู่ได้ กระบวนการแบ่งแยกชนชั้น (หรือกระบวนการกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยม) กำลังเกิดขึ้นภายในชุมชนของชาวนาเอง

เอ็นนิว เฮอร์สท และไทรเบ มีความเห็นว่าวิธีการผลิตของชาวนาที่ชานาอฟเสนอ ไม่เหมือนกับวิธีการผลิตสินค้าแบบง่าย ๆ (petty commodity mode of production) ไม่เหมือนกับวิธีการผลิตศักดินา และไม่เหมือนกับวิธีการผลิตคอมมิวนิสต์บุพกาล

วิธีการผลิตสินค้าแบบง่าย ๆ เป็นวิธีการผลิตที่มาร์กซ์คิดขึ้นเป็นนามธรรม ไม่ใช่ขั้นตอนทางประวัติศาสตร์ที่ดำรงอยู่จริงก่อนระบบทุนนิยม วิธีการผลิตสินค้าแบบง่าย ๆ ปราศจากคาคิออร์ค่าจ้างและกำไรที่ปรากฏในระบบทุนนิยม เงื่อนไขการผลิตไม่ใช่ครอบครัว และไม่ใช่ว่าการเป็นญาติพี่น้อง การกำหนดการผลิตเป็นความสัมพันธ์ทางชนชั้น ต่างจากวิธีการผลิตชาวนาที่ชานาอฟเสนอ ซึ่งการกำหนดการผลิตขึ้นอยู่กับคุณภาพของความต้องการบริโภคของครอบครัวกับความลำบากในการใช้แรงงานของคนในครอบครัว

วิธีการผลิตแบบศักดินาเป็นความสัมพันธ์ที่อยู่บนพื้นฐานของการกดขี่ ผู้ผลิตโดยตรงไม่มีปัจจัยการผลิตที่ดิน วิธีการผลิตแบบศักดินาไม่เหมือนกับการใช้แรงงานของครอบครัว ทางการผลิต เงื่อนไขการผลิตศักดินาขึ้นอยู่กับระดับการกดขี่และระดับการควบคุมเครื่องมือการผลิตของชนชั้นที่กดขี่ ผู้ผลิตไม่มีอิสระ ไม่เหมือนกับผู้ผลิตในวิธีการผลิตชาวนาที่ชานาอฟเสนอ

วิธีการผลิตแบบคอมมิวนิสต์บุพกาลเข้าไกลัระบบ “แรงงานครอบครัวทางการผลิต” ที่ดินเป็นของเผ่าพันธุ์ แต่ในระบบคอมมิวนิสต์บุพกาลครอบครัวเดียวไม่สามารถทำการผลิตและ

บริโภคอย่างมีประสิทธิภาพได้ การมีหลายๆ ครอบครัวเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นของโครงสร้างการผลิต และชุมชนร่วมกันกำหนดหน้าที่ของโครงสร้างการผลิต

ข้อวิจารณ์สำคัญของเอ็นนิว เฮอร์สท และไทรเบ คือข้อวิจารณ์ที่ว่าสำนักองค์กรการผลิตเสนอวิธีการผลิตชาวนาเฉพาะในแง่ความสัมพันธ์ทางเทคนิค ระหว่างปัจจัยแรงงานและที่ดินกับผลผลิตเกษตรกรรมแต่ไม่ได้เสนอความสัมพันธ์ทางการผลิตในสังคมของวิธีการผลิตนี้ จริงๆ

พาหนาคือเป็นอีกผู้หนึ่งที่ปฏิเสธความคิดของชายานอฟ เธอคิดว่าทฤษฎีของชายานอฟไม่ใกล้เคียงกับแนวคิดวิธีการผลิตของมาร์กซ์ เพราะการวิเคราะห์ค่าดีกรีเศรษฐกิจชาวนาของชายานอฟไม่ใช่ผลรวมของความสัมพันธ์ทางการผลิต แต่เป็นผลรวมของผู้ผลิตแต่ละหน่วยในครอบครัว เมื่อเป็นเช่นนี้ “เศรษฐกิจชาวนา” จึงไม่เคยดำรงอยู่ สิ่งที่ดำรงอยู่โดยแท้จริงนั้นคือผู้ผลิตรายย่อยบนพื้นฐานของการผลิตระบบศักดินา และเป็นผู้ผลิตรายย่อยที่อยู่ในช่วงการข้ามผ่านรูปแบบเข้าสู่ทุนนิยม ช่วงของการพังทลายลงของระบบศักดินา และทั้งสองปรากฏการณ์นี้คือความสัมพันธ์ทางการผลิตของสังคม

ฮาร์ริสันได้ตอบโต้ตามแนวคิดของชายานอฟ ฮาร์ริสันคิดว่า คำถามที่ว่าใครคือชาวนาไม่ใช่เป็นศูนย์กลางของปัญหา เพราะมาร์กซ์ เลนิน และชายานอฟก็ได้ให้ความหมายใกล้เคียงกันอยู่แล้ว ฮาร์ริสันคิดว่าพื้นฐานของปัญหาอยู่ที่การกำหนดฐานะของการผลิตของชาวนามากกว่า ฮาร์ริสันให้ความเห็นว่า อาจไม่ต้องไปสนใจมากนักก็ได้ว่า ชายานอฟเสนอโมโนภาพ “วิธีการผลิตชาวนา” ในความหมายอย่างไรกันแน่ วิธีการผลิตของชายานอฟมีองค์ประกอบเหมือนวิธีการผลิตของมาร์กซ์หรือไม่เหมือน ให้ศึกษาโดยเอาการผลิตของชาวนาเป็นศูนย์กลางก็แล้วกัน ไม่ใช่เอากระบวนการผลิตศักดินาหรือระบบการผลิตทุนนิยมของทั้งประเทศเป็นศูนย์กลาง¹⁶

2.3 วิวาทะเศรษฐกิจชาวนากับระบบตลาด ปัญหาการดำรงอยู่ของชาวนาขนาดกลาง

วรรณกรรมทางเศรษฐกิจที่ว่าด้วยกระบวนการแบ่งแยกชนชั้นของชาวนาและการแตกสลายของเศรษฐกิจชาวนาในช่วง ค.ศ. 1910-1920 เกิดขึ้นอย่างมากภายหลังจากวิกฤตการณ์อย่างหนักของพวกนารอดนิกในช่วงหลังการปฏิวัติ ค.ศ. 1905 และสงครามใน ค.ศ. 1914 แนวคิดที่เน้นเรื่องความแตกต่างทางชนชั้นของชาวนาเหล่านี้ มีอิทธิพลต่อการเคลื่อนไหวปฏิวัติ การเกิดขึ้นของการค้นคว้าทางการเกษตรกรรมของชายานอฟและสำนักองค์กรการผลิต เป็นการช่วยเหลือชาวนาเนื่องจากทิศทางการค้นคว้าของสำนักมีเป้าหมายอยู่ที่ชาวนา ค้นหาเนื้อหาที่เป็นเอกภาพ ไม่เหมือนกับพวกนารอดนิกที่ใช้การโฆษณาชวนเชื่อ สำนักองค์กรการผลิตศึกษาข้อมูลที่เป็นจริงของพลังการผลิตในภาคเกษตรกรรม และแรงงานการผลิตของครอบครัว

ฮาร์ริสันสรุปข้อค้นพบของสำนักองค์การการผลิตได้ดังนี้

1. การได้มาของผลผลิตขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของที่ดิน แรงงาน และเครื่องมือการผลิต การเพิ่มจำนวนของประชากรเป็นการกดดันต่อที่ดินของชาวนา จะทำให้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเพาะปลูก มีการใช้แรงงานที่เข้มข้นขึ้นและใช้ทุนอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อเพิ่มผลผลิตจากการเก็บเกี่ยวให้มากขึ้น

2. การเพิ่มพลังการผลิตบนที่ดินมีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้น ทำให้สามารถลดการใช้เวลาทำงาน และการลดขนาดการผลิตให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมที่สุด ประเด็นนี้อยู่ในงานของมาคารอฟ¹⁷

3. ด้วยการเคลื่อนย้ายเข้าสู่การใช้เทคโนโลยีที่เข้มข้น การเก็บเกี่ยวผลผลิตที่มากขึ้น และมีความหลากหลายยิ่งขึ้น อาจก่อให้เกิดความจำเป็นต้องลดพื้นที่การเพาะปลูกของพืชแต่ละชนิด เช่นนี้จะสามารถเพิ่มส่วนเกินให้กับเศรษฐกิจชาวนาได้

ข้อ 2 และ 3 เป็นการยืนยันสถานการณ์ที่เป็นจริงว่า เศรษฐกิจแรงงานของครอบครัว ไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาพลังการผลิตในภาคเกษตรกรรม ถ้าขนาดที่ดินมีความเหมาะสม ภายใต้การผลิตทางเศรษฐกิจของชาวนาที่ไม่ได้ออกจากกรอบของแรงงานครอบครัว ซึ่งก็หมายความว่า จะไม่เกิดปัญหาเลยถ้าขนาดที่เหมาะสมที่สุดในการผลิตต้องใหญ่ขึ้น การดำรงอยู่ที่เป็นจริงของครอบครัวชาวนาจะเป็นพื้นฐานทางการผลิต ที่จะมีการรวมตัวกันในรูปของสหกรณ์ คืออยู่บนความหลากหลายของผลผลิต และความหลากหลายของรูปแบบการรวมตัวกัน

อย่างไรก็ตาม ฮาร์ริสันคิดว่า ก่อนข้างลำบากที่จะนำความคิดเศรษฐกิจชาวนาเข้าไปสู่ตลาดเพราะลักษณะพิเศษของจิตใต้สำนึกและวัฒนธรรมของชาวนา ซึ่งได้แสดงออกมาอย่างชัดเจนว่าพวกเขาไม่ยอมรับแนวคิดการแข่งขันและการสะสม อย่างไรก็ตาม ชายานอฟได้เขียนไว้ว่า “ชาวนาทุกคนไม่ได้ปฏิเสธเนื้อมีกระดูก เครื่องเล่นแผ่นเสียง และตลอดถึงการเป็นหุ้นส่วนของบริษัทน้ำมัน ถ้าเขามีโอกาส แต่ในความเป็นจริงเหตุการณ์เหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นกับชาวนา ทุก ๆ โคเปก (หน่วยเงินของรัสเซีย 100 โคเปก = 1 รูเบิล) ที่ครอบครัวชาวนาได้มาเต็มไปด้วยการใช้แรงงาน อย่างหนักหน่วง ในสถานการณ์เช่นนั้น ชาวนามีความจำเป็นที่ต้องปฏิเสธไม่เฉพาะหุ้นส่วนและเครื่องเล่นแผ่นเสียง แม้แต่เนื้อมีกระดูกในบางครั้ง ทฤษฎีความสมดุลในการบริโภคแรงงานของชาวนาโดยตัวของชาวนาเอง ไม่ได้สร้างขึ้นมาจากสมองของนักทฤษฎี แต่เกิดขึ้นมาจากผลลัพธ์ของการสังเกตลักษณะเฉพาะทางพฤติกรรมการผลิตของชาวนาจำนวนมาก”¹⁸

ที่จริงแล้วชาวนามีความสามารถในการดำรงอยู่ การผลิตของชาวนามีความเพียงพอแก่ตัวเอง ปราศจากแรงโน้มถ่วงน้ำเข้าสู่ตลาด สำหรับชาวนาระบบตลาดเป็นเหมือนกับการเก็งกำไร ในทฤษฎีของชานอฟการผลิตของชาวนาไม่มีความสัมพันธ์กับตลาด ความสัมพันธ์ของชาวนากับตลาดนั้นเป็นการแปรเปลี่ยนการผลิตรูปแบบหนึ่งไปสู่การผลิตอีกรูปแบบหนึ่ง นักเศรษฐศาสตร์

ชาวรัสเซียยุคปัจจุบัน ยูอี ซีมินอฟ (U.E.Semenov) เห็นว่าการผลิตตามประเพณีและระบบของชาวนา “แทบจะไม่มีความสัมพันธ์กับตลาด หรือมีอยู่ในระดับที่ต่ำมาก”⁽¹⁹⁾ แต่ซีมินอฟก็ยังใช้มาตรฐานการให้มูลค่าเป็นลักษณะทวินิยมอยู่ กล่าวคือ เมื่อเศรษฐกิจชาวนาได้กลายเป็นองค์ประกอบเป็นส่วนหนึ่งของอินทรีย์ในระบบเศรษฐกิจทุนนิยม พวกเขาจะสิ้นสุดการเป็นชาวนาที่เพาะปลูกแบบไพร่ฟ้า²⁰ “การผลิตของชาวนาแบบยังชีพจะแปรเปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อขาย และชาวนาจะกลายเป็นนายทุนน้อย”²¹

ซีมินอฟไม่เข้าใจว่าจะต้องแยกระบบฟาร์มที่ทำงานเพื่อตลาด ออกจากการทำงานของเศรษฐกิจชาวนา “เศรษฐกิจชาวนาทำงานเพื่อตอบสนองต่อการบริโภคของครอบครัว” พฤติกรรมทางเศรษฐกิจจะแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ระบบฟาร์มที่ทำงานเพื่อตลาดจะพยายามขยายเนื้อที่เพาะปลูก จึงไม่ถูกต้องที่จะนำการผลิตเพื่อการยังชีพไปเปรียบเทียบกับการผลิตเพื่อการค้า องค์ประกอบของชีวิตเศรษฐกิจแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง

สำนักองค์การการผลิต รัฐบาลเหล่านี้เป็นอย่างดี เอ็น พี มาคารอฟให้ลักษณะของเศรษฐกิจชาวนาไว้ว่า “ภายใต้งบประมาณเพื่อการยังชีพของเศรษฐกิจชาวนา ข้อเสนอแนะในการทำงบประมาณอยู่ในเป้าหมายของแผนการเพื่อใช้สำหรับการบริโภค ไม่มีแนวโน้มที่จะไปสู่การเก็งกำไรที่มาจากทุน และไม่ได้เข้าไปสู่การสะสมทุน แต่เข้าสู่การบริโภคของครอบครัวชาวนา แม้ว่าภายใต้เงื่อนไขที่ดีของตลาดทางเศรษฐกิจของชาวนามีอยู่ จิตใจของชาวนาที่ต่อต้านสังคมแบบทุนนิยม”²²

ความคิดว่าด้วย “การผลิตเพื่อการยังชีพ” และ “การผลิตเพื่อการค้า” พัฒนาขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งจากงานของนักทฤษฎีตะวันออกศึกษาชาวโซเวียตในช่วงทศวรรษ 1970 เป็นความคิดที่ได้ใช้เพื่อมองสังคมเชิงซ้อนในประเทศเอเชียและแอฟริกา วีจี ราสเทียนนิคอฟ (V.G. Rastyannikov) แสดงให้เห็นว่าสัดส่วนจำนวนมากในการซื้อผลผลิตของชาวนาไม่ได้ทำให้ชาวนาเข้าสู่กระบวนการผลิตซ้ำในระบบทุนนิยม เป็นเพียงการบริโภคของตัวเอง คือยังเป็นเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพอยู่ หรือที่วีวี คริลลอฟ (V.V.Krilov) นักเศรษฐศาสตร์ชาวนาปัจจุบันได้ให้ข้อสังเกตว่า หมู่บ้านตะวันออกควรจะต้องทิ้งแนวความคิดที่ว่า เมื่อไหร่มีการใช้แรงงานที่ต้องสัมพันธ์กับคาคิการีของระบบทุนนิยม²³ ถือว่าเป็นการชุติรงค์แรงงาน ข้อสังเกตนี้จะถูกต้อง หากพิจารณาจากด้านระบบทุนนิยม แต่ที่จริงแล้วชาวนาใช้แรงงานอย่างสม่ำเสมอในฐานะตัวแทนของเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพ ชาวนาไม่สามารถจะมีชนิดของการพัฒนาในด้านทุนนิยมหรือในด้านธุรกิจได้ เป็นแต่มีความสามารถที่จะเสนอแรงงานที่ใช้มือของตัวเอง ในแง่ของชาวนา การทำงานกับธุรกิจทุนนิยมนี้พวกเขาสามารถจะกำหนดชะตาตัวเอง จะทำหรือไม่ทำก็ได้ ชาวนาอาจต้องทำให้การใช้แรงงานนำมาซึ่งรายได้ที่เพียงพอ ความหมายก็คือ เนื่องจากชาวนาจะเสนอขายพลังแรงงานของเขาหรือไม่ก็ได้ พลังแรงงานของชาวนาจึงไม่ได้กลายเป็นสินค้า

ชายานอฟสร้างทฤษฎีชาวนาที่ไม่ได้ขึ้นอยู่กับเศรษฐกิจการค้าและตลาดแรงงาน ทฤษฎีแรงงานของชายานอฟเป็น “การไม่ถูกล่อใจจากความสัมพันธ์ภายนอกของครอบครัวชาวนา”²⁴ เศรษฐกิจชาวนามีพื้นฐานอยู่บนกระบวนการแรงงานที่กำหนดกันและกันโดยใช้แรงงานของครอบครัวอย่างหนักหน่วงและโดยประสิทธิภาพที่จะได้รับจากผลลัพธ์ของการใช้แรงงานนั้น ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันนี้สร้างจากความเป็นอัตวิสัยของครอบครัวชาวนา โดยสัมพันธ์กับกระบวนการผลิตทางวัตถุ ด้านหนึ่งถูกกำหนดโดยศักยภาพของผู้ผลิตทางเศรษฐกิจ อีกด้านหนึ่งถูกกำหนดโดยความต้องการบริโภค ครอบครัวชาวนาเป็นอินทรีย์ที่มีการเติบโต การเกิด และการตาย (เป็นจุดที่สำคัญมากจุดหนึ่งของทฤษฎีชายานอฟ) มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา คุณภาพของแรงงาน ครอบครัวและความต้องการบริโภคของครอบครัวจะขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของผู้ใช้แรงงานและสมาชิกในครอบครัว ความแตกต่างทางชีวภาพ ตามขั้นตอนในการแปรเปลี่ยนของครอบครัว มีความสัมพันธ์กับพื้นฐานของการเกิด การเติบโตของเด็กเป็นผู้ใหญ่ ออกจากครอบครัวของพ่อแม่และก่อรูปครอบครัวของตัวเองขึ้นมา สอดคล้องกับความแตกต่างในความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของปริมาณสมาชิกของครอบครัวและจำนวนผู้ใช้แรงงานในครอบครัว เมื่อใดก็ตามที่อัตราส่วนของสมาชิกในครอบครัวที่บริโภคมีมากกว่าอัตราส่วนของสมาชิกของครอบครัวผู้ใช้แรงงาน เมื่อนั้นการทำงานของผู้ใช้แรงงานจะเป็นไปอย่างหนักหน่วงมาก และระดับการบริโภคของสมาชิกในครอบครัวจะต่ำ สถานการณ์เช่นนี้จะเกิดขึ้นเมื่อครอบครัวอยู่ในวงจรชีวิตเศรษฐกิจ ที่พ่อแม่ระดับอายุขนาดกลางต้องดูแลสมาชิกในครอบครัวที่ยังไม่ได้อยู่ในวัยทำงานจำนวนหนึ่ง สถานการณ์จะได้คลี่คลายต่อไปในลักษณะที่สมาชิกครอบครัวได้แปรเปลี่ยนเป็นแรงงานที่อยู่ในวัยทำงาน พ่อแม่หยุดมีบุตร ชีวิตของครอบครัวจะแปรเปลี่ยนไป เป็นอีกรูปแบบหนึ่ง

ปัญหาที่สำคัญในทฤษฎีของชายานอฟ ตามความคิดของบานาจี คือการเติบโตของแรงงานในครอบครัวที่แยกออกไปและแบ่งที่ดินจากครอบครัวเดิม แต่การได้แย่งของบานาจีไม่มีผลการวิเคราะห์ทางสถิติสนับสนุน ปัญหาที่บานาจีเสนอจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อในที่นั้นไม่มีที่ดินเหลืออีกและในที่นั้นไม่มีกลไกร่วมกันในการจัดการแบ่งสรรที่ดินใหม่

ดังนั้น ทุกๆ ขั้นตอนของการพัฒนาครอบครัว การแบ่งปันที่ดินได้สะท้อนให้เห็นถึงกระแสนิเวศของครอบครัวที่ต้องดำรงอยู่ ทั้งจากที่ดินขนาดเล็กไปสู่ที่ดินขนาดใหญ่ หรือที่ดินขนาดใหญ่ไปสู่ที่ดินขนาดเล็ก ซึ่งชายานอฟเรียกว่า ความแตกต่างของประชากร²⁵ ขนาดของครอบครัวจะกำหนดขนาดการผลิต ชายานอฟจะนำความสัมพันธ์ของทั้งสองสิ่งมาวิเคราะห์ โดยพิจารณาในกรอบของข้อมูลทางสถิติที่มีการแบ่งที่ดินในชุมชนใหม่... สิ่งที่เป็นผลลัพธ์คือการใช้ที่ดินที่ไม่เป็นอิสระ แต่จะขึ้นอยู่กับขนาดของครอบครัว ในคำนำของผลงานที่ตีพิมพ์เรื่อง “องค์กร

การผลิตของชาวนา”²⁶ ชายานอฟระบุว่า ผลผลิตจะขึ้นอยู่กับจำนวนของสมาชิกและโดยเฉพาะผู้ใช้แรงงานในครอบครัว

ชายานอฟและมาร์กซ์อธิบายกระบวนการเกิดความแตกต่างระหว่างชนชั้นในหมู่ชาวนาต่างกัน ในสายตาของชายานอฟการขยายการผลิตของครอบครัวสัมพันธ์กับการเติบโตของครอบครัว สัมพันธ์กับจำนวนแรงงานในครอบครัวที่เพิ่มขึ้น ส่วนในสายตาของมาร์กซ์การขยายการผลิตของครอบครัวสัมพันธ์กับเครื่องมือการผลิตและปริมาณที่ดินที่ครอบครอง พาธนาอิกกล่าวว่า จำนวนแรงงานในครอบครัวไม่ใช่สิ่งกำหนดขนาดของการผลิต ขนาดของการถือครองที่ดินต่างหากที่กำหนดขนาดของครอบครัว ในรูปแบบของพวกมาร์กซิสต์เช่นพาธนาอิก ชาวนาผู้ถือครองที่ดินขนาดเล็กจะยากจน กลายเป็นกรรมกรหรือกึ่งกรรมกร ผู้ถือครองที่ดินขนาดเล็กประมาณ 90% จำต้องขายแรงงานของตัวเอง รายได้ปรกติจะต่ำกว่าระดับพอยังชีพ เพียงแต่สูงพอที่จะมีทารกมีชีวิตรอดอยู่ ในทางกลับกันครอบครัวชาวนาที่มั่งคั่ง ถือครองที่ดินดีมากกว่า 3 ใน 4 จะใช้แรงงานรับจ้าง²⁷

เคาสกีและเลนินเห็นว่าชาวนาขนาดกลางมีความเป็นอยู่ที่ลำบากในภาคเกษตรกรรม ถูกกดขี่ทั้งจากผู้ปล่อยสินเชื่อกับจากผู้ซื้อ (สินค้า) ชาวนาขนาดกลางที่ยากจนอยู่ได้ด้วยการทำงานอย่างหนักหน่วงและการบริโภคที่ไม่พอเพียง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความแตกต่างของชาวนาขนาดกลางเกิดมาจากด้านตลาดและรัฐ อย่างไรก็ตาม เอส เอ็น บูลกาคอฟ ได้โต้แย้งความคิดนี้ โดยใช้ข้อมูลพื้นฐานของประเทศเยอรมนี เขายืนยันว่าชาวนารายย่อยมีการขยายตัว ในขณะที่เลนินได้ตั้งข้อสังเกตว่า แม้ว่าตัวเลขเศรษฐกิจชาวนาขนาดกลางในเยอรมนีจะเพิ่มขึ้น แต่พวกเขาก็อยู่ในเงื่อนไขที่เลวร้าย²⁸

บานาจีคิดว่าทฤษฎีของชายานอฟตรงเฉพาะกับกรณีของชาวนาขนาดกลาง ในทฤษฎีของชายานอฟชาวนาขนาดกลางคือครอบครัวชาวนาที่อยู่ในช่วงกลางของคลื่นประชากร (ครอบครัว) และอยู่ในขั้นตอนกำลังพัฒนา หากความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริโภคและผู้ใช้แรงงานอยู่ในจุดที่ไม่เหมาะสม จะมีการเรียกร้องให้ผู้ใช้แรงงานต้องทำงานอย่างหนักหน่วงมาก และผู้บริโภคก็จะอยู่ในภาวะการขาดแคลนการบริโภค ครอบครัวเช่นนี้จะดำรงอยู่ได้ก็แต่โดยมีเพียงทางเลือกเส้นทางเดียวคือต้องใช้แรงงานของตนเองเพิ่มขึ้น การกดดันต่อชาวนาในด้านการแข่งขันจะดำเนินไปเป็นผลลัพธ์ของการผลิตเพื่อขาย ดังนั้นการเคลื่อนย้ายจุดดุลยภาพทางเศรษฐกิจก็จะเริ่มต้นมิใช่แค่การเปลี่ยนแปลงในตัวเศรษฐกิจชาวนา แต่ขึ้นอยู่กับเคลื่อนไหวของราคาสินค้า ทั้งระยะยาวและระยะสั้นด้วย การที่ชาวนาต้องทำงานในเขตแดนของการใช้แรงงานที่หนักหน่วงและขาดแคลนการบริโภคหมายความว่าในระบบการผลิตขนาดเล็ก ชาวนาทำการผลิตภายใต้ความไม่เพียงพอของที่ดิน บานาจียืนยันว่าทฤษฎีของชายานอฟที่ว่าผลผลิตของชาวนาพึ่งตัวเองได้เป็นอิสระและมีเสถียรภาพ เป็นจริงเฉพาะกรณีของชาวนาขนาดกลาง

ในทฤษฎีของชายานอฟครอบครัวชาวนาขนาดกลางคือครอบครัวที่ชาย-หญิงแต่งงานกันมาได้ 12-15 ปี โลกของชุมชนเกษตรจะปรับตัวเพื่อรักษาเสถียรภาพการเป็นชาวนาขนาดกลาง ทั้งนี้โดยชุมชนอาจทำการแบ่งที่ดินใหม่ทุก ๆ ช่วงระยะหนึ่ง หรือผ่านการเช่าที่นา

สถานการณ์อาจเป็นอย่างอื่น อาจมีปัจจัยภายนอกเกิดขึ้น เช่นการผันสวนของตลาดสินค้าเกษตร โดยชาวนาไม่มีอำนาจควบคุมได้ เมื่อนั้นโลกเกษตรกรรมจะกลายเป็นโลกที่ไม่มีพลังอำนาจ อยู่ภายใต้โลกภายนอก ซึ่งจะทำลายการทำงานและการบริโภคของชาวนาขนาดกลาง

อย่างไรก็ตาม ชายานอฟเห็นว่าการใช้แรงงานในการผลิตของครอบครัวชาวนาขนาดเล็กมีวิฤติน้อยกว่าชาวนาขนาดกลาง เพราะสามารถใช้ที่ดินในการผลิตอย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าชาวนาขนาดกลาง ชาวนารายย่อยสามารถอยู่ได้อย่างมั่นคงในการผลิตขนาดเล็ก การเก็บข้อมูลของ แวร์เนอร์ ซอมบาร์ท (Werner Sombart 1863-1941) และ เอ็ดเวิร์ด เดวิด (Edward David 1863 – 1930) ในเยอรมนีสนับสนุนความเห็นของชายานอฟ นักวิชาการทั้งสองคนเห็นว่า

1. การผลิตและรายได้ของชาวนาขนาดเล็กมีการเจริญเติบโต และเป็นไปได้ที่จะมีการสะสมทุนในภาคเกษตรกรรม
2. มีความไม่ถูกต้องทางวิชาการของมาร์กซิสต์เกี่ยวกับความดีเลิศของธุรกิจเกษตรกรรมขนาดใหญ่ เคาส์ก็คิดว่าภาคเกษตรกรรมจะพัฒนาเป็นระบบทุนนิยมตามทฤษฎีมาร์กซิสต์ และชาวนารายย่อยไม่สามารถยืนหยัดต่อต้านพลังของชาวนารายใหญ่ได้ ผู้ผลิตต้องเข้าไปสู่ตลาดและเข้าร่วมในการแลกเปลี่ยนจึงจะมีพลังที่จะแข่งขันได้ คือจะต้องมีขนาดใหญ่

แนวคิดแบบนี้ซอมบาร์ทและเดวิด เห็นว่าไม่ถูกต้อง

สุดท้ายชายานอฟเห็นว่าระบบการผลิตของชาวนาขนาดย่อมมีความเหนือกว่า เพราะชาวนามีความเป็นอิสระ แรงงานมีความเป็นเสรี มีความสวยงามของแรงงาน ความแตกต่างระหว่างทฤษฎีแรงงานการผลิตของชาวนากับทฤษฎีการพัฒนาเพื่อความทันสมัย ไม่ได้อยู่ที่ภาคเกษตรกรรมหรือภาคอื่น ๆ อย่างเดียว ชายานอฟได้ชี้ให้เห็นว่าศูนย์กลางการพัฒนาตามรูปแบบของเขายู่ที่ความเป็นอิสระของมนุษย์ การไม่แปลกแยกจากเครื่องมือการผลิต มีศีลธรรม ความดี การสร้างความมั่งคั่งของตนเองจากการทำงานอย่างยุติธรรม อาจสรุปได้ว่าชายานอฟเสนอว่าแนวทางของเขาจะนำไปสู่อารยธรรมแบบ “เหนือความเป็นอิสระของคน - ที่รวมกันไปสู่ความจริงของสังคมนิยม”

2.4 วิวาทะวิวัฒนาการและความก้าวหน้าของเศรษฐกิจชาวนา

ตัวแทนจากสำนักองค์การการผลิตท่านหนึ่งแบ่งกระแสดความคิดในการศึกษาเศรษฐกิจชาวนาออกเป็น 2 สาย คือสำนักสังคมเศรษฐกิจและสำนักองค์การการผลิต สำนักสังคมเศรษฐกิจสนใจปัญหาการกระจายรายได้ สนใจปัญหาความสัมพันธ์ของทุนนิยมในชนบท มองปัญหาจาก

เศรษฐกิจแห่งชาติเข้าไปสู่เศรษฐกิจชาวนา มองเห็นชาวนาเป็นกลุ่มคนเล็ก ๆ เศรษฐกิจ ถูกกำหนดโดยเศรษฐกิจทุนนิยม ดังนั้นนี่คือสำนักมาร์กซิสต์

อีกสำนักหนึ่งคือสำนักองค์กรการผลิต ศึกษาเน้นที่กลไกภายในของเศรษฐกิจชาวนา การใช้แรงงานและการใช้ที่ดินของชาวนา ปัญหาทางเทคนิคของการผลิตของครอบครัวชาวนา มองปัญหาจากภายในของเศรษฐกิจชาวนาเอง คือสำนักของชานาอฟ การศึกษาต้องเข้าใจธรรมชาติและอนาคตของเศรษฐกิจชาวนาเป็นเรื่องหลัก ไม่เหมือนกับพวกมาร์กซิสต์ ซึ่งมองเศรษฐกิจชาวนาเป็นรูปแบบเก่า อยู่ก่อนทุนนิยม จำเป็นต้องจัดความสัมพันธ์ใหม่ระหว่างชนชั้น เพื่อให้มีความขัดแย้งน้อยลงในเศรษฐกิจแห่งชาติ แม้แต่ บุฮาริน นักทฤษฎีมาร์กซิสต์จะพยายามปรับทฤษฎี แต่เขาก็กังมองเศรษฐกิจชาวนาเป็นภาคการผลิตหนึ่งที่ใช้เศรษฐกิจแห่งชาติ²⁹ ขณะที่สำนักองค์กรการผลิตได้เสนอการจัดการเศรษฐกิจใหม่ อยู่บนพื้นฐานความเป็นลักษณะเฉพาะอย่างยิ่งของเศรษฐกิจชาวนา และยืนยันที่จะศึกษาภายในเศรษฐกิจของชาวนา พี บี สตรูเว (Piotr Bernnardovich Struve 1870-1944) นักวิชาการรัสเซียได้ระบุว่า ภายในเศรษฐกิจชาวนาก็มีการหมุนเวียนของกิจกรรมเศรษฐกิจ เหมือนกับในเศรษฐกิจแห่งชาติ เศรษฐกิจแห่งชาติไม่ได้ใหญ่กว่าเศรษฐกิจประจำวัน จึงชอบธรรมที่จะศึกษาเน้นพินิจกลไกภายในของเศรษฐกิจชาวนาและวิวัฒนาการของเศรษฐกิจชาวนา³⁰

แอล เอ็น ลิโตเชนโก (L. N. Litochenko 1886 – 1936) นักเศรษฐศาสตร์ค่ายสตาลิน ได้วิจารณ์ทฤษฎีของชานาอฟ เขากล่าวว่าแรงขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจของชาวนาไม่ใช่ “ความต้องการบริโภค” แต่เป็นความต้องการขายสินค้า คือต้องการกำไร ลิโตเชนโกเป็นห่วงราคาสินค้าเกษตรกรรม เมื่อชาวนาปลูกพืชเพื่อขาย เมื่อนั้นเศรษฐกิจชาวนาจะตกลงไปในเขตแดนประสิทธิภาพของเศรษฐกิจเกษตรกรรมภาคทุนนิยม เมื่อนั้นป้อมปราการของเศรษฐกิจชาวนาจะพังทะลายลงไป และโซคชะตาจะแขวนอยู่กับสถานการณ์เศรษฐกิจแห่งชาติ กระบวนการผลิตซ้ำของเศรษฐกิจชาวนาจะถูกแขวนไว้กับกลไกเศรษฐกิจตัวอื่น ความเป็นอิสระของชาวนาทางเศรษฐกิจ จะลดลง เป็นการทำลายความเข้มแข็งของครอบครัวชาวนา คือลิโตเชนโกคิดว่าราคาของสินค้าเกษตรกรรมจะต่ำลง แล้วเศรษฐกิจชาวนาก็จะถูกกระทบกระเทือน ที่ลิโตเชนโกคิดอย่างนี้เพราะเขาเน้นกลไกของการแลกเปลี่ยนสินค้าภายในตลาดมากเกินไป ที่จริงแล้วราคาของผลผลิตทางเศรษฐกิจของชาวนาเป็นแค่เครื่องมือหนึ่ง แต่ไม่ใช่เป้าหมายในการผลิต เพราะถ้าเป็นเป้าหมายแล้ว ชาวนาจะไม่ต่างจากผู้ประกอบการในระบบทุนนิยมเลย แรงขับเคลื่อนจะไปอยู่ที่กำไร เป็นรายได้ที่ไม่ได้มาจากการทำงาน สิ่งนั้นอาจจะเกิดขึ้นเมื่อเศรษฐกิจชาวนาวิวัฒนาการไปในลักษณะเป็นแบบ เจ้าของไรขนาดใหญ่ มีการจ้างแรงงานตามเป้าหมายการแสวงหากำไร แต่ในความเป็นจริง ชุมชนชาวนาอาจอยู่ใกล้ระบบตลาด แต่เศรษฐกิจชาวนาไม่ต้องเปลี่ยนแปลงเป้าหมายการผลิต ครอบงำที่ชาวนายังใช้แรงงานในครอบครัวเป็นแรงขับเคลื่อนหาคุณภาพกับการบริโภค ใน

ครัวเรือน ชาวนาอาจเพิ่มผลผลิตได้จากการเข้าหักทาบเกี่ยวข้องกับตลาด ทั้งนี้โดยการจัดองค์กรรวมตัวกันด้วยความสมัครใจในรูปสหกรณ์แนวคิง ในทัศนะของชายานอฟสหกรณ์แนวคิงเป็นอาวุธของชาวนาในการต่อรองกับกลไกตลาด

พวกมาร์กซิสต์พยายามจะโต้แย้งทฤษฎีของชายานอฟที่ว่า การบริโภครายในครอบครัวกำหนดปริมาณการผลิตของชาวนา พวกมาร์กซิสต์เห็นว่าตลาดและการต้องการกำไรกำหนดการผลิต ปริมาณที่ดินถือครอง กำหนดการผลิต

ข้อโต้แย้งอีกประการหนึ่งคือการกล่าวหาว่าชาวนาไม่สามารถมีจิตสำนึก 2 ด้านทางเศรษฐกิจได้ คือเป็นทั้งผู้บริโภคและผู้ประกอบการพร้อมกันไม่ได้ แต่ที่จริงแล้ว หากชาวนาจะถือว่าระบบการผลิตของตัวเองเป็นแบบเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพเป็นเบื้องต้น จัดการการผลิตซ้ำแบบพอเพียงในตัวของตัวเอง ใช้แรงงานครอบครัวเพื่อวัตถุประสงค์การบริโภคของครอบครัว แบ่งผลผลิตกันในระหว่างสมาชิกในครอบครัวก่อน แล้วจึงขายผลผลิตส่วนที่เหลือเป็นสิ่งที่เสริมเติม หากคิดและปฏิบัติแบบนี้ชาวนาจะสามารถรักษาสัญลักษณ์ทั้ง 2 ด้านไว้ด้วยกันได้ตลอดไป แม้ว่ากลไกของตลาดจะเข้าไปมีอิทธิพลในชุมชน ชาวนาก็จะสามารถทำงานทั้งในที่ดินของตนเองและหารายได้จากแหล่งอื่นด้วย เพื่อให้ครอบครัวมีการบริโภคพอเพียง มีความเป็นอิสระในการเลือกแนวทางของตัวเอง

ปัญหาสำคัญของชาวนาไม่น่าจะใช้การเผชิญหน้ากับระบบตลาด เพราะชาวนาน่าจะยังคงรักษาเป้าหมายหลักในการผลิตของตัวเอง คือผลิตเพื่อการบริโภคภายในครอบครัวเอาไว้ได้ และมองว่าตลาดเป็นเพียงแหล่งหารายได้เพิ่มเติม

ปัญหาสำคัญของชาวนาคือการขาดการยกระดับพลังการผลิต ชาวนาต้องใช้แรงงานอย่างหนักหน่วง และการบริโภคของครอบครัวของพวกเขาต้องถูกคุกคามอยู่ตลอดเวลา ชาวนาจึงควรเรียนรู้เทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการผลิตเพื่อเอามาประยุกต์ใช้ การเติบโตของการสะสมทุนของพวกเขาอาจจะไม่มีขนาดใหญ่และไม่เพิ่มขึ้นเร็วเหมือนกับในภาคอุตสาหกรรม การเพิ่มรายได้ของเศรษฐกิจชาวนาอยู่ที่การพัฒนาพลังการผลิต รับเทคโนโลยี แต่ไม่ควรใช้ฐานของเขตแดนประสิทธิภาพของภาคอุตสาหกรรมเป็นตัวกำหนด คือไม่ควรใช้ความใหญ่และความเร็ว ชาวนาควรเน้นการกระจายการบริโภคให้ทั่วถึงพอเพียงภายในครอบครัวชาวนาเองก่อน แล้วจึงพัฒนาเทคนิคการผลิตให้ทันสมัยในจังหวะก้าวที่เหมาะสม

2.5 ทฤษฎีเศรษฐกิจชาวนากับการสร้างทฤษฎีเศรษฐศาสตร์สำหรับระบบที่ไม่ใช่ทุนนิยม

ใน ค.ศ. 1924 ชายานอฟได้เขียนบทความ “ทฤษฎีระบบเศรษฐกิจที่ไม่ใช่ทุนนิยม” (On the Theory of Non-Capitalist Economic Systems) ชายานอฟกล่าวว่าระบบทุนนิยมเป็นเพียงระบบเศรษฐกิจระบบหนึ่งเท่านั้น ยังมีระบบเศรษฐกิจชนิดอื่น ๆ อีก แต่ละระบบต้องใช้ทฤษฎี

เศรษฐศาสตร์ต่างกัน จึงจะอธิบายและสามารถเข้าใจกลไกการทำงานของแต่ละระบบได้ คาเนียล โทร์เนอร์ ให้ความเห็นว่าในความคิดของชาวนอฟมีระบบเศรษฐกิจทั้งหมด 4 ระบบ คือ ทุนนิยม ทาส คอมมิวนิสต์ และเศรษฐกิจครอบครัว (family economy) เศรษฐกิจครอบครัวแบ่งย่อยออกได้ เป็น 2 ชนิด คือแบบธรรมชาติ (หรือพอเพียงในตัวเอง) และแบบสินค้า (หรือเปิดต่อตลาด) ในยุโรป ตะวันตกสมัยฟิวคัลและในรัสเซียสมัยซาร์ ระบบตลาดของเจ้าที่ดินปรากฏซ้อนทับระบบเศรษฐกิจ ครอบครัวที่เป็นแบบธรรมชาติมาแต่เดิม ระบบฟิวคัลและระบบซาร์ที่จริงก็คือเศรษฐกิจครอบครัว ที่เป็นแบบผสมระหว่างแบบธรรมชาติกับแบบสินค้านั่นเอง ความแตกต่างสำคัญระหว่างเศรษฐกิจ ครอบครัวกับเศรษฐกิจทุนนิยมก็คือ การปราศจากการจ้างแรงงานและค่าจ้างในเศรษฐกิจครอบครัว เป้าหมายการผลิตแตกต่างกัน เศรษฐกิจครอบครัวผลิตเพื่อการบริโภคเองในครัวเรือน เศรษฐกิจทุน นิยมผลิตเพื่อขายเป็นสินค้าเอากำไร กระบวนการผลิตต่างกัน เศรษฐกิจครอบครัวผลิตซ้ำได้ด้วย ตัวเองภายในครอบครัว เศรษฐกิจทุนนิยมผลิตซ้ำผ่านระบบตลาดและการแลกเปลี่ยน เศรษฐกิจ แห่ง ชาติของรัสเซียมีภาคของเศรษฐกิจครอบครัวอยู่ภายในในอัตราส่วนที่สูงมาก ชาวนอฟเข้าใจดีถึง ลักษณะนี้ของรัสเซีย เขาได้ระบุในคำนำของหนังสือ “องค์กรการผลิตของชาวนา” (Peasant Farm Organization) ว่าเขาปรารถนาจะสร้างทฤษฎีเศรษฐกิจครอบครัว ณ ระดับเศรษฐกิจแห่งชาติ แต่ทว่าเขายังไม่ได้ทำได้สำเร็จ เขาถูกจับใน ค.ศ.1930 และถูกประหารใน ค.ศ. 1939 อย่างไรก็ตาม เขาก็ได้ชี้แนวทางไว้ว่าทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ควรพัฒนาไปในทางที่มีหลายทฤษฎี ทฤษฎีหนึ่งก็ใช้อธิบายระบบเศรษฐกิจชนิดหนึ่ง ไม่ใช่มีทฤษฎีเดียวใช้อธิบายได้ทุกระบบเศรษฐกิจ

ในหัวข้อสำคัญเรื่องทฤษฎีเศรษฐศาสตร์สำหรับระบบที่ไม่ใช่ทุนนิยม ในปัจจุบันมี ปัญหาที่ถกเถียงกันมาก 2 ประการ คือ 1) ปัญหาการอธิบายลักษณะของแรงงานในระบบที่ไม่ใช่ทุน นิยม และ 2) ปัญหาการอธิบายว่าระบบที่ไม่ใช่ทุนนิยมเป็นเศรษฐกิจแบบยังชีพ³¹

ปัญหาแรกคือปัญหาที่ว่า แรงงานในครอบครัวชาวนาซึ่งต้องออกไปทำงานรับจ้างนอก ครัวเรือนหรือที่บางครั้งเรียกกันว่า “กึ่งแรงงาน” เป็นแรงงานในเศรษฐกิจครอบครัวหรือแรงงานใน เศรษฐกิจทุนนิยม ชาวนอฟได้ให้คำตอบไว้ว่ากรณีเช่นนี้เป็นแรงงานในเศรษฐกิจครอบครัว ไม่ใช่ แรงงานรับจ้างจริงๆ แต่เป็นแรงงานในเศรษฐกิจครอบครัวที่ได้สูญเสียลักษณะพิเศษความสวยงามของ แรงงานไป แปรเปลี่ยนเป็นแรงงานแบบธรรมดา ในสังคมตะวันออกมีการใช้แรงงานครอบครัว ใน เศรษฐกิจครอบครัวและการใช้แรงงานในครอบครัวเป็นแรงงานรับจ้างชั่วคราว ทั้งสองแบบนี้ แพร่ หลายมาก ใช้ครอบครัวเป็นองค์กรในรูปกสิ³² ในขณะที่ระบบเศรษฐกิจของประเทศนอกภาคเกษตร กรรมมีลักษณะเป็นระบบทุนนิยมแล้ว คือสังคมเศรษฐกิจตะวันออกมีลักษณะเชิงซ้อน มีการ ใช้แรง งานหลายรูปแบบ ทั้งรูปแบบแรงงานรับจ้างพลัดแรงงานเป็นสินค้าและรูปแบบแรงงาน ครอบครัว รวมทั้งแรงงานครอบครัวแบบที่ออกไปรับจ้างเป็นงานเสริมเป็นครั้งคราว ระบบเศรษฐกิจ แบบครอบครัวดำรงซ้อนอยู่ข้างในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

ปัญหาที่สองคือปัญหาที่ว่าเราจะสร้างทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ขึ้นอธิบายระบบเศรษฐกิจก่อนทุนนิยม ว่าเป็นเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพ ได้หรือไม่ได้? สาเหตุที่มีการพิจารณาปัญหาในลักษณะนี้ เพราะในประเทศกำลังพัฒนาปัจจุบัน แม้ ณ ระดับประเทศ ระบบเศรษฐกิจจะเปลี่ยนเป็นแบบทุนนิยมแล้ว แต่ ณ ระดับชนบทระบบเศรษฐกิจก็ยังเป็นแบบพอยังชีพอยู่มาก ดำรงอยู่คู่ขนานและมีลักษณะเป็นเชิงซ้อนเช่นนี้อยู่ ซึ่งมีผลต่อระบบสังคมการเมืองและอุดมการณ์ของประเทศโดยรวม เมื่อช่วงต้นทศวรรษ 1920 ได้มีการถกเถียงในประเด็นการศึกษาเศรษฐศาสตร์มานุษยวิทยาเป็นครั้งแรกในวงวิชาการโลก มาลินอฟสกี (Bronislasv K. Malinowski 1884-1942) นักมานุษยวิทยาชาวโปแลนด์อาจารย์มหาวิทยาลัยลอนดอนและศิษย์ไม่เห็นด้วยกับการนำเศรษฐศาสตร์คลาสสิกมาใช้ศึกษาสังคมก่อนทุนนิยม³³ มาลินอฟสกีเสนอให้นำเศรษฐศาสตร์มานุษยวิทยามาใช้แทน สำนัก Substantivist³⁴ ของมาลินอฟสกีได้โต้แย้งกับสำนัก Marginalist ของนักเศรษฐศาสตร์ออสเตรีย สำนัก Substantivist ซึ่งว่าระบบเศรษฐกิจก่อนระบบทุนนิยมเป็นเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพ การจัดสรรทรัพยากรในระบบเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพทำโดยผ่านสถาบันทางสังคม คือระบบเครือญาติ ระบบความเชื่อ ระบบการเมือง และอื่น ๆ พวกเขาเห็นว่าหลักเศรษฐศาสตร์ของสำนัก Marginalist คือกลไกการทำงานของระบบทุนนิยม ซึ่งใช้อธิบายระบบเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพไม่ได้ ในระบบเพื่อการยังชีพชีวิตเศรษฐกิจไม่อาจแยกออกจากชีวิตสังคมและความสัมพันธ์ในสังคมด้านอื่น ๆ ได้ จึงเกิดสำนักใหม่ขึ้นในการอธิบายระบบเศรษฐกิจ อธิบายการจัดสรรทรัพยากรด้วย จริยธรรม (moral economy) และปัจจัยอื่นๆ ที่ไม่ใช่เศรษฐกิจ เรียกสำนักทางเศรษฐศาสตร์ใหม่นี้ว่าสำนักสถาบันนิยม (institutionalism)

จะเห็นได้ว่าชานานอฟได้เคยอธิบายระบบที่ไม่ใช่ทุนนิยมมาก่อนหน้านี้แล้ว และอธิบายโดยใช้ปัจจัยทางเศรษฐกิจด้วย ใช้ความเป็นเหตุเป็นผลในการกิจทางเศรษฐกิจของชาวนาเป็นกุญแจนำไปสู่การสร้างระบบความรู้ใหม่และคาดิกรอื่นๆ งานของชานานอฟถือได้ว่าเป็นมรดกทางความคิดในเศรษฐกิจการเกษตรของรัฐเซียและของโลก

ที่ผ่านมาทฤษฎีมาร์กซิสต์และเศรษฐศาสตร์สังคมนิยมที่พัฒนาในสหภาพโซเวียต ยังไม่สามารถให้ผลึกทางความคิดที่ว่าด้วยเศรษฐกิจที่ไม่ใช่ระบบทุนนิยม แต่ในปัจจุบันสหภาพโซเวียตได้เปลี่ยนสู่ระบบประชาธิปไตย วงวิชาการโซเวียตเปิดกว้างขึ้น นักวิชาการสังคมศาสตร์โซเวียตได้กลับมาพิจารณาปัญหาเศรษฐกิจที่ไม่ใช่ทุนนิยมนี้ใหม่ และเป็นการพิจารณาที่ไม่ยึดกับอุดมการณ์ทางการเมือง นักวิจัยในประเทศที่กำลังพัฒนาก็ได้มีประสบการณ์โดยตรง ทำให้เห็นความสำคัญของปัญหานี้ ประเทศกำลังพัฒนามีระบบเศรษฐกิจที่อาจไม่ใช่ทุนนิยม เป็นระบบในลักษณะเชิงซ้อน มีระบบเศรษฐกิจหลายลักษณะอยู่ซ้อนกันหรือคู่ขนานกันอยู่

ปัญหาทางทฤษฎีในเรื่องนี้ได้กลายมาเป็นแนวคิด “ทุนนิยมตะวันออก”³⁵ มูลค่าในการแลกเปลี่ยนในสังคมตะวันออกไม่ได้ถูกกำหนดโดยแรงงานที่จำเป็นอย่างเดียว แต่ถูกกำหนดโดย

จิตใต้สำนึกที่เป็นผลมาจากประวัติศาสตร์ ระบบความเชื่อ และระบบการเมือง กล่าวอีกนัยหนึ่ง โครงสร้างส่วนบนกำหนดมูลค่า มากกว่าที่แรงงานกำหนดมูลค่า ไม่สามารถแยกโครงสร้างส่วนบนออกจากฐานเศรษฐกิจได้ในระบบทุนนิยมตะวันออก อีกทั้งโครงสร้างส่วนบนก็มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาให้ความชอบธรรมรองรับอยู่ก่อนแล้ว หมายความว่ากฎแห่งมูลค่าไม่ทำงานในระบบทุนนิยมตะวันออก อัตราการแลกเปลี่ยนเป็นไปตามประเพณี ตามศาสนา ตามอำนาจของรัฐทรวราชย์ ฯลฯ ซึ่งยอมรับกันเต็มที่ในสังคม ปฏิบัติต่อๆ กันและตามๆ กันมา จนเป็นเรื่องธรรมดา อยู่ในจิตใต้สำนึก ทำโดยความเคยชินไปแล้ว ความสัมพันธ์ผ่านการแลกเปลี่ยนสินค้าและการใช้เงินในระบบทุนนิยมตะวันออก จึงไม่เหมือนกับในระบบทุนนิยมตะวันตก ความสัมพันธ์ผ่านสินค้าและเงินในตะวันออกได้ผ่านพื้นฐานอื่นมา ดำรงไว้ซึ่งการใช้แรงงานที่ไม่เสรี สะท้อนและรักษาระบบการใช้อำนาจแบบทรวราชย์ การพยายามอธิบายทุนนิยมตะวันออก โดยอธิบายจากปรากฏการณ์ในตลาดสินค้าและราคาที่ปรากฏในรูปเงินตรา โดยเห็นว่าเป็นสิ่งสะท้อนกฎแห่งมูลค่าอันมาจากแรงงานที่ใช้โดยเปรียบเทียบจึงไม่ทำให้ได้ภาพโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจที่ถูกต้อง การเกิดมีการแลกเปลี่ยนสินค้าและการใช้เงินไม่ได้หมายความว่าเกิดระบบทุนนิยมขึ้นแล้ว ระบบทุนนิยมตะวันออกเป็นระบบอีกชนิดหนึ่ง ที่ราคาและมูลค่าแลกเปลี่ยนที่ปรากฏบิดเบี้ยว ไม่ได้สะท้อนปริมาณแรงงานในการผลิตสัมพัทธ์ แต่สะท้อนความสัมพันธ์ทางอำนาจและระเบียบประเพณี ในสังคมระบบทุนนิยมตะวันออกไม่ใช่ระบบทุนนิยม นัยคือจะต้องมีทฤษฎีใหม่เพื่อใช้อธิบายระบบแบบนี้

บทที่ 3

แนวคิดอนาธิปไตยนิยมในยุโรป

ในช่วงสงครามกลางเมืองสเปน ค.ศ. 1939 นักอนาธิปไตยมีองค์กรจัดตั้งที่เข้มแข็งและมีพลัง เช่น สหพันธ์คนงานของชาติ (Confederacion Nacional del Trabajo - CNT) และสหพันธ์อนาธิปไตยสเปน (Federacion Anarquista Iberica-FAI) องค์กรเหล่านี้ มีบทบาทสำคัญในการต่อต้านอำนาจของรัฐบาลกลาง แต่ภายหลังสงครามขบวนการอนาธิปไตยได้เสื่อมสลายลงอย่างรวดเร็ว เหลือแต่แนวคิดซึ่งปรากฏให้เห็นในงานเขียนทางด้านวรรณกรรมและปรัชญา ราวทศวรรษ 1960 แนวคิดอนาธิปไตยได้กลับเข้ามามีบทบาทสำคัญอีกครั้งหนึ่งในการต่อต้านอำนาจรวมศูนย์ซึ่งนำโดยนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ขบวนการนักศึกษาจัดประกายการกบฏขึ้นที่มหาวิทยาลัยเบิร์กลีย์ใน ค.ศ. 1965 เหตุการณ์ได้ลุกลามไปยังนครเบอร์ลิน และในเดือนพฤษภาคม 1968 ณ กรุงปารีส ธงดำได้มีโอกาสโบกไสวขึ้นเหนือกำแพงสิ่งกีดขวางที่นักศึกษาสร้างขึ้น เพื่อต่อสู้กับตำรวจปราบจลาจล นับเป็นการประท้วงครั้งใหญ่ของนักศึกษาเพื่อเรียกร้องมหาวิทยาลัยที่เป็นอิสระ และการกระจายอำนาจ

ในการชุมนุมคราวนั้น แนวคิดอนาธิปไตยสะท้อนออกมาใน 2 ลักษณะ คือ การต่อต้านแบบเป็นไปเองโดยไม่อิงกับพรรคการเมืองใด และการเรียกร้องประชาธิปไตยทางตรง โดยการจัดตั้ง “สถาปราชชน” เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงออก ปฏิเสธอำนาจทุกรูปแบบหรือการสถาปนาอำนาจสมบูรณ์ของคนกลุ่มน้อย

3.1 ความหมายของ“อนาธิปไตย”และบริบททางประวัติศาสตร์

“อนาธิปไตย” (anarchy) เป็นคำที่มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก ในกลางศตวรรษที่ 17 คำนี้ถูกนำมาใช้ในฝรั่งเศสโดยหมายถึงภาวะที่บ้านเมืองไม่มีรัฐบาล ไม่มีกฎและระเบียบ ในปัจจุบัน “อนาธิปไตย” ถูกให้ความหมายด้านลบ หมายถึง “กลุ่มบุคคลที่ชอบใช้ความรุนแรง เป็นผู้ที่ไม่เคารพกฎหมายและเป็นศัตรูต่อรัฐบาลทุกคณะ” นักอนาธิปไตยชาวัวกล่าวว่า “เผยแพร่ความคิดโดยการกระทำ” (propaganda by deeds) จึงถูกพิจารณาว่าเป็นพวกต่อต้านและไม่ยอมเข้าอยู่ภายใต้ระบบการเมืองและสังคมที่เป็นอยู่

ย้อนกลับไปใน ค.ศ. 1840 ปรูดอนค์ (P.- J. Proudhon 1809-1865) เป็นบุคคลแรกที่ใช้คำว่า “อนาธิปไตย” ในลักษณะกระชั้นขึ้น โดยหมายถึงสังคมที่มีความกลมกลืนกันโดยธรรมชาติ สืบเนื่องมาจากการยกเลิกการปกครองทั้งหมดของรัฐบาล อย่างไรก็ตาม ในช่วงนั้น อนาธิปไตยยังไม่ได้เป็น “ขบวนการเคลื่อนไหว” (movement) ในความหมายของการรวมกลุ่ม

เพื่อทำกิจกรรมร่วมกันของบุคคลที่มีอุดมการณ์เดียวกัน จนกระทั่งในปี ค.ศ.1866 เมื่อมีการตั้ง “สากลที่ 1” ณ กรุงเจนีวา ความขัดแย้งทางความคิดและแนวทางเป็นผลให้ชนอนาธิปไตยแยกตัวออกมาจากกลุ่มมาร์กซิสต์ เป็นกลุ่มที่ชัดเจนขึ้น มีลักษณะเด่นคือการต่อต้านแนวคิดแบบอำนาจนิยมของนักลัทธิมาร์กซ์

ในการคัดค้านมาร์กซ์ บาคูนิน (Mikhail Alexandrovich Bakunin 1814-1876) เสนอ “การรวมกลุ่ม” เป็นทางเลือก สำหรับเขาแล้ว ระบบคอมมิวนิสต์ไม่ใช่ระบอบอำนาจนิยม แต่เป็นการรวมกลุ่มกันเป็น “สหพันธ์” (federalism) หรือ “อนาธิปไตย” บาคูนินให้สาเหตุที่เขาต่อต้านคอมมิวนิสต์แนวอำนาจนิยมว่า “ข้าพเจ้าเรียกร้องความเสมอภาคทั้งทางเศรษฐกิจ ชนชั้นทางสังคม และปัจเจกบุคคล ข้าพเจ้าสนับสนุนการถือครองกรรมสิทธิ์ร่วมกัน ข้าพเจ้าเคยถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ แต่อะไรเล่าคือความแตกต่างระหว่างระบบคอมมิวนิสต์กับลัทธิรวมกลุ่ม ข้าพเจ้าไม่ชอบคอมมิวนิสต์ (อำนาจนิยม) เพราะเป็นลัทธิที่ปฏิเสธเสรีภาพ ที่ใดไม่มีเสรีภาพ ไม่มีความเป็นมนุษย์... ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงไม่ใช่คอมมิวนิสต์ เพราะในระบบคอมมิวนิสต์ทุกอย่างของสังคมจะถูกคุกคาม รวมทั้งกรรมสิทธิ์ที่จะถูกรวมศูนย์อยู่ในมือของรัฐ สำหรับข้าพเจ้าแล้ว จำเป็นที่จะต้องยกเลิกรัฐโดยทันที การดำรงอยู่ของรัฐด้วยข้ออ้างทางศีลธรรมเพื่อให้มนุษย์อยู่กันอย่างมีอารยธรรม แท้จริงแล้วก็เพื่อการคงอยู่ของระบบการขูดรีด การกดขี่ และทำให้มนุษย์ตกเป็นทาสและถูกครอบงำ การจัดองค์กรทางสังคมควรจะเป็นจากล่างสู่บน และเป็นระบบกรรมสิทธิ์ร่วม บนหลักการแห่งเสรีภาพของการรวมกลุ่ม และไม่ใช่วิธีบนลงล่างโดยใช้อำนาจ ในการยกเลิกกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลซึ่งเป็นมรดกตกทอดและกลายเป็นสถาบันหนึ่งของรัฐจึงต้องถูกยกเลิกมองในแง่แล้ว ข้าพเจ้าจึงเป็นบุคคลที่สนับสนุนการรวมกลุ่ม และไม่ใช่คอมมิวนิสต์”¹

นับตั้งแต่ “สากลที่ 1” เป็นต้นมา คอมมิวนิสต์จึงหมายถึงนักสังคมนิยมแบบมาร์กซิสต์ ขณะที่ผู้เสนอ “การรวมกลุ่ม” เป็นนักสังคมนิยมอนาธิปไตย

การปฏิวัติฝรั่งเศสสำแดงถึงชัยชนะของแนวคิดเสรีนิยม ซึ่งมองปัจเจกบุคคล หรือ “ตัวตน” เป็นบันปลายของชีวิต เพราะฉะนั้น สังคมและการเมืองจึงถูกสร้างขึ้นมาจากเป้าหมายเดียวนั่นก็คือ สนับสนุนการบรรลุความเป็นปัจเจกบุคคลรอบด้านและโดยส่วนทั้งหมด การปฏิวัติฝรั่งเศสได้เชิดชูเสรีภาพเป็นหลักการอันศักดิ์สิทธิ์ แต่เสรีภาพนี้เป็นเพียงภาพลวงตา เพราะในด้านหนึ่งเป็นเสรีภาพของการแข่งขันซึ่งพร้อมจะบดขยี้บุคคลที่ปราศจากอาวุธ และในอีกด้านหนึ่งเป็นการปกป้องรักษาสถาบันกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล โดยให้ความเป็นอิสระแก่ผู้ที่เป็นเจ้าของแต่กลับไปละเมิดผู้ที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ใด ๆ เพื่อให้ตกอยู่ในสภาวะพึ่งพิงและกลายเป็นทาส เพราะฉะนั้นในระบอบการเมืองที่วางอยู่บนหลักการนิรันดร์ของเสรีภาพ ความเสมอภาคและภราดรภาพ แต่สิ่งที่ปรากฏให้เห็นในชีวิตทางสังคมคือ การครอบงำ ประชาชนถูกลดฐานะมาเป็นทาสทางเศรษฐกิจ

มีความเหลื่อมล้ำทางสังคมและการต่อสู้ทางชนชั้น การปฏิวัติฝรั่งเศสให้กำเนิดรัฐธรรมนูญฉบับหนึ่ง ซึ่งดูเหมือนว่าจะเปิดให้ทุกคนเข้าถึง แต่ชีวิตทางสังคมกลับมีความยากลำบากขึ้น

แนวคิดเสรีนิยมเสนอหลักการที่เป็นไปได้เชิงนามธรรมแต่ไม่สามารถนำมาสู่การปฏิบัติในชีวิตจริง เป็นความขัดแย้งระหว่างหลักการกับการปฏิบัติ จึงถูกวิพากษ์วิจารณ์และต่อต้าน ผู้วิจารณ์เสนอว่า การปฏิวัติฝรั่งเศสไม่สามารถผลักดันความคิดให้ถึงที่สุดโดยเฉพาะประเด็นมนุษยธรรมและความเสมอภาค แต่กลับเน้นที่การสร้างรัฐ การยึดประเพณีนิยม ขณะที่ชีวิตทางสังคมยังมีลักษณะลำดับชั้น นักคิดกลุ่มนี้เรียกร้องให้ใช้ หลักการการเมืองที่ยอมรับกันได้ และสามารถนำสู่การปฏิบัติได้จริงในสังคม เพราะฉะนั้น เสรีภาพทางการเมืองเป็นไปได้ก็ในสังคมที่มีความเท่าเทียมกัน สังคมควรถอดแบบมาจากมโนภาพของรัฐ² (หมายความว่ามีความเสรีภาพเสมอภาค และภราดรภาพ --- ผู้เขียน) กล่าวได้ว่า แนวคิดหลังนี้มีพลังและเป็นที่มาของแนวคิดสังคมนิยมรุ่นแรก ๆ ซึ่งเรียกว่านักสังคมนิยมเพื่อฝัน (Utopia) ซึ่งมองการเปลี่ยนแปลงสังคมให้มีความเสมอภาคยิ่งขึ้น

ในงานเขียนของบาเบฟ (Francois-Noel Babeuf 1760-1797) เขาเห็นว่า “การปฏิวัติฝรั่งเศสนั้น ทำให้ความเสมอภาคเป็นเพียงคำประกาศที่สวยงาม และเป็นจินตนาการของกฎหมายที่ถูกนำมาคัดลอกเป็นคำประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ความเสมอภาคทางการเมืองจะต้องถูกแทนด้วย “ความเสมอภาคที่เป็นจริง” คือ “ความเสมอภาคทางสังคม”³ บาเบฟจึงเป็นบุคคลแรก ๆ ที่ตั้งคำถามอันสำคัญต่อโลกสมัยใหม่ เสรีภาพส่วนบุคคลจะต้องถูกจำกัดลงในระดับหนึ่ง เสรีภาพแท้จริงในสังคมเกิดขึ้นได้ถ้าประชาชนมีหลักประกันในการดำรงชีวิตทางวัตถุ

คาร์ล มาร์กซ สะท้อนปัญหาเดียวกันนี้ในงานเขียนเรื่อง The Jewish Question ในการวิเคราะห์ถึงความขัดแย้งระหว่างระบอบเสรีนิยมกับระบบศักดินา มาร์กซจำแนกให้เห็นถึง “ผู้ครอบงำ” (The Dominant) ในยุคศักดินา รัฐคือภาพสะท้อนกลับของสังคม เช่น การแบ่งกรรมสิทธิ์ที่ดินสะท้อนระบบเจ้าขุนมูลนาย ระบบครอบครัวเป็นขั้นวรรณะ และการผลิตเป็นสมาคมอาชีพ (corporations) แต่เมื่อมีการพัฒนาปัจจัยการผลิต และระบบหมุนเวียนโภคทรัพย์ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ระบบศักดินาจึงกลายมาเป็นอุปสรรคขัดขวางการขยายตัวของทุนนิยมและเสรีภาพแห่งการประกอบการ และในที่สุด สังคมซึ่งเคยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมาตั้งแต่ยุคสมัยกลาง เริ่มสลายตัวแยกออกเป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งคือ สังคม буржуазี ประกอบด้วยปัจเจกชนซึ่งมีเสรีภาพในการประกอบกิจกรรมอย่างไม่มีขอบเขต และเชิดชูความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ และในอีกด้านหนึ่งคือรัฐ ซึ่งจะทำให้เป้าหมายของปัจเจกบุคคลกับส่วนรวมกลมกลืนกันในปีนปลาย

มาร์กซ์เห็นว่า ชีวิตทางสังคมเป็นแก่นแท้ของมนุษย์ ถ้านำสังคมในอุดมคติมาอยู่ใต้กรอบของรัฐ มนุษย์ก็จะถูกแปลกแยกกับแก่นแท้ของตนเอง เพราะอุดมคติทางสังคมถูกนำมาหักล้างไว้ในรัฐ “การปลดปล่อยทางการเมือง (political emancipation) ทำให้มนุษย์ถูกลดฐานะมาเป็นเพียงสมาชิกของสังคม буржуаз เป็นปัจเจกบุคคลที่เห็นแก่ตัว และไม่ขึ้นต่อใคร และอีกด้านหนึ่งเป็นพลเมือง หรือบุคคลที่มีศีลธรรม”⁴ รัฐและสังคมจึงดำรงอยู่ในลักษณะทวิภาค (dualism) และสะท้อนเป็นการแยกออกจากกันระหว่างสิทธิส่วนบุคคลกับสิทธิความเป็นพลเมือง สิทธิของปัจเจกบุคคลคือ ความเสมอภาค เสรีภาพ ความมั่นคง และกรรมสิทธิ์ “เสรีภาพ” คือสิทธิส่วนบุคคลที่ตนเองเป็นผู้กำหนดเพื่อให้ความชอบธรรมกับความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ และในนามของเสรีภาพ ปัจเจกบุคคลจึงได้รับหลักประกันการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ส่วนตัว “ความเสมอภาค” เป็นสิทธิยอมรับความเท่าเทียมกันของทุกคนที่จะใช้ชีวิตแบบใดก็ได้และเห็นแก่ตัว บนความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจสังคม “ความมั่นคง” คือ การคุ้มครองให้ความเห็นแก่ตัวได้แสดงบทบาท

ต่อการแก้ปัญหานี้ มาร์กซ์เสนอแนวคิดวิภาษวิธี (dialectic) คือความแปลกแยกจะตามมาด้วยการคืนดี (conciliation) รัฐจำเป็นต้องผนวกเข้าในสังคม นั่นคือการปลดปล่อยทางด้านเศรษฐกิจ (economic emancipation) แนวคิดของมาร์กซ์ในการแก้ปัญหาดังกล่าวด้วยอำนาจรัฐจึงเป็นที่มาของความคิดอนาธิปไตย นักอนาธิปไตยเริ่มต้นการวิเคราะห์เช่นเดียวกับมาร์กซ์โดยเห็นว่าวิถีชีวิตมนุษย์ในสังคมเสรีนิยมเป็นเส้นทางขนาบระหว่างเสรีภาพกับความเสมอภาค สอดคล้องกับความตรงข้ามระหว่างรัฐกับสังคม буржуаз แต่แทนที่จะแก้ความขัดแย้งโดยให้ 2 ด้านที่ตรงกันข้ามคืนดีกัน อนาธิปไตยเสนอให้ปฏิเสธด้านที่เป็นรัฐและหันมาสร้างสังคมบนหลักการใหม่ หรือหลักการนอกเหนือรัฐ (non-state solution)

โดยสรุปแล้ว กล่าวได้ว่าแนวคิดมาร์กซิสต์กับอนาธิปไตยมีความเห็นใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะการวิพากษ์รัฐ แต่ขัดแย้งกันในประเด็นการสร้างชีวิตทางสังคม ความคิดอนาธิปไตยสะท้อนปฏิกิริยาของมนุษย์ในศตวรรษที่ 19 ที่เล็งเห็นภาพมายาของเสรีภาพ ซึ่งตกผลึกมาจากการปฏิวัติฝรั่งเศส และปฏิเสธความอยู่ดีมีสุขในสังคม ฉะนั้นสังคมนิยมจึงต้องปฏิเสธรัฐเพื่อบรรลุแก่นแท้ของความเป็นมนุษย์

ในสังคมนิยม อำนาจมีอยู่ใน 3 รูปแบบคือ (1) รูปแบบทางการเมือง หรือ รัฐ (2) รูปแบบเศรษฐกิจคือ ทุน และ (3) รูปแบบทางศีลธรรม ศาสนา

อนาธิปไตยเริ่มต้นด้วยการปฏิเสธอำนาจ หรือการกดขี่ครอบงำที่มนุษย์กระทำต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เสรีภาพเป็นนามธรรมแต่ก็เป็นเป้าหมายอันปลายของมนุษย์ทุกคน ซึ่งอาจจะไม่สามารถบรรลุได้โดยสมบูรณ์ แต่ระหว่างสิ่งที่ดีสุดและเลวสุด มนุษย์ต้องการชีวิตที่ดีกว่า บาคูนินเห็นว่า เสรีภาพจะเปิดโอกาสให้มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองทางวัตถุ สติปัญญาและศีลธรรม

“เสรีภาพโดยสมบูรณ์เป็นสิ่งที่หายากเพราะมีข้อจำกัดหลายอย่าง เช่น ความตาย การเจ็บป่วยทางร่างกายหรือจิตใจ ซึ่งเป็นอุปสรรคทางธรรมชาติที่คนเราจะต้องยอมรับและปรับตัวตามสภาพ แต่ถ้าอุปสรรคนั้น เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมามีตัวของตัวเอง เช่น ข้อห้ามทางศาสนาหรือข้อจำกัดทางศีลธรรม และถ้ากฎเกณฑ์เหล่านี้ ถูกสร้างขึ้นโดยผู้อื่นเพื่อสร้างความรำวrayให้กับตัวเขา และการครอบงำก็เป็นเรื่องที่โง่เขลา”⁵

(1) การกบฏต่อพระเจ้า

บากูนินกล่าวว่า “การกบฏต่อพระเจ้ากลายเป็นความจำเป็นเพราะศาสนายกให้พระเจ้าเป็นนายแห่งทาส” การวิพากษ์นี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นนักมนุษยนิยม

ปิแย อันซาด (Pierre Ansart) อธิบายความคิดต่อต้านศาสนาของอนาธิปไตยไว้ดังนี้ เขากล่าวว่า “นักบุญสอนว่าพระเจ้าคือ ที่มาของกฎหมาย ความเป็นอยู่ที่ดีและเสรีภาพ พวกเขาสร้างผู้ร่างกฎหมายให้มาจากภายนอกและอยู่เหนือมนุษย์ ในแง่แล้ว มนุษย์จึงเป็นผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา นักบุญได้สร้างมนุษย์ให้เป็นสาวกของลัทธิ เช่นเดียวกับนักปกครองที่เปลี่ยนพลเมืองให้เป็นทาสรับใช้ ความเป็นมนุษย์คือการปฏิเสธพระเจ้า”⁶

ในยุโรป ศาสนามีต้นกำเนิดมาจากแหล่งหรือพื้นที่เดียวกัน สะท้อนให้เห็นถึงอำนาจการเมืองแบบรวมศูนย์เน้นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวโดยไม่ยอมรับศาสนาอื่น (ซึ่งต่างกับศาสนาฮินดูที่ยอมรับผู้นับถือศาสนาอื่น) ขณะเดียวกัน ก็ส่งเสริมการใช้กำลังโดยผ่านข้อเขียนและการกระทำ ทำให้ผู้หญิงถูกแปลกแยกและถูกปฏิเสธเสรีภาพทางเพศ ศาสนาเหล่านี้ จึงสอดคล้องกับแนวคิดและการปฏิบัติรวมศูนย์ของรัฐตะวันตก ในการวิพากษ์วิจารณ์ศาสนา นักอนาธิปไตยจึงกลายเป็นผู้เรียกร้องปกป้องผู้หญิง ความเสมอภาคและเสรีภาพทางเพศ สิทธิการตั้งครอบครัวและหย่าร้าง

(2) อำนาจ

พระเจ้าคือผู้ใช้อำนาจ (authority) การใช้อำนาจเป็นเรื่องที่เข้าใจได้ง่ายกว่าเสรีภาพในหลาย ๆ ครั้ง ผู้ใช้อำนาจเป็นเพียงเครื่องมือแต่ตัวปัญหาอยู่ที่อำนาจ (power) มนุษย์บางคนมีอำนาจเพื่อช่วยเหลือพวกเดียวกันหรือผู้อื่น ในบางครั้ง ผู้ใช้อำนาจกับอำนาจนั้นไม่จำเป็นต้องไปด้วยกัน แต่สิ่งที่เราควรสนใจคืออำนาจเชิงบังคับ (coercive power) ซึ่งสามารถนำความเสื่อมเสียมาสู่ผู้อื่น และอำนาจนี้จะดำรงอยู่ก็ต้องสร้าง “ผู้ใช้อำนาจ” ขึ้นมา “อำนาจ” และ “ผู้ใช้อำนาจ” จึงเป็นส่วนสนับสนุนซึ่งกันและกัน ที่ผ่านมา มนุษย์อ้างพระเจ้าหรือรัฐเพื่อให้สิทธิแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งที่จะใช้อำนาจตามกฎหมายในการให้ชีวิต หรือหยิบยื่นความตายให้กับผู้อื่น โดยไม่ผ่านความเห็นชอบของชุมชน อำนาจเมื่อขาดการควบคุม จึงเป็นหนทางแห่งการเข้ามาของระบอบเผด็จการและการขูดรีด (exploitation)

บากูนิกรกล่าวว่า “ไม่มีอะไรที่เลวร้ายไปกว่าความเคยชินในการออกคำสั่ง มนุษย์ที่ดีที่สุด เก่งสุด ไม่มีผลประโยชน์ บริสุทธิ และมีความเมตตาเผื่อแผ่ มักจะตกเป็นเหยื่อของการใช้อำนาจ เพราะเมื่ออยู่ในอำนาจ มนุษย์มีศีลธรรมลดลงเพราะชอบดูถูกมวลชนและมองความดีทั้งหมดอยู่ที่ตัวเอง”⁷

ทำไมต้องมีอำนาจ ใช้อำนาจในนามของใคร และทำไมบุคคลบางคนจึงมีอำนาจ? ในประวัติศาสตร์ อำนาจตกและสืบทอดกันมาจากมือของขุนนางและนักบุญผู้มีอำนาจชั้นนายทุนและนักปฏิวัติราชการ ในท้ายที่สุดและในทุกกรณีอำนาจจะถูกสนับสนุนด้วยกำลังอาวุธ ที่ผ่านมาประชาชนได้พิจารณารูปแบบต่างๆ ของการใช้อำนาจเพื่อเข้าไปควบคุมและแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ แต่นักอนาธิปไตยมีความเห็นว่าอำนาจเป็นต้นเหตุและรากเหง้าของปัญหา รัฐเป็นตัวปัญหา คือความรุนแรงแบบจัดตั้ง (organised violence) เพราะเป็นผู้ให้ความศักดิ์สิทธิ์ ให้รูปร่าง และสร้างผู้ใช้อำนาจนี้ขึ้นมา

(3) รัฐ

ต่อข้อเรียกร้องความจำเป็นที่จะต้องมีรัฐ โครโปกิน (Peter Kropotkin 1842-1921) เขียนไว้ว่า “ถ้าจะทบทวนความทรงจำในอดีต นักสังคมนิยมเคยถูกมองว่าเป็นพวกไร้สติครั้งแรกที่เขาเสนอให้ยกเลิกกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลในที่ดินและทุนว่าเป็นความจำเป็นทางประวัติศาสตร์ เช่นเดียวกัน ในปัจจุบันนี้ เป็นครั้งแรกที่มีการพูดถึงการยกเลิกรัฐ กฎหมายและระบอบการปกครองทั้งหมดรวมทั้งการรวมศูนย์ เพราะความจำเป็นทางประวัติศาสตร์ ระบบการศึกษาทำให้เราถูกรอบงำและต่อต้านความคิดที่เสนอมานี้ เป็นความคิดที่ถูกหรือไม่?” (The Libertarian Communism)

สำหรับปรูดองค์ บากูนิ และโครโปกินแล้ว รัฐไม่ได้เป็นโครงสร้างที่เป็นธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่แปลกปลอม

ถ้าเช่นนั้น สังคมที่ไม่มีรัฐเป็นเช่นใด? บากูนิมีความเห็นว่า “รัฐไม่ใช่สังคมแต่เป็นเพียงรูปแบบหนึ่งในประวัติศาสตร์ มีความป่าเถื่อนและเป็นนามธรรม” ในสังคมมนุษย์สามารถมีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กันผ่านการจัดองค์กรและดำรงอยู่ได้โดยไม่มีรัฐ สังคมก่อน ๆ เช่น อินเดียนแดงแห่งลุ่มน้ำอะเมซอน แม้อำนาจจะลงมืออยู่แต่ไม่ใช่อำนาจแบบบังคับ การออกคำสั่งหรือให้ทุกคนเชื่อฟังเป็นความคิดแปลกปลอมสำหรับชาวอินเดียนแดง หัวหน้าเผ่าไม่มีสิทธิให้ชีวิตหรือหยิบยื่นความตายให้กับผู้ที่อยู่เบื้องได้ แต่มีหน้าที่หลักในการเจรจาเพื่อหาข้อยุติเมื่อมีความขัดแย้ง เพราะฉะนั้น สังคมที่ไม่มีรัฐจึงเป็นสังคมที่ไม่มีทาส ก่อนศตวรรษที่ 16 ในแอฟริกา เป็นสังคมที่ไม่มีรัฐในเปรูสังคมอินเดียนแดง เคยเป็นสังคมไม่มีรัฐ และไม่มีการถือครองที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัว แต่ในยุโรปเป็นสังคมที่ตกอยู่ภายใต้การปกครองโดยรัฐ และมนุษย์ต้องแปลกแยกกับตัวเองโดยขายพลังแรงงานเพื่อแลกกับการยังชีพ

นักอนาธิปัตย์มองว่า ภาวะแปลกแยกทางการเมืองเกิดก่อนทุกสิ่งทุกอย่าง ถ้าสังคมไม่ถูกแบ่งออกเป็น “ผู้ปกครอง” และ “ผู้ถูกรักษา” หรือ อำนาจที่เป็นลำดับชั้น การทุจริตระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ก็จะไม่เกิดขึ้น ในทางตรงกันข้าม “มนุษย์จะถูกแปลกแยกเมื่อมีการสถาปนาอำนาจ” กำเนิดของรัฐจึงเป็นตัวกำหนดกำเนิดของชนชั้นในสังคม ดังนั้น ที่ว่าความแปลกแยกทางเศรษฐกิจเป็นบ่อเกิดของความแปลกแยกทั้งหมด เป็นความคิดที่ผิด นักอนาธิปัตย์กลับเห็นว่าการกดขี่ทางด้านเสรีภาพต่างหากที่เปิดโอกาสให้มีการทุจริตทางเศรษฐกิจ

สังคมแห่งความมั่งคั่ง ความเป็นอยู่พอเพียง และมีเวลาให้สำหรับทุกคนเพื่อการพักผ่อนนั้น เป็นไปได้ก็แต่ใน “สังคมขนาดเล็ก” เพราะในสังคมซึ่งประกอบด้วยประชากรจำนวนมากและมีความสลับซับซ้อน การจัดตั้งองค์กรจะกลายเป็นความจำเป็น และการบังคับบัญชาที่จะตามมา ต่อปัญหานี้ นักอนาธิปัตย์เสนอทางออกให้ใช้การอยู่ร่วมกันภายใต้ระบบสหพันธ์ การรวมกลุ่มต่างๆ แบบอิสระในระดับชาติและภูมิภาค ฯลฯ

3.2 อนาธิปไตยในฐานะแนวคิดทางการเมือง

อนาธิปไตยได้รับอิทธิพลทางปรัชญาจากฝรั่งเศส คือความเป็นเหตุและผล (French rationalism) ตามปรัชญานี้ มนุษย์แตกต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่นเพราะมีศักยภาพที่จะใช้เหตุผล ด้วยเหตุนี้ มนุษย์ทุกคนจึงมีสิทธิมาตั้งแต่กำเนิด และไม่ว่าเขาจะมีความเป็นมาหรือฐานะทางสังคมอย่างไร สิทธินี้ไม่สามารถแปลกแยกได้เพราะเกิดขึ้นก่อนการจัดองค์กรทางการเมือง เป็นที่มาของความคิดเรื่องสิทธิความเสมอภาค ซึ่งเป็นธรรมชาติ และเป็นหลักการสากลซึ่งปรากฏอยู่ในคำประกาศสิทธิมนุษยชนใน ค.ศ. 1789

แต่มนุษย์ ซึ่งมีเหตุผลและยึดเหนี่ยวในเรื่องสิทธิเสรีภาพ ก็ต้องพบกับความรู้สึกขัดแย้ง 2 ด้าน ในด้านหนึ่ง สัญชาตญาณทางสังคมทำให้มนุษย์พบกับความสุขในความสุขของส่วนรวม แต่ในอีกด้านหนึ่ง สัญชาตญาณแห่งการดำรงอยู่ ทำให้มนุษย์มีความเห็นแก่ตัว ในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติชี้ว่าท้ายที่สุดแล้วผู้ที่ชนะคือความเห็นแก่ตัว ทำให้มนุษย์กลายเป็นหมาป่าสำหรับผู้อื่น การปกป้องเสรีภาพส่วนบุคคลมิให้ถูกละเมิดโดยการต่อสู้ของทุกคนต่อทุกคนซึ่งนำมาสู่ชัยชนะของความเห็นแก่ตัว จึงมีการสถาปนารัฐขึ้น รัฐจึงบังเกิดขึ้นบนความจำเป็นที่มนุษย์จะต้องอยู่ร่วมกัน การอยู่ร่วมกันจึงวางอยู่บนพันธะของสัญญา หรือรัสเซีย เรียกว่า “สัญญาประชาคม” (social contract)

อนาธิปไตยปฏิเสธทุกความคิดที่อิงอยู่กับอำนาจเพราะเป็นสิ่งที่อยู่ตรงข้ามกับเสรีภาพของปัจเจกชน แม้ว่าแนวคิดอนาธิปไตยปัจเจกบุคคลและอนาธิปไตยคอมมิวนิสต์ จะต่างกันตรงที่ส่วนแรก ซึ่งมีปรูดองค์และสไตรเนอร์ (Max Stirner ชื่อจริง Johan Caspar Schidt 1806-1856) เป็นตัวแทนทางความคิดให้ความสำคัญกับ “ตัวของฉัน” (myself) และ “กรรมสิทธิ์

ส่วนบุคคล” แต่แนวคิดที่สอง ซึ่งประกอบด้วยบาคุนินและโครโปกินให้ความสำคัญกับการก่อสร้างสังคมบนพื้นฐานของ “การรวมกลุ่ม” และ “กรรมสิทธิ์ร่วม” แต่ทั้งสองแนวคิดอนาธิปไตยให้ความสำคัญกับการรักษาความเป็นอิสระ และความสมัครใจของปัจเจกบุคคล ปฏิเสธอำนาจ เพราะฉะนั้น ลัทธิอนาธิปไตยจึงเป็นการกบฏของปัจเจกบุคคล แต่ก็เป็นการกบฏของส่วนรวม ไม่เพียงแต่แสวงหาเสรีภาพแต่เรียกร้องความยุติธรรมด้วย ดังนั้น เพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งระหว่างเสรีภาพส่วนบุคคลกับเสรีภาพของทุกคน การอยู่ร่วมกันจึงต้องมีข้อตกลง ซึ่งบุคคลที่เกี่ยวข้องต่างได้ร่วมพิจารณาเข้ามาและยอมรับ เรียกว่า “สัญญา” (contract)

ในสังคมใหม่ที่ปราศจากรัฐ ชีวิตทางสังคมจะวางอยู่บนความสัมพันธ์ทางกฎหมาย โดยไม่มีการบังคับ ใช้สัญญาซึ่งบุคคลแต่ละฝ่ายกระทำอย่างอิสระเสรี และบรรจุด้วยมาตรการที่ผู้เกี่ยวข้องได้รับประโยชน์ ต่างกับข้อเสนอของรุสโซซึ่ง “สัญญาประชาคม” เป็นเพียงจินตนาการของนักกฎหมายของรัฐที่พยายามให้ความชอบธรรมกับสภาพของสังคมปัจจุบันซึ่งมีความไม่สมบูรณ์มากมาย “สัญญาประชาคม” ของรุสโซเรียกร้องให้พลเมืองแต่ละคนต้องสละเสรีภาพทั้งหมด เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียว มนุษย์จึงถูกแยกแอกจากสิทธิทั้งหมด แต่สัญญาอนาธิปไตยไม่ได้เป็นผลของการใช้ความคิดการเมืองแบบนามธรรม แต่ผ่านการปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้อง จนสามารถหาข้อยุติด้วยการยอมรับผลประโยชน์ร่วมกัน และสามารถแก้ไขสัญญาได้เมื่อผลประโยชน์นั้นเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นข้อตกลงที่ระบุอยู่ในสัญญาจึงมีจำนวนไม่จำกัด ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของบุคคลจำนวนมาก

ต่อหลักการบังคับบัญชาจากเบื้องบนโดยใช้อำนาจ นักอนาธิปไตยเสนอให้ทดแทนด้วยหลักการรวมกลุ่มและการใช้สัญญา ในสังคมใหม่การจัดองค์กรจะต้องทำจากล่างสู่บน โดยคนที่มีความสนใจร่วมกัน จะต้องรวมกลุ่มกัน เช่นอาจจะเป็นชุมชนอุตสาหกรรม กลุ่มเกษตรกรรม การรวมกลุ่มตามลักษณะภูมิศาสตร์หรือวัฒนธรรม ปรูดองค์มีความเห็นว่า “ความเป็นระเบียบในสังคมนั้นไม่ได้เกิดจากอำนาจ แต่เกิดจากการจัดองค์กรร่วมกันของชุมชน”

สไตเนอร์สนับสนุนระบบการอยู่ร่วมกันแบบชุมชน การบรรลุเป้าหมายของสังคมอนาธิปไตยไม่ได้อยู่ที่การสร้างรัฐใหม่ขึ้นมาแทนที่ แต่เป็นระบบของการรวมกลุ่ม ปรูดองค์อธิบายเกี่ยวกับระบบสหพันธ์ว่า เป็นการนำสัญญามาใช้เพื่อรวมกลุ่มและขยายผลโดยทำสัญญากับกลุ่มอื่นๆ โดยใช้ความสมัครใจ ไม่ใช่วิธีการบังคับดังเช่นการปกครองในระบบเก่า และการทำสัญญาทุกครั้ง สามารถเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ที่ทำสัญญาได้ จึงเป็นระบบที่เป็นประชาธิปไตย ระบบสหพันธ์จึงเป็นจุดเริ่มต้นการทดแทนรัฐโดยการรวมกลุ่ม และการรวมกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้เข้าด้วยกันเป็นสหพันธ์อีกทีหนึ่ง กระบวนการนี้เป็นไปโดยความสมัครใจและอยู่ภายใต้พันธะของสัญญาซึ่งเปลี่ยนแปลงได้

โครโปกินเสนอลัทธิคอมมิวนิสต์เสรีแต่ยอมรับมิติด้านปัจเจกบุคคลของสไตรเนอร์ เขากล่าวว่า “ในสังคมใหม่ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคมจะไม่ถูกกำกับโดยกฎหมายซึ่งเป็นมรดกตกทอดมาของการกดขี่และความป่าเถื่อน อำนาจปกครองที่มาจาก การเลือกตั้งก็ไม่มีข้อยกเว้น แต่การรวมกลุ่มแบบช่วยเหลือกันจะต้องวางอยู่บนข้อตกลงร่วมกันและสามารถยกเลิกได้ รวมทั้งการรวมตัวกันทางประเพณีและการปฏิบัติซึ่งเป็นที่ยอมรับโดยไม่มี การบังคับ ประเพณีนี้ไม่ควรทำให้ตายด้านด้วยกฎหมายหรือความเชื่อแบบงมงาย แต่เป็นประเพณีที่มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องและปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับความต้องการ ความก้าวหน้าทางด้านวิชาการ และพัฒนาเป็นสังคมในอุดมคติที่มีความเป็นเหตุเป็นผลมากขึ้น”⁸

แนวคิดปฏิวัติสังคมของอนาธิปไตยมีผลกระทบที่ลงลึกเพราะเน้นความคิดของการมีส่วนร่วม การสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มอื่น ๆ แบบเท่าเทียมกันและปฏิบัติการเพื่อสร้างสังคมใหม่ ภายใต้สังคมใหม่นี้ระบบเศรษฐกิจจะมีความเข้มแข็ง เพราะไม่ได้วางอยู่บนทัศนคติของการแข่งขัน การแสวงหากำไรและการขูดรีด ที่เปลี่ยนมนุษย์ให้เป็นหมาป่า อนาธิปไตยเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการสร้างความสมานฉันท์ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และการมีทัศนคติแบบถ่อมตน

คอมมูน

การปกครองในฝรั่งเศสภายหลัง ค.ศ. 1789 เป็นลักษณะของรัฐรวมศูนย์ ซึ่งให้ความสำคัญกับความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันไม่สามารถแบ่งแยกได้ ในการต่อสู้กับรัฐรวมศูนย์แนวคิดเกี่ยวกับระบบสหพันธ์ถูกนำมาปฏิบัติครั้งแรกอย่างเป็นรูปธรรมโดยการประกาศจัดตั้งปารีสคอมมูน (Paris Commune) ขึ้นใน ค.ศ. 1871 และการนำ “สัญญาประชาคม” มาใช้ เป็นการบรรลุอุดมการณ์พื้นฐานของระบบคอมมูน ดังจะเห็นได้ในคำประกาศของคอมมูน ซึ่งตีพิมพ์ก่อนการจัดเลือกตั้งเมื่อวันที่ 23 มีนาคม มีเนื้อหาดังนี้ “ความเป็นเอกราชของคอมมูนคือ การนำสัญญาประชาคมมาใช้ ซึ่งมาตราต่าง ๆ ถูกพิจารณาและวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างเสรี เพื่อที่จะหยุดความขัดแย้งต่างๆ ที่เป็นปฏิปักษ์ และหันมาสร้างหลักประกันแห่งความเสมอภาคทางสังคม ความเป็นอิสระของคอมมูนแต่ละแห่ง เป็นการยุติระบบการกดขี่และครอบงำ การเรียกร้องจัดตั้งคอมมูน และการย้ำความเป็นสหพันธ์สาธารณรัฐจึงเป็นการแสดงออกสูงสุด”⁹

สังคมอนาธิปไตยไม่ได้ให้เศรษฐกิจเป็นตัวกำหนด (economic determinism) แต่มีทิศทางใหญ่ๆ 2 ทางคือ การจัดองค์กรทางการเมืองหรือการรวมตัวแบบสหพันธ์ และการจัดองค์กรทางเศรษฐกิจแบบสหพันธ์หรือเรียกว่า การจัดการตนเอง (self-management) คอมมูนเป็นหน่วยพื้นฐานของสังคม นักอนาธิปไตยหลาย ๆ คนรับอิทธิพลทางความคิดมาจากประสบการณ์การจัดตั้งคอมมูนปารีสและที่บูดาเปสต์ เพราะเป็นหน่วยที่มีความสมบูรณ์แบบในตัว มีพัฒนาการ

ที่สลับซับซ้อนและการคลี่คลายแสดงให้เห็นหน่ออ่อนของสังคมใหม่ ปรูดองค์และโครโปกินสนับสนุนประสบการณ์อันหลากหลายที่มาจากประชาชนข้างล่าง และการกระจายอำนาจโดยใช้คำต่างๆ เช่น “ชุมชนในละแวก” “สมาคม” “ส่วนภูมิภาค” ฯลฯ นอกเหนือจากคอมมูนแล้ว นักอนาธิปไตยก็ให้ความสำคัญกับหลัก “การจัดการตนเอง” เช่น “สหคณงานและทหาร” (soviets) ในรัสเซีย ในอังกีก็มีประสบการณ์ของชาวบ้านในการจัดการตนเอง เช่น คอมมูนในบูคาเรสต์ 1956 และในสเปนก็มีเรียกว่า “ระบบรวมกลุ่ม”

ปรูดองค์ผู้เสนอคอมมูนให้เป็นรูปแบบหนึ่งของสังคมใหม่ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นนักเฟ้อฝัน (utopian) แต่โครโปกินลูกศิษย์คนสำคัญก็ได้ได้ออกมาได้โดยให้เหตุผลว่า “รัฐเป็นรูปแบบการเมืองอันเก่าแก่เช่นเดียวกับคอมมูน แต่แตกต่างกันตรงที่ว่ารัฐในประวัติศาสตร์คือการปฏิเสธเสรีภาพ และการเผชิญหน้าระหว่างคอมมูนกับรัฐ ทำให้เราเห็นหน้าที่สวยที่สุดของประวัติศาสตร์ เพราะถ้าเราหันกลับไปศึกษาอดีต คงไม่ใช่เกี่ยวกับเรื่องพระเจ้าหลุยส์ (Louis XI และ Louis XV) หรือ Catherine II แต่ที่เราสนใจจะเป็นเรื่องคอมมูนหรือสหพันธ์รวมกลุ่ม” โครโปกินชี้ว่า “ระบบคอมมูนมีความเหนือกว่ารัฐรวมศูนย์ นักอนาธิปไตยไม่ได้เห็นคอมมูนเป็นเสมือนรัฐที่เข้มแข็ง แต่เป็น “อำนาจในระดับท้องถิ่น” ที่มีพัฒนาการโดยใช้วิธีการรวมกลุ่มสมาชิกหรือประชาชนในคอมมูนจะช่วยกันดูแลความเป็นไปในนคร หรือ หมู่บ้าน และสามารถเป็นสมาชิกกลุ่มอื่นได้ด้วย เช่น สมาชิกกลุ่มนักเขียนที่ใช้ภาษาเดียวกัน สมาชิกสหภาพในระดับภูมิภาค หรือระดับสากล มนุษย์จึงไม่ได้มีด้านเดียว แต่จะเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่มอื่น ๆ และใช้เวลาไปอย่างมีความรับผิดชอบ การรวมกลุ่มจึงเป็นตัวจักรสำคัญของสังคมในอนาคต”¹⁰

เพราะฉะนั้น ระบบการเมืองแบบสหพันธ์จึงเริ่มต้นที่คอมมูน โดยการรวมตัวของประชาชนกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มศิลปิน ชุมชน หรือละแวก ในคอมมูนจะมีการเลือกสภาที่ปรึกษาจากสภาของทุกคอมมูนเป็นสภาระดับจังหวัด จากสภาจังหวัดเป็นสภาแห่งชาติ สภาระดับนานาชาติ เป็นการหมุนเวียนไปจากล่างสู่บนและบนลงล่าง การกระจายอำนาจนี้จะเปิดโอกาสให้ลดระบบราชการและสามารถให้บริการที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

แต่การจัดตั้งปารีสคอมมูน เป็นประสบการณ์ที่ล้มเหลวเพราะถูกปราบปรามโดยรัฐ จึงมีการตั้งคำถามเกี่ยวกับความเป็นไปได้ของการนำความคิดเกี่ยวกับระบบสหพันธ์ไปปฏิบัติในความเป็นจริงแล้วการสถาปนาปารีสคอมมูนเป็นการยกเลิกอำนาจรวมศูนย์ทั้งหมด ลดพลังในการป้องกันตนเองของคอมมูนเมื่อถูกรุกจากภายนอก จึงล้มลงอย่างรวดเร็ว นักอนาธิปไตยสรุปบทเรียนจากปารีสคอมมูนว่า คอมมูนเป็นไปไม่ได้แต่ต้องไม่เกิดขึ้นแบบโดดเดี่ยว เช่น ปารีสคอมมูน แต่ต้องจัดตั้งคอมมูนขึ้นพร้อม ๆ กันทั้งประเทศ ประสบการณ์ของคอมมูนที่ผ่านมา ชี้ให้เห็นว่า มันไม่ใช่อุดมการณ์เฟ้อฝันแต่เป็นจริงได้

ถึงแม้ว่ามาร์กซ์จะมีแนวคิดการยึดอำนาจรัฐแต่เขาก็ได้กล่าวเกี่ยวกับประสบการณ์ของปารีสคอมมูนไว้ตอนหนึ่งว่า “ในความเป็นจริงแล้ว การสถาปนาคอมมูนคือ การคืนร่างให้กับสังคมที่ผ่านมาที่ถูกรัฐนำมาหักล้างและซึมซับ ซึ่งทำลายความคิดพลั้งเคลื่อนไหวที่สร้างสรรค์และเสรีภาพ ด้วยข้อเท็จจริงนี้คอมมูนจึงเป็นการเริ่มต้นชีวิตใหม่ในฝรั่งเศส”¹¹

การวิพากษ์ระบบประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง

สหพันธอนาธิปไตยเป็นความพยายามที่จะค้นหาจุดสมดุลของการรวมกลุ่มต่าง ๆ ที่มีลักษณะเฉพาะตัว จึงมีแนวโน้มปฏิเสธสูตรสำเร็จของประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง ซึ่งมีแนวคิดแบบสังเคราะห์และทำให้เป็นหนึ่งเดียว สไตรเนอร์มีความเห็นว่า “ภายใต้ระบอบการปกครองแบบเก่า กษัตริย์ไม่สามารถแสดงอำนาจได้โดยตรงต่อผู้ถูกปกครองเพราะถูกจำกัดด้วยอำนาจที่สอง (ขุนนาง) ประชาชนต้องพึ่งตนเองมาแต่แรกด้วยการรวมกลุ่ม แต่เมื่อมีรัฐประชาชาติกำเนิดขึ้น ประชาชนจึงถูกผนวกเข้าสู่การพึ่งพิงต่ออำนาจโดยตรง และการปกครองของระบอบเก่าโดยใช้อภิสิทธิ์ก็เปลี่ยนเป็นการปกครองภายใต้กฎหมาย การปฏิวัติ (ฝรั่งเศส) นำมาสู่การทดแทนระบบกษัตริย์ภายใต้ระบอบเก่าด้วยอำนาจสมบูรณ์เบ็ดเสร็จของรัฐสมัยใหม่ ระบบทาสที่เคยอยู่ภายนอกระบบเก่ากลายเป็นระบบทาสภายใน เป็นระบบทาสที่ถูกกฎหมาย”¹² ดังนั้นความขัดแย้งเชิงปฏิบัติระหว่างประชาธิปไตยที่ประกาศความเสมอภาคและความเป็นสากลกับความริเริ่มหรือคุณสมบัติเฉพาะที่ไม่เหมือนคนอื่นของมนุษย์ จึงทำให้ปรูดองก็ไม่เห็นพ้องด้วยกับประชาธิปไตยในระบบรัฐสภา

ปัญหาเรื่องชาติ

อนาธิปไตยเสนอให้ยกเลิกพรมแดนของประเทศ ไม่ต้องมีประเทศชาติ ถ้าการมีประเทศชาติหมายถึงรัฐประชาชาติ (nation state) แต่จะต้องเปลี่ยนระบอบการเมืองให้เป็นระบบสหพันธ์ที่ไม่มีรัฐ เสรีภาพของอนาธิปไตยไม่ได้หมายถึง ไม่มีระบบ หรือภาวะไร้ระเบียบ แต่อนาธิปไตยคือ การแสดงออกถึงการมีวินัยสูงสุด เพราะเมื่อมนุษย์มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม มนุษย์จะพบกับความกลมกลืนในชีวิตทางสังคม

ในการแก้ปัญหาของสังคมและของชาติ จะต้องจัดองค์กรในลักษณะกระจาย เช่นจากการจัดตั้งคอมมูนไปสู่การรวมกลุ่มในระดับภูมิภาค นักอนาธิปไตยเชื่อว่าประชาชนผู้ที่ถูกกดขี่สามารถปลดแอกและรักษาความเป็นเอกราชไว้ได้ โดยหลีกเลี่ยงคำว่า “รัฐ” เพราะรัฐไม่ใช่ประเทศชาติ แต่เป็นนามธรรม มวลชนมีความรักชาติ ซึ่งเป็นความรักแท้จริงและเป็นธรรมชาติ ไม่ใช่รักชาติเพียงแต่ในความคิด บาคูนินกล่าวเตือนอันตรายของ “ความรักชาติ” ซึ่งนำลงมาโดยชนชั้นผู้ดี “มันจะถูกละเลยหรือห้ามการใช้ภาษาของมวลชนที่ไม่ใช่ปัญญาชน หรือปฏิเสธความเป็น

อิสระของภูมิภาค” เขาเห็นว่า “ประชาชาติไม่ว่าจะใหญ่หรือเล็ก แข็งแรงหรืออ่อนแอ ควรได้รับการยอมรับสิทธิโดยสมบูรณ์ แต่ละภูมิภาคแต่ละคอมมูน ควรมีความเป็นอิสระโดยสมบูรณ์”¹³

นักอนาธิปไตยชี้ความผิดพลาดของลัทธิมาร์กซ์ที่เน้นความสำคัญของกรรมกรโดยละเลยปัญหาเรื่องชาติ “เมื่ออนาธิปไตยพูดถึงความเป็นเอกราชของยูเครน ไม่ได้หมายถึงชาติ แต่เป็นเอกราชทางสังคมของเหล่ากรรมกร ผู้ใช้แรงงานและชาวนา ซึ่งหมายถึงประชาชนผู้ใช้แรงงานยูเครนมีสิทธิที่จะแสวงหาหนทางของตน ไม่ใช่ในความเป็นชาติ แต่เป็นองค์รวมของชนผู้ใช้แรงงาน” ต่อปัญหาเรื่องชาติ มาร์กซ์เคยกล่าวไว้ว่า “กรรมกรไม่มีชาติ เราไม่สามารถหนีออกจากตัวเขาในสิ่งที่เขาไม่มี” แต่สำหรับนักอนาธิปไตยแล้ว เคารพการต่อสู้เพื่อความเป็นอิสระของชนทุกกลุ่ม การใช้ภาษาแม่และประเพณีวัฒนธรรม

ความเป็นสากล

นักอนาธิปไตยสนับสนุนการจัดตั้งระบบสหพันธ์ และยอมรับชาติที่เป็นจริงและไม่แปลกปลอม อนาธิปไตยจึงมีความเป็นสากล นักอนาธิปไตยต่อสู้กับกลุ่มลัทธิมาร์กซ์ในสากลที่ 1 ในประเด็นเรื่องความเป็นสากลโดยเสนอให้มีการเคารพองค์กรที่มาจากระดับภูมิภาค และยกเลิกพรหมแดนแห่งรัฐ แต่ฝ่ายมาร์กซิสต์กลับสนับสนุนการตั้งสาขาของพรรค โดยเน้นองค์การการเมืองที่ดำรงอยู่ คือรัฐ นักอนาธิปไตยมีเหตุผลว่า “ถ้าจะทำการแบ่งตามสัญชาติทางการเมืองเพื่อสร้างระบบสหพันธ์ขึ้นมาเป็นฐาน เป็นการไม่เคารพต่อหลักการแรก นั่นคือ การยกเลิกพรหมแดน เพราะเราต้องการทำลายรัฐทางการเมือง คำถามมีว่า การสร้างสหพันธ์บนพรหมแดนของชาติในปัจจุบัน เป็นไปได้หรือไม่? เพราะฉะนั้นอนาธิปไตยจึงเลือกสนับสนุนการรวมกลุ่มกันตามธรรมชาติ ความเป็นเอกลักษณะทางภาษา ความใกล้เคียงของพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ และผลประโยชน์ร่วมกันทางเศรษฐกิจ”¹⁴ ซึ่งเป็นการเสนอแนวคิดที่มีลักษณะสากล (internationalism)

โครโปกินกล่าวว่า “ผู้สนับสนุนรัฐ สนับสนุนสงคราม” ที่ผ่านมารัฐพยายามสร้างความเข้มแข็ง แสวงหาหนทางต่าง ๆ ที่จะสร้างความร่ำรวยโดยทำให้รัฐอื่นอ่อนแอและจนลง เพื่อยึดยึดคกกฎหมาย ระบบการเมือง และการค้า การต่อสู้ นโยบาย “ความมั่นคง” แห่งรัฐ เป็นการต่อสู้การจ้องจ้องทางเศรษฐกิจของชนชั้นนายทุน ซึ่งเป็นฐานของการจ้องจ้องทางการเมือง¹⁵

รัฐเป็นต้นเหตุ และผลคือสงคราม เพราะฉะนั้นการเน้นสันติวิธีโดยไม่ต่อต้านรัฐจึงเป็นหนทางที่จะผลิตซ้ำผลแบบเดียวกัน รัฐเกิดจากการใช้กำลังบังคับ (coercive force) และพัฒนาตนเองโดยอาศัยกองทัพเป็นเครื่องมือ ตามตรรกะแล้วก็ต้องมีกำลังทหารไว้เพื่อค้ำจุนอำนาจรัฐบาลคูนิเจนโคมิลลัทธิทหารในหนังสือเรื่อง Catechism revolutionary ไว้ว่า ภายใต้ระบบสหพันธ์จะไม่เก็บรักษากองทหารประจำการ หรือ สถาบันที่แบ่งแยกทหารออกจากพลเรือน เพราะจะทำให้เกิดการทำลายล้าง และปัญหาการคอร์รัปชัน กองทัพประจำการและทหารอาชีพเป็นสิ่งที่คุกคาม

ความเจริญรุ่งเรือง สันติภาพ และความเป็นเอกราชของประเทศอื่น พลเมืองทุกคนเมื่อบรรลุ นิติภาวะแทนที่จะถูกเกณฑ์เป็นทหาร ควรเป็น “นักต่อสู้เพื่อเสรีภาพ” การป้องกันประเทศจะต้อง ถูกนำมาปรับปรุงใหม่โดยเป็นการจัดการในระดับคอมมูนหรือภูมิภาค อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะเป็น กองทัพอาชีพหรือกองทัพประชาชน ความจำเป็นยังอยู่ที่การยกเลิกกองทัพเพื่อยุติสงคราม แต่ก็มี ข้อโต้แย้งต่อการปลดอาวุธฝ่ายเดียว ต้องปลดอาวุธทุกฝ่าย แต่คานธีได้ให้คำตอบนี้ค่อนข้างชัดเจน คือ ให้หยุดใช้ความรุนแรงโดยไม่รอให้ฝ่ายหนึ่งเป็นผู้เริ่มปลดอาวุธ (non-violence) อนาธิปไตย จึงต่อต้านการใช้ความรุนแรงทุกรูปแบบ

3.3 อนาธิปไตยในฐานะแนวคิดทางสังคมและเศรษฐกิจ

นักอนาธิปไตยมีทัศนคติลบต่อรัฐและเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการยกเลิกกลไก บริหารและข้อบังคับทุกอย่างของรัฐเพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน มนุษย์ ต้องการผู้อื่นเพราะความจำเป็นที่จะต้องดำรงชีพอยู่ในสังคม ดังนั้นในด้านหนึ่งมนุษย์จึงเป็น ปัจเจกบุคคลและขณะเดียวกันเขาก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคม เขาจะปกป้องตนเองจากการกระทำของ ผู้อื่นเพื่อความอยู่รอด แต่ก็ต้องพึ่งพาผู้อื่น นักอนาธิปไตยจึงพยายามแสวงหารูปแบบทางสังคม ที่จะรักษาคุณภาพระหว่างความเป็นส่วนบุคคลและความเป็นส่วนรวม

อนาธิปไตยเน้นอนาธิปไตยที่สมบูรณ์ของปัจเจกบุคคล จึงปฏิเสธแนวทางแก้ปัญหาแบบ ประนีประนอม แต่ไม่ปฏิเสธการเข้าร่วมคิดเพื่อจัดองค์กรทางสังคมใหม่ การรักษาความเป็นอิสระ ของปัจเจกชนโดยไม่ขัดต่อข้อเรียกร้องทางสังคม เป็นความขัดแย้งทางความคิดซึ่งนักอนาธิปไตย ก็ได้เสนอทางออกไว้ 3 ทาง คือ การรวมกลุ่ม (สไตรเนอร์) การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (ปрудองค์) และระบอบคอมมิวนิสต์ (บากูนิน)

ลัทธิรวมกลุ่ม (Associationism)

สไตรเนอร์เห็นว่าสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับระบบรวมกลุ่มที่ เขาใฝ่หา สังคม ณ วันนี้ไม่ได้ถูกสร้างขึ้นโดยมนุษย์แต่ดำรงอยู่ภายนอกและอยู่เหนือมนุษย์ เป็นบางสิ่งบางอย่างที่มีความเป็นสถาบัน มีความมั่นคง และเป็นระบบราชการ ดังนั้นอนาธิปไตยจึง เป็นเพียงการจินตนาการขึ้นมาแต่ยังไม่เป็นจริง ตราบเท่าที่มนุษย์ขาดความเข้าใจว่าสังคมเป็นเพียง สิ่งที่พวกเขาได้สร้างขึ้นแต่ในท้ายที่สุดกลับมาผูกมัดมือตัวเอง สังคมปัจจุบันจึงมีความเลื่อมถอย กศิ และทำลายความสมัครใจของปัจเจกบุคคล

ตรงกันข้าม ลัทธิรวมกลุ่มเป็นเพียงการพบกันขณะหนึ่ง เป็นการรวมกลุ่มที่ไม่ตายตัว และเปลี่ยนแปลงได้ตามเงื่อนไขของแต่ละบุคคล จึงเป็นระบบที่สามารถควบคุมได้ “การรวมกลุ่ม”

จะอยู่ภายใต้ข้อพิพาทโดย “ตัวของฉัน” จะเป็นสิ่งที่มารับใช้ปัจเจกชน และยกเลิกได้เมื่อหมดความจำเป็น¹⁶

สไตรเนอร์ มิได้ต่อต้านการเข้าไปจัดองค์กรทำงาน แต่แทนที่จะเน้นระบบการแข่งขันซึ่งมนุษย์กลายเป็น “ผู้รับเคราะห์” (victim) การจัดองค์กรทำงานจะทำให้มนุษย์ใช้เวลาน้อยลงเพื่อตอบสนองชีวิตทางวัตถุ และมีเวลาว่างสำหรับตนเองมากขึ้น เพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์เมื่อมนุษย์ถูกปลดปล่อยจากการทำงานหนัก การรวมกลุ่มจะเปิดโอกาสให้เขาสามารถพัฒนาและผลิตงานที่มีลักษณะสร้างสรรค์ เช่นงานทางด้านศิลปกรรมและวรรณกรรม

ระบบช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Mutualism)

ลัทธิรวมกลุ่มของสไตรเนอร์เป็นผลผลิตของจิตใจบริสุทธิ์ที่ตั้งอยู่บนหลักของศีลธรรม แต่ระบบช่วยเหลือซึ่งกันและกันของปรูดองค์วางอยู่บนพื้นฐานของสังคมที่เป็นจริงและต้องการปกป้องอิสรภาพของปัจเจกบุคคลที่ถูกคุกคามโดยรัฐและทุน เขาต้องการปลดปล่อยมนุษย์ให้หลุดจากอำนาจที่อยู่เหนือเขา ซึ่งนอกจากจะกระทำการกดขี่แล้ว ยังผลิตทราซซี่เพื่อมากดหัวประชาชนและการคอร์รัปชัน

ปัญหาของปรูดองค์คือ การจัดระบบหมุนเวียนสิ่งของโดยไม่อาศัยทุนนั้นทำอย่างไร? เขาเสนอ 2 วิธี ในด้านหนึ่งจะต้องเลิกระบบการหมุนเวียนที่อาศัยตัวเลข และในอีกด้านหนึ่งให้แทนเงินตราด้วยระบบสินเชื่อและการลดอัตราดอกเบี้ยซึ่งไม่ขึ้นต่อธนาคารแต่จะต้องพัฒนา “ระบบช่วยเหลือกัน” ขึ้นมา

ใน ค.ศ. 1848 ปรูดองค์จึงมีโอกาสนำความคิดสู่การปฏิบัติโดยการก่อตั้ง “ธนาคารประชาชน” ธนาคารนี้มีหลักการทำงาน 2 อย่าง ด้านหนึ่งให้สมาชิกของธนาคารเป็นผู้ระดมทุนผ่านการถือหุ้น และในอีกด้านหนึ่งอัตราดอกเบี้ยเงินกู้จะถูกกำหนดให้ต่ำไว้เพื่อครอบคลุมต้นทุนการบริหารเท่านั้น ดังนั้นภายใต้ระบบใหม่ความสัมพันธ์ระหว่างทุนกับแรงงานจึงเปลี่ยนแปลงไป ปรูดองค์ยกเรื่องกรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นตัวอย่าง ในสังคมปัจจุบัน ความสัมพันธ์ระหว่างชาวนากับเจ้าของที่ดินจะเป็นดังนี้ คือ เจ้าของที่ดินให้ชาวนาเช่าที่ดินโดยเรียกเก็บค่าเช่า ซึ่งเป็นระบบที่ไม่ยุติธรรมเพราะชาวนาต้องสูญเสียผลผลิตส่วนใหญ่ซึ่งเกิดจากการใช้แรงงานของเขาและครอบครัวเพื่อจ่ายค่าเช่า ถ้าค่าเช่าอยู่ในอัตราร้อยละ 3 และใน 34 ปี มีมูลค่าเท่ากับมูลค่าของทรัพย์สิน ชาวนาสามารถกู้เงินจากธนาคารประชาชนมาซื้อที่ดินโดยไม่จ่ายดอกเบี้ย ซึ่งในที่สุดแล้วชาวนาสามารถมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินนั้น

ในหนังสือ เรื่อง Mutual Aid (1902) โครโปกินอธิบายความเป็นมาของแนวคิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยได้รับอิทธิพลมาจากทฤษฎีวิวัฒนาการของดาร์วิน ตามทฤษฎีการต่อสู้เพื่อความอยู่รอดของดาร์วินนั้น มนุษย์สามารถบรรลุชีวิตทางสังคมได้ถ้าเขายึดหลักการ

ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และความสมานฉันท์ (solidarity) คาร์วินแสดงให้เห็นว่า ในทุก ๆ สิ่งที่มีชีวิตจะมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นความรู้สึกลึกซึ้งยิ่งกว่าได้ของความพยายามที่จะรักษาเพื่อความอยู่รอดและความเจริญรุ่งเรือง ชีวิตทุกชีวิตต่อสู้ระหว่างกัน แต่สัญชาตญาณในการอยู่รอดบ่งบอกว่าสิ่งมีชีวิตชนิดเดียวกันต้องแสดงความสมานฉันท์และช่วยเหลือกัน โครโปกินสรุปว่านี่คือข้อเท็จจริงที่แสดงออกในธรรมชาติ เป็นสัญชาตญาณของ “การช่วยเหลือกัน” ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของสัตว์ทุกชนิดที่อยู่รวมกันในกลุ่ม⁽¹⁷⁾ ดำรงอยู่ในตัวมนุษย์และเป็นบ่อเกิดของจิตสำนึกทางศีลธรรม

ความรู้สึกช่วยเหลือซึ่งกันและกันวางอยู่บนพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ แม้ว่ามนุษย์จะก้าวเดินไปข้างหน้าอย่างเชื่องช้า แต่ก็มีการพัฒนาที่ต่อเนื่อง การรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นประสบการณ์ที่จะทำให้มนุษย์ได้ใช้ความคิดและไตร่ตรอง (reflexion) ในเรื่องความยุติธรรม และนำมาสู่ความมีน้ำใจ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความยุติธรรม และศีลธรรม จึงเป็นสภาพทางจิตจากต่ำไปหาสูงซึ่งเราสามารถพบได้ในมนุษย์และสัตว์ มันเป็นส่วนหนึ่งของร่างกายที่เป็นจริง เป็นธรรมชาติที่สุด

แนวคิดอนาธิปไตยในเรื่องการช่วยเหลือซึ่งกันและกันซึ่งเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติของวิวัฒนาการ เป็นมุมมองที่น่าสนใจมาก เพราะเป็นการเสนอว่าศีลธรรมนั้นมีอยู่ในธรรมชาติของมนุษย์ และไม่ไหลมาจากพลังภายนอกหรือสิ่งเร้าที่อยู่นอกความมนุษย์

ระบบคอมมิวนิสต์

โครโปกินเสนอ “อนาธิปไตย” เป็นแนวคิดต่อต้านอำนาจและไม่เน้นความสำคัญของปัจเจกบุคคล จึงค่อนข้างได้รับความนิยมกว้างขวางเมื่อเปรียบเทียบกับอนาธิปไตยปัจเจกบุคคล เขากล่าวว่าระบบคอมมิวนิสต์เป็นการแสดงออกของลัทธิอนาธิปไตยขนานแท้ ในยุคก่อนอนาธิปไตยให้ความสำคัญกับกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลเพื่อเป็นหลักประกันการอยู่รอดของปัจเจกบุคคล แต่อนาธิปไตยคอมมิวนิสต์เรียกร้องการยกเลิกกรรมสิทธิ์ทุกรูปแบบเพราะมันเป็นบ่อเกิดแห่งความอยุติธรรม และความอยุติธรรมเป็นตัวสนับสนุนกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล บนหลักการสังคมนิยมโครโปกินเสนอว่า “ให้ทุกคนได้ผลผลิตทั้งหมดที่มาจากการทำงานของเข” อนาธิปไตยจึงเสนอให้ยกเลิกรัฐและอำนาจค้ำของทุน โดยเรียกร้องให้ผู้ไร้สมบัติลุกขึ้นสู้และยึดเอามาจากนายทุน โครโปกินประกาศให้ชาวนาลุกขึ้นมาขับไล่เจ้าที่ดินขนาดใหญ่และเปลี่ยนการถือครองที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนรวม

อนาธิปไตยคอมมิวนิสต์สนับสนุนความคิดที่ว่าความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์เป็นตัวขับเคลื่อนพลังการผลิตให้รวดเร็วขึ้นไปอย่างรวดเร็ว แต่เมื่อประชากรเพิ่มขึ้นปัญหาของสังคมจึงอยู่ที่การแบ่งสรรผลผลิตเพื่อให้ทุกคนได้เท่าเทียมกัน คือการใช้หลักการ “ตามความต้องการ”

(according to needs) การจัดองค์กรที่ไม่ใช้ระบบการแข่งขัน และการแสวงหากำไร จะทำให้ ชั่วโมงการทำงานลดลงอย่างต่อเนื่อง โครโปกินประเมินว่าการผลิตแบบใหม่นี้ใช้เวลา 4 หรือ 5 ชั่วโมงต่อวันก็สามารถตอบสนองชีวิตทางวัตถุได้ และคนงานสามารถใช้เวลาส่วนที่เหลือเพื่อสนองความต้องการทางศิลปะและวิทยาศาสตร์ เมื่อปัจเจกบุคคลสามารถแบ่งเวลาใช้เพื่อตอบสนองความต้องการทางวัตถุและทางจิตใจ ก็จะไม่มีการแบ่งแยกระหว่างแรงงานที่ใช้สมอง และแรงงานที่ใช้ร่างกาย ไม่มีความแตกต่างทางชนชั้น ไม่มีความไม่เสมอภาค ไม่มีความอยู่ติธรรม และการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจจะไม่อาศัยกำไรอีกต่อไป

ในปัจจุบัน อุตสาหกรรมจะใช้ทุนเพื่อจ้างกองทัพคนงานเพื่อทำการผลิต แต่แทนที่จะจ่ายค่าจ้างที่เป็นธรรมจากการทำงาน นายทุนมักจ่ายค่าจ้างเพียงให้คนงานพอยังชีพอยู่ได้ แต่ถ้าอุตสาหกรรมตกเป็นของสหกรณ์คนงาน อุตสาหกรรมจะมีพันธะอยู่ 2 ประการคือ มีพันธะต่อธนาคารประชาชนซึ่งเป็นผู้ให้กู้ และสหกรณ์จะต้องส่งผลผลิตในราคาต้นทุน ผู้บริโภคจะได้รับผลประโยชน์ด้วยสินค้าที่มีคุณภาพและราคาถูก ในส่วนของคนงานที่ทำงานในบริษัทสหกรณ์ พวกเขาจะมีหลักประกันและสิทธิในสหกรณ์ คนที่เข้าไปอยู่ในส่วนต่าง ๆ ของสหกรณ์จะมาจาก การเลือกตั้ง คนเหล่านี้จะมาร่วมกันวางระเบียบเพื่อใช้ร่วมกัน มีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์และรายได้ และร่วมกันแบกรับภาระค่าใช้จ่ายของสหกรณ์ คนงานทุกคนมีเสรีภาพที่จะออกจากสหกรณ์ทุกขณะ และสหกรณ์จะเปิดรับสมาชิกใหม่ตลอดเวลา กล่าวได้ว่าแนวคิด “การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน” ได้นำมาสู่การจัดตั้งเป็นระบบสหกรณ์และระบบช่วยเหลือซึ่งกันและกันทางด้านสวัสดิการสังคม

3.4 อนาธิปไตยกับระบบการบริหารด้วยตนเอง¹⁸

เมื่อมาร์กซ์และเอนเงิลเสนอคำประกาศคอมมิวนิสต์ ค.ศ. 1848 เขาทั้งสองเห็นว่า ในช่วงต่อเนื่อง (transitional period) อันยาวนานหลังการปฏิวัติชนชั้นกรรมาชีพ ควรจะรวมศูนย์ปัจจัยการผลิตทั้งหมดอยู่ในมือของรัฐ รัฐเป็นผู้บริหารองค์กรการผลิตทั้งหลาย แต่ในปี ค.ศ. 1848 เดียวกันนั้นปรูดองค์กลับเห็นต่างออกไป ปรูดองค์เห็นว่าในระหว่างการปฏิวัติ 1848 คนงานเมือง ลีออน (Lyons) และเมืองปารีสได้สร้างระบบการบริหารแบบหนึ่งขึ้นมา คือบริหารกิจการด้วยตัวของคนงานเอง ปรูดองค์ได้เสนอให้ใช้ระบบบริหารแบบจัดการด้วยตนเอง (self-management) นี้ ในสังคมใหม่ เป็นระบบที่ตรงข้ามกับการจัดบริหารแบบจากบนลงล่างของรัฐ แต่ทว่าในสังคมใหม่ ใครจะเป็นเจ้าของกิจการ? เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต? มีความคิดที่แตกต่างกันในหมู่นักอนาธิปไตยด้วยกัน ตั้งแต่จากเอกชนเป็นเจ้าของแล้วใช้วิธีรวมกลุ่มเป็นครั้งคราว (สไตรเนอร์) สังคมขนาดเล็ก เช่น ชุมชนชาวนาหรือเทศบาลเป็นเจ้าของ แล้วสังคมเล็ก ๆ เหล่านี้ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (ปรูดองค์ในระยะแรกและโครโปกิน) จนถึงสังคมใหญ่เป็นเจ้าของ (ปรูดองค์

ในระยะหลัง) หลังจากที่ปรูดองค์ยอมรับว่าให้สังคมใหญ่เป็นเจ้าของกิจการ เขาได้อธิบายให้เห็นความแตกต่างระหว่างการเป็นเจ้าของ (ownership) กับการครอบครอง (possession) ในสังคมใหม่ ผู้ผลิตโดยส่วนรวมเป็นเจ้าของกิจการ ชวนาหรือคนงานไม่ได้เป็นเจ้าของกิจการ จะขายหรือมอบกิจการให้แก่ผู้อื่นไม่ได้ แต่คนงานในกิจการแต่ละแห่งจะใช้ประโยชน์หาดอกผลผลิตจากสินทรัพย์ที่เขาครอบครอง คือไร่นาหรือโรงงานได้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง สังคมเป็นเจ้าของกิจการ แต่ชวนาหรือคนงานเป็นผู้ครอบครองใช้ประโยชน์จากกิจการ โดยใช้วิธีการแบบประชาธิปไตย ในองค์กรการผลิต จัดบริหารโดยคนงานกันเอง กล่าวได้ว่าแนวคิดอนาธิปไตยนิยมเริ่มมาจากประสบการณ์แบบชวนา หน่วยการผลิตเป็นครอบครัวและชุมชน พัฒนาต่อมาเป็นหัตถกร (artisan) เป็นโรงงานขนาดเล็ก (workshop) จนมาถึงสุดท้ายยุคโรงงานอุตสาหกรรม และแนวคิดอนาธิปไตยนิยมว่าด้วยกรรมสิทธิ์ก็ได้เปลี่ยนแปลงมา แต่ทว่าในทุกช่วงแนวคิดนี้เสนอการบริหารจัดการด้วยตัวเอง ไม่ใช่บริหารโดยรัฐหรืออำนาจภายนอกอื่น ในช่วงยุคโรงงานอุตสาหกรรมแล้ว ซอเร็ล (George Sorel 1847-1922) ได้ประสานแนวคิดอนาธิปไตยเข้ากับแนวคิดสหภาพแรงงาน เรียกว่าอนาธิปไตยซินดิคัลลิสม์ (anarcho-syndicalism) ขณะนั้นได้เกิดมีสหภาพแรงงานขึ้นแล้ว ซอเร็ลเสนอให้สหภาพแรงงานยึดโรงงานทุกแห่ง ทั้งเล็กและใหญ่ และจัดบริหารโรงงานเอง ไม่ใช่ต่อสู้เพื่อเพิ่มค่าจ้างหรือเพิ่มสวัสดิการ

สังคมนิยมแบบเสรีหรือสังคมนิยมแบบอำนาจ

อนาธิปไตยหรือมาร์กซิสต์ เป็นแนวคิด 2 กระแสที่อยู่ภายใต้สำนัก “สังคมนิยม” เพราะมีแนวคิดเดียวกันในการต่อต้านระบบทุนนิยม บาคูนินเองก็คุ้นเคยกับงานของมาร์กซ์มาก เพราะเป็นผู้แปลหนังสือเรื่อง Capital เป็นภาษาไทยเสีย แต่แนวคิดทั้งสองก็แตกต่างกัน อนาธิปไตยจะเสนอตนเองเป็น “สังคมนิยมเสรี” โดยจัดมาร์กซิสต์อยู่ในกลุ่ม “สังคมนิยมแบบอำนาจ” (authoritarian socialism)

ตามการวิเคราะห์ของมาร์กซ์ สรรพสิ่งคือ ความขัดแย้งของด้านที่ตรงกันข้าม (unity of opposite) ซึ่งนำมาสู่พัฒนาและการเสื่อมสลาย การวิวัฒนาการจึงเป็นสิ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทุกอย่างเปลี่ยนแปลง...ทุกอย่างปรับปรุง...ทุกอย่างเคลื่อนไหว... เราไม่สามารถลงน้ำสองครั้งในแม่น้ำเดียวกัน ในสรรพสิ่งล้วนมีการต่อสู้ เมื่อเองก็ล้นนำความคิดของมาร์กซ์มาเผยแพร่ต่อ ทำให้เกิดการมองภาพสังคมเชิงพัฒนาการแบบเส้นตรง (linear development) สรุบบางอย่าง คือ ระบบศักดินาสวาระบบทุนวิวัฒนาการซึ่งสร้างระบบทุนนิยม การกระจุกตัวของทุนนำมาสู่การเพิ่มจำนวนของชนชั้นกรรมาชีพและความยากแค้น ซึ่งในที่สุดนำมาสู่การปฏิวัติ และการสถาปนาระบบสังคมนิยม ต่อแนวคิดของมาร์กซ์ นักอนาธิปไตยวิจารณ์ว่าเป็นการวิเคราะห์ที่ลดบทบาทของปัจเจกบุคคลลงมาเหลือเพียงสังคมเศรษฐกิจ (socio-economic) เป็นการอธิบายพฤติกรรม

ของมนุษย์โดยให้ข้อมูลทางเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนด และขณะที่มาร์กซ์ให้ความสำคัญกับชนชั้นกรรมาชีพ เป็นประธานผู้ปลดแอกสังคมออกจากระบบขูดรีดทุนนิยม แต่กรรมาชีพในความหมายของมาร์กซ์คือคนงานในภาคการผลิตของอุตสาหกรรมและมีการจัดตั้ง โดยไม่รวมกรรมาชีพจรจัด (lumpen-proletariat) ซึ่งทางอนาธิปไตยไม่เห็นด้วยในประเด็นนี้ นอกจากนี้มาร์กซิสต์ยังถูกวิจารณ์ว่าให้อนาคตของปัจเจกบุคคลถูกกำหนดโดยประวัติศาสตร์ของส่วนรวม ไม่มีตัวบุคคลดำรงอยู่

วิวาทะว่าด้วย “รัฐ”

ความขัดแย้งระหว่าง “สังคมนิยมเสรี” กับ “สังคมนิยมแบบอำนาจ” อยู่ในประเด็น “รัฐ” มาร์กซ์เคยพูดถึง “การเสื่อมสลายของรัฐ” ซึ่งก็เป็นแนวคิดที่ไม่ต่างกับอนาธิปไตย เพราะรัฐคือการบังคับ รัฐเปิดโอกาสให้ทรราชย์กลายเป็นชนชั้น เพราะฉะนั้นรัฐก็ต้องสูญสลาย

มาร์กซ์กล่าวเกี่ยวกับรัฐว่า “ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาเพื่อให้รัฐมีความสมบูรณ์ จำต้องยกเลิกรัฐเพราะรัฐเป็นองค์กรของชนชั้นผู้ขูดรีดเพื่อคงไว้ซึ่งระบบขูดรีด และทำให้ผู้ถูกขูดรีดตกอยู่ภายใต้การครอบงำ” (Capital)

เองก็เองก็ได้กล่าวไว้ว่า “ตราบเท่าที่รัฐยังดำรงอยู่ ไม่มีเสรีภาพ แต่เมื่อเสรีภาพเกิดขึ้น รัฐจึงหมดความจำเป็นลง”

“ในประการแรก รัฐจะเป็นตัวแทนของสังคมทั้งหมดอย่างแท้จริง เมื่อรัฐได้เข้าครอบครองปัจจัยการผลิตในนามของสังคม เมื่อนั้น รัฐจะดำรงอยู่เป็นครั้งสุดท้าย การแทรกแซงของรัฐในกิจการทางสังคมจะหมดความจำเป็นเช่นเดียวกับความจำเป็นในการดำรงอยู่ของรัฐ เมื่อนั้น รัฐบาลซึ่งปกครองโดยบุคคลจะถูกแทนด้วยการบริหารและการจัดการผลิต รัฐไม่ได้ถูกยกเลิกแต่ได้ล้มตายไป” (Anti-Duhring)

เลนินกล่าวเช่นกันว่า “เป้าหมายบั้นปลายของการปฏิวัติคือการยกเลิกรัฐ เราเห็นด้วยทั้งหมดกับนักอนาธิปไตย” (State and Revolution) และ “รัฐเป็นผลผลิตของการต่อสู้ทางชนชั้นที่ไม่สามารถประนีประนอมได้”

ในบางครั้งมาร์กซิสต์และอนาธิปไตยจะถูกพิจารณาว่ามาจากต้นไม้อันเดียวกัน แต่ในการปฏิบัติแตกต่างกัน โดยเฉพาะมาร์กซิสต์-เลนินนิสต์ซึ่งให้ความสำคัญกับระบบรวมศูนย์ระบอบอำนาจนิยม และรัฐ

ใน ค.ศ. 1864 เมื่อมีการก่อตั้งองค์กร “สากลที่ 1” ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่เป็นพวกปรุคองค์และนักลัทธิสหภาพแรงงาน มาร์กซ์เขียนว่า “การปลดปล่อยทางเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายอันยิ่งใหญ่ แต่จะต้องขึ้นต่อการเคลื่อนไหวทางการเมือง อันเป็นวิธีการ” ต่อมาในปีค.ศ. 1871 มาร์กซ์ขยายความต่อว่า “การจัดตั้งองค์กรของชนชั้นกรรมาชีพเป็นพรรคการเมือง จะเป็น

หลักประกันต่อชัยชนะของการปฏิวัติสังคม” และใน ค.ศ.1872 ในการประชุมคณะกรรมการกลางที่กรุงอัมสเตอร์ดัมได้มีการบรรจุข้อความดังนี้ “การยึดอำนาจรัฐเป็นภารกิจอันยิ่งใหญ่ของชนชั้นกรรมาชีพ” ซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อของมาร์กซ์ที่ปรากฏอยู่ใน “คำแถลงการณ์ของพรรคคอมมิวนิสต์” ซึ่งมาร์กซ์เขียนไว้ว่า “ขั้นตอนแรกของการปฏิวัติกรรมคือการสถาปนาชนชั้นกรรมาชีพเป็นชนชั้นครอบงำเพื่อระบอบการปกครองประชาธิปไตย ชนชั้นกรรมาชีพจะต้องใช้ความเหนือกว่าทางการเมืองเพื่อแย่งชิงทุนทั้งหมดจากชนชั้น 부르ชัวส์เพื่อรวมศูนย์ไว้ในมือของรัฐ นั่นคือการจัดตั้งชนชั้นกรรมาชีพเป็นชนชั้นนำ”¹⁹ ข้อเสนอว่ารัฐใหม่คือ การจัดตั้งชนชั้นกรรมาชีพเป็นชนชั้นนำ เปิดทางไปสู่การสร้างหรือสนับสนุนให้รัฐกลับมีความเข้มแข็งขึ้น มาร์กซ์มีจุดยืนเกี่ยวกับรัฐดังต่อไปนี้ การเสื่อมสลายของรัฐ รื้อแล้วเอามาจัดใหม่ หลังจากนั้นพรรคการเมืองจะเป็นตัวแทนของชนชั้นกรรมาชีพ ซึ่งจะนำมาสู่ระบบรัฐสภาและการเลือกตั้ง

อนาธิปไตยต่อต้านทฤษฎียึดอำนาจรัฐ และตั้งคำถามว่ารัฐจะสูญสลายลงได้อย่างไร ถ้าเรากลับไปสนับสนุนให้องค์กรนี้มีความเข้มแข็งขึ้น

บากูนินมีความเห็นว่า “ถ้าพิจารณาจากทฤษฎีของมาร์กซ์ ประชาชนไม่เพียงแต่ไม่ต้องการทำลายรัฐ แต่ต้องทำตรงกันข้าม คือสนับสนุนรัฐเพื่อสร้างความเข้มแข็ง เพื่อเป็นเครื่องมือของผู้นำที่ดี พรรคคอมมิวนิสต์...คนเหล่านี้จะกลายมาเป็นรัฐบาล เพราะประชาชนต้องการผู้นำที่ดี พวกเขาที่จะสร้างธนาคารแห่งรัฐเพียงแห่งเดียวเพื่อรวมศูนย์กิจการทุกอย่างไว้ในมือ นับตั้งแต่การค้าอุตสาหกรรม การเกษตร และวิทยาศาสตร์ ขณะที่มวลชนจะถูกแบ่งออกเป็น 2 พวก เป็นกองทัพคนงานอุตสาหกรรมและกองทัพเกษตรกรซึ่งจะอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาโดยตรงของวิศวกรรัฐ ซึ่งบุคคลเหล่านี้ ก็จะแปรสภาพมาเป็นชนชั้นนักการเมือง ผู้เชี่ยวชาญ และอภิสิทธิ์ชน”²⁰

องค์กรใหม่นี้ “จะต้องใช้วิทยาศาสตร์ขนาดใหญ่ และการระดมสมองที่นอกเหนือกว่ารัฐบาลนี้จะทำได้ มันกลายเป็นระบบปัญญาทางวิทยาศาสตร์ของชนชั้นผู้ดี เป็นทฤษฎีมากขึ้นเรื่อยๆ และเหยียดหยามมากกว่าทุกระบบ... โลกจะถูกแบ่งออกเป็นคนจำนวนน้อยที่ครอบงำโดยอสังวิทยาศาสตร์และคนส่วนใหญ่ซึ่งไม่รู้เรื่อง ซึ่งระบอบแบบนี้ในที่สุดแล้วย่อมถูกทำลายโดยมวลชนที่สะสมความไม่พอใจมาตลอด แต่เพื่อควบคุมมวลชนให้อยู่ในกรอบ รัฐบาลซึ่งเคยประกาศเป็นผู้ชี้นำทางและผู้ปลดปล่อยมนุษยชาติ กลับต้องมีกองทัพเพื่อควบคุมมวลชนไม่ให้มีการล้มล้างรัฐบาล หรือต่อต้านระบบ”²¹

แต่กำเนิดของปารีสคอมมูนได้แสดงให้เห็นว่ามีทางเลือกอื่นที่พอเป็นไปได้ คอมมูนเป็นการนำความคิดอนาธิปไตยลงสู่ภาคปฏิบัติ อนาธิปไตยชี้ความขัดแย้งของมาร์กซ์ระหว่างวิธีการและเป้าหมายที่จะบรรลุ หรือความขัดแย้งระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติ

ภายใต้เผด็จการของชนชั้นกรรมาชีพ ประชาชนทุกคนจะต้องเปลี่ยนสภาพมาเป็นลูกจ้างของรัฐ เพราะตามแนวคิดนี้รัฐถูกสมมุติว่าเป็นประชาชน จึงไม่มีความขัดแย้งระหว่างรัฐกับ

ประชาชนในกรอบคิดนี้ แต่ “เผด็จการ” เป็นอำนาจที่อิงกับการใช้ความรุนแรงทางตรง และไม่ขึ้นต่อกฎใด ๆ เผด็จการไม่เพียงแต่จะนำมาสู่การขยายตัวของระบบราชการเท่านั้น แต่เสริมความเข้มแข็งให้กับอำนาจนั้นด้วย แนวคิดที่ว่าเป้าหมายให้ความชอบธรรมต่อเครื่องมือ ก็จะใช้เครื่องมืออะไรก็ได้เพื่อบรรลุเป้าหมาย เป็นแนวคิดที่ผิด สำหรับอนาธิปไตยแล้ว เครื่องมือเป็นตัวกำหนดเป้าหมายด้วย การแยก “วิธีการ” ออกจาก “เป้าหมาย” จึงเป็นความคิดที่ผิด สังคมนิยมกำลังกำเนิดขึ้นวิธีการจึงต้องเป็นเป้าหมาย

สังคมที่ไม่มีรัฐเคยดำรงอยู่ในโลก ควรศึกษาเป็นแบบอย่าง แนวคิดอนาธิปไตย อาจถูกมองว่าเป็น “ความเพ้อฝัน” (utopia) แต่ไม่สามารถปฏิเสธว่าจะบรรลุไม่ได้ บาคูนิน เขียนว่า “ความพยายามที่จะทำในสิ่งที่เป็นไปได้ทำให้มนุษย์ประสบความสำเร็จในสิ่งที่เป็นไปได้”

สังคมแห่งอนาคตจึงไม่ใช่สังคมแห่ง “ความฝัน” ของผู้รู้ไม่กี่คน ไม่สามารถสถาปนาขึ้นมาโดยคำประกาศหรือการบังคับ ต่อข้อวิพากษ์วิจารณ์ความล้มเหลวของปารีสคอมมูน บาคูนิน เขียนว่า “นักสังคมนิยมได้ใช้ทฤษฎีเพื่อวิพากษ์วิจารณ์เพื่อนเราชาวปารีส (คอมมูน) แต่กลับไม่ได้แสดงความเป็นสังคมนิยมเพียงพอในการปฏิบัติของนักปฏิวัติ ข้าพเจ้าได้พิจารณานักทฤษฎีปลดปล่อยชนชั้นกรรมาชีพ และเห็นว่า พวกเขาขาดความเป็นธรรมต่อพี่น้องเราที่ปารีส เพราะระหว่างทฤษฎีที่ถูกที่สุดและการนำทฤษฎีไปปฏิบัติมันมีช่องว่างมากซึ่งเราไม่สามารถก้าวข้ามได้ภายในไม่กี่วัน...สิ่งที่แต่ละคนทำได้ขณะนี้คือ การทำความคิดอันสลับซับซ้อนให้ง่ายขึ้น เพื่อสร้างความชัดเจนและเผยแพร่ นำความคิดที่สอดคล้องกับสัญชาตญาณของมวลชนสร้างองค์กรปฏิวัติ”²²

พรรคปฏิวัติ

ดาเนียล เกอแรง (Daniel Guérin) เคยพูดว่า อนาธิปไตยมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียว น้อยกว่าลัทธิมาร์กซ์ แต่สิ้นไหลมากกว่า เพราะไม่เคยมีพรรคอนาธิปไตยพรรคเดียว ไม่มีการเรียกร้อง “วินัยเหล็ก” เพื่อให้ความคิดหยุดนิ่ง

ทฤษฎียึดอำนาจรัฐของเลนินปฏิเสธการเคลื่อนไหวที่เป็นไปเอง (spontaneity) เช่นระบบโซเวียต (soviet) พรรคบอลเชวิกเป็นพรรคที่มีการจัดตั้งอย่างดีและมีวินัยสูงสุด แต่ก็เปิดช่องโหว่ให้การเข้ามาของระบอบสตาลิน จึงมีการตั้งคำถามว่า อำนาจอรัฐที่เข้มแข็ง มีการจัดตั้งที่เป็นระบบและมีวินัย เป็นสิ่งควรทำหรือไม่ เพราะมันสามารถพัฒนาขึ้นมาเป็นระบบเผด็จการที่ครอบงำคำตอบแบบชัดเจนคงเป็นเรื่องไม่ถ่วงน้ำหนักเพราะประสบการณ์ของอนาธิปไตยที่เน้น “ความเป็นไปเอง” ของมวลชน มีทั้งด้านดีและไม่ดี ในงานเขียน “What is to be done?” เลนินวิจารณ์แนวความคิด “แบบเป็นไปเอง” ของมวลชนว่า “กรรมกรมีความสามารถที่จะบรรลุเพียงจิตสำนึกแบบสังคมประชาธิปไตยเท่านั้น ความคิดปฏิวัติจะต้องถูกนำเข้ามาจากภายนอก” ในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา

ชี้ว่า “กรรมกรจะมีจิตสำนึกของความเป็นนักสหภาพแรงงานเท่านั้น นั่นคือความเชื่อในการรวมตัวกันเป็นสหภาพแรงงานเพื่อต่อสู้กับนายจ้าง” (What is to be done?)

แต่อนาธิปไตยให้ความสำคัญกับ “ความเป็นไปเอง” ของมวลชน เพราะประสบการณ์ของมวลชนจะทำให้เขามีการจัดตั้งที่มีลักษณะเฉพาะตัว และมาจากฐานประสบการณ์จากชีวิตการทำงานและการถูกขูดรีด จะนำมาสู่ความคิดแรกเริ่ม ซึ่งนักทฤษฎีจะต้องนำความคิดเหล่านี้มาสังเคราะห์เป็นทฤษฎี เพราะฉะนั้นมวลชนสามารถสร้างความคิดมาจากการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน จำเป็นที่จะต้องได้รับการสนับสนุน เพราะเป็นพลังสร้างสรรค์และการมีส่วนร่วมของสังคมในการปฏิบัติ ดังนั้นควรให้ออกาส “ความเป็นไปเอง” เกิดขึ้นได้ในการกระทำและการจัดองค์กร และสิ่งนี้คือการปฏิบัติที่ไม่แน่นอนอำนาจ เพื่อเสรีภาพทางความคิด ต้องมาจากการอภิปรายแลกเปลี่ยน แต่มีวินัยและประสานในการกระทำ ในช่วงการปฏิบัติ การตัดสินใจจะต้องมาจากมวลชนส่วนใหญ่ ประชาชนจะต้องมีเสรีภาพทางความคิด แต่มีวินัยในการปฏิบัติ ปัญหาขณะนี้จึงไม่ใช่การสร้างองค์กรหัวหอกของการปฏิบัติ หรือเป็นพรรคที่แยกตัวออกมาจากมวลชน ที่ใช้วิธีการรวมศูนย์และลำดับชั้นเพื่อผลิตซ้ำอุดมการณ์ครอบงำ สหภาพแรงงานแบบอนาธิปไตยจะมีเพียงตำแหน่งเลขานุการ ซึ่งผู้ที่เข้ามารับผิดชอบหรือกรรมการจะไม่มีตำแหน่งประจำ มาจากการเลือกตั้ง สามารถถอดถอนและมีการหมุนเวียนหน้าที่กัน การควบคุมตัวแทนจะมาจากข้างล่าง ภายใต้ระบบจัดการตนเองและสภาคนงาน

3.5 แนวคิดอนาธิปัตย์นิยมกับประสบการณ์ประวัติศาสตร์ยุโรป²³

โครโปกินได้เขียนหนังสือ Mutual Aid (1902) อธิบายความสำคัญของชุมชน (community) ในสังคมเกษตรกรรมโบราณ ในเมืองแห่งยุคกลางของยุโรป และในหมู่บ้านชนบทยุโรปที่ยังมีร่องรอยของความเป็นชุมชนเหลืออยู่ในปัจจุบัน

โครโปกินให้คำอธิบายว่าชุมชนหมู่บ้านเป็นสถาบันของสังคมเกษตรกรรมโบราณทั้งในยุโรปและในเอเชีย กำเนิดขึ้นหลังจากการสลายตัวของชุมชนสายโลหิต (clan) และการเปลี่ยนจากเศรษฐกิจล่าสัตว์และเก็บพืชผลไม่เป็นเศรษฐกิจเกษตรกรรม ปักหลักตั้งถิ่นฐาน ลักษณะสำคัญของชุมชนหมู่บ้านคือมีอาณาเขตพื้นดินที่แน่นอน ชุมชนได้ที่ดินมาและป้องกันรักษาไว้ร่วมกัน ที่ดินผูกมัดสมาชิกเข้าด้วยกัน แทนการต้องมีบรรพบุรุษร่วมกัน ชุมชนหมู่บ้านนับถือเทพเจ้าแห่งท้องที่ แห่งแผ่นดิน แทนเทพเจ้าที่เป็นบรรพบุรุษ ชุมชนหมู่บ้านยอมรับความเป็นอิสระของครอบครัว และไม่แทรกแซงในกิจการภายในของครอบครัว สมาชิกชุมชนมีสิทธิที่จะริเริ่มกิจการต่างๆ ได้ ครอบครัวมีกรรมสิทธิ์ในสังหาริมทรัพย์ คือทรัพย์สินที่เคลื่อนย้ายได้ เช่น วัวควาย เครื่องมือการผลิตอาวุธ เรือที่อยู่อาศัย แต่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน กรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นของเผ่าหรือเป็น

ของที่ชุมชนหมู่บ้านครอบครอง ซึ่งอาจมีการแบ่งให้สมาชิกครอบครัวต่าง ๆ ในชุมชนถือครอง และใช้ประโยชน์ โดยมีการแบ่งที่ดินใหม่เรื่อย ๆ หลังจากช่วงระยะเวลาหนึ่ง ๆ เพื่อให้เป็นหลักประกันว่าทุกครอบครัวในชุมชนมีที่ดินทำกิน นอกจากชุมชนจะเป็นเจ้าของที่ดินร่วมกันแล้วยังมีวัฒนธรรมร่วมกัน สมาชิกช่วยเหลือซึ่งกันและกันในหลายรูปแบบ ทำการเพาะปลูกร่วมกันในหลายลักษณะ สร้างและรักษาทำนบและคลองส่งน้ำร่วมกัน รวมทั้งการป้องกันตัวเอง การศึกษา พัฒนาความรู้และจริยธรรม ชุมชนหมู่บ้านเป็นเสมือนโลกในตัวเอง อย่างไรก็ตามการบริโภคนั้นแยกไปตามครอบครัว แต่มีการบริโภคร่วมกันทั้งชุมชนในโอกาสสำคัญ เช่น วันระลึกถึงบรรพบุรุษ งานเทศกาลศาสนา วันเริ่มและวันสิ้นสุดการลงนาเพาะปลูก งานฉลองการเกิด งานแต่งงาน และงานศพ กล่าวโดยสรุปได้ว่าสถาบันชุมชนหมู่บ้านเป็นเครื่องมือสำคัญที่สุดที่คนโบราณยุคเกษตรกรรมใช้ต่อสู้กับธรรมชาติที่เป็นปฏิปักษ์ อีกทั้งหากพวกเขาแต่ละคนทะเลาะวิวาทกันก็ถือว่าเป็นเรื่องของชุมชน จะมีอนุญาโตตุลาการมาตัดสิน ถ้าเรื่องร้ายแรงทั้งชุมชนจะร่วมกันตัดสิน โดยยึดหลักประเพณีที่ปฏิบัติสืบเนื่องมา หมายความว่าชุมชนเป็นสถาบันแห่งจริยธรรมและความถูกต้องด้วย นอกเหนือจากที่เป็นสถาบันพื้นฐานทางเศรษฐกิจ

ศาสตราจารย์ เฟเรน เทอเค (Ferenc Tokei) แห่งสถาบันจิตตสถานแห่งประเทศไทยเคยอธิบายแก่ผู้เขียนว่า เดิมนั้นทั้งยุโรปและเอเชียอยู่ภายใต้ระบบวิธีการผลิตแบบเอเชีย (The Asiatic Mode of Production) คือ ณ ระดับหมู่บ้านชุมชนหมู่บ้าน (the village community) ร่วมกันครอบครองที่ดิน คือเป็นระบบแบบที่โคโรโปกินอธิบาย ต่อมาจึงเกิดระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลปัจเจกชนเป็นเจ้าของที่ดินขึ้นและแพร่หลายในยุโรป ขณะที่ในเอเชียที่อื่น ๆ ยังเป็นระบบที่ชุมชนถือกรรมสิทธิ์ร่วมในที่ดิน แนวทางพัฒนาการของเศรษฐกิจสังคมยุโรปจึงแยกออก มีลักษณะต่างจากเอเชียและที่อื่น ๆ เป็นวิธีการผลิตแบบโบราณ (ทาส) พืวดัล และทุนนิยมต่อมา ระบบกรรมสิทธิ์เอกชนแบบยุโรปนี้เริ่ม ณ อาณานิคมของชาวกรีกในเอเชียไมเนอร์ 12 ศตวรรษก่อนคริสต์ศักราช ปรากฏหลักฐานในงานของกวีชาวกรีกโฮเมอร์ (Homer มีชีวิตอยู่ในศตวรรษที่ 8 ก่อนคริสตกาล) กรีกได้ส่งสถาบันกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลให้จักรวรรดิโรมัน และจักรวรรดิโรมันส่งต่อไปให้ระบบพืวดัล ส่วนในเอเชียระบบชุมชนร่วมครอบครองที่ดิน ไม่มีระบบกรรมสิทธิ์เอกชนที่เข้มแข็ง ระบบกรรมสิทธิ์เอกชนเพิ่งจะเกิดขึ้นในช่วงที่ติดต่อกับตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 19 จักรวรรดิไบแซนตินถึงยุโรปถึงเอเชีย เป็นตัวอย่างซึ่งแสดงคุณลักษณะต่อเนื่อง ว่ามีลักษณะคาบเกี่ยวระหว่างระบบแห่งกรรมสิทธิ์เอกชนกับระบบแห่งกรรมสิทธิ์ชุมชนได้อย่างดี²⁴ รัสเซียเป็นกรณีที่ดีมากของระบบวิธีการผลิตแบบเอเชียที่ชัดเจน เพียงมีบางส่วนของประเทศอยู่ในเขตภูมิภาคทางภูมิศาสตร์ที่เรียกว่ายุโรป แต่สังคมทั้งหมดเป็นแบบเอเชียดึก ชุมชนหมู่บ้านของรัสเซียที่เรียกว่า mir เป็นระบบที่ชุมชนร่วมครอบครองที่ดิน และแบ่งที่ดินให้ครอบครัวทำกิน โดยมีการจัดแบ่งใหม่เป็นระยะ (repartition)

โครโปกินได้ให้ภาพต่อมาว่า ในช่วงสมัยกลางในยุโรปพวกเจ้านาย (รัฐ) ได้เข้ามาคุกคามทำลายระบบชุมชนหมู่บ้าน ขยายระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลบนที่ดิน สนับสนุนระบบเจ้าที่ดิน แต่ระบบชุมชนหมู่บ้านแบบเดิมหรือที่มีร่องรอยแบบเดิม ก็ยังคงเหลืออยู่ ณ ที่บางแห่งในสวิตเซอร์แลนด์ ฝรั่งเศส ยุโรปตอนใต้ และรัสเซียทั้งหมด นอกจากนั้นสถาบันชุมชนได้เกิดขึ้นในรูปแบบใหม่ คือเป็นรูปแบบเมืองการค้าและหัตถกรรมที่เป็นอิสระปกครองตนเองจำนวนมากเกิดขึ้นและเฟื่องฟูในช่วงหนึ่งของสมัยกลาง คือศตวรรษที่ 10 และ 11 ภายหลังรัฐจึงได้แผ่อำนาจเข้าควบคุมเมืองต่างๆ เหล่านี้ในศตวรรษที่ 14 และ 15

ในความเห็นของโครโปกิน เมืองหลายแห่งในยุโรปเกิดจากการที่ชาวบ้านได้ร่วมมือกันโดยสมัครใจสร้างป้อมและกำแพงหินขึ้น ณ หลายหมู่บ้าน พวกชาวบ้านทำกำแพงขึ้นเพื่อป้องกันการรุกรานของอนารยชนและการคุกคามของพวกเจ้านายของเขา(รัฐ)เอง เช่น เมืองอมาลฟี (Amalfi) ราเวนนา (Ravenna) และมิลาน (Milan) ในอิตาลี เมืองบรูจ (Bruges) และเก้นท์ (Ghent) ในแฟลนเดอร์ (Flanders) เมืองหลายแห่งไม่ใช่สิ่งใดอื่น คือการรวมชุมชนหมู่บ้านเล็ก ๆ หลายแห่งเข้าด้วยกันอย่างง่าย ๆ เข้าอยู่ภายในกำแพงที่สร้างขึ้นเพื่อป้องกันภัย ดังมีคำกล่าวเปรียบเทียบกับเมืองคือ “โอเอซิสในป่าซึ่งเป็นระบบฟิวคัล” เมืองเหล่านี้เกิดจากจิตวิญญาณชนิดเดียวกับจิตวิญญาณของชุมชนหมู่บ้านคือความปรารถนาของชาวบ้านประชาชนธรรมดา ๆ ที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยสมัครใจในกลุ่ม และปกครองตนเองอย่างเป็นอิสระ

เนื่องจากเมืองมีหัตถกรรมและศิลปกรรมหลายชนิด รวมทั้งการค้า มีต่าง ๆ อาชีพ จึงเกิดสถาบันสมาคมอาชีพที่เรียกว่ากิลด์ (guild) ขึ้นในเมือง เมืองหนึ่ง ๆ มีหลายกิลด์ ในความเห็นของโครโปกิน กิลด์แห่งสมัยกลางในยุโรปเป็นพัฒนาการขั้นต่อมาของจิตวิญญาณแบบชุมชน กิลด์ประกอบไปด้วยหลักความรู้สึกแบบเป็นพี่เป็นน้องกัน (brotherly feelings) หลักการตัดสินใจด้วยความด้วยตนเองหากสมาชิกเกิดทะเลาะกัน แบบที่พี่น้องตกลงกันเอง และหลักพันธะทางสังคมที่พี่น้องต้องมีต่อกัน เช่นช่วยเหลือซึ่งกันและกันในอาชีพ ดูแลเวลาเจ็บป่วย ตลอดจนรับภาระเลี้ยงดูครอบครัวหากพี่น้องเสียชีวิต

โครโปกินย้ำว่าการเกิดเมืองอิสระปกครองตนเองในยุโรปเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเองในที่แต่ละแห่ง ไม่มีผู้นำที่เป็นศูนย์กลาง เกิดขึ้นทั่วไป มีทั้งเมืองที่จนและเมืองที่รวย เพียงเกิดขึ้นที่อิตาลีก่อน ลักษณะสำคัญคือความต้องการปกครองตนเอง เมืองเป็นรัฐในตัวเอง ส่งและรับทูต ทำพันธมิตรกับเมืองอื่น แม้กระทั่งทำสงคราม บางทีบางเมืองก็มีเจ้านครยึดอำนาจ แต่ทว่าแม้เป็นกรณีอย่างนั้น ลักษณะปกครองตนเองภายในเมืองก็ยังคงอยู่ เพราะเมืองในยุคกลางไม่ใช่รัฐรวมศูนย์ (centralized state) เมืองแบ่งเป็นหลายเขตและแต่ละเขตก็มักจะเป็นแหล่งที่ของผู้มีอาชีพเฉพาะหนึ่ง ๆ ที่มีส่วนอำนาจอธิปไตยของตนเอง เช่นที่เมืองเวนิส (Venice) แต่ละเกาะก็เป็นชุมชนการเมืองที่เป็นอิสระ มีการค้าและการบริหารของตนเอง แม้ตัวเจ้านครเวนิสจะเปลี่ยน ก็ไม่กระทบการบริหารภายใน

ของแต่ละเกาะ (เขต) เมื่อมีลักษณะเป็นสหพันธ์ (federation) ของกลุ่ม 2 ชนิดในขณะเดียวกันพร้อมกัน คือเป็นสหพันธ์ของกลุ่มตามพื้นที่ เช่นถนน เขตนักเทศน์ เขตภูมิศาสตร์ และสหพันธ์ของกลุ่มที่สมาชิกถือสัตย์ปฏิญาณตามอาชีพ (กิล) สหพันธ์ชนิดแรกเป็นผลของการที่เมืองกำเนิดมาจากชุมชนหมู่บ้าน และสหพันธ์ชนิดที่สองเกิดขึ้นภายหลังเนื่องจากมีสภาพการณ์ใหม่

แม้ว่าการผลิต (production) และการจัดการผลิตโดยแบ่งเป็นสมาคมกิลเป็นพื้นฐานของเมือง เมืองก็ไม่ละเลยการบริโภค (consumption) เมืองมีหน้าที่จัดให้สมาชิกมีอาหารและที่อยู่ เมืองมักจะทำหน้าที่ซื้อหาธัญพืชและเกลือ และพยายามจัดแบ่งปันสินค้าที่จำเป็น ณ ราคาที่ไม่เอากำไรเกินควรให้พลเมือง ให้ทุกคนได้รับส่วนแบ่งอย่างน้อยเท่าที่จะดำรงชีวิตได้

โครโปกินจึงเห็นว่าเมืองเป็นการจัดองค์กรที่มีขนาดใหญ่กว่าชุมชนหมู่บ้าน เป็นสหพันธ์เพื่อการช่วยเหลือและการสนับสนุนซึ่งกันและกัน ทั้งด้านการบริโภคและการผลิต และการมีชีวิตสังคม ทั้งนี้โดยไม่ใช้การบังคับใช้พันธนาการแบบที่รัฐทำ แต่ให้เสรีภาพเต็มที่แก่แต่ละกลุ่มของปัจเจกชนที่แตกต่างกัน คือกลุ่มในด้านศิลปะ หัตถกรรม วิทยาศาสตร์ การค้า และการเมือง

โครโปกินเห็นว่าสิทธิปกครองตนเองของเมืองน่าจะพัฒนามาจากสิทธิพิเศษซึ่งสถานที่ที่เป็นตลาด (the market place) ได้รับตั้งแต่ก่อนสมัยกลาง เพื่อให้การเดินทางมาพบปะค้าขายแลกเปลี่ยนเป็นไปได้ ทุกฝ่ายมักจะตกลงให้ความคุ้มครองให้เกิดมีสันติภาพ ณ ที่ซึ่งเป็นตลาดและอาณาเขตโดยรอบ เมืองคงจะได้สิทธิเสรีภาพแรกเริ่มมาจากบทบาทส่วนการค้าของชุมชนกลุ่มพ่อค้าได้ตั้งกิลขึ้นก่อนกลุ่มอาชีพอื่น และมักจะเป็นกิลที่สำคัญมากในเมือง

กิลของหัตถกรพัฒนาขึ้นในศตวรรษที่ 10-12 หัตถกรเป็นทั้งผู้ผลิตโดยตรงเป็นผู้ใช้แรงงานด้วยมือ (manual labor) และเป็นทั้งผู้ค้าขายผลผลิตของตนและซื้อวัตถุดิบมาผลิต เนื่องจากหัตถกรเป็นกรรมกรด้วยในขณะเดียวกัน หัตถกรจึงยกย่องการใช้แรงงาน เช่นเดียวกับที่การใช้แรงงานได้รับการเคารพยกย่องอย่างสูงในชุมชนหมู่บ้าน หัตถกรทำงานด้วยการอุทิศจิตใจ เพราะเขาผลิตให้กิล ให้คนที่รู้จัก คือสมาชิกของกิลของเขาและสมาชิกของกิลอื่นที่รวมอยู่ในสหพันธ์อาณาเขต ให้ผู้เปรียบเสมือนเป็นพี่เป็นน้อง แม้ในกิลหนึ่ง ๆ จะมีอาจารย์ (master) และผู้ฝึกงาน (apprentice) แต่ก็มีความแตกต่างในอายุและความชำนาญ ไม่ใช่ความแตกต่างในทรัพย์สินและอำนาจ หัตถกรทำงานด้วยใจรักและเห็นว่าเป็นสิ่งที่รื่นรมย์ เขาสามารถจะใช้ความคิดริเริ่มส่วนบุคคลของเขาได้ แต่ละกิลมีประวัติมีความสำเร็จรุ่งโรจน์และอิสรภาพกิลแตกต่างมาจากสหภาพแรงงานในปัจจุบัน เพราะสหภาพแรงงานถูกปลดอำนาจอธิปไตยเหลืออยู่แต่หน้าที่ที่สำคัญลำดับรอง

บางครั้งเมืองในยุโรปทำสัญญาเป็นพันธมิตรกันเพื่อต่อต้านการคุกคามของเจ้านาย เช่นเมืองในอิตาลีในช่วงค.ศ. 1130-1150 เมืองบนแม่น้ำไรน์ คือ เมนซ์ (Mainz) โคโลญ (Cologne) สเปียร์ (Speier) สตราสเบิร์ก (Strasbourg) และบาเซล (Basel) หรือกรณีที่เมืองเข้าเป็นสมาพันธ์

ด้วยกัน เพื่อจดหมายอันเป็นสันติภาพก็มีอยู่ทั่วไป เช่น เมืองฟอร์ลี (Forlì) กับเมืองราเวนนา (Ravenna) ในอิตาลี ทำสัญญาให้สิทธิเป็นพลเมืองของตนแก่พลเมืองของอีกเมืองหนึ่ง บางเมืองก็ทำสัญญาการค้าระหว่างกัน กรณีสันนิบาตฮันซา (Hanseatic League) ของเมืองเยอรมันตอนเหนือเป็นที่รู้จักกันทั่วไป มีคุณูปการต่อการค้าระหว่างประเทศและการเดินเรือทะเลมาก

มีกรณีที่ชุมชนหมู่บ้านทำสัญญาเป็นพันธมิตรกันเพื่อปกป้องตัวเองจากการเข้าครอบครองของรัฐและพันธนาการพิวคัล แต่มักจะต่อต้านรัฐไม่สำเร็จ เพราะไม่มีกำแพงป้องกัน นอกจากนี้ในกรณีที่สภาพการณ์ช่วยอำนวยจริง ๆ คือเมื่อได้รับการสนับสนุนจากสันนิบาตของเมืองและได้ถูกปกป้องไว้ด้วยภูเขา เป็นกรณีของสาธารณรัฐชาวนาหลายแห่งที่ได้กลายมาเป็นหน่วยอิสระของสมาพันธ์รัฐสวิส (Swiss Confederation)

ในทัศนะของโครโปกินเมืองในสมัยกลางมีคุณูปการต่ออารยธรรมยุโรปอย่างยิ่ง ทำให้อารยธรรมยุโรปไม่เป็นแบบรัฐศาสนา (theocracies) และรัฐทรวราชย์ ทำให้อารยธรรมยุโรปมีความหลากหลาย พึ่งตัวเอง มีการริเริ่ม มีพลังทางปัญญาและวัตถุ

แต่สุดท้ายยุคแห่งเมืองอิสระก็สิ้นสุดลงในศตวรรษที่ 16 รัฐมีอำนาจมากขึ้น เข้าได้กับศาสนจักร ภายในเมืองก็มีการแตกขั้วชนชั้นเป็นชนรวยคนจน ซึ่งทำลายจิตวิญญาณของชุมชนเมืองกับหมู่บ้านก็แยกออกจากกัน กษัตริย์ (รัฐ) ได้รับการสนับสนุนจากคนจนและปราบเมืองอิสระลงได้ พร้อมกันนั้นรัฐได้เข้ารับหน้าที่ทางสังคมมากขึ้น แทนที่ชุมชน ถ้าเห็นคนอดอาหารก็ไม่ต้องช่วย เพียงจ่ายภาษีให้รัฐ รัฐจะไปช่วยเอง ถ้าเห็นคนทะเลาะกันก็ไม่ต้องเข้าไปห้าม ตำรวจจะมาจัดการเอง ทำให้มนุษย์มีลักษณะเป็นปัจเจกชนนิยมมากยิ่งขึ้น

สำหรับการสลายตัวของชุมชนหมู่บ้านในยุโรปตะวันตก ทฤษฎีเดิมที่ยอมรับกันอธิบายว่า เป็นการสลายตัวไปโดยธรรมชาติ เพราะการครอบครองที่ดินร่วมกันเข้าไม่ได้กับระบบเกษตรกรรมแบบใหม่ แต่โครโปกินอธิบายว่า ความจริงชุมชนหมู่บ้านสลายตัวเพราะถูกรัฐทำลาย รัฐใช้เวลาหลายศตวรรษที่จะยกเลิกและริบที่ดินส่วนกลางของชุมชน ทำมาตั้งแต่ปลายยุคกลางและเข้มข้นเต็มที่เมื่อกลางศตวรรษที่ 18 ในฝรั่งเศส อังกฤษ เยอรมนี และเบลเยียม รัฐบังคับให้ชุมชนแบ่งที่ดินของชุมชนให้เป็นกรรมสิทธิ์ของปัจเจกชน หรือยอมให้บุคคลภายนอกเข้ามาเป็นเจ้าของที่ดินในหมู่บ้านได้ แม้ว่ากระบวนการเกิดระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลในที่ดินในยุโรปตะวันตกได้เริ่มมาตั้งแต่สมัยกรีกแล้ว เป็นจุดแยกระหว่างยุโรปกับเอเชีย แต่โครโปกินก็ได้เน้นย้ำกับผู้อ่านว่า กระบวนการเกิดระบบกรรมสิทธิ์ที่ดินเอกชนในยุโรปตะวันตกนี้ ไม่ได้ดำเนินไปอย่างราบเรียบ ชาวนาต่อต้านเรื่อยมา มีการขบถของชาวนาเกิดขึ้นเรื่อย ๆ ตั้งแต่ปลายยุคกลาง พยายามรื้อฟื้นก่อตั้งชุมชนชาวนาอิสระปกครองตนเอง แม้จนถึงศตวรรษที่ 18 ก็ยังยึดถือกันอยู่ อีกทั้งกระบวนการนี้เป็นไปอย่างไม่สม่ำเสมอ ในพื้นที่หลายแห่งระบบชุมชนหมู่บ้านและร่องรอยยังคงปรากฏอยู่

ในยุโรปตะวันตก ที่ ๆ ระบบชุมชนหมู่บ้านยังเหลือเห็นชัดมากที่สุดคือในสวิตเซอร์แลนด์ โครโปกินเองได้ใช้ชีวิตวัยของเขายู่ในสวิตเซอร์แลนด์หลายปีในแถบภูเขาจูรา (Jura) ที่เจนีวา (Geneva) เนอชัตเตล (Neuchatel) และซอนวิลเลียร์ (Sonvillier) นับว่าการสร้างทฤษฎีอนาธิปัตย์นิยมของเขา ส่วนหนึ่งมาจากประสบการณ์การใช้ชีวิตอยู่กับชาวนาและหัตถกรของชุมชนในหุบเขายูรานั่นเอง นอกจากสวิตเซอร์แลนด์โครโปกินระบุว่าระบบชุมชนหมู่บ้านยังคงเหลือร่องรอยอยู่ ในฝรั่งเศส เยอรมนี อิตาลี สแกนดิเนเวีย สเปน และอังกฤษ ในมลรัฐยูริ (Uri) ชวิต (Schwytz) อเพนเซล (Appenzel) กลารัส (Glarus) และอัลเตอร์เวเดน (Uterwalden) ในสวิตเซอร์แลนด์ ยังมีที่ดินส่วนกลางจำนวนมาก ในมลรัฐ (canton) อื่น ๆ ก็เช่นกัน ท่งหญ้าเชิงภูเขาแอลป์ในสวิส 2/3 และป่า 2/3 ของสวิตเซอร์แลนด์ยังถือว่าเป็นที่ดินส่วนกลาง ที่นาสวนผลไม้ สวนองุ่น ฯลฯ อีกมากมีเจ้าของร่วมกัน ในมลรัฐวอด (Vaud) จิตใจแบบชุมชนยังดำรงอยู่อย่างมีชีวิตชีวา ชาวบ้านเลือกสถาปปกครองเอง และเมื่อถึงปลายฤดูหนาว ชายหนุ่มทุกคนของหมู่บ้านหลายแห่ง จะเข้าไปอยู่ในป่า ตัดไม้และนำลงมาเพื่อเป็นเชื้อเพลิง พวกเขาจะแบ่งไม้ระหว่างกัน ที่ริมทะเลสาปเจนีวา การดูแลกันดินของสวนองุ่นเป็นงานร่วมกันของชุมชน และในฤดูใบไม้ผลิ หากปรอททำท่าจะลงต่ำกว่าศูนย์ ก่อนที่พระอาทิตย์จะขึ้นคนเฝ้ายามจะเรียกให้ชาวบ้านทุกคนตื่นขึ้น จุดไฟเผาฟางเพื่อให้เกิดควันปกป้องต้นองุ่นไม่ให้น้ำแข็งเกาะ ในแทบทุกมลรัฐชุมชนหมู่บ้านมีระบบถือครองวัวจำนวนหนึ่งด้วยกัน เพื่อให้แต่ละครอบครัวมีเนยรับประทาน ชุมชนหมู่บ้านจะดูแลทุ่งหญ้าร่วมกันอย่างดี ดูแลถนนอย่างดี ในหมู่บ้านสวิตเซอร์แลนด์ ชาวบ้านยังคงช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการช่วยกันกะเทาะเปลือกเกาลัดในตอนกลางคืน ช่วยกันเย็บเสื้อผ้าให้เจ้าสาวที่จะแต่งงาน ช่วยกันในการสร้างบ้าน และนำธัญพืชที่เก็บเกี่ยวแล้วเข้าไปในบ้าน แลกเปลี่ยนได้ระหว่างมลรัฐเพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ทั้งภาษาฝรั่งเศสและภาษาเยอรมัน ในแทบทุกหมู่บ้านจะมีสมาคมต่าง ๆ เช่น สมาคมป้องกันเพลิงไหม้ รักษาท่าเรือบนฝั่งทะเลสาปหาน้ำมาใช้ เล่นเรือ ยิงธนู ยิงปืน คันท้าทางภูมิศาสตร์ ฯลฯ โครโปกินให้ตัวอย่างทำนองเดียวกันในประเทศอื่นในยุโรปตะวันตกด้วย

ในยุโรปตะวันออกชุมชนหมู่บ้านดำรงอยู่ชัดเจนกว่าในยุโรปตะวันตก แม้ในรัสเซียจะมีกฎหมาย ค.ศ. 1861 ออกมาอนุญาตให้มีการซื้อขายที่ดินในชุมชนได้ แต่ชาวนารัสเซียก็ยังคงพยายามรักษาระบบชุมชนหมู่บ้านเอาไว้

ในปัจจุบันนอกจากการช่วยเหลือซึ่งกันและกันจะปรากฏในหมู่บ้านแล้ว ยังปรากฏในรูปสหภาพกรรมกร การช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างกรรมกรในเวลานัดหยุดงาน ทั้งจากกรรมกรในสหภาพเดียวกันและจากกรรมกรต่างสหภาพ นัดหยุดงานเพื่อช่วยเพื่อนกรรมกรในสหภาพอื่นก็มี ในรัสเซียมีองค์กรที่เรียกว่า artel เป็นกลุ่มชาวนาจากหมู่บ้านเดียวกัน รวมกันเป็น

กลุ่ม 10-50 คนไปรับจ้างในโรงงาน ไปเช่าห้องอยู่ด้วยกัน จ้างคนทำอาหารให้ร่วมกัน นอกจากนี้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกันยังปรากฏในรูปแบบอื่นอีก เช่นสมาคมต่าง ๆ สมาคมช่วยผู้ประสบภัยทางเรือ กลุ่มคนงานเหมือง สมาคมฌาปนกิจ วงแชร์ สมาคมกีฬาต่างๆ สมาคมวิทยาศาสตร์ วรรณกรรม ศิลปะ และการศึกษา การช่วยเหลือกันระหว่างเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะระหว่างคนจนในสลัม ฯลฯ ชีวิตปัจจุบันไม่ใช่การหาผลประโยชน์ส่วนตนโดยไม่คิดถึงผู้อื่นไปเสียหมด ใครไปกิน เห็นว่าการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นรากฐานของจริยธรรมของมนุษย์ ถูกนำเข้ามาเป็นหลักของศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์แต่แรกเริ่ม ปรากฏย้อนหลังกลับไปไกล เป็นพฤติกรรมของสัตว์ต่าง ๆ ซึ่งมีมาก่อนขั้นตอนวิวัฒนาการที่ปรากฏเป็นมนุษย์

3.6 ตัวอย่างประวัติศาสตร์ของระบบอนาธิปไตยในช่วงวิกฤต²⁵

ต่อไปนี้จะได้ยกตัวอย่างกรณีการก่อตั้งระบบอนาธิปไตยที่เป็นจริงในประวัติศาสตร์ยุโรปที่สำคัญมาก 3 กรณี แต่ทั้งหมดทุกกรณีเป็นระบบที่ดำรงอยู่ในเวลาช่วงสั้น ๆ ที่วิกฤต คือ 1) ปารีสคอมมูน 1871 2) อนาธิปไตยนิยมในการปฏิวัติรัสเซีย 1917-1921 และ 3) สเปนภายใต้รัฐบาลผสมอนาธิปไตยนิยม 1936-1939

3.6.1 ปารีสคอมมูน 1871

ใน ค.ศ. 1871 ปารีสคอมมูนหรือเทศบาลปฏิวัติถูกสถาปนาขึ้นท่ามกลางภาวะสงคราม ทั้งการรุกรานต่างชาติและสงครามกลางเมือง ในช่วงนั้น สถาผู้แทนราษฎรซึ่งผู้แทนส่วนใหญ่ได้รับคะแนนเสียงจากภูมิภาค มีมติยอมรับการเจรจาสงบศึกกับเยอรมัน ชาวปารีสได้ลุกขึ้นมาคัดค้านรัฐบาลว่าเป็นผู้ทรยศต่อประชาชน ความรักชาติจึงกลายเป็นจุดร่วมของฝ่ายก้าวหน้า ที่ต้องการสถาปนาสาธารณรัฐที่เป็นสังคมเพื่อสันติภาพของโลกและความสมานฉันท์ของมวลมนุษย์ ขณะเดียวกัน ก็คัดค้านแนวคิดในสภาฯ ที่จะรื้อฟื้นกษัตริย์

ในทางนิตินัยแล้ว นครปารีสตกอยู่ภายใต้การบริหารโดยตรงของรัฐซึ่งเป็นผู้แต่งตั้งผู้ว่าราชการ นายอำเภอ และผู้บริหารเขตเทศบาลต่าง ๆ แต่ชาวปารีสเรียกร้องให้มีการแทนระบบการแต่งตั้งนี้ ด้วยการจัดการเลือกตั้งเทศบาลนคร หรือคอมมูน ซึ่งรับผิดชอบการบริหารทางการเงิน การรักษาความสงบเรียบร้อย และเทศบาลแต่ละเขตซึ่งผ่านการเลือกตั้งจะเป็นตัวสำคัญในการกระตุ้นให้ชุมชนมีชีวิตขึ้นมา อย่างไรก็ตาม การเรียกร้องให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อกระจายอำนาจ ก็ไม่ได้รับการตอบสนองโดยสภาฯ อย่างทันทีพร้อมๆ กันนี้ ก็ได้มีการปฏิเสธที่จะเปลี่ยนกองทัพอาชีพให้เป็นกองกำลังสาธารณะที่อยู่ภายใต้การดูแลของผู้ว่าราชการจังหวัดที่มาจากเลือกตั้ง

ท่ามกลางการปิดล้อมกรุงปารีสโดยกองทัพเยอรมัน การจัดบริการสาธารณะจึงมีบทบาทสำคัญอย่างมากสำหรับประชาชน เพราะการปิดล้อมนี้ส่งผลให้การประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจของนครหลวงกลายเป็นอัมพาต ซึ่งนำมาสู่ปัญหาการว่างงานในหมู่คนงาน ขณะเดียวกัน นายทุนน้อยก็ถูกกระทบจากการล้มละลายของอุตสาหกรรมขนาดเล็ก คนงานส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นคนงาน แต่คือคนตกงาน ซึ่งชี้ให้เห็นความล้มเหลวของรัฐในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน และการบริหารเมือง ดังนั้น คนชั้นล่างเหล่านี้จึงรวมตัวกันโดยใช้เทศบาลเป็นศูนย์กลาง และหันมาพึ่งกองกำลังรักษาการแห่งชาติ (la Garde nationale) เพื่อความอยู่รอด

ในวันที่ 10 มีนาคม ค.ศ. 1871 สภาผู้แทนราษฎรได้มีมติให้เคลื่อนย้ายไปอยู่ที่ Versaille รวมทั้งหน่วยงานราชการและกองกำลังรักษาความสงบด้วย ในปารีสคณะกรรมการที่ชาวบ้านตั้งขึ้นเพื่อเฝ้าระวังอันตราย (Comite de vigilance) จึงเกิดขึ้นตามเขตต่าง ๆ ซึ่งทำหน้าที่ดูแลป้องกันกันภัย ช่วยเหลือที่พักอาศัยให้กับคนที่ไม่มียาน และหาหาเสบียงอาหาร สหภาพแรงงานได้เข้าไปอยู่ในคณะกรรมการฯ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นและตรวจสอบการทำงานของเทศบาลในการจัดระบบความช่วยเหลือ

คณะกรรมการเฝ้าระวังอันตรายที่กระจายอยู่ตามเขตต่างๆ รวมตัวกันเป็นสหพันธ์ เรียกว่า “คณะกรรมการกลางรีพับลิกัน” ของ 20 เขต ซึ่งมีบทบาททางการเมืองและสนับสนุนการทำงานของศาลากลางจังหวัดในปารีส (Hotel de Ville) เพื่อจัดบริการช่วยเหลือเขตต่าง ๆ คณะกรรมการกลางนี้ได้พยายามผลักดันให้มีการยกเลิกระบบผู้ว่าราชการจังหวัด โดยเปลี่ยนเป็นคณะกรรมการบริหารที่เลือกโดยตรงจากคอมมูนทั้งนี้เพื่อส่งเสริมให้พลังงานทางสังคมในส่วนที่ก้าวหน้า หันมาร่วมมือและทำงานร่วมกัน และส่งผู้สมัครลงเลือกตั้ง

ถ้าจะกล่าวถึงกองกำลังที่ประจำการอยู่ในปารีสแล้ว สามารถแบ่งได้เป็น 3 ส่วนคือ ตำรวจ กองทหาร และกองกำลังรักษาการแห่งชาติ ก่อนสงคราม กองกำลังรักษาการแห่งชาติมีอยู่ 60 กองพัน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วคัดเลือกมาจากผู้ที่มีอันจะกิน เพราะต้องติดอาวุธโดยตัวเอง และสามารถให้บริการแก่สาธารณชนโดยให้เปล่า ประกาศของกระทรวงมหาดไทย 6 กันยายน ให้ขยายกองกำลังรักษาการแห่งชาติอีก 60 กองพันโดยให้กระจายไปตามเขตในสัดส่วนที่สัมพันธ์กับผู้ที่มีสิทธิเลือกตั้ง ซึ่งก็ได้ลดความเข้มงวดของกฎระเบียบและข้อบังคับในการใส่เครื่องแบบลง ทำให้การจัดตั้งขยายเป็น 254 กองพัน และในวันที่ 23 ตุลาคม กองกำลังรักษาการแห่งชาติ มีกำลังคนทั้งหมด 344,000 คน ซึ่งในภาวะสงครามได้กลายเป็นกำลังติดอาวุธ แต่ก็แตกต่างจากกองทัพอาชีพเพราะพลพรรคมาจากเขตเดียวกัน และมีการเรียกร้องให้ผู้บังคับบัญชา และผู้บังคับกองต่างต้องมาจากการเลือกตั้ง ในระดับปารีส กองกำลังรักษาการแห่งชาติจะรวมกันเป็นสหพันธ์ (Federation republicaine de la Garde nationale) ซึ่งมีหน้าที่

จัดตั้งการต่อต้านการรุกเข้ามาของกองกำลังรัฐบาลจาก Versailles การเล่นการเมืองของ Bismark มีส่วนช่วยในการลดกำลังทหารของฝ่ายรัฐบาล โดยภายใต้การเซ็นสัญญาสงบศึก รัฐบาลจะต้องลดกองทหารในปารีสลงจาก 40,000 คน เหลือเพียง 12,000 คน ขณะที่ไม่มีมีการเรียกร้องให้ปลดอาวุธกองกำลังรักษาการณ์แห่งชาติ

ความสำเร็จของกองกำลังรักษาการณ์แห่งชาติ ในการปกป้องนครปารีส โดยสามารถตีโต้กลับความพยายามของฝ่ายรัฐบาลที่จะยึดป้อมใหญ่ที่ Montmartre ทำให้ฝ่ายปฏิวัติเรียกร้องให้ขยายผลเป็นการปฏิวัติสังคม แต่คณะกรรมการกลางยังคงเน้นการแก้ปัญหาทางการเมืองโดยให้ความสำคัญกับหลักการการเลือกตั้ง และการปกครองแบบอิสระของท้องถิ่น เกิดความขัดแย้งภายในคอมมูนเอง คือในด้านหนึ่งจะต้องเข้าไปบริหารเทศบาลซึ่งเน้นการปกครองอิสระและการกระจายอำนาจ แต่ในอีกด้านหนึ่ง เป็นรัฐบาลปฏิวัติซึ่งต้องใช้คำสั่งจากส่วนกลาง

กล่าวได้ว่า สมาชิกของคอมมูนส่วนที่สำคัญมาจากชนชั้นคนงาน จึงมีลักษณะกรรมชีพ ซึ่งหลักการอันหนึ่งที่นำมาใช้ในคอมมูนคือจะต้องไม่มีการจ่ายค่าจ้างแตกต่างกันมากระหว่างผู้บริหารกับผู้ใช้แรงงาน ชาวคอมมูนแม้ว่าจะมีแนวคิดหรืออุดมการณ์ที่แตกต่างกัน แต่มีพื้นฐานความต้องการเดียวกันคือ การต่อสู้เพื่อสาธารณรัฐ และความยุติธรรม ทุกคนมีวัฒนธรรมของการปฏิวัติ ช่วง ค.ศ. 1792-1794 ซึ่งให้ความสำคัญกับแนวคิดสากลนิยม (internationalist) ชาวปารีสคอมมูน สนับสนุนการแยกโบสถ์ออกจากรัฐ มีแนวคิดต่อต้านการจัดกองทัพแบบอาชีพ และสนับสนุนการยกเลิกการเกณฑ์ทหารแบบบังคับ พวกเขามีอุดมการณ์ประชาธิปไตย แต่ให้ “สาธารณรัฐอยู่เหนือระบบการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง” เพราะขาดความเชื่อต่อระบบประชาธิปไตยแบบตัวแทน แต่สนับสนุนการเลือกตั้งโดยตรง เพราะไม่แปลกแยกอำนาจอธิปไตยจากประชาชน สมาชิกของคอมมูนจะมีส่วนร่วมในการบริหารเขตที่เขาถูกเลือกเข้ามา จะต้องแบ่งเวลาระหว่างการทำงานที่ศาลากลางจังหวัด (ปารีส) และเทศบาล รวมถึงการทำหน้าที่ของกองกำลังรักษาการณ์แห่งชาติ คอมมูนนอกจากจะจ่ายค่าจ้างเท่าเทียมกันแล้ว ยังสามารถลดลดคนผู้ปฏิบัติหน้าที่ เช่น ข้าราชการตำรวจ นโยบายเร่งด่วนของคอมมูนคือ การหาที่พักอาศัยให้กับสมาชิกคอมมูนที่ไร้บ้านโดยสามารถเข้าครอบครองบ้านที่ทิ้งร้าง สนับสนุนให้มีการผ่อนชำระหนี้เป็นเวลา 3 ปีสำหรับผู้ที่ยากจน และเน้นการสร้างงานโดยส่งเสริมการผลิตภายใต้ระบบสหกรณ์คนงาน ยกเลิกสำนักจัดหางานของเอกชน ห้ามลงโทษโดยการตัดค่าจ้าง และยกเลิกการทำงานกลางคืนของโรงทำขนมปัง

ช่วงวันที่ 21 ถึง 28 พฤษภาคม เป็นเหตุการณ์นองเลือดที่ชาวคอมมูนกว่า 30,000 คน ต้องสูญเสียชีวิตในการต่อสู้กับกองทหารของรัฐบาล Thiers ชาวคอมมูนหญิงชายจำนวนหลายร้อยคน ถูกดื้อนมารวมตัวกันอยู่หน้ากำแพงของสุสาน Pere-Lachais และถูกยิงเป้า แต่แม้ว่า กำเนิดและจุดจบของปารีสคอมมูนจะมีเวลาอันสั้น แต่มันก็ได้ทิ้งบทเพลงแห่งอมตะ

เอาไว้ L'Internationale และความใฝ่ฝันของนักปฏิวัติ และได้ชี้ให้เห็นความขัดแย้งเชิงปรัชญา
ระหว่างรัฐกับคอมมูน

3.6.2 อนาธิปไตยนิยมในการปฏิวัติรัสเซีย 1917-1921²⁶

ใน ค.ศ. 1905 ได้เกิดองค์กรปฏิวัติรูปแบบใหม่ขึ้นคือ the soviet เกิดในโรงงานของ
กรุงเซนต์ปีเตอส์เบิร์ก (St. Petersburg) ระหว่างการนัดหยุดงานที่เกิดขึ้นทันทีทันใด ขณะนั้นไม่มี
สหภาพแรงงาน องค์กร soviet หรือสภาคนงานได้ประสานงานการต่อสู้ของโรงงานต่าง ๆ
สภาคนงานเป็นสภาของกรรมกรและมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับกรรมกร มีผลต่อการเกิดจิต
สำนึกในชนชั้นของคนงาน เมื่อการปฏิวัติรัสเซียเกิดขึ้นใน ค.ศ. 1917 ผู้นำจึงไม่ต้องสร้างอะไรขึ้น
ใหม่เลย สภา soviet ในโรงงานต่างๆ พุ่งตัวขึ้นมาเองทันที มีความกระตือรือร้นมาก เข้าควบคุม
โรงงานต่างๆ พรรคบอลเชวิกในขณะนั้นก็สนับสนุนการเคลื่อนไหวมวลชนโดยตรง พรรคเสนอ
คำขวัญว่า “อำนาจทั้งหมดให้ไปอยู่ที่สภาคนงาน (All power to the soviets)” คล้ายกับเปิดแนวทาง
ไปสู่การก่อตั้งสาธารณรัฐแบบเดียวกับคอมมูนแห่งปารีส 1871 คือเป็นสาธารณรัฐของโซเวียต
ในการประชุมใหญ่ของพรรคบอลเชวิกครั้งที่ 7 ในเดือนมีนาคม 1918 เลนินได้เสนอให้องค์กรของ
กรรมกร (สหภาพ คณะกรรมการโรงงาน เป็นต้น ฯลฯ) บริหารองค์กรการผลิต

แต่ที่จริงพรรคบอลเชวิกปล่อยให้กรรมกรมีบทบาทโดยตรงในการเข้ายึดและบริหาร
โรงงานเฉพาะในช่วงแรกของการปฏิวัติ ขณะที่อารมณ์ความรู้สึกของคนงานกำลังแรงเท่านั้น
ตามข้อเขียนของเลนิน State and Revolution (1917) เลนินระบุว่ารัฐจะต้องยังคงมีอยู่หลังจากการ
ยึดอำนาจของชนชั้นกรรมาชีพ เป็นรัฐเผด็จการของชนชั้นกรรมาชีพ (dictatorship of the
proletariat) โดยมีพรรคเป็นกองหน้า นำ องค์กรสภากรรมกรจะมีก็ได้แต่อยู่ใต้พรรค ระยะที่องค์กร
สภากรรมกรมีอำนาจมีอยู่เพียงไม่กี่เดือน คือจากเดือนตุลาคม 1917 ถึงฤดูใบไม้ผลิ 1918 หลังจากนั้น
พรรค (รัฐ) ก็เข้ามาควบคุม เป็นระบบบริหารแบบรัฐการ (bureaucracy) สภากรรมกรไม่มีความ
สำคัญอีกต่อไป สหภาพแรงงานปราศจากอำนาจ ไม่มีการประชุม การนัดหยุดงานถูกปราบโดยรัฐ

ภายในพรรคบอลเชวิกเองมี “ฝ่ายค้านที่เป็นพวกคนงาน (Workers' Opposition)”
เรียกร้องให้หวนกลับไปสู่ระบบประชาธิปไตยของสภากรรมกร (soviet) และระบบการบริหารจัด
การด้วยตนเอง (self-management) ณ การประชุมใหญ่พรรคบอลเชวิกครั้งที่ 10 ผู้นำฝ่ายค้านพวก
คนงาน อเล็กซานดร้า โคลอนไท (Alexandra Kollontay 1872-1952) ได้แจกเอกสารร้องขอให้
สหภาพแรงงานมีอิสรภาพและริเริ่มได้ และขอให้จัดให้มีการประชุมใหญ่ของผู้ผลิตเพื่อเลือก
องค์กรบริหารเศรษฐกิจแห่งชาติ เอกสารเหล่านี้ถูกริบเก็บ เลนินได้นำให้ที่ประชุมลงมติระบุว่า
แนวคิดของ “ฝ่ายค้านที่เป็นพวกคนงาน” เป็นการหลงไปทางชนชั้นนายทุนน้อยและอนาธิปไตย
ในสายตาของเลนิน ลัทธิชินดิกัลลิสม์และกึ่งอนาธิปไตยของคณะฝ่ายค้านเป็นอันตรายโดยตรงต่อ

การผูกขาดอำนาจของพรรคในนามชนชั้นกรรมาชีพ พรรคบอลเชวิคแทนที่จะเป็นพรรคเผด็จการของชนชั้นกรรมาชีพกลับกลายเป็นพรรคเผด็จการเหนือชนชั้นกรรมาชีพ

พรรคบอลเชวิคอาจปราบกลุ่มที่นิยมลัทธิอนาธิปไตยในเมืองได้ง่าย แต่ที่มลรัฐยูเครน (Ukraine) ผู้นำชาวนา เนสเตอร์ มักโน (Nestor Ivanovich Makhno 1884-1934) ได้สร้างองค์กรอนาธิปไตยในชนบทที่เข้มแข็งทั้งทางเศรษฐกิจและทางทหาร หลังจากการปฏิวัติเดือนตุลาคม 1917 มักโนได้จัดตั้งมวลชนชาวนาขึ้นเป็นเขตปกครองตนเองกว้าง 400 ไมล์ ยาว 480 ไมล์ มีประชากร 7 ล้านคน ศูนย์กลางอยู่ที่เมืองกูไล-โพลเย (Gulyai -Polye) พวกชาวนาภายใต้การนำของมักโนได้ต่อต้านกองทหารของเยอรมนีและออสเตรียได้สำเร็จในเขตที่ปลดปล่อยนี้ ชาวนาได้รวมตัวกันเป็น “คอมมูน (commune)” หรือ “สหคณงาน (soviet)” และเพาะปลูกร่วมกันบนที่ดินที่ยึดมาจากเจ้าของเดิม แต่ละคนจะทำงานตามความแข็งแรง และผู้ที่ได้รับเลือกให้ทำงานบริหารจะกลับไปทำงานเดิมอย่างเก่าเมื่อหมดวาระ สหคณงาน(ชาวนา)มีเป็นลำดับขั้น ระดับหน่วยผลิต ระดับอำเภอ ระดับเขต เป็นอิสระจากพรรคการเมือง สมาชิกสหคณงานต้องเป็นผู้ใช้แรงงานจริง ๆ มักโนและพรรคพวกประกาศว่ากรรมการและชาวนาจะต้องกระทำการเอง จัดตั้งกันเองและตกลงกันเองว่าจะมีชีวิตอย่างไร มักโนและพวกเพียงให้ความช่วยเหลือและให้คำปรึกษา พวกเขาไม่สามารถและไม่ต้องการที่จะปกครอง ไม่ว่าในสถานการณ์อย่างไร ขบวนการของมักโนและพวกถูกกองทัพแดงปราบใน ค.ศ. 1921

การต่อต้านสำคัญของกรรมกรและมวลชนต่อระบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์อีกกรณีหนึ่งคือการขบถของทหารเรือที่ป้อมครอนสตัดท์ (Kronstadt revolt) บนเกาะในอ่าวฟินแลนด์ ห่างจากนครเปโตรกราด (Petrograd หรือ St. Petersburg) 48 ไมล์ ใน ค.ศ. 1921 คนงานเมืองเปโตรกราด และคนงานและทหารเรือในป้อมครอนสตัดท์ ได้ร่วมกันเรียกร้องให้มีการประชุมคนงานและทหาร โดยไม่ต้องมีพรรคการเมืองมาเกี่ยวข้อง กล่าวหาว่าพรรคห่างเหินจากมวลชน และกลายเป็นระบบข้าราชการ ผู้นำพรรคบอลเชวิคตกใจกับการขบถของป้อมครอนสตัดท์มาก เพราะพรรคบอลเชวิคอ้างว่าปกครองในนามของชนชั้นกรรมาชีพ แต่กลับถูกปฏิเสธตรงจากชนชั้นกรรมาชีพเอง ขบถครอนสตัดท์ถูกปราบอย่างทารุณ แม้ว่าพวกอนาธิปไตยนิยมไม่ได้มีส่วนโดยตรงในการขบถครั้งนี้ หลังจากปราบขบถได้แล้วพรรคบอลเชวิคก็ตามล่าพวกอนาธิปไตย ซึ่งถือว่าเป็นแนวคิดเบื้องหลังการขบถ

3.6.3 สเปนภายใต้รัฐบาลผสมอนาธิปไตยนิยม 1936-1939²⁷

แนวคิดอนาธิปไตยนิยมเริ่มมีอิทธิพลในสเปนตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 19 ทั้งในเขตเกษตรกรรมอันดาลูเซีย (Andalusia) ตอนใต้และเขตอุตสาหกรรมคาตาลเนีย (Catalonia) ตอนเหนือ สหภาพแรงงาน CNT (Confederacion Nacional Trabajo) มีสมาชิกกว่า 1 ล้านคน

ใน ค.ศ. 1918 ทางใต้เป็นแนวคิดแบบชุมชน (communalism) ก่อนข้างเป็นแบบท้องถิ่นและเป็นชนบท ทางเหนือเป็นแบบซินดิคัลลิสม์ (syndicalism) เพราะเป็นขบวนการอนาธิปไตยของคนเมือง คนงานโรงงานอุตสาหกรรม โดยเฉพาะที่เมืองบาเซโลน่า (Barcelona) และนอกจาก CNT ซึ่งเป็นองค์กรใหญ่ ยังมีองค์กรเล็กที่เน้นลัทธิทฤษฎีอนาธิปัตย์นิยมโดยเฉพาะ คือ FAI (Federacion Anarquista Iberica) เป็นพันธมิตรกับ CNT ใน ค.ศ. 1936 CNT ได้เสนอแผนนโยบาย Sragossa program คือเสนอระบบประชาธิปไตยโดยตรงในหมู่บ้าน (direct village democracy) ให้ที่ประชุมของชุมชนเลือกกรรมการบริหารชุมชน จากผู้แทนของคณะกรรมการทางการเมืองต่าง ๆ คณะกรรมการบริหารเป็นประชาชนธรรมดา ทำอาชีพต่าง ๆ ใช้เวลาหลังเลิกงานมาประชุม ไม่มีลักษณะเป็นนักบริหารอาชีพแบบราชการ ให้ชุมชนต่าง ๆ มีสิทธิปกครองตนเอง ชุมชนร่วมมือกันเป็นสมาพันธ์ระดับจังหวัดและระดับภาคตามความสมัครใจ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน (solidarity) ขณะเดียวกันนักเศรษฐศาสตร์อนาธิปัตย์ของขบวนการอนาธิปัตย์นิยมของสเปน เดอ ซานติลัน (Diego Abad de Santillan) ก็ได้เขียนหนังสือ El Organismo Economico de la Revolucion (The Economic Organization of the Revolution พิมพ์ 1936) เขาเสนอให้มีสภาสหพันธ์เศรษฐกิจ (federal economic council) ทำหน้าที่ประสานงานเศรษฐกิจของสภาของโรงงาน (factory council) ต่าง ๆ ผ่านทางสภาของแต่ละอุตสาหกรรม และสภาของพื้นที่แต่ละท้องถิ่น ข้อมูลและแนวทางจะป้อนขึ้นมาสู่สภาสหพันธ์ฯ จากข้างล่าง ที่เดอ ซานติลัน เสนอเช่นนี้เพราะเขาเป็นห่วงว่าขบวนการอนาธิปัตย์จะเอียงมากไปทางด้านเสนอหน่วยเศรษฐกิจเล็ก ๆ ปกครองตนเอง ไม่เชื่อมต่อนี้ซึ่งกันและกัน และไม่โยงเป็นเครือข่ายของประเทศชาติ และไม่เชื่อมโยงไปสู่ระดับระหว่างประเทศ

เมื่อฝ่ายซ้ายซึ่งมี CNT และ FAI รวมอยู่ด้วยได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งและได้ตั้งรัฐบาลในสเปนใน ค.ศ. 1936 ฝ่ายขวาก็ประกาศแยกตัวออกไม่ยอมอยู่ภายใต้รัฐบาลเลือกตั้ง และต่อต้านด้วยอาวุธ เกิดสงครามกลางเมืองในสเปน ยืดเยื้อ 3 ปี ขณะเมื่ออยู่ในอำนาจ ขบวนการอนาธิปัตย์นิยมได้มุ่งจัดระบบเศรษฐกิจตามอุดมคติของตน แต่ปล่อยให้ขบวนการสังคมนิยมและขบวนการประชาธิปไตยอื่นในแนวร่วมรัฐบาลผสม ดูแลเรื่องการปกครองโดยตรงและการสู้รบ

ขบวนการอนาธิปัตย์ให้ความสำคัญสูงสุดด้านการเกษตร เจ้าที่ดินได้ละทิ้งที่ดินของเขาหนีไปต่างประเทศ กรรมกรรับจ้างในที่ดินจึงตัดสินใจทำการเพาะปลูกต่อด้วยการจัดการของพวกเขาตนเอง ต่อมาอีกหลายเดือนรัฐบาลจึงยอมรับการกระทำของพวกเขา โอนที่ดินขนาดใหญ่เหล่านี้เป็นของสังคม ส่วนที่ดินขนาดเล็กรัฐบาลยอมให้เอกชนถือครองต่อไปได้ สำหรับที่ดินที่กรรมกรรับจ้างในชนบทได้เข้าบริหารต่อเนื่องจากเจ้าที่ดิน (ซึ่งรัฐบาลมารับรองภายหลัง) ชาวนารับจ้างจะเลือกคณะกรรมการบริหารขึ้นมา คณะกรรมการฯ เป็นชาวนารับจ้างซึ่งใช้แรงงานด้วยในขณะเดียวกัน เลขาธิการคณะกรรมการฯ เท่านั้นที่ทำงานบริหารเต็มเวลา ชาวนาแบ่งพวกเขาตนเองเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 10 คนหรือมากกว่า แล้วจัดที่ดินให้แต่ละกลุ่มไปเพาะปลูก คณะกรรมการ-

บริหารฯ จะพบกับผู้แทนของแต่ละทีมเพาะปลูกทุกเย็นค่ำ สำหรับการปกครองท้องถิ่น ชุมชนท้องถิ่น (commune) จะเชิญประชาชนในชุมชนมารับฟังรายงานบ่อยครั้ง ทุกอย่างเอามาไว้รวมเป็นส่วนกลาง นอกจากเสื้อผ้า เครื่องเรือน เงินออมของแต่ละบุคคล สัตว์เลี้ยงในบ้าน สวนครัว และเปิดไถ่ที่เลี้ยงเพื่อการบริโภคในครอบครัว พวกหัตถกร ช่างเสริมสวยทำผม ช่างทำรองเท้า ฯลฯ ก็รวมกันเป็นกลุ่มด้วย ทางด้านการวิภาค ส่วนใหญ่วิภาคตามความจำเป็นของครอบครัว หัวหน้าครอบครัวได้รับแจกเงินพิเศษที่จะใช้แลกสินค้าบริโภคได้เฉพาะที่ร้านค้าของชุมชน ค่าเช่า ค่าไฟ ค่ารักษาพยาบาล ยา สวัสดิการผู้สูงอายุ ฯลฯ เป็นของฟรี การศึกษาก็เป็นของฟรี และสำหรับเด็กอายุต่ำกว่า 14 ปีต้องศึกษา ห้ามใช้แรงงานเด็กเหล่านี้

ชุมชนที่บริหารโดยชาวนาเองเหล่านี้ ยินดีรับเจ้าของที่ดินขนาดเล็กเข้าเป็นสมาชิก เพียงแต่สมาชิกใหม่จะต้องไม่ทำอะไรให้กระทบกระเทือนระบบสังคมอนาธิปัตย์นิยม ณ ระดับไร่นา

ชุมชนที่บริหารโดยชาวนาที่จ่ายค่าจ้างเป็นรายวันแก่สมาชิกประสบผลสำเร็จมากกว่าชุมชนที่ใช้ระบบให้ทุกอย่างเป็นส่วนกลางหมด ซึ่งเจ้าของที่ดินขนาดเล็กมักจะต่อต้าน บางครั้งขอแยกตัวออกกลับคืนไปผลิตแบบส่วนตัว แรงต่อต้านระบบชุมชนแบบคอมมิวนิสต์นี้โดยมากมาจากฝ่ายผู้หญิง

ชุมชนเกษตรที่บริหารโดยชาวนาปรากฏว่ามีอัตราส่วนสูงถึง 3/4 ของที่ดินในเขตอรากอน (Aragon) ในเขตเลอแวนต์ (Levant ซึ่งมี Valencia เป็นเมืองหลวง) 43% ของที่ดิน และเป็นอัตราส่วนสำคัญในเขตคาสติล (Castile) เอสเทรมาดูรา (Estremadura) และบางเขตของอันดาลูเซีย (Andalusia) แต่ในเขตคาตาลาเนีย (Catalonia) ซึ่งเป็นเขตของนาพื้นเล็กและขนาดกลางการจัดรวมนาไม่ได้ผลเท่าใดนัก

การจัดการบริหารการเกษตรด้วยชาวนาเองมีผลดี คือทำให้ได้นำเอาที่ดินที่เจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ไม่ได้ใช้ประโยชน์เข้ามาทำการผลิต เดิมนั้นในสเปนมีเจ้าของที่ดิน 100,000 คน เป็นเจ้าของที่ดินครึ่งหนึ่งของประเทศ หลายส่วนของที่ดินนี้โดยถูกปล่อยทิ้งไว้เฉย ๆ ผลดีชัดเจนอีกประการหนึ่งคือการพัฒนาวัฒนธรรม มีการรณรงค์สอนหนังสือผู้ใหญ่ มีการบรรยาย ภาพยนตร์ และละครในทุกหมู่บ้าน ความสำเร็จเกิดจากความเข้มแข็งของสหภาพแรงงานที่จัดการเรื่องนี้และความกระตือรือร้นของชาวนาเอง

สำหรับในกิจการอุตสาหกรรม ได้มีการทดลองใช้ระบบบริหารแบบจัดการด้วยตนเอง (self-management) ในคาตาลาเนีย ซึ่งเป็นเขตกระจุกตัวของอุตสาหกรรม หลังจากที่เจ้าของกิจการหนีไปแล้ว กรรมกรได้เข้าบริหารโรงงานแทนกว่า 4 เดือนโดยรัฐบาลไม่ได้เข้ามาเกี่ยวข้อง พวกกรรมกรได้รับการร่วมมืออย่างดีจากฝ่ายวิศวกร ต่อมารัฐบาลคาตาลาเนียได้ประกาศว่ากิจการมี 2 ประเภท คือสังคมนิยมและเอกชน กิจการที่มีคนงานเกิน 100 คน ต้องเป็นสังคมนิยม รวมทั้ง

กิจการของผู้ที่บ่อนทำลายหรือปิดกิจการ ในแต่ละโรงงานที่มีการจัดบริหารด้วยตนเองที่ประชุมคนงานทั้งหมดจะเลือกคณะกรรมการบริหารขึ้น 5-15 คน เป็นตัวแทนงานด้านต่าง ๆ ของโรงงาน คณะกรรมการฯ จะอยู่ในตำแหน่ง 2 ปี และเปลี่ยนครั้งหนึ่งทุก ๆ ปี คณะกรรมการฯ แต่งตั้งผู้จัดการซึ่งจะได้รับมอบอำนาจจากคณะกรรมการฯ บางส่วนหรือทั้งหมด ในโรงงานขนาดใหญ่ การเลือกผู้จัดการต้องได้รับการเห็นชอบจากหน่วยที่ควบคุม (รัฐบาล) และรัฐบาลจะตั้งผู้สอบบัญชีประจำคณะกรรมการฯ ด้วย ที่ประชุมคนงานทั้งหมดวางแผนการทำงานของโรงงานและกำหนดการแบ่งกำไร แม้ในกิจการที่เป็นของเอกชน ที่อยู่ในเขตอำนาจของรัฐบาลผสมฝ่ายซ้าย ก็มีการจัดตั้งคณะกรรมการคนงานขึ้นด้วย เพื่อควบคุมกระบวนการผลิตและสภาพการทำงาน “โดยรวมมีอย่างใกล้ชิดกับนายจ้าง” เป็นที่น่าสังเกตว่ากรรมกรมีความรับผิดชอบ ไม่ได้เพิ่มค่าจ้างแรงงาน ไม่ได้เอากำไรของกิจการมาแบ่งใช้ระหว่างกันเอง อย่างไรก็ตามก็มีปัญหาว่าโรงงานแต่ละแห่งรายเงินไม่เท่ากัน กรรมกรต่างโรงงานได้รับค่าจ้างต่างกัน จึงมีการจัดตั้งกองทุนรักษาความเสมอภาคขึ้นเป็นส่วนกลาง เพื่อพยายามเฉลี่ยทรัพยากรให้ใกล้เคียงกัน และมีการจัดประชุมสภาสหภาพแรงงานระดับประเทศเพื่อหาทางจัดการแข่งขันที่จะเป็นอันตราย

โดยสรุปแล้วการบริหารอุตสาหกรรมด้วยตนเองให้อยู่ในมือผู้ผลิตเอง ประสบความสำเร็จเช่นเดียวกับการจัดบริหารเกษตรกรรมด้วยตนเอง การจัดบริหารสาธารณะในเมืองมีคุณภาพดีมาก รวมถึงการผลิตอาวุธและผลิตภัณฑ์เคมีเพื่อทำสงคราม การผลิตผ้าจากป่านวัตถุใบต่าง ๆ ในสเปนเอง

ดาเนียล เกอแรง สรุปว่าการบริหารจัดการด้วยผู้ใช้แรงงานเอง ทั้งในการเกษตรและอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของระบบเศรษฐกิจสังคมนิยมแบบอนาธิปไตย มีข้อดีคือเป็นการให้โอกาสมวลประชาชนให้ผ่านการฝึกเป็นประชาธิปไตยโดยตรงจากล่างสู่บน เป็นการพัฒนาส่งเสริม และกระตุ้นให้ประชาชนริเริ่มด้วยตนเอง และเป็นการมอบความรู้สึกว่าเขามีความรับผิดชอบ แทนที่จะปล่อยให้พวกเขามีปมด้อยแบบเดิม ขอมถูกกระทำ ก้มหน้ารับคำสั่งอย่างเดียวที่เกิดนานนมมาแล้วจากการกดขี่ในอดีต ซึ่งก็เป็นอย่างนั้นในระบบสังคมนิยมโดยรัฐด้วย การฝึกเป็นประชาธิปไตยนี้ บางครั้งอาจต้องใช้พลังกันมาก ความก้าวหน้าช้า และเป็นภาระมากขึ้นแก่สังคม และอาจก่อให้เกิดการทำอะไรนอกกฎระเบียบบ้าง แต่ความเจ็บปวดที่เกิดขึ้นเหล่านี้ก็ยิ่งดีกว่าคำสั่งที่ผิด ๆ “ประสิทธิภาพ” ลวงตาของระบบสังคมนิยมโดยรัฐ ซึ่งลดทอนคนลงจนไม่เหลืออะไรเลย พินาศการริเริ่มของประชาชน ทำให้การผลิตเป็นอัมพาต และแม้ได้ความก้าวหน้าทางวัตถุมา ก็แลกมาด้วยราคาสูง คือทำลายหลักการของลัทธิสังคมนิยมทีเดียว

ปัญหาของระบบอนาธิปไตยในสเปนในระหว่างสงครามกลางเมืองคือ ฝ่ายอนาธิปไตยได้มีโอกาสทดลองแนวคิดของตัวในเวลาค่อนข้างสั้น ไม่ถึง 3 ปี เพราะหลายเขตเปลี่ยนมือไปมาระหว่างฝ่ายรัฐบาลผสมสาธารณรัฐกับฝ่ายชาตินิยมนายพลฟรังโก (General Francisco Franco

1892 - 1975) และลงท้ายฝ่ายรัฐบาลผสมแพ้ การทดลองต่าง ๆ ต้องเลิกล้ม อีกประการหนึ่ง แม้ภายในฝ่ายสาธารณรัฐเอง ขบวนการสังคมนิยมโดยรัฐ คือฝ่ายนิยมแบบสตาลิน ก็คอยขัดขวาง การจัดการไร่นาและโรงงานโดยชาวนาและกรรมกร พวกเขาเสนอให้รัฐบาลสาธารณรัฐเป็นผู้บริหาร และเนื่องจากพวกเขามีกองทหารและอาวุธดี เพราะได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจาก สหภาพโซเวียต ก็มีโอกาสดียุติไร่นาและโรงงานมาจัดตามแบบรัฐเป็นผู้บริหารและรัฐบาลผสม ต้องเกรงใจยอมตาม

บทที่ 4

แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนชาวนาในอินเดียและลาตินอเมริกา

4.1 แนวคิดเศรษฐกิจของมหาตมะ คานธี

มหาตมะ คานธี (Mohandas Karamchand Gandhi 1869 - 1948) เป็นนักคิดและนักต่อสู้ทางการเมืองผู้ยิ่งใหญ่ของอินเดียและของโลก ในฐานะผู้นำขบวนการมวลชนของอินเดียในการต่อสู้กับการครอบงำของจักรวรรดินิยมอังกฤษ ด้วยสันติวิธี และนำประเทศอินเดียสู่เอกราชใน ค.ศ. 1947 ความคิดทางเศรษฐกิจและปฏิบัติการทางความคิดของคานธี แม้จะเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการต่อสู้ทางการเมือง กลับเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง และเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์จากนักเศรษฐศาสตร์ทั่วไปว่าเป็นความคิดเพื่อฝันที่ไม่อาจขึ้นสู่สังคมได้ในความเป็นจริง แต่ก็มีนักเศรษฐศาสตร์บางคน เช่น อี เอฟ ชุมัคเคอร์ ที่กล่าวถึงคานธี ว่า “เมื่อพิจารณาถึงข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในโลกของเราในปัจจุบัน คานธีถือได้ว่าเป็นนักเศรษฐศาสตร์พัฒนาการที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของโลก”¹

ความคิดทางเศรษฐกิจของคานธี มีศูนย์กลางอยู่ที่การมุ่งหาวิธีแก้ปัญหาความยากจนของคนส่วนใหญ่ของประเทศอินเดีย ซึ่งมีประมาณ 300 ล้านคน ส่วนใหญ่เป็นชาวนาชนบท อาศัยอยู่ในหมู่บ้านซึ่งมีจำนวนถึง 700,000 หมู่บ้าน ความคิดของคานธีแตกต่างไปจากความคิดของนักเศรษฐศาสตร์ชาตินิยมในอินเดียในยุคนั้น ซึ่งกระแสแนวคิดหลักคือการปลดตัวให้พ้นจากการครอบงำทางเศรษฐกิจของอังกฤษ และเร่งพัฒนาอุตสาหกรรม บวกกับการพัฒนาเกษตรกรรมและพาณิชยกรรม แต่คานธีไม่เห็นด้วยกับการพัฒนาประเทศโดยเน้นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ เขาไม่เชื่อว่าอุตสาหกรรมจะสามารถรองรับแรงงานในชนบทของอินเดียจำนวน 300 ล้านคนได้ เขาเสนอแนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดย่อมในชนบทให้กระจายลงสู่ทุกครัวเรือน โดยในขั้นแรกเขาเสนอให้ทุกครัวเรือน ปั่นฝ้ายและทอผ้าใช้เอง ด้วยเหตุผลที่ว่า มีแรงงานเหลือเฟือในชนบทและคนว่างงานจำนวนมากที่ต้องมีงานทำ คานธียังเรียกร้องให้คนเมืองแสดงความรับผิดชอบด้วยการเลิกใช้ผ้าที่ทอจากโรงงานและผ้าที่นำเข้าจากต่างประเทศ และหันมาใช้ผ้าทอมือของชาวบ้าน เครื่องปั่นฝ้ายด้วยมือกลายเป็นสัญลักษณ์ประจำตัวของคานธีมาจนทุกวันนี้

มองโดยผิวเผิน ข้อเสนอของคานธี อาจดูดีแต่เพียงแค่ว่าเป็นกลยุทธ์ในการต่อสู้ทางการเมือง เพื่อคว่ำบาตรสินค้าจากประเทศอังกฤษ แต่หากศึกษาให้ลึกซึ้งจะพบว่า คานธี มีความจริงใจต่อการปฏิวัติการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศอินเดีย หากวิธีการของการปฏิวัตินั้น เป็นวิธีการที่ตั้งอยู่บนฐานของอหิงสกรรม และระบบความเชื่อที่คานธียึดมั่นจนจบจนวาระสุดท้ายของชีวิต อีกทั้งก่อปรด้วยความเสี่ยงสูงอันยิ่งใหญ่ว่า คานธีเคยกล่าวไว้ว่า ผู้นำการเปลี่ยนแปลงของสังคม ผู้มุ่งหวังจะให้อำนาจที่แท้จริงกลับคืนสู่ประชาชน จะต้องมีความเสียสละเพียงพอที่จะนำ

การต่อสู้ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าในชีวิตของตนเองจะไม่มีวันได้เห็นความสำเร็จนั้น คานธีสามารถมีชีวิตอยู่จนได้เห็นวันที่อินเดียเป็นเอกราชจากการครอบงำของลัทธิอาณานิคมของอังกฤษ แต่ความสำเร็จที่คานธีมุ่งหวังมิใช่เพียงแค่นั้น แนวคิดทางเศรษฐกิจสังคมของคานธีและชีวิตการต่อสู้ของเขาคือการต่อสู้เพื่อให้มหาชนอินเดียที่อยู่ในฐานะที่ต่ำต้อยที่สุด ตระหนักในพลังอำนาจของตน เลิกสยบยอมแก่อำนาจรัฐและอำนาจทุน ดำรงชีวิตอย่างสมถะ พึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ และเชื่อมั่นในหนทางแห่งอหิงสกรรม เหล่านี้คือความมุ่งหวังในชีวิต ความคิดและการต่อสู้ของมหาตมะ คานธี ผู้ถูกขนานนามว่าเป็นบิดาแห่งประเทศอินเดีย

แนวคิดทางเศรษฐกิจของคานธี ประกอบด้วยแนวคิดหลัก 6 ประการดังต่อไปนี้

1. ระบบเศรษฐกิจจะต้องมีคุณธรรมกำกับ
2. แนวคิดเรื่องการจำกัดความต้องการ
3. แนวคิดเรื่องกฎการใช้แรงงานเพื่ออาหาร
4. แนวคิดเรื่องการกระจายผลผลิตและเทคโนโลยี
5. แนวคิดเรื่องชุมชนและสังคมพึ่งตนเอง
6. แนวคิดเรื่องทรัพย์สิน

4.1.1 ระบบเศรษฐกิจจะต้องมีคุณธรรมกำกับ

คานธีเชื่อว่าหลักเศรษฐศาสตร์ที่จะนำมาเป็นหลักในการพัฒนาสังคมและการกำหนดนโยบายพัฒนาประเทศ จะต้องมียุทธศาสตร์พื้นฐานทางจริยธรรมเป็นตัวกำกับ ระบบอาณานิคมและการขยายตัวของทุนนิยมเป็นตัวทำลายระบบเศรษฐกิจดั้งเดิมของประเทศอินเดีย โดยการดูดกลืนทรัพยากรจากชนบทไปสู่เมืองใหญ่ ๆ ในอินเดีย และสู่ประเทศอังกฤษ ระบบอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ในเมืองเป็นตัวทำลายหัตถกรรมและอุตสาหกรรมรายย่อยของคนพื้นเมือง ทำให้คนเหล่านี้ต้องถอยร่นกลับสู่ชนบท กลายเป็นตัวซ้ำเติมปัญหาการว่างงานในชนบท ที่มีมากอยู่แล้วให้เลวร้ายลงไปอีก

คานธีเชื่อว่าหากจะแก้ปัญหาชนบทและปัญหาความยากจนให้ได้ผล มนุษย์จะต้องเข้าไปแก้ที่ระบบคุณค่าที่เป็นตัวชักใยอยู่เบื้องหลังกิจกรรมทางเศรษฐกิจ อีกทั้งต้องไปปรับเปลี่ยนเป้าหมายทางเศรษฐกิจเสียใหม่ ระบบทุนนิยมได้สร้างคุณค่าใหม่ขึ้นมาแทนที่คุณค่าในสังคมชนบทดั้งเดิม เช่น ให้มีการยอมรับเรื่องกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลในการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต การแข่งขันโดยเสรีเพื่อบรรลุเป้าหมายทางเศรษฐกิจและผลกำไร โดยไม่ต้องสนใจผู้อื่น เป็นต้น ในขณะที่ในระบบสังคมเดิมนั้นจะเน้นที่การแบ่งปัน และการร่วมมือกันมากกว่าการแข่งขัน²

เป้าหมายของการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจของคานธีคือการยุติการเอาเปรียบ การสร้างความเสมอภาคทางเศรษฐกิจและการสร้างโลก(สังคม)ใหม่ที่ปราศจากสงคราม หลักการ

พื้นฐานของระบบเศรษฐกิจที่จะบรรลุเป้าหมายดังกล่าวได้แก่ ความร่วมมือและการแบ่งปัน การจำกัดความต้องการ การใช้แรงงานเพื่ออาหาร การกระจายอำนาจการผลิต การปรับความคิด เรื่องเทคโนโลยีใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายใหม่ สวเทสี และทรสตีชีพ³ ในแง่ของมรรควิธีที่จะนำไปสู่เป้าหมายนั้น โดยแท้จริงไม่อาจแยกออกจากเป้าหมายและหลักการที่กล่าวมาข้างต้น ด้วยเหตุที่คานธีเป็นผู้ที่เชื่อมั่นอย่างแรงกล้าในเอกภาพของเป้าหมายและมรรควิธี แต่ก็อาจกล่าวได้ว่า นอกเหนือจากหลักการ (ซึ่งก็คือมรรควิธีในตัว) ตลอดชีวิตการต่อสู้ของคานธี เขามีความเชื่อมั่นในการต่อสู้โดยไม่ใช้ความรุนแรงตามวิถีทางอหิงสา และเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางอำนาจ ไม่ว่าจะเป็นทางเศรษฐกิจและสังคม จะต้องเริ่มที่ปัจเจกชนและมวลชน โดยการสร้างความรู้ และความสามารถในการพึ่งตนเองของคนเหล่านี้ก่อน หากปราศจากสิ่งนี้ การเปลี่ยนแปลงอำนาจรัฐก็เป็นเพียงการเปลี่ยนมือผู้กุมอำนาจเท่านั้น

4.1.2 แนวคิดเรื่องการจำกัดความต้องการ (The Limitation of Wants)

หลักคิดทางเศรษฐศาสตร์ของคานธี มีข้อแตกต่างไปจากหลักเศรษฐศาสตร์ทั่วไปคือ คานธีเชื่อว่า พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์จะต้องควบคู่ไปกับพฤติกรรมทางศีลธรรม ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงความพึงพอใจ (preference) ของมนุษย์ คานธีจึงมิได้มองในแง่ของความพึงพอใจ โดด ๆ แต่เน้นย้ำว่า ความพึงพอใจของมนุษย์จะต้องผ่านกระบวนการกล่อมเกลาด้านความรู้ และประสบการณ์ และกำกับโดยหลักจริยธรรม อาจกล่าวได้ว่า แนวคิดต่อความพึงพอใจของมนุษย์ในความคิดของคานธี เป็นแนวคิดในลักษณะเชิงอุดมคติ หรือมองในลักษณะ “สิ่งที่ควรจะเป็น” ศาสตราจารย์เรียกแนวคิดนี้ว่า “ความพึงพอใจที่มีฐานทางคุณธรรม (ethical preference)” และ แนวคิดนี้เองที่เป็นหัวใจของหลักเศรษฐศาสตร์ของคานธี⁴

ขณะที่เศรษฐศาสตร์กระแสหลักเสนอว่า ความอยู่ดีกินดีของปัจเจกชนควรได้รับการตอบสนองอย่างสูงสุดตามความปรารถนา ตามข้อจำกัดเพียงประการเดียวคือ งบประมาณ (เงิน) ที่แต่ละคนมี แต่คานธีโต้แย้งว่า เงิน ไม่ใช่ข้อจำกัดเพียงประการเดียว มนุษย์พึงจำกัดความต้องการด้วยการไตร่ตรองถึงความต้องการของตน แล้วเลือกที่จะตอบสนองความต้องการเพียงบางอย่างเท่านั้น โดยคานธีได้เสนอแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ (และไม่สัมพันธ์) ระหว่างความต้องการ (desire) ความสมปรารถนา (satisfaction) ความสุข (happiness) และความอยู่ดีกินดี (welfare) ซึ่งในทางเศรษฐศาสตร์อาจจะถือว่าเป็นสิ่งเดียวกัน แต่คานธีเห็นว่าสิ่งเหล่านี้ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน

ประการแรก ไม่ใช่ความสุขทุกอย่างที่ทำให้คนอยู่ดีกินดี ตัวอย่างเช่น ยาเสพติด ทำให้คนมีความสุขชั่วครู่ แต่ไม่ทำให้คนอยู่ดีกินดี

ประการที่สอง ความสมปรารถนาไม่ทำให้คนมีความสุขเสมอไป คานธีเปรียบมนุษย์เหมือนนกที่ไม่ยอมอยู่หนึ่ง เมื่อมนุษย์ได้อย่างก็จะต้องการอีกอย่างเสมอไปไม่มีที่สิ้นสุด การตอบสนองความต้องการอย่างไรรู้จักจำกัด กลับจะทำให้มนุษย์ยิ่งดิ้นรน ตกเป็นทาสของความปรารถนาของตนเอง ทำให้มนุษย์สูญเสียความสงบในจิต คานธีย้ำว่าสิ่งที่มนุษย์สูญเสียไปนั่นเอง คือสิ่งที่สามารถให้ความพึงพอใจและความสุขที่แท้จริงได้ ความสุขที่แท้จริงมิได้มาจากการตอบสนองความต้องการทางวัตถุเพียงชั่วคราวชั่วยามเท่านั้น การรู้จักเพียงพอและการรู้จักพอใจในสิ่งที่ตนเองมีต่างหาก คือที่มาของความสุขที่แท้จริงของมนุษย์

การเสนอแนวคิดเรื่องการจำกัดความต้องการโดยสมัครใจของคานธี มิใช่เป็นการบอกคนจนให้พอใจกับความยากจน แต่คานธีพุ่งเป้าไปที่คนมีเงิน คานธีปฏิเสธข้อกล่าวหาที่ว่าเขามุ่งแต่เรื่องจิตใจมนุษย์ แต่ไม่สนใจเรื่องเศรษฐกิจ ว่า “ด้วยวิถีทางของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าได้พยายามอาจจะมากกว่าที่มนุษย์คนใดได้เคยพยายาม ในอันที่จะยกระดับฐานะทางวัตถุของมหาชนแห่งประเทศอินเดีย”

เหตุผลอีกประการหนึ่งที่มนุษย์ควรควบคุมความต้องการของตน คือ หากมนุษย์ตอบสนองความต้องการของตนอย่างไรรู้จักจำกัด ก็จะทำให้ระบบเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมเติบโตอย่างไรรู้จักจำกัดเช่นกัน ความต้องการที่ไร้ขีดจำกัดของคนบางกลุ่มจะบีบบังคับผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ เนื่องจากธรรมชาติสามารถตอบสนองความจำเป็น (need) ของมนุษย์ทุกคน แต่ไม่สามารถตอบสนองความโลภ (greed) ของคนทุกคนได้ ความต้องการอย่างไรรู้จักจำกัดจะก่อหายนะแก่มนุษยชาติโดยรวม

ความคิดเรื่องการจำกัดความต้องการโดยสมัครใจ หรือการจนโดยสมัครใจ (voluntary poverty) ของคานธี ถูกวิพากษ์วิจารณ์โดยสมาชิกพรรคองเกรส (ซึ่งคานธีเป็นผู้นำอยู่) ว่าจะชี้นำให้ประชาชนยอมจมปลักอยู่ในความยากจน หรือมิฉะนั้นก็เป็นการเรียกร้องการเข้มงวดกับตนเองจนเกินไป แต่โดยแท้จริงแล้วคานธีปรารถนาที่จะเห็นชาวอินเดียทุกคนได้รับความสะดวกสบายตามสมควรในระดับที่ครอบครัวยุคกลางในบอมเบย์จะพึงได้รับ แต่ในความเป็นจริงสิ่งนั้น ยังอยู่ห่างไกล คานธีกล่าวในหลาย ๆ ที่ถึงสภาพชีวิตในหมู่บ้านชนบทซึ่งเขาปรารถนาจะเห็น เขาจะลงรายละเอียดถึงปริมาณม เนย เหลว เนย ผัก ธัญพืช ที่คนแต่ละคนพึงมีเพื่อการบริโภค เสื้อผ้า ผ้าห่ม กัณหากร สภาบ้านเรือน ถนนที่ปราศจากฝุ่น โรงเรียน ฯลฯ เขาจะไม่นิยมการพุดกว้าง ๆ ถึงระดับรายได้ อันเป็นวิธีการโดยทั่วไปของนักเศรษฐศาสตร์

โดยสรุป คานธีต้องการหาทางออกเพื่อการอยู่รอดของคนจนในระยะเวลาที่เป็นปัจจุบัน นโยบายทางเศรษฐกิจของคานธีเป็นส่วนหนึ่งของการต่อสู้ มิใช่คำนึงถึงสิ่งที่จะได้ภายหลังการได้อำนาจทางการเมือง ประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวชนบท จะต้องจัดระบบเศรษฐกิจของตนให้อยู่รอดให้ได้ภายใต้สถานการณ์ความเป็นจริงในขณะนั้น และใช้พลังแรงงาน

ที่ได้มาจากการปรับระบบเศรษฐกิจในครอบครัวและชุมชนเพื่อการต่อสู้ทางการเมือง⁶ เขาต้องการให้ทุกครอบครัวและชุมชนพึ่งตนเองได้ในการผลิตสิ่งที่จำเป็นในชีวิต เช่น อาหาร และเสื้อผ้า เพื่อที่จะสามารถต่อสู้กับภัยจากภายนอกได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.1.3 แนวคิดเรื่องกฎการใช้แรงงานเพื่ออาหาร (The Doctrine of Bread-Labor)

หลักการทางเศรษฐศาสตร์ที่สำคัญประการหนึ่งของคานธีคือ คนทุกคนต้องใช้แรงงานในการผลิต หลักการนี้เป็นจุดเริ่มต้นในการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจใหม่ คานธีเชื่อว่าสันติวิธี จะต้องเริ่มต้นจากการที่คนแต่ละคนดำเนินชีวิตตามวิถีทางที่สอดคล้องกับความเชื่อของตน ในที่นี้จะขอยกคำพูดของคานธี ซึ่งเสนอความคิดเกี่ยวกับการใช้แรงงานเพื่ออาหาร ดังนี้

“หากคนทุกคนใช้แรงงานเพื่อผลิตอาหาร เมื่อนั้นจะมีอาหารและเวลาว่างเพียงพอสำหรับคนทุกคน... การใช้แรงงานเช่นนี้จะเป็นการเสียสละอันสูงส่ง มนุษย์อาจจะใช้แรงงานกายและสมองทำงานอื่นๆ แต่งานเหล่านั้นถือว่าเป็นแรงงานแห่งความรัก เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม และเมื่อนั้นจะไม่มีแบ่งคนเป็นคนรวย คนจน คนชั้นสูง คนชั้นต่ำ คนที่แต่ละต้องได้ และคนที่แต่ละต้องไม่ได้ หากเราใช้แรงงานเพื่อผลิตอาหารของเราเอง ความต้องการของเราจะลดลง เราจะกินเพื่อยู่ ไม่ใช่อยู่เพื่อกิน ผู้ที่สงสัยในคำกล่าวนี้อาจขอให้ลองทำงานผลิตอาหารของตนเองดู และแล้วเขาจะพบกับความเบิกบานใจอย่างใหญ่หลวงกับผลผลิตจากแรงงานของเขา สุขภาพของเขาจะดีขึ้น และเขาจะพบว่าหลายสิ่งที่เขาเคยยึดมั่นเป็นสิ่งเกินความจำเป็น

มนุษย์จะเลี้ยงชีพด้วยแรงงานสมองเพียงอย่างเดียวได้หรือไม่ คำตอบคือไม่ ความต้องการทางกายจะต้องตอบสนองด้วยกาย แรงงานสมองมีไว้เพื่อตอบสนองจิตวิญญาณ และความพึงพอใจทางจิตเท่านั้น จึงไม่ควรเรียกร้องค่าตอบแทน ในรัฐอุดมคติบุคคลเช่นหมอและ ทนายความจะทำงานเพื่อประโยชน์แห่งสังคมมิใช่เพื่อตนเอง การปฏิบัติตามกฎของการใช้แรงงานเพื่ออาหารจะเป็นการปฏิบัติเจียบถึงระดับโครงสร้างของสังคม ชัยชนะของมนุษยชาติอยู่ที่ การเปลี่ยนการต่อสู้ จากการต่อสู้เพื่อความอยู่รอด มาเป็นการต่อสู้เพื่อประโยชน์สุขส่วนรวม

การกลับสู่หมู่บ้านคือการยอมรับโดยสมัครใจถึงความสำคัญของกฎแรงงานเพื่ออาหาร อาจมีคนโต้แย้งว่า “มีคนนับล้านอาศัยอยู่ในหมู่บ้านในสภาพอดอยากหิวโหย” แต่การดำรงชีวิตเช่นนั้นมิใช่การปฏิบัติ (ตามกฎแรงงานเพื่ออาหาร) โดยสมัครใจ ชาวชนบทเหล่านี้หากเลือกได้เขาอาจจะเลิกใช้แรงงาน และมุ่งสู่เมืองหากเป็นไปได้ การปฏิบัติตามกฎแรงงานเพื่ออาหาร โดยภาวะจำใจเป็นบ่อเกิดแห่งความยากจน ความเจ็บไข้ และความไม่พอใจ มันคือภาวะแห่งความเป็นทาส การปฏิบัติตามกฎด้วยความเต็มใจต่างหาก คือบ่อเกิดแห่งความพึงพอใจ และสุขภาพที่ดี⁷

คานธีมิได้ปฏิเสธการแบ่งแยกหน้าที่ในสังคม เขายอมรับในความต่างทางความถนัด และศักยภาพของคน (ดูเพิ่มเติมในบททรัพย์สิน) เขายังเห็นว่าในสังคมจะต้องมีคนซึ่งทำหน้าที่ ต่าง

ๆ กัน เพียงแต่ว่าในการแบ่งแยกหน้าที่กันนั้น จะไม่มีการตัดสินว่าหน้าที่ใดมีความสำคัญ กว่ากัน และควรได้รับผลตอบแทนต่างกัน ดังหลักการที่ว่า งานของช่างตัดผมและทนายความควรมีค่าเท่ากัน และเขายังเชื่อว่าปัจเจกชนมิได้อยู่อย่างอิสระ หากต้องพึ่งพาอาศัยกัน การแบ่งแยกงานกันทำของคนในสังคม จึงไม่ควรนำไปสู่การเอาเปรียบ กดขี่ข่มเหงกันในที่สุด

การเรียกร้องให้คนใช้แรงงานเพื่ออาหารของคานธีมิได้ตีกรอบไว้ที่การทำการผลิตทางการเกษตรเท่านั้น การผลิตทางหัตถกรรมก็ถือเป็นการใช้แรงงานเพื่ออาหารด้วย การเรียกร้องให้ชาวนาชนบท นักเรียน สมาชิกพรรคคองเกรส และชาวเมือง หันมาปั่นฝ้าย หรือทอผ้าใช้เองก็เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติทางความคิดนี้ รวมไปถึงการนำความคิดไปสู่การปฏิบัติที่เป็นจริงด้วย

นักคานธีวิทยาหลายคน⁸ ได้วิเคราะห์และเห็นพ้องต้องกันว่าความคิดเรื่อง “การใช้แรงงานเพื่ออาหาร” ของคานธี มีเป้าหมายทางสังคมที่สำคัญคือ

1. การต่อต้านระบบวรรณะ และการแบ่งงานทำโดยวรรณะและชนชั้น
2. การให้คุณค่าแก่ศักดิ์ศรีของแรงงาน (Dignity of Labor) และโดยนัยนั้น คือ การให้คุณค่าแก่ผู้ใช้แรงงาน
3. การปรับระบบการศึกษา จากพื้นฐานความคิดนี้ คานธี เสนอให้มีการปรับระบบการศึกษา จากระบบเดิมที่เน้นแต่ด้านความคิดมาสู่การศึกษาที่ให้ความสำคัญแก่เรื่องอาชีพ การผลิต และหัตถกรรมด้วย (craft education) เพื่อให้การศึกษาสามารถเป็นฐานของชุมชนชนบทได้

สำหรับตัวคานธีเอง เขาเห็นว่ากฎการใช้แรงงานเพื่ออาหารนี้ มีศักยภาพที่จะสร้างการปฏิวัติเงียบที่จะมีผลถึงระดับโครงสร้างทางสังคม และสามารถที่จะฟื้นฟูชนบทให้กลับคืนได้⁹

4.1.4 แนวคิดเรื่องการกระจายการผลิตและเทคโนโลยี

ในบรรดาความคิดทางเศรษฐศาสตร์ของคานธี แนวคิดที่คัดค้านการพัฒนาอุตสาหกรรมและการคัดค้านการใช้เครื่องจักรกลจะเป็นที่รับรู้กันมากที่สุด แต่โดยแท้จริงแล้ว คานธีมิได้คัดค้านอุตสาหกรรมเครื่องจักรกลและเทคโนโลยี โดยตัวของมันเอง เขาเห็นว่าโดยสภาพพื้นฐานของสังคมอินเดียที่เป็นสังคมกสิกรรมและมีประชากรที่มีการว่างงานและการว่างงานแอบแฝงจำนวนมาก อุตสาหกรรมจะไม่สามารถรองรับแรงงานจำนวนมากมหาศาลนี้ได้แน่นอน แต่กลับจะยิ่งซ้ำเติมภาวะการว่างงานให้เลวร้ายลงไปอีก เพราะเครื่องจักรจะเข้ามาทดแทนแรงงานมนุษย์ อีกทั้งจะทำให้เกิดการรวมศูนย์อำนาจทางเศรษฐกิจไปจนถึงการผูกขาดอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองไว้ในมือของคนกลุ่มเดียว ขณะที่ประชาชนส่วนใหญ่จะถูกเอาเปรียบและปราศจากอำนาจ ซึ่งเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับความปรารถนาของคานธีถึงสังคมที่อำนาจจะอยู่ในตัวประชาชนคนธรรมดา และชุมชนหมู่บ้าน คานธีเสนอทางออกด้วยการกระจายการผลิตลงไปที่ประชาชนและหมู่บ้าน โดยเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดเล็ก ย่อม เกษตรกรรม และปศุสัตว์

สำหรับอุตสาหกรรมหลักที่จะสนับสนุนการพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดย่อม เช่น ไฟฟ้า ถ่านหิน เหล็กกล้า รถไฟ การผลิตเครื่องจักรต่าง ๆ ก็ให้อยู่ในการควบคุมของรัฐ คานธีได้ให้ข้อเสนอที่น่าสนใจว่า การกระจายรายได้จะเป็นจริงก็ต่อเมื่อมีการกระจายการผลิต การกระจายการผลิตและการกระจายผลผลิตจะต้องกระทำไปด้วยกันและอยู่ในท้องถิ่นเดียวกัน

4.1.4.1 แนวคิดที่แตกต่างจากนักเศรษฐศาสตร์ร่วมสมัย

แนวคิดหลักของนักเศรษฐศาสตร์ชาตินิยมในอินเดีย คือ ทำอย่างไรจะแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศอินเดียได้ ฐานะ (Ranade 1842-1902) นักเศรษฐศาสตร์ที่มีชื่อเสียงของอินเดียเสนอแนวคิดที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่า การแก้ปัญหาความยากจนในอินเดียจะต้องใช้วิธีการพัฒนาอุตสาหกรรม ตามการวิเคราะห์ของฐานะ ปัญหาที่สำคัญที่สุดของประเทศอินเดียคือ การที่เศรษฐกิจของประเทศอิงอยู่กับเกษตรกรรมที่อ่อนแออย่างมากเนื่องจากระบอบการปกครองของจักรวรรดินิยมอังกฤษ การลงทุนในอุตสาหกรรมประเภทต่าง ๆ ของอังกฤษในอินเดีย ทำให้อุตสาหกรรมรายย่อยในท้องถิ่นและหัตถกรรมเสื่อมสลาย ทั้งในด้าน การผลิตและการจ้างแรงงาน ทำให้คนที่เคยดำรงชีพอยู่ด้วยอุตสาหกรรมขนาดย่อมและหัตถกรรมต้องละทิ้งฐานอาชีพของตน เกิดภาวะเสื่อมถอยของอุตสาหกรรมท้องถิ่น และประชาชนจำนวนมากต้องหวนคืนสู่อาชีพเกษตรกรรมในชนบท ภาวะนี้สะท้อนถึงการสูญเสียอำนาจ ความคิด และ การพึ่งตนเองของประชาชน

ข้อเสนอของฐานะ คือ การพัฒนาอุตสาหกรรมที่เป็นชาตินิยม ฐานะ เชื่อในแนวคิดแบบ “ลำดับขั้นการพัฒนา” (Stage of Growth) เขาเห็นว่าระดับขั้นการพัฒนาของประเทศอินเดียอยู่ในขั้น “เกษตรกรรมบวกหัตถกรรม” ซึ่งควรพัฒนาไปสู่ “เกษตรกรรม บวกหัตถอุตสาหกรรม บวกพานิชยกรรม”

อย่างไรก็ตาม นักเศรษฐศาสตร์เหล่านี้เห็นว่า การพัฒนาสู่เศรษฐกิจอุตสาหกรรมของประเทศอินเดีย มีปัญหาคือ¹⁰

1. การปกครองของอังกฤษในอินเดียได้ขูดรีดทรัพยากรของอินเดียอย่างหนักหน่วงและครอบงำอุตสาหกรรมหลักๆ ไว้ แล้วดึงดูดผลพวงจากการผลิตกลับสู่ประเทศของตน
2. ประเทศอินเดียขาดแคลนแรงงานที่มีคุณภาพ ขาดเงินออมและขาดกลไกที่จะดึงเงินออมไปลงทุนทางอุตสาหกรรม
3. รัฐบาลอินเดียไม่เป็นตัวแทนของคนอินเดียในการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อประเทศชาติ แต่เป็นผู้รับใช้เจ้าอาณานิคมอังกฤษ

แม้คานธีจะมีความเห็นร่วมกับนักเศรษฐศาสตร์ชาตินิยมในประเด็นปัญหาการครอบงำของจักรวรรดินิยมอังกฤษ และการที่รัฐบาลอินเดียเป็นผู้รับใช้เจ้าอาณานิคม แต่เขามีความเห็นต่าง

ในเรื่องแนวทางการพัฒนาประเทศ เขาไม่เห็นด้วยกับการพัฒนาโดยเน้นอุตสาหกรรมและเทคโนโลยี เขาเชื่อว่าประเทศและประชาชนอินเดียจะอยู่รอดได้ก็ต่อเมื่อหันเหแนวทางการพัฒนาไปสู่การพัฒนาอุตสาหกรรมรายย่อยในชนบท แนวคิดนี้มีใช้จะแตกต่างไปจากแนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์ที่มีชื่อเสียงในยุคนั้น เช่น ระนาฏ และโกเขล (Gopal Krishna Gokhale 1866-1915) เท่านั้น หากยังแตกต่างไปจากมิตรของเขาในพรรคคองเกรส (Indian National Congress) เช่น ยวหาร์ลาล เนห์รู (Jawaharal Nehru 1889 - 1964) ผู้ซึ่งได้กลายเป็นนายกรัฐมนตรีของประเทศอินเดียในเวลาต่อมา เนห์รูเองเคยกล่าวไว้ชัดเจนว่า เมื่อใดก็ตามที่ประเทศอินเดียได้รับเอกราช พรรคคองเกรสจะผลักดันให้การพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นแนวทางการพัฒนาประเทศ เนื่องจากปัญหาความยากจนในอินเดียจะแก้ไขได้ก็ด้วยแนวทางนี้เท่านั้น¹¹

4.1.4.2 สาระสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับการกระจายการผลิตและเทคโนโลยีของคานธี

(1) การผลิตปัจจัยพื้นฐานต้องอยู่ในความครอบครองของมวลชน

คานธีมีความเชื่อมั่นในปัจเจกชนและพลังของปัจเจกชนมากกว่าอำนาจรัฐ และมีความคิดเอนเอียงไปทางอนาธิปไตย คือการไม่ต้องมีรัฐบาล¹² เขามีความเชื่อว่า “ความคิดจากส่วนย่อยย่อมเป็นพลังความดีอันยิ่งใหญ่ของส่วนรวม”¹³ คานธีได้กล่าวถึงหลักการนี้ไว้ใน ค.ศ.1928 ว่า “ในความคิดเห็นของข้าพเจ้า นโยบายทางเศรษฐกิจของอินเดีย หรือแม้แต่ของทุกชาติในโลก ควรจะเน้นในประเด็นที่ประชากรจะต้องไม่เผชิญกับความขาดแคลนอาหารและเครื่องนุ่งห่ม นั่นคือทุกคนจะต้องมีงานทำและได้ค่าตอบแทนเพียงพอ หลักการนี้จะสัมฤทธิ์ผลได้ก็ต่อเมื่อการผลิตเพื่อความจำเป็นขั้นมูลฐาน ยังคงอยู่ภายใต้การครอบครองของมวลชน ประดูอากาศและน้ำจากพระเป็นเจ้า ซึ่งไม่มีใครสามารถครอบครองไว้เป็นเครื่องมือแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวได้”¹⁴

ปัจจัยพื้นฐานที่คานธีให้ความสำคัญคือ อาหารและเสื้อผ้า ในด้านอาหารคานธีเน้นการพัฒนาเกษตรกรรมและการเลี้ยงสัตว์ เพื่อให้ชาวชนบทสามารถผลิตอาหารเลี้ยงครอบครัวได้อย่างพอเพียง นอกจากอาหาร คานธีได้เสนอให้การผลิตเสื้อผ้าอยู่ในความครอบครองของมวลชน โดยการรณรงค์ให้ชาวชนบทปั่นฝ้ายและทอผ้าพื้นเมืองที่เรียกว่า ขาดิ์ (Khadi) ใช้เอง

จากการวิเคราะห์ของคานธี ชาวนาในประเทศอินเดียมีช่วงว่างจากการผลิตปีละประมาณ 4 เดือน แม้ว่าประเทศอินเดียจะมีพื้นที่กว้างใหญ่ แต่มีประชากรมาก และมีการทำเกษตรกรรมมาช้านาน ที่ดินเพื่อการเพาะปลูกถูกนำมาใช้ประโยชน์เกือบหมดสิ้นแล้ว การขยายพื้นที่เพื่อการผลิตทางเกษตรกรรมจึงทำได้ยาก แต่การใช้แรงงานคนยังไม่เต็มประสิทธิภาพ ด้วยข้อจำกัดเกี่ยวกับขนาดที่ดิน และความล้าหลังทางเกษตรกรรมที่อาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียว ทำให้การพัฒนาทางเกษตรกรรมต้องลงทุนมากและใช้เวลานาน คานธีจึงเสนอให้การปั่นฝ้าย ทอผ้า เป็นอาชีพเสริมเพื่อ

สร้างรายได้ สร้างความสามารถในการพึ่งตนเองในปัจจุบันพื้นฐาน และสร้างงานเพื่อแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำ ซึ่งคานธีเห็นว่าเป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อจิตวิญญาณของมนุษย์

ในทัศนะของคานธี การรณรงค์เรื่องการทอผ้าขาวดี เป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดเรื่องการกระจายอำนาจทางเศรษฐกิจและการแบ่งปัน ในประเด็นหลังนี้สืบเนื่องจากการที่คานธีเรียกร้องต่อคนเมืองให้หันมาใช้ผ้าขาวดี แม้ว่าผ้าขาวดีจะมีราคาแพงกว่าผ้าที่ทอจากโรงงาน และไม่มีสีสันที่ดึงดูดใจเท่า เขาเรียกร้องต่อมโนธรรมสำนึกของคนเมืองให้มีความรับผิดชอบต่อการที่เมืองเป็นฝ่ายได้รับประโยชน์จากชนบทตลอดมา และความยากจนในชนบทก็มีสาเหตุมาจากการที่ผลผลิตส่วนหนึ่งของชนบทได้ถูกนำมาหล่อเลี้ยงเมือง รวมทั้งเรียกร้องให้คนช่วยเหลือเกื้อกูลกันโดยการเริ่มจากผู้ที่อยู่ใกล้ชิดก่อน เพื่อให้พลังแห่งความรักความเมตตาแผ่กระจายออกไปจนถึงทั้งสังคม การที่ชาวเมืองเลือกซื้อสินค้าที่ผลิตขึ้นจากชาวชนบท แทนการซื้อผ้าจากต่างชาติ ก็จะเป็นการปฏิบัติตามหลักการเรื่องเพื่อนบ้านนี้ (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในบทสวเทศี) บางส่วนของคำพูดของคานธีในเรื่องนี้ มีดังนี้

“มีคนเป็นล้านๆ คนที่ทำงานกับเครื่องปั่นฝ้ายประมาณ 8 ชั่วโมงต่อวัน พวกเขาไม่สามารถใช้ผ้าขาวดีที่ทอจากฝ้ายเหล่านี้ได้หมด เป็นหน้าที่ของพลเมืองที่ดีที่จะใช้ผลผลิตส่วนเกินเหล่านี้...แม้จะเป็นความชอบธรรมที่มนุษย์จะพึ่งตนเอง แต่มนุษย์ก็มีภาระหน้าที่ที่จะต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันด้วย...การฟื้นฟูความไพบูลย์ของหมู่บ้านย่อมเป็นไปได้อย่างแน่นอน เพื่อที่ว่าชุมชนหมู่บ้านทั้งมวลมิใช่เฉพาะชาวบ้านแต่ละคน...จะสามารถพึ่งตนเองได้ในเรื่องเสื้อผ้า”¹⁵

การรณรงค์เรื่องผ้าขาวดีของคานธี สื่อความหมายที่สำคัญต่อประชาชน คือ การเลิกเชื่อมั่นในภาพลวงแห่งอำนาจที่อยู่เหนือประชาชน อันได้แก่รัฐ ประชาชนจะต้องแก้ปัญหาของตนเอง โดยจะต้องตระหนักถึงความสำคัญของการพึ่งพาอาศัยกันด้วยใจสมานฉันท์

คานธีเริ่มรณรงค์เรื่องผ้าขาวดีในประมาณ ค.ศ. 1920 การรณรงค์ในภาคชนบทประสบความสำเร็จ แต่ในส่วนของผู้บริโภคนในเมืองไม่ประสบความสำเร็จนัก อย่างไรก็ตามความคิดที่ว่า การผลิตปัจจัยพื้นฐานต้องอยู่ในความครอบครองของมวลชน โดยมีผ้าขาวดีเป็นตัวชูโรงในระยะต้นก็ยิ่งสื่อถึงใจผู้รักชาติชาวอินเดีย การรณรงค์ต่อต้านการผูกขาดการผลิตเกลือ โดยเจ้าอาณานิคมอังกฤษ ในปี 1930 ซึ่งมีประชาชนเข้าร่วมจำนวนมหาศาล และถูกจับหลายหมื่นคน ก่อความไม่พอใจและความเชื่อในอำนาจของประชาชนนี้

(2) อุตสาหกรรมและเทคโนโลยีมีขนาดเล็กและประชาชนควบคุมได้

คานธีคัดค้านการนำประเทศไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรม คัดค้านการผลิตแบบอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีที่ซับซ้อนและเครื่องจักรที่คนธรรมดาสามัญไม่อาจเข้าถึงและควบคุมได้ เขาเห็นว่าสิ่งเหล่านี้จะนำไปสู่การผูกขาดทางเศรษฐกิจให้อยู่ในมือ

ของคนส่วนน้อย การผูกขาดอำนาจทางเศรษฐกิจจะนำไปสู่การผูกขาดอำนาจทางการเมือง ทำให้รัฐแข็งแกร่งขึ้นและประชาชนอ่อนแอลง และทำให้หมู่บ้านต้องพึ่งเมืองมากขึ้น

คานธีเชื่อว่าในประเทศที่มีประชากรจำนวนมาก การนำเครื่องจักรมาทดแทนแรงงานมนุษย์เป็นสิ่งที่ไม่สมควร เขากล่าวใน ค.ศ. 1934 ว่าแนวทางที่ใช้ได้ดีในอเมริกาและยุโรป ไม่สามารถนำมาใช้ได้อินเดียเสมอไป ประเทศอินเดียมีคนจำนวนหลายล้านที่มีเวลาเหลือเฟือ ดังนั้นจึงไม่จำเป็นที่จะต้องปลดปล่อยแรงงานเหล่านี้ โดยการนำเครื่องจักรมาทดแทน ประชากรจำนวน 350 ล้านคนนี่คือเครื่องจักรที่มีชีวิตจำนวนมาก และหากเราสามารถนำแรงงานเหล่านี้ซึ่งกว่าครึ่งอยู่เปล่าโดยไร้ความหมาย ความอดอยากหิวโหยทั้งทางกายและทางจิตของคนเหล่านี้ก็จะหมดไป¹⁶

การเรียกร้องให้คนกลับไปใช้เทคโนโลยีที่ไม่ซับซ้อน ไม่ใช่เรื่องของการ “กลับคืนสู่ธรรมชาติ” เขากล่าวว่า “ที่ข้าพเจ้าเสนอให้คนนวดข้าวและสีข้าวด้วยมือ มิใช่เพื่อกลับไปสู่วิถีทางของบรรพบุรุษ หากเพราะไม่เห็นทางอื่นใดที่จะสร้างงานให้แก่ชาวชนบทที่ว่างงานจำนวนนับล้าน”¹⁷ และว่า “ข้าพเจ้าคัดค้านเครื่องจักรกล เพราะมันทำให้มนุษย์ต้องว่างงานและไร้อาชีพ ข้าพเจ้าคัดค้านเครื่องจักรมิใช่เพราะว่ามันคือเครื่องจักร หากเพราะว่ามันทำให้เกิดการว่างงาน”¹⁸

นอกจากประเด็นเรื่องการผูกขาดอำนาจทางเศรษฐกิจ การทำให้ชนบทต้องพึ่งเมืองมากขึ้น และการสร้างปัญหาการว่างงาน คานธีได้กล่าวถึง “สามัญลักษณ์” ของเครื่องจักรกล ว่ามีลักษณะดังนี้ (1) เครื่องจักรจะเข้าแทนที่มนุษย์และสัตว์ มิใช่เป็นเพียงแค่ตัวเสริมหรือตัวเพิ่มประสิทธิภาพ (2) การเติบโตของเครื่องจักรจะเป็นไปแบบไร้ขีดจำกัด ในขณะที่แรงงานมนุษย์จะมีขีดจำกัดทางกายภาพอยู่ (3) ด้วยสาเหตุจากข้อ 1 และข้อ 2 จึงดูเหมือนว่าเครื่องจักรกลมีกลไกอันเป็นอิสระของมัน ซึ่งมักจะอยู่ในด้านตรงข้ามกับแรงงานมนุษย์ แรงงานมนุษย์จึงมักจะถูก แทนที่โดยเครื่องจักรในอัตราความเร็วที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งคานธีเห็นว่าสิ่งนี้ได้เป็นผลมาจากการตัดสินใจของมนุษย์ผู้ใช้เครื่องจักรเท่านั้น แต่หากเป็นเพราะธรรมชาติของการเติบโตทางเทคโนโลยีเป็นไปเช่นนั้น

โดยสรุป คานธีไม่เห็นด้วยกับการพัฒนาโดยเน้นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่และเครื่องจักรกลเพราะ (1) ทำให้เกิดการว่างงาน (2) ทำให้เกิดการผูกขาดการผลิตและการผูกขาดอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง (3) ทำให้ชนบทต้องพึ่งพาเมืองมากขึ้น และ (4) สามัญลักษณ์ของเครื่องจักรกลเป็นสิ่งคุกคามอิสระภาพของมนุษย์

ตามความเห็นของคานธี ทางออกน่าจะเป็นการผลิตของคนส่วนใหญ่ด้วยการจ้าง ตนเองในอุตสาหกรรมหมู่บ้าน เขากล่าวว่า “หากท่านลองดูระบบการผลิตของชาวบ้านแต่ละคนดูสักล้านครั้ง ผลจะไม่ออกมาเป็นการผลิตขนาดใหญ่โตมหึมาหรอกหรือ” คานธีเรียกสิ่งนี้ว่า “การผลิตขนาดใหญ่ในบ้านของตัวเอง” เขาเชื่ออีกว่าการกระจายรายได้จะสามารถเป็นจริง ก็ต่อ

เมื่อระบบการผลิตถูกกระจายสู่ท้องถิ่น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง เมื่อการกระจายการผลิตและการกระจายผลผลิตเกิดขึ้นในท้องถิ่นเดียวกัน¹⁹

(3) อุตสาหกรรมหนักบางประเภทอยู่ในการควบคุมของรัฐ

แม้จะให้ความสำคัญแก่การพัฒนาอุตสาหกรรมรายย่อยในชนบท แต่คานธีก็เห็นความจำเป็นของอุตสาหกรรมที่สำคัญบางประเภทที่จะเอื้อให้การผลิตรายย่อยดำเนินไปได้ เช่น อุตสาหกรรมเหล็กกล้า ถ่านหิน พลังงาน ไฟฟ้า รถไฟ ต่อเรือ เป็นต้น โดยเสนอให้อุตสาหกรรมเหล่านี้อยู่ในการกำกับดูแลของรัฐ ซึ่งแนวทางนี้ได้ถูกผลักดันให้เข้าสู่ร่างนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศอินเดียของพรรคคองเกรส ในการประชุมที่การากิจิใน ค.ศ. 1931 การให้รัฐเป็นผู้ควบคุมอุตสาหกรรมหลักดังกล่าว ย่อมเป็นการเพิ่มอำนาจแก่รัฐอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แม้จะไม่เห็นด้วยกับการที่จะสร้างรัฐให้แข็งแกร่ง แต่คานธีก็ได้แสดงความเห็นถึงข้อดีของการที่รัฐจะเป็นผู้ควบคุมอุตสาหกรรมหลักบางประเภทไว้ใน ค.ศ. 1934 ดังนี้

“(การที่รัฐจะเป็นผู้ควบคุม) ก็ยังดีกว่าให้เอกชนเป็นเจ้าของ แต่กระนั้นก็ตาม ก็ยังมีปัญหาอยู่ด้วยเหตุแห่งความรุนแรง ข้าพเจ้าเชื่อว่า หากรัฐเข้าจัดการกับระบบทุนนิยมด้วยความรุนแรง รัฐก็จะติดกับของความรุนแรงนั่นเอง และจะไม่สามารถสร้างสันติขึ้นได้ รัฐคือสัญลักษณ์แห่งความรุนแรงในรูปสัญลักษณ์ที่ผ่านการจัดระเบียบแล้วอย่างเหนียวแน่น ปัจเจกชนมีจิตวิญญาณแต่รัฐเป็นเครื่องจักรไร้วิญญาณ รัฐไม่อาจหันเหไปจากความรุนแรงซึ่งเป็นสาระแห่งการดำรงอยู่ของรัฐได้”²⁰

ด้วยเหตุแห่งความไม่เชื่อมั่นในรัฐนี้เอง ที่เป็นที่มาของความคิดของคานธีเรื่องชุมชนและสังคมพึ่งตนเอง

4.1.5 แนวคิดเรื่องชุมชนและสังคมพึ่งตนเอง

ความคิดเรื่องชุมชนและสังคมพึ่งตนเอง เป็นหัวใจหลักของความคิดทางเศรษฐกิจของคานธี จริงๆ แล้วแนวคิดและหลักการที่ได้กล่าวมาแล้วในเบื้องต้น อันได้แก่ แนวคิดเรื่องการจำกัดความต้องการ กฎการใช้แรงงานเพื่ออาหาร รวมทั้งเรื่องการกระจายการผลิตและเทคโนโลยี ก็ล้วนเป็นแนวคิดที่ปูทางมาสู่เรื่องการพึ่งตนเองของสังคมและชุมชน ซึ่งคานธีได้เสนอไว้ในหลักการแห่ง สวเทชี (Swadeshi) และ สวราช (Swaraj)

สวเทชี ตามศัพท์แปลว่า พึ่งถิ่นของตนเอง (สว = ของตนเอง เทชี = ถิ่นที่ ท้องถิ่น) คานธีอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชนและสังคม อันกินความตั้งแต่สังคมย่อยไปถึงสังคมโลก ว่าเป็นพฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่เปี่ยมด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม ทั้งนี้ความรับผิดชอบนี้จะต้องเริ่มที่หน่วยย่อยที่ใกล้ชิดตัวเรามากที่สุด คือ ครอบครัวของเรา เพื่อนบ้านของเรา เนื่องจากความสามารถในการรับใช้ของเรามีขอบเขตจำกัด เราจึงต้องเริ่มที่ส่วนที่ใกล้ตัวที่สุดก่อน หากทุกคนปฏิบัติ ต่อ

เพื่อนบ้านอย่างดีแล้วจะไม่มีใครในโลกที่ต้องการความช่วยเหลือแล้วถูกปล่อยปละละเลย ดังนั้นการที่เราช่วยเหลือเพื่อนบ้าน ก็เท่ากับเราได้ช่วยเหลือโลกด้วย การรับใช้เพื่อนบ้านก็คือการรับใช้โลก เป็นหนทางเดียวที่เปิดให้เราได้รับใช้โลก คนที่คิดว่าโลกทั้งโลกเป็นครอบครัวของเขา จะมีพลังที่จะรับใช้จักรวาลได้โดยไม่ต้องเคลื่อนย้ายไปไหน

“ สวเทศี คือ จิตวิญญาณภายใน ที่บอกแก่เราให้เราใช้และรับใช้สิ่งที่อยู่รอบตัวเรา... มีใช้สิ่งที่อยู่ใกล้ตัว... ในพรมแดนเศรษฐกิจเช่นนี้ ข้าพเจ้าจะใช้สิ่งที่ผลิตขึ้นโดยเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้ตัวข้าพเจ้า และรับใช้อุตสาหกรรมเหล่านี้ โดยช่วยให้มันมีประสิทธิภาพและสมบูรณ์ขึ้น หากปฏิบัติตามหลักสวเทศีดังนี้ได้แล้ว สังคมจะก้าวสู่ความไพบูลย์และความสุขสำหรับคนถ้วนหน้า

... ความยากจนของประชาชน มีสาเหตุมาจากการถอยห่างจากหลักการสวเทศีในวิถีทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม หากไม่มีการนำสินค้าจากนอกประเทศเข้ามาสู่ประเทศอินเดียแม้เพียงชิ้นเดียว เมื่อนั้นอินเดียจะเป็นดินแดนที่อาบไปด้วยน้ำนมและน้ำผึ้ง แต่เหตุการณ์ไม่ได้เป็นดังนั้น เราละโมภเกินไป และอังกฤษก็เช่นกัน... ข้าพเจ้าคิดว่า สวเทศี มีใช้ขบวนการต่อต้านอังกฤษเพื่อแก้แค้น หากข้าพเจ้าถือว่า สวเทศีคือหลักการทางศาสนาซึ่งทุกคนพึงปฏิบัติตาม”²¹

จะเห็นได้ว่า โดยหลักสวเทศี คานธีได้เสนอความคิดเรื่องการพึ่งตนเองทั้งในระดับประเทศ และในระดับชุมชน คานธีเรียกร้องการเป็นอิสระจากการครอบงำและการดักดวงผลประโยชน์ของประเทศเจ้าอาณานิคมที่กระทำต่ออินเดีย การเรียกร้องเอกราชของคานธีมิใช่ประเด็นทางการเมืองเพียงอย่างเดียว (ดังเช่นที่สมาชิกพรรคคองเกรสคนอื่นๆ เรียกร้อง) คานธีตระหนักดีว่าแม้อินเดียจะได้รับอิสรภาพจากอังกฤษ แต่ตราบดีที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจให้ถึงระดับโครงสร้าง ตรานั้นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศก็ยังคงยากจนและถูกเอาเปรียบอยู่ตลอดไป เพราะเหล่านายทุนอุตสาหกรรมและนายทุนนายหน้าที่ใช้เจ้าอาณานิคมอังกฤษอยู่ในขณะนั้นก็จะยังคงสามารถดำเนินธุรกิจและอุตสาหกรรมในลักษณะที่อิงกับตลาดและทุนต่างชาติและเอาเปรียบชนบทต่อไป

อย่างไรก็ตาม ในการเปลี่ยนระบบโครงสร้างทางเศรษฐกิจนั้น คานธีไม่เชื่อในอำนาจรัฐว่าเป็นตัวทำการเปลี่ยนแปลงได้ คานธีมีความเชื่อมั่นในปัจเจกชนเล็กๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชาวชนบทที่เป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศอินเดีย เขาเห็นว่าหมู่บ้านในชนบทของประเทศอินเดียถูกแทรกแซงจากอำนาจรัฐน้อยมาก หมู่บ้านเหล่านี้มีระบบการปกครองตนเองที่ติดอยู่แล้ว แต่ระบบเศรษฐกิจหมู่บ้านกำลังถูกทำให้อ่อนแอ หากสามารถฟื้นฟูหมู่บ้านให้สามารถพึ่งตนเอง และพึ่งกันและกันได้ผ่านทางเศรษฐกิจ เพิ่มความเชื่อมั่นในศักดิ์ศรีและพลังอำนาจของชาวชนบท ประกอบกับ

แรงสนับสนุนจากผู้รักชาติในเมืองที่บริโกลินค้าจากชนบท ตลอดไปจนถึงการพัฒนาเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมในแนวทางที่จะสร้างความเข้มแข็งแก่ภาคชนบท เมื่อนั้นจึงจะหมายความว่าเศรษฐกิจของอินเดียได้หลุดพ้นจากการครอบงำของต่างชาติอย่างแท้จริง

คานธีเสนอแนวคิดชุมชนพึ่งตนเองในรูปหมู่บ้านสวราช สวราช ตามศัพท์ หมายถึงการปกครองด้วยตนเอง (self - government) คานธีได้ให้ทรรศนะถึงหมู่บ้านสวราชไว้ ดังนี้

“ตามความคิดของข้าพเจ้า หมู่บ้านสวราชเป็นสาธารณรัฐที่แท้จริง หมู่บ้านสวราชสามารถพึ่งตนเองได้ในสิ่งที่จำเป็นต่อชีวิต แต่กระนั้นก็มีการพึ่งพากันในระหว่างหมู่บ้านต่าง ๆ ในความจำเป็นอื่น ๆ ภาระกิจหลักของทุกหมู่บ้านคือการปลูกพืชอาหาร และการปลูกฝ้ายเพื่อถักทอเป็นเครื่องนุ่งห่ม หมู่บ้านยังจะต้องกันที่สาธารณะสำรองไว้สำหรับเป็นท่าเล่เลี้ยงสัตว์ เป็นที่พักผ่อน และเป็นการเล่นสำหรับเด็กและผู้ใหญ่ หากมีที่ดินเพียงพอ หมู่บ้านก็อาจจะปลูกพืชเศรษฐกิจที่มีประโยชน์ ยกเว้นพืชพวกกัญชา ยาสูบ ฝิ่น เป็นต้น หมู่บ้านควรมีโรงมหรสพ โรงเรียน และศาลากลางบ้าน มีระบบจ่ายน้ำสะอาดของตนเอง การศึกษาเบื้องต้นจะต้องเป็นการศึกษาภาคบังคับ กิจกรรมต่างๆ ควรกระทำในรูปสหกรณ์ จะต้องไม่มีระบบวรรณะที่แบ่งชั้นคนถึงขั้นว่าเป็นผู้ที่แตะต้องไม่ได้... การปกครองหมู่บ้านจะกระทำผ่านระบบปญจายัต...

ไม่ว่าหมู่บ้านใดก็สามารถเป็นสาธารณรัฐได้ในวันนี้ โดยไม่ต้องมีโครมาแทรกแซง แม้แต่รัฐบาลปัจจุบัน ซึ่งความสัมพันธ์เดียวของรัฐกับหมู่บ้านที่ทรงประสิทธิภาพที่สุดก็คือการเรียกเก็บภาษี”²²

แนวคิดสวราช ของคานธี ยังได้ถ่ายทอดเป็นหนังสือ “โครงการสร้างสรรค์ : ความหมายและจุดยืน” (Constructive Program : Its Meaning and Place) ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในปี 1941 และได้แก้ไขปรับปรุงและพิมพ์ใหม่ในปี 1945 ในหนังสือนี้ คานธีได้ย้ำถึงความสำคัญของการทำงานในชนบทและการปฏิรูปสังคมว่ามีความสำคัญมากกว่าขบวนการต่อสู้ทางการเมืองแบบดื้อแพ่ง (civil disobedience) เพื่อเอกราชของประเทศเสียอีก “หากไร้ซึ่งความร่วมมือในโครงการสร้างสรรค์นับล้านโครงการเสียแล้ว ขบวนการดื้อแพ่งเพื่อเอกราชของประเทศ ก็จะเป็นเพียงแค่ละครแห่งความกล้าหาญและเลวร้ายเสียยิ่งกว่าไร้ประโยชน์เสียด้วยซ้ำ”²³

โครงการสร้างสรรค์ของคานธี ประกอบด้วย แนวทางการพัฒนาสังคม 18 แนวทาง ได้แก่ การสร้างเอกภาพของชุมชน การริเริ่มโครงการยกเลิกการผลิตสุรา การพัฒนาอุตสาหกรรมหมู่บ้านผ้าทอมือ (ชาด) การส่งเสริมอุตสาหกรรมหมู่บ้านอื่น ๆ การพัฒนาระบบสุขภาพของหมู่บ้าน การสร้างระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานแบบใหม่ (ที่เน้นอาชีวศึกษา) การให้การศึกษากับผู้ใหญ่อย่างทั่วถึง การพัฒนาคุณภาพชีวิตของสตรี การให้สถานภาพและโอกาสที่เท่าเทียมแก่สตรี การให้การศึกษาด้านสุขภาพและสุขศึกษา การคุ้มครองและพัฒนาภาษาท้องถิ่น การยอมรับภาษาฮินดูสถานเป็นภาษาประจำชาติ (แทนภาษาอังกฤษ) การสร้างความเท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจ

การจัดตั้งชานาและคุ้มครองสิทธิของชานา การจัดตั้งคนงานอุตสาหกรรมบนพื้นฐานแห่งสัจจะ และอหิงสา การสร้างชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีในหมู่ชนเผ่า การปฏิบัติงานร่วมกับนักศึกษาเพื่อยกระดับ สุขภาพกายสุขภาพใจ และจิตวิญญาณของนักศึกษา

คานธีย้าว่าหากประชาชน 400 ล้านคนร่วมในโครงการสร้างสรรค์ดังกล่าวนี้ เมื่อนั้น เอกราชที่แท้จริงจะมาถึง จะเป็นการสร้างชาติจากระดับพื้นฐานขึ้นมา และด้วยเหตุนี้คานธีจึงถือว่า โครงการสร้างสรรค์นี้ก็คือการต่อสู้ทางการเมืองด้วย เพราะมันจะส่งผลสะท้อนต่อการเมือง

4.1.6 แนวคิดเรื่องทรัสตีชิพ (Trusteeship)²⁴

คานธี เสนอแนวทางทรัสตีชิพขึ้นมาเพื่อเป็นทางเลือกใหม่ให้แก่สังคมที่นอกเหนือ จากแนวทางสังคมนิยมและทุนนิยม อาจกล่าวได้ว่า ทรัสตีชิพ เป็นหลักการเกี่ยวกับระเบียบทาง เศรษฐกิจตามแนวคิดเศรษฐกิจคานธี คานธีถึงกับกล่าวว่า “ทฤษฎีทรัสตีชิพนี้จะอยู่เคียงคู่กับนาม ของข้าพเจ้าเสมอไป”²⁵

คานธีมีความชื่นชมในคุณค่าของความรักเริ่มของปัจเจกชนและเอกชน เขามีทัศนะว่า หากคุณสมบัติที่ดีนี้ต้องสูญไปในกระบวนการนำกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้เข้าไปอยู่ภายใต้การ ควบคุมทางสังคมก็เป็นที่น่าเสียดาย หลักการทรัสตีชิพคือการผนวกข้อดีของกิจการเอกชนเข้ากับการ เป็นเจ้าของโดยสังคม (social ownership) คานธีเน้นที่การเปลี่ยนระบบคุณค่าที่ชักใยอยู่ เบื้อง หลังการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจและเป็นตัวกำหนดสถาบันต่างๆ ในสังคม ในช่วงแรก ๆ ของ การเสนอแนวคิดนี้ คานธีจะพยายามอธิบายถึงคุณค่าและมุมมองใหม่ และเรียกร้องต่อคนรวยว่า คน รวยมิใช่เจ้าของทรัพย์สินสมบัติ ทรัพย์สินสมบัติจริงๆ แล้วเป็นของสังคม คนรวยจะต้องมองตนเอง เป็น เพียงผู้ดูแล (Trustee) ทรัพย์สินเหล่านั้น และใช้ทรัพย์สินนั้นเพื่อสิ่งจำเป็นในชีวิตเท่านั้น ส่วนที่ เหลือจะต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของสังคม คานธีอธิบายว่า

“สมมุติว่าข้าพเจ้าได้รับเงินมาจำนวนหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นทางมรดกหรือจากการค้าขาย หรือจากทางอุตสาหกรรม ข้าพเจ้าต้องตระหนักว่าความร่ำรวยนั้นไม่ได้เป็นของข้าพเจ้าเอง สิ่งที่เป็นของข้าพเจ้านั้น ก็คือสิทธิในการที่จะมีชีวิตอยู่อย่างมีเกียรติซึ่งก็ไม่ได้แตกต่างไปจากคนอื่น ๆ อีกหลายล้านคน ส่วนความมั่งมีของสังคมทั้งหมดนั้น จะต้องถูกใช้ไปเพื่อสวัสดิภาพของสังคม

ข้าพเจ้าได้ประกาศทฤษฎีนี้ขึ้น เมื่อมีผู้เสนอทฤษฎีสังคมนิยมในประเทศของเราเพื่อจัด การกับทรัพย์สินของพวกเจ้าที่ดิน และเจ้านายต่างๆ พวกเขาจะกำจัดชนชั้นอภิสิทธิ์เหล่านี้ออกไป แต่ข้าพเจ้าต้องการให้พวกเขาลดความโลภ ลดความสำนึกในความเป็นเจ้าของ และลดฐานะ ของเขาลงมาในระดับของผู้เลี้ยงชีพด้วยแรงงาน ทั้งๆที่พวกเขายังทำหน้าที่ดูแลทรัพย์สิน ของเขา อยู่”²⁶

ความคิดของคานธีดังกล่าวมักถูกมองว่าเป็นความคิดความปรารถนาของนักการศาสนาผู้ประสงค์ดี หรือไม่ก็เป็นความพยายามที่จะดำรงความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจ ในสังคมให้อยู่ต่อไป ทำให้คนร่ำรวยสามารถมีข้ออ้างที่กอบโกยต่อไปในสังคม โดยอ้างว่าเป็นผู้จัดหาและดูแลทรัพย์สินให้สังคม อาศัยชื่อเสียงเกียรติคุณของคานธีซึ่งสังคมขณะนั้นให้การยอมรับเป็นอย่างสูงเป็นเกราะคุ้มภัย

ในระยะต่อมา คานธีได้สร้างความกระจ่างชัดในแนวคิดนี้ว่า การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในระบบทรัพย์สิน มิใช่เป็นกิจการของฝ่ายเอกชนฝ่ายเดียว ประชาชนและรัฐก็จะต้องมีส่วนร่วมด้วย ในประมาณ ค.ศ. 1945 คานธีได้ให้หลักการเกี่ยวกับระบบทรัพย์สิน ซึ่งได้รับการตีพิมพ์ในหนังสือ The Last Phase ดังนี้

1. ทรัพย์สิน เสนอวิธีเปลี่ยนสังคมทุนนิยมปัจจุบัน ไปสู่สังคมที่มีความเท่าเทียมกัน ทรัพย์สิน ปราศจากความปรารถนาต่อระบบทุนนิยม แต่จะให้โอกาสแก่ชนชั้นมั่งมีในการปรับเปลี่ยนตนเอง²⁷ ที่เป็นเช่นนี้ก็ด้วยเชื่อมั่นศรัทธาว่าธรรมชาติของมนุษย์ย่อมแก้ไขปรับปรุงได้เสมอ
 2. ทรัพย์สินไม่ยอมรับในสิทธิถือครองทรัพย์สินของปัจเจกบุคคล ยกเว้นแต่ในกรณีที่สังคมยอมอนุญาตให้ เพื่อประโยชน์สุขของสังคม
 3. ทรัพย์สินไม่ปฏิเสธการใช้ข้อบัญญัติแห่งกฎหมายเป็นตัวควบคุมระบบการถือครองและใช้ทรัพย์สิน
 4. ด้วยเหตุนี้ ภายใต้ระบบทรัพย์สินซึ่งกำกับโดยรัฐ ปัจเจกชนจะไม่สามารถถือครองหรือใช้ทรัพย์สินโดยเสรี เพื่อความพึงพอใจส่วนตน หรือโดยไม่นำพาต่อประโยชน์ส่วนรวมของสังคม
 5. ในระบบทรัพย์สิน จะมีการกำหนดรายได้ขั้นต่ำ และในขณะเดียวกันก็จะมีการกำหนดรายได้ขั้นสูงสุดที่คนในสังคมจะสามารถมีได้ ความแตกต่างระหว่างรายได้ต่ำสุดและสูงสุดควรจะมีเหมาะสมและไม่ห่างกันนัก และมีการปรับเป็นระยะเพื่อที่จะแก้ปัญหาเกี่ยวกับแนวโน้มของการพัฒนาสู่ความแตกต่างของรายได้
 6. ในระเบียบเศรษฐกิจของคานธี การตัดสินใจว่าจะผลิตอะไร จะต้องตัดสินใจจากความจำเป็นของสังคม ไม่ใช่การตัดสินใจด้วยแรงปรารถนาหรือโลกจรรย์ของมนุษย์²⁸
- ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นชัดเจนว่ากฎหมายมีบทบาทในการจัดระเบียบของระบบทรัพย์สิน แต่อย่างไรก็ตามพลังแห่งกระบวนการสันติวิธีก็ยังมีบทบาทที่สำคัญอยู่ในระบบนี้ ใน ค.ศ. 1947 คานธีได้กล่าวเพิ่มเติมว่า

“หากพวกราชาและนายทุนไม่สามารถทำหน้าที่เป็นผู้ดูแล (Trustee) ทรัพย์สินของตนได้ พลังของสังคมรอบตัวพวกเขาก็บังคับให้เขาต้องปรับตนเอง และเมื่อการปกครองแบบปัญจายัตราช²⁹ ถูกสถาปนาขึ้น มติมหาชนจะทำในสิ่งที่ความรุนแรงไม่อาจทำได้ อำนาจที่พวก

นายทุนและพวกราชายังสามารถยึดกุมอยู่ได้ในเวลานี้ ก็เพราะประชาชนยังไม่ตระหนักในพลังอำนาจของตน หากประชาชนไม่ให้ความร่วมมือกับระบอบทุนนิยม ระบอบนี้ย่อมจะล่มสลายลง ในระบอบปัญญาัตราช ประชาชนจะเชื่อในกฎแห่งปัญญาต์ ซึ่งพวกเขาเองเป็นผู้กำหนดขึ้นมาเองเท่านั้น”³⁰

จะเห็นได้ว่าคานธีมิได้ปฏิเสธการปกครองโดยหลักกฎหมาย แต่เขาเชื่อว่ากฎหมายจะมีผลใช้ได้จริงก็ต่อเมื่อมหาชนส่วนใหญ่ยอมรับในตัวกฎหมายนั้น อีกทั้งคนส่วนใหญ่ยอมรับในระบบคุณค่าใหม่ที่รองรับกฎหมายนั้นเป็นพื้นฐานในการครองชีวิต และด้วยเหตุนี้กฎหมายจะมีไว้เพื่อใช้กับคนจำนวนน้อยที่ไม่เชื่อฟังเท่านั้น

ทฤษฎีสิทธิและปัญหาเจ้าที่ดินในชนบท

คานธีได้เสนอทฤษฎีทฤษฎีสิทธิ เพื่อแก้ปัญหานี้ในเจ้าที่ดินในชนบทด้วย แต่มิได้ให้รายละเอียดไว้มากเท่ากับที่เขาได้เสนอทฤษฎีนี้ในการแก้ปัญหานี้ในภาคอุตสาหกรรม ในทศวรรษที่ 1930 ได้เกิดมีขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อล้มล้างระบบเจ้าที่ดินขึ้นในชนบทในบางส่วนของประเทศอินเดีย คานธีมองว่าสงครามชนชั้นนี้จะทำลายเอกภาพของขบวนการกู้ชาติ เขาจึงเสนอทฤษฎีทฤษฎีสิทธิขึ้นเพื่อเป็นทางเลือกให้แก่สังคม

ตามความคิดของคานธี ทฤษฎีสิทธิในชนบทจะต้องกระทำควบคู่ไปกับโครงการสร้างสรรค์ในชนบท การสร้างชุมชนพึ่งตนเอง และการพัฒนาจิตสำนึกของชาวชนบท โครงการสร้างสรรค์ เช่น โครงการให้การศึกษา โครงการพัฒนาอาชีพ โครงการจัดหาน้ำสะอาด และการพัฒนาสุขภาพ จะช่วยลดการพึ่งพิงของผู้ไร้ที่ดินต่อเจ้าของที่ดิน และในทำนองเดียวกัน โครงการพึ่งตนเองในชนบท การรณรงค์ให้คนใช้สินค้าที่ผลิตขึ้นในท้องถิ่นและในหมู่บ้านของตนก็จะทำให้ผู้ไร้ที่ดินพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น การพัฒนาจิตสำนึกจะทำให้ผู้ไร้ที่ดินตระหนักในสิทธิอันชอบธรรมของตนเอง คานธีเชื่อว่า ทฤษฎีสิทธิไม่อาจเกิดขึ้นได้โดยการยินยอมของเจ้าที่ดินผู้ประสงค์ดี เท่านั้น แต่จะต้องเกิดขึ้นจากการที่ผู้ไร้ที่ดินมีจิตสำนึกที่เข้มแข็ง ถ้าปฏิเสธการเอารัดเอาเปรียบ คานธีเห็นว่า การเอารัดเอาเปรียบเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการสมยอมของผู้ถูกเอารัดเอาเปรียบ หากผู้ถูกเอารัดเอาเปรียบ คือแพ่ง ไม่ยอมให้ผู้ถูกเอารัดเอาเปรียบ ฝ่ายที่เอารัดเอาเปรียบอยู่ก็จะต้องยอมผ่อนปรน แต่สิ่งนี้จะเกิดมรรคผลได้ ก็ต่อเมื่อมีการร่วมมือกันอย่างกว้างขวางในหมู่ผู้ถูกเอารัดเอาเปรียบ การร่วมมือกันนี้มีไว้เพื่อล้มล้างผู้ที่ เอารัดเอาเปรียบ แต่เป็นการกระทำเพื่อหยุดยั้งการเอารัดเอาเปรียบนั้น ได้มีผู้ตั้งคำถามต่อคานธีว่า การ หยุดยั้งการเอารัดเอาเปรียบนี้หมายถึงการปฏิเสธการปกครอง และการแก้ไขกฎหมายด้วยหรือไม่ คานธี ตอบว่า การคือแพ่ง (civil disobedience) และการไม่ร่วมมือ (non - cooperation) เป็นเครื่องมือที่ดี ของผู้ไร้อำนาจทางการเมือง เช่น ชาวไร่ชาวนาที่ยากจน แต่วันใดที่พวกเขามีอำนาจทางการเมือง การต่อสู้

ทางกฎหมายจะกลายเป็นเครื่องมือที่ดีของพวกเขา แต่หากการต่อสู้ทางกฎหมายนี้ไร้ผล พวกเขาก็สามารถกลับไปใช้วิธีการคือแพ่ง และการไม่ให้ความร่วมมือต่อไป

ในระบบทรัสตีชีพ คานธีเสนอว่า พวกเจ้าที่ดินจะต้องถือว่าผู้เช่าที่ดินคือหุ้นส่วนของพวกเขา ดังนั้นจึงต้องมีการแบ่งปันผลผลิตจากที่ดินอย่างเป็นธรรม อีกทั้งเจ้าที่ดินจะต้องให้บริการต่างๆ แก่ผู้เช่าที่ดิน เช่น การจัดโรงเรียน สถานพยาบาล แหล่งน้ำดื่ม น้ำใช้ที่สะอาด เป็นต้น แต่คานธีก็ได้ยอมรับในงานเขียนหลายๆ ชิ้นว่า การปรับความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าที่ดินและผู้เช่า ที่ดินในชนบทนั้นลำบากยิ่งกว่าการปรับความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของกิจการในเมืองและ คนงานมากมายนัก

4.1.7 ผลกระทบของความคิดคานธีต่อแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศอินเดีย

แม้คานธีจะนำขบวนการกู้ชาติอินเดียสู่จุดหมายปลายทาง คือ เอกราชของประเทศ หลังจากที่ถูกครอบงำโดยจักรวรรดินิยมอังกฤษมาเป็นเวลา 89 ปี แต่ความคิดของคานธีต่อแนวทางการพัฒนาประเทศอินเดียกลับไม่ถึงเป้าหมาย ภายหลังจากที่อินเดียได้รับเอกราช ข้อเสนอของคานธีในการพัฒนาประเทศอินเดียสู่สังคมพึ่งตนเอง โดยเน้นการพัฒนาภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมขนาดย่อมในชนบท เพื่อวางรากฐานในการพึ่งตนเองของเศรษฐกิจแห่งชาติ ถูกปฏิเสธโดยสิ้นเชิงจากพรรคองเกรส ยวหาร์ลาล เนห์รู ผู้นำพรรคองเกรสและสมาชิกพรรคองเกรสส่วนใหญ่เห็นว่า ความคิดของคานธีเป็น “อุดมคติ” เกินไป ประเทศอินเดียจะหวนกลับไปสู่หัตถกรรมและอุตสาหกรรมหมู่บ้านได้อย่างไร ในกลางศตวรรษที่ 20 นี้ พรรคองเกรสต้องการกุมอำนาจศูนย์กลาง ใช้อำนาจในการวางแผนการพัฒนาประเทศจากศูนย์กลางเพื่อสร้างเศรษฐกิจของประเทศให้รุ่งเรือง ตามมาตรฐานประเทศที่พัฒนาแล้วในโลกยุคใหม่

ในเดือนมกราคม 1948 หนึ่งวันก่อนมรณกรรม คานธีได้เสนอร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ซึ่งเขาเป็นผู้ร่างเองต่อพรรคองเกรส เขาเขียนว่า “พรรคองเกรสในภาวะปัจจุบัน เป็นเพียงแค่สื่อโฆษณาชวนเชื่อ และกลไกไว้วิญญูณของระบบรัฐสภา พรรคองเกรสหาประโยชน์มิได้อีกต่อไปแล้ว อินเดียยังคงร่ำร้องหาอิสรภาพทางสังคม อิสรภาพทางมโนธรรม และอิสรภาพทางเศรษฐกิจ เพื่อหมู่บ้านอีก 700,000 หมู่บ้าน นอกเหนือไปจากเมืองใหญ่น้อย” ด้วยเหตุนี้ คานธีเสนอให้คณะกรรมการระดับชาติของพรรคองเกรส “ชูปองค์กรของพรรคองเกรสทั้งหมด” และปรับองค์กรไปเป็นองค์กรอาสาสมัครเพื่อลงไปทำงานรับใช้ประชาชนแทน³¹

ข้อเสนอของคานธีนี้สอดคล้องกับข้อเขียนของเขาซึ่งตีพิมพ์ก่อนหน้านี้นี้เพียง 2 วัน เขาเตือนพรรคองเกรสว่า “พรรคองเกรสได้ชัยชนะในการต่อสู้เพื่ออิสรภาพทางการเมืองของประเทศอินเดีย แต่พรรคองเกรสยังมิได้รับชัยชนะในการต่อสู้เพื่ออิสรภาพทางเศรษฐกิจ สังคม

และมโนธรรม อิศราภาพเหล่านี้ได้มายากยิ่งกว่าอิสราภาพทางการเมืองหลายเท่าตัว เพราะว่ามันเป็นงานเชิงสร้างสรรค์ มันตื่นตื้นน้อยกว่า และเจิดจ้าเร้าใจน้อยกว่า”³²

พรรคทองเกรสมิได้ไยดีต่อธรรมเนียมใหม่ที่คานธีเสนอต่อพรรค ในฐานะผู้นำพรรคการเมืองซึ่งกุมเสียงข้างมากอยู่ในขณะนั้น เนห์รูมองเห็นว่า ข้อเสนอนี้มีอาจปฏิบัติได้ การยุบพรรคจะก่อให้เกิดช่องว่างทางการเมือง อาจนำไปสู่การต่อสู้ช่วงชิงทางการเมืองครั้งใหญ่ ไปจนถึงสงครามกลางเมืองได้ นอกจากนี้ แต่ไหนแต่ไรมา เนห์รูไม่เคยเห็นด้วยกับแนวทางพัฒนาเศรษฐกิจของคานธี เนห์รูเชื่อในการพัฒนาอุตสาหกรรม ให้อุตสาหกรรมเป็นตัวสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจ คุณค่าแรงงานส่วนเกินจากชนบทและเป็นตัวกระจายความเจริญสู่ชนบท เนห์รูเชื่อว่า กลไกรัฐจะสามารถควบคุมให้ผลพวงของการเติบโตทางเศรษฐกิจกลับคืนสู่ประชาชน และสามารถสร้างดุลยภาพในการเจริญเติบโตของเมืองและชนบทได้

อีกครั้งหนึ่งที่ความเชื่อมั่นในพลังของชุมชนและปัจเจกชนรายย่อยต้องพ่ายแพ้ทางการเมืองแก่ระบบความคิดที่เน้นการรวมศูนย์อำนาจ ซึ่งโดยตัวของมันเองย่อมจะได้ชัยชนะที่เร็วกว่าเสมอ การที่พรรคทองเกรสปฏิเสธความคิดของคานธี ทำให้คานธี (และมิตรร่วมอุดมการณ์ผู้สืบทอดความคิดของคานธีต่อมาภายหลังมรณกรรมของคานธี เช่น วินอบา ภเว (Vinoba Bhave) และชัยประภาส นรายน (Jayaprakash Narayan 1902-1979) เป็นต้น ต้องต่อสู้เพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนชนบท โดยปราศจากนโยบายเศรษฐกิจแห่งรัฐสนับสนุน ชำร่วยกว่านั้น นโยบายการพัฒนาที่เน้นภาคเมืองและอุตสาหกรรมเป็นหลัก กลับยิ่งเป็นตัวสกัดกั้นการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจ ชาวนา ตัวอย่างเช่น อุตสาหกรรมหมูบ้านที่อ่อนแอต้องแข่งขันกับสินค้าที่ผลิตจากโรงงานอุตสาหกรรมโดยปราศจากการคุ้มครองหรือการสนับสนุนใด ๆ หมูบ้านถูกเรียกร้องให้พึ่งตนเองโดยผู้ปฏิบัติงานพัฒนา แต่ขณะเดียวกันพันธะหนี้ต่างประเทศของโครงการพัฒนาต่างๆ เช่น โครงการ ชลประทาน ก็บีบให้รัฐเร่งหาเงินตราต่างประเทศมาใช้หนี้ ด้วยการส่งเสริมให้ชาวชนบทปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อการส่งออก ซึ่งเป็นการทำลายฐานการผลิตเพื่อการพึ่งตนเองของชาวนาโดยตรง

ด้วยเหตุนี้ เราจึงไม่อาจกล่าวได้เต็มที่ว่าความคิดเศรษฐกิจพึ่งตนเองของคานธี เป็นความคิดที่เป็นอุดมคติเกินไป จริงอยู่ที่ความคิดนี้ไม่ได้ประสบความสำเร็จในขอบเขตกว้างขวางในประเทศที่เป็นบ่อเกิดของความคิด ทั้งนี้ก็ด้วยเหตุที่เมื่อประเทศอินเดียได้รับเอกราชและสามารถกำหนดแนวทางการพัฒนาของตนได้ โดยไม่ต้องขึ้นต่อประเทศอังกฤษดังเช่นแต่เดิม ความคิดที่เป็นองค์รวมของคานธีได้ถูกปฏิเสธ หนำซ้ำแนวทางการพัฒนาที่นำมาใช้กลับเป็นตัวสกัดกั้น แนวทางของคานธีเสียอีก ประกอบกับคานธีได้ถึงแก่กรรมลงหลังจากอินเดียได้รับเอกราชเพียง 5 เดือน บทบาทในฐานะผู้นำทางความคิดและการต่อสู้ที่เปี่ยมด้วยบารมีและเป็นที่รักของชาวอินเดียจึงสิ้นสุดลง ผู้นำความคิดรุ่นต่อมา เช่น วินอบา ภเว³³ และชัยประภาส นรายน แม้จะมีบารมีและเป็นที่ยอมรับในขบวนการ ก็ต้องต่อสู้ท่ามกลางภาวะปั่นป่วนวุ่นวายของประเทศอินเดีย

ภายหลังได้รับเอกราช และท่ามกลางกระแสการพัฒนาที่อุตสาหกรรมชนบทให้ขึ้นต่อและรับใช้ การเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมและเมืองมากยิ่งขึ้นทุกที ดังคำให้สัมภาษณ์ของวินอภา ภเว ศิษย์ รักของคานธี ผู้กลายเป็นผู้นำขบวนการสันติวิธีสืบเนื่องจากคานธีภายหลังมรณกรรม ซึ่ง วินอภา ภเว ได้กล่าวไว้ในช่วงท้ายของชีวิตเมื่อเขายุติบทบาทการเป็นผู้นำของขบวนการสรวอทัยลงแล้วว่า “นานก่อนที่จะปลดระวางตัวเองจากโลกนี้ รัฐบาลของเราได้กวาดทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็น หน่อเชื้อแห่งชีวิตของโครงการสร้างสรรค์ของเราทิ้งไป ในขณะที่ฉันร่นนำประเทศไปสู่ระบบ อุตสาหกรรมตามแบบอย่างประเทศตะวันตก”

4.2 แนวคิดของมาเรียเตกี

4.2.1 แนวคิดของปัญญาชนเปรูที่เห็นความสำคัญของชาวอินเดียนก่อนมาเรียเตกี (Jose Carlos Mariategui 1894 – 1930) ³⁴

ในลาตินอเมริกาปัญหาเรื่องชนชั้นชาวนามีมิติที่ต่างจากยุโรป ชาวนาเป็นชนอีก เชื้อชาติหนึ่งต่างหากจากเจ้าที่ดินและนายทุน ชาวนาเป็นชาวอินเดียนพื้นเมือง มีสีผิว ภาษา และ วัฒนธรรมต่างหากของตัวเอง ส่วนเจ้าที่ดินและนายทุนเป็นคนผิวขาว เป็นชาวยุโรปหรือเชื้อสาย ความแตกต่างระหว่างชาวนากับชนชั้นอื่นในระบบเศรษฐกิจและสังคมจึงเป็นความแตกต่างที่มาก อย่างยิ่ง คือต่างทั้งชนชั้นและเชื้อชาติ ในยุโรป การเกิดขึ้นของระบบทุนนิยมและรัฐชาติ (nation state) ในสมัยใหม่เป็นไปพร้อมกับการยอมรับรู้ว่าในอาณาเขตของรัฐและระบบเศรษฐกิจแห่งชาติ อาจมีประชาชนหลายชนชาติ พวกเขาได้อยู่ร่วมกันมานานแล้ว อีกทั้งการที่กระบวนการ เปลี่ยนแปลงสู่สมัยใหม่เกิดขึ้นที่ฐานรากของสังคม การขยายตัวของระบบตลาดจึงเป็นเสมือน ซีเมนต์เชื่อมส่วนที่แตกต่างกันทางวัฒนธรรมเข้าไว้ ในลาตินอเมริกากระบวนการถูกเอาเป็น อาณานิคม แทนที่จะพัฒนาโครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคมและตลาดภายในที่จะทำให้เกิด บูรณา การ (integration) การรวมส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน กลับสร้างสภาพการณ์ที่ขัดขวางไม่ให้มีบูรณาการ

35

ในลาตินอเมริกาเขตที่มีประชากรอินเดียนอยู่จำนวนมากและหนาแน่นที่สุดคือประเทศ เปรูแถบเทือกเขาแอนดิส (Andes) รวมไปถึงบางส่วนของประเทศเอกวาดอร์ (Ecuador) และโบลิเวีย (Bolivia) ประมาณว่าในปัจจุบันมีประมาณ 10 ล้านคน อยู่ในเปรูประมาณ 7 – 8 ล้านคน คิดเป็นประมาณ 1/3 ของประเทศ แต่ในสมัยก่อนสเปนจะเข้ามาปกครองในศตวรรษที่ 16 ชาวอินเดียนมีมากกว่านี้ ทั้งลาตินอเมริกาประมาณกันว่าอาจไม่ต่ำกว่าหลายสิบล้านคน แหล่งที่เจริญ ที่ สุดของลาตินอเมริกาขณะนั้นคือเปรู มีศูนย์กลางของจักรวรรดิที่ใหญ่ที่สุดของชาวอินเดียนเผ่าอินคา (Inca) อยู่ที่นครคัสโก (Cuzco) บนที่ราบสูงระหว่างภูเขาตอนกลางของเทือกเขาแอนดิส ชาวอินคา มีระบบการปกครองแบบรัฐสวัสดิการ มีหมู่บ้าน (ayllu) ที่เป็นแบบระบบชุมชน ร่วมกันครอบครอง

ที่ดินทำการเกษตรแบบขั้นบันได มีระบบการชลประทานที่ดี ปลูกมันฝรั่งและข้าวโพด เลี้ยงสัตว์และจับปลา วัฒนธรรมทางศิลปะพัฒนาสูง โดยเฉพาะในการทอผ้าและการหล่อทองคำ ถ้วยทองคำ วรรณกรรมและตำนานโดยการบอกเล่า ระบบดนตรีและการขับร้องก้าวหน้ามาก

การล่าเมืองขึ้นและการยึดครองของสเปนก่อให้เกิดภัยพิบัติอย่างใหญ่หลวงต่อชาวอินเดียน อาณาจักรอินคาถูกทำลาย สเปนเข้าปกครอง บังคับเกณฑ์ชาวอินเดียนไปทำงานในเมืองแร่เงินและทองคำ ต้องย้ายที่อยู่ ต้องทำงานหนักมาก อีกทั้งชาวยุโรปนำเอาโรคระบาด คือ ไข้คางทูม และไข้รากสาดน้อยมาแพร่ ชาวอินเดียนเสียชีวิตมาก ประชากรอินเดียนลดลงมาก ชาวสเปนได้ยึดที่ดินของชุมชนชาวอินเดียนมาเป็นกรรมสิทธิ์ สร้างเป็นไร้ (hacienda) ขึ้น ผลิตข้าวสาลีและเลี้ยงสัตว์ เพื่อเลี้ยงชาวเมืองที่ชาวสเปนมาตั้งขึ้น หรือผลิตส่งออก เช่นน้ำตาลและฝ้าย จ้างคนอินเดียนเป็นแรงงาน เมื่อถึง ค.ศ.1700 ได้เกิดระบบที่ดินผืนใหญ่ เจ้าของที่ดินเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ ขึ้นแพร่หลายแล้วในลาตินอเมริกา เมื่อเวลาผ่านไป การผลิตแบบ hacienda ก็ยิ่งขยายตัวออก เบียดขับการผลิตแบบพอเลี้ยงตัวเองของชาวพื้นเมืองให้เหลือพื้นที่น้อยลงเรื่อย ๆ ชุมชนอินเดียนถูกทำลาย เมื่อต้นศตวรรษที่ 19 ลาตินอเมริกาประกาศเอกราชจากสเปน แต่เนื่องจากผู้นำในสงครามต่อต้านสเปนคือชนชั้นเจ้าที่ดินและกระฎุมพีชาวสเปนที่เกิดในลาตินอเมริกาเอง จึงไม่มีการเปลี่ยนในระบบเศรษฐกิจการเมือง ระบบ hacienda ดำรงอยู่และขยายตัว ถ้าเป็น hacienda ขนาดใหญ่และผลิตส่งออก เจ้าของก็อาจเป็นนายทุนต่างชาติอังกฤษหรือสหรัฐอเมริกาด้วย สภาพความเป็นอยู่ของชาวอินเดียนไม่ดีขึ้น แม้ความคิดเสรีนิยมจะเริ่มฟักตัวในหมู่กระฎุมพีและผู้มีอาชีพอิสระ ลักษณะหลักของระบบการเมืองก็ยังคงเป็นระบบเผด็จการของชนชั้น อนุรักษ์นิยมและทหาร

ภายใต้สภาพการอย่างนี้ได้เกิดแนวคิดที่เห็นความสำคัญของชาวอินเดียนขึ้น เมื่อกลางศตวรรษที่ 19 ในประเทศที่มีชาวอินเดียนจำนวนมาก คือเปรู โบลิเวีย เอกวาดอร์ กัวเตมาลา และเม็กซิโก โดยเฉพาะในเปรูประเทศซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางของการปกครองและวัฒนธรรมอินคา แนวคิดได้พัฒนาเป็นระบบที่สุดในงานเขียนของมาเรียเตกี (Jose Carlos Mariategui 1894 – 1930) นักคิดชาวเปรู เขาได้ประสานแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนอินเดียนเข้ากับความคิดมาร์กซิสต์ และเสนอเป็นแนวทางของพรรคสังคมนิยมแห่งเปรู

ในหนังสือนี้จะได้กล่าวถึงแนวคิดของปัญญาชนเปรูที่เห็นความสำคัญของชาวอินเดียนก่อนมาเรียเตกี แนวคิดของมาเรียเตกี และเปรียบเทียบแนวคิดของมาเรียเตกีกับแนวคิดของ เดอลา ทอเร (Victor Raul Haya de la Torre 1895 – 1979) ปัญญาชนและนักการเมืองเปรูอีกคนหนึ่งซึ่งเห็นความสำคัญของชาวอินเดียนเหมือนกัน

ความเห็นอกเห็นใจชาวอินเดียนพื้นเมืองเริ่มมาจากพวกหมอสอนศาสนา ก่อนคนสำคัญที่สุดคือ บิชอปนิกายดอมินิกันแห่งเชียปาในเม็กซิโก บาโทโลเม เดอลาส คาสัส (Bartolome de las Casas 1474 – 1566, Bishop of Chiapa) ท่านเสนอให้ปล่อยให้ชาวอินเดียนมี

อิสรภาพ ทั้งในแง่แต่ละบุคคลและเป็นกลุ่ม คงรักษาไว้ซึ่งโครงสร้างทางสังคมและการเมืองของตน ภายใต้การอารักขาของสเปน ความสัมพันธ์กับสถาบันกษัตริย์ของสเปนคล้ายกับที่เมืองเสรีใน ยุโรปยอมรับกษัตริย์เป็นองค์อธิปัตย์ แต่เมืองเหล่านั้นยังคงมีอำนาจปกครองตนเองอยู่ ควรยอมให้ ชาวอินเดียนรักษาวัฒนธรรมพื้นเมืองไว้ได้ นอกจากพิธีกรรมที่ป่าเถื่อนและการบูชารูปเคารพ ไม่ ควรใช้วิธีบังคับเพื่อให้ชาวพื้นเมืองเปลี่ยนมาถือศาสนาคริสต์ ให้ใช้วิธีชักจูงใจแทน³⁶

ในระหว่าง ค.ศ. 1879 – 1884 เปรูทำสงครามแย่งดินแดนที่มีแร่ในเตรตกับชิลี เปรูเป็น ฝ่ายแพ้ ทำให้ปัญญาชนหันมาพิจารณาปัญหาของประเทศชาติอย่างจริงจัง ชาวอินเดียนก็มีส่วน ช่วยคนผิวขาวทำสงครามครั้งนั้นกับชิลีอย่างแข็งขัน ทำให้นักคิดชาวเปรูหลายคนเห็นคุณค่าของ ชาวอินเดียน มานูเอล กองซาเลส ปราด้า (Manuel Gonzalez Prada 1848 – 1918) เป็นนักเขียน คนสำคัญที่เห็นว่าชะตากรรมของสังคมเปรูอยู่ที่ชาวพื้นเมือง ความล้มเหลวของชาวอินเดียนเป็นผล จากความเชื่อที่ผิดๆ ของชาวยุโรปผู้ได้ก่อตั้งระบบสังคมที่ไม่เป็นธรรม สถาบันที่เลวร้ายคือรัฐและ ศาสนาคริสต์ เขาเสนอให้ใช้นโยบายการศึกษา นำศักดิ์ศรีคืนมาให้ประชาชนพื้นเมือง มีผู้เห็นด้วย กับปราด้าหลายคนในหมู่นักศึกษา กรรมกรและปัญญาชน ทั้งมาเรียเตกิและเดอลา ทอเร ถือตัวเอง ว่าเป็นศิษย์ของปราด้า โฮเซ เดอลา ริว่า อเกโร (Jose de la Riva Agüero 1885 – 1944) นักประวัติศาสตร์ ผู้เรียกร้องให้ฟื้นฟูประเทศชาติใหม่โดยให้ชาวอินเดียนมีส่วนร่วมด้วย คิดฝันให้ คุสโก นครหลวงเก่าสมัยอินคาอันรุ่งเรือง กลับมาเป็นหัวใจและสัญลักษณ์ของเปรู เขาเปรียบเทียบ ให้เห็นความสำเร็จของชาวอินเดียนสมัยก่อนสเปนรุกรานกับสภาพชีวิตปัจจุบันของชาวอินเดียน ที่ ยากจน เขาเชื่อว่าคุณธรรมโบราณยังคงดำรงคงทนอยู่ในตัวชาวอินเดียน และเป็นแหล่งแห่ง ศักย ภาพของประเทศชาติ จอร์จ บาสาดเร (Jorge Basadre 1903 -) ก็เช่นกัน เขาเห็นว่า ประวัติ ศาสตร์ไม่ใช่การทบทวนวันที่และเหตุการณ์ แต่เป็นบันทึกการสร้าง การพัฒนาและการเจริญเติบโต ของเปรูที่เป็นหน่วยของตัวเอง อดีตมีคุณค่าเพราะเป็นเส้นทางสู่การเข้าใจความต้องการและปัญหา ในอนาคต การเข้ามามีครองของสเปนเริ่มความเป็นเปรู แต่ทว่าทั้งระบบอาณานิคมและระบบสา ธารณรัฐได้ล้มโซ่ใส่ตรวนชาวอินเดียนเอาไว้ ประวัติศาสตร์ของรัฐไม่ใช่ประวัติศาสตร์ของชาติ ประวัติศาสตร์ของชาติจะเขียนขึ้นได้ก็ต้องเข้าใจผู้คนทั้งหมดที่ประกอบขึ้นเป็นชาติ ชาวอินเดียน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ชนชั้นนำแห่งเปรูผิดพลาดที่ไม่ได้ยอมรับบทบาทที่ชน พื้นเมือง สามารถมีส่วนร่วมได้ เขาเสนอให้รวมชนชาติต่าง ๆ เข้าด้วยกันเพื่อสร้างเป็นคนเปรูใหม่ โฮเซ อู เรียว กาเซีย (Jose Uriel Garcia 1884 – 1965) ก็เสนอในลักษณะเดียวกันว่า ให้สังเคราะห์วัฒนธรรม ขึ้นมาใหม่ รวมทั้งผสมเชื้อชาติอินเดียนกับเชื้อชาติยุโรป ทำลายข้อจำกัดด้านเชื้อชาติ ที่เป็น อุปสรรคต่อความก้าวหน้าของประเทศชาติ

ปัญญาชนชาวเปรูสองคนฝ่ายอินเดียนก่อนมาเรียเดกิที่สำคัญมากที่มาเรียเดกิอ้างอิงงานเพื่อสนับสนุนแนวคิดของเขา คือฮิลเดอบรันโด คาสโตร โปโซ (Hildebrando Castro Pozo 1890 – 1945) และหลุยส์ วัลคาเซล (Luis Valcarcel 1891 -)

ฮิลเดอบรันโด คาสโตร โปโซเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล ทำงานกิจการอินเดียน ใน ค.ศ. 1924 เขาเขียนหนังสือว่าด้วยชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนพื้นเมือง Nuestra Comunidad Indigena (Our Indigenous Community) คาสโตร โปโซได้ใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนอินเดียนจริง ๆ และค้นคว้าวิจัยด้วยตัวเอง เขาระบุว่าชุมชนของชาวอินเดียนเป็นองค์กรที่สมาชิกมีความผูกพันทางสายเลือด เป็นรูปแบบที่โดยพื้นฐานไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปเลยตั้งแต่ที่เป็นอยู่ในสมัยก่อนอาณานิคม คาสโตร โปโซเขียนถึงประเพณีทางสังคม วิธีการทางเกษตรกรรม ระบบชลประทาน รูปแบบแห่งการถือครองที่ดินและระบบกรรมสิทธิ์ ถึงแม้ว่าเจ้าที่ดินของ hacienda ขนาดใหญ่จะใช้งานชาวอินเดียนแบบต่ำต้อย หากพวกเขาอยู่ในชุมชน พวกเขาก็สามารถรักษามรดกวัฒนธรรมและคุณค่าทางสังคมแบบเดิมเอาไว้ได้ พวกเขารักษาสถาปัตยกรรมโบราณของการรวมหมู่ใช้แรงงาน ประเพณีปฏิบัติทางสังคมการเมือง ศิลปะ บทเพลง การร่ายรำ นิทาน และประเพณีพื้นบ้าน ถึงแม้ว่าพวกพระคาทอลิกจะพยายามสักเท่าใด แต่ชาวอินเดียนก็ยังคงนับถือเจ้าแม่ธรณีซึ่งเป็นเทพีแห่งความอุดมสมบูรณ์ ในหนังสือ Del ayllu al cooperativismo socialista (The Socialist Cooperative System of the Ayllu) (1934) คาสโตร โปโซ เสนอว่าในอนาคตเปรูควรใช้ระบบสังคมเศรษฐกิจสหกรณ์ ซึ่งเขาคิดว่าจะเป็นระบบสมัยใหม่ที่โยงอย่างลึกซึ้งกับระบบเกษตรกรรมรวมหมู่ (agarian collectivism) ประเทศเปรูจะคลี่คลายตามธรรมชาติไปสู่ระบบเกษตรกรรมรวมหมู่ หากไม่ถูกตัดตอนเสียก่อนด้วยการรุกรานของสเปน

ปัญญาชนเปรูคนสำคัญที่สุดที่เขียนยกย่องชาวอินเดียนคือหลุยส์ วัลคาเซล (Luis E. Valcarcel 1891 -) นักชาติพันธุ์วิทยา (Ethnology) เขาเขียนงานมากมายว่าด้วยวัฒนธรรมของเปรูโบราณ เล่มสำคัญคือ Tempestad en los Andes (Tempest in the Andes) (1927) และ Mirador : Apuntes para una filosofia de la cultura incaica (Looking Out : A Memorandum Towards the Philosophy of the Culture of the Incas) (สองเล่มชุด 1937 และ 1941) วัลคาเซลเริ่มโดยการปฏิเสธแนวคิดเดิมที่แม้จะเห็นอกเห็นใจชาวอินเดียน แต่ก็เห็นใจที่มาจากผู้ที่อยู่สูงกว่า แนวคิดของเขาเสนอว่า โดยพื้นฐานเปรูเป็นดินแดนโบราณ ดังนั้นคุณค่าที่สูงสุดของประเทศนี้คือชนชาติดั้งเดิมและผู้สืบเชื้อสาย เหตุการณ์เช่นการถูกรุกรานและตกเป็นอาณานิคมของสเปน เป็นเพียงยุคสมัยหนึ่งที่ผ่านเข้ามาชั่วคราวเท่านั้นในประวัติศาสตร์อันยาวนาน ซึ่งก็ได้ผ่านไปแล้ว ความเป็นเอกภาพอันยิ่งใหญ่ของเปรูอยู่ที่ชนพื้นเมือง ความยิ่งใหญ่ในอนาคตของเปรูขึ้นอยู่กับกรขยายและรักษาคุณค่าทางสังคมและจิตใจของวัฒนธรรมพื้นเมือง อันเป็นพื้นฐานและเป็นสิ่งสำคัญสูงสุด

ที่กำเนิดมาจากชาวอินเดียน ให้สืบเนื่องต่อไป แนวทางปฏิบัติคือดำรงไว้และฟื้นฟูชาวพื้นเมือง วัลคาเซลประกาศว่า “เปรูคืออินเดียน”

วัลคาเซลคิดแบบฝันและโน้มน้าวเชิงเชื่อในพลังจิต เขาเสนอลัทธิ “แอนเดียนนิสม์” (Andeanism) ซึ่งเขากล่าวว่าไปไกลเกินกว่าแนวทางทางการเมือง มันเป็นการฟื้นฟูจิตใจให้มีชีวิตชีวา แม้ว่าสเปนได้พยายามทำลายชาวอินเดียนและหักสลายจิตใจของชาวอินเดียน สภาพแวดล้อมแห่งเทือกเขาแอนดิสก็ได้เติมชีวิตใหม่และสร้างชนชาติอินเดียนขึ้นมาใหม่เรื่อย ๆ มีพลังหนุ่มสาวขึ้นมาอีกด้วยด้วยการสัมผัสกับพื้นแผ่นดินแอนดิส กุสโกนครหลวงเก่าของอินคาคือร่างกายและจิตวิญญาณของประเทศ ในปัจจุบันสิ่งที่ผูกร้อยมวลชนพื้นเมืองก็คือสายใยทาง ศีลธรรม ซึ่งคือคุณค่าทางจริยธรรมของสังคมอินคาที่ยังคงเหลือรอดอยู่นั่นเอง เทือกเขาแอนดิส คือเขตภูมิภาครที่สำคัญที่สุดของประเทศ ตราบใดที่การปกครองยังมาจากชายฝั่งทะเล การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองก็ยังไม่ไปไม่ได้ แต่เขาเชื่อว่าชาวอินเดียนจะฟื้นฟูอำนาจของ เชื้อชาติของตน พายุกำลังก่อตัวขึ้นแล้วในเทือกเขาแอนดิส วัฒนธรรมจะลงมาจากเทือกเขา แอนดิสอีกครั้งหนึ่ง (ครั้งที่แล้วโดยชาวอินคา --- ผู้เขียน)

ในงานชิ้นหลัง Ruta cultural del Peru (Cultural Route of Peru) (1945) วัลคาเซลยังคง ย้ำว่าจิตวิญญาณและจิตใจของเปรูคืออินเดียน แต่เขายินดีที่จะให้รับเอาความสำเร็จทางเทคนิคและ วิทยาศาสตร์ของชนชาติอื่นที่เป็นประโยชน์ อย่างไรก็ตาม หากเป็นในเรื่องความเชื่อ ศาสนา การเมือง ปรัชญา หรือความยุติธรรมทางกฎหมายแล้ว ให้ใช้ของอินเดียนพื้นเมือง เพื่อที่จะฟื้นฟู มวลชนพื้นเมืองและคุณค่าของพวกเขา จำเป็นต้องมีโครงการทางการศึกษาเพื่อที่จะประสานปัจจัยที่ มีประโยชน์ของชีวิตสมัยใหม่เข้ามา ขณะเดียวกันกับที่รักษาวัฒนธรรมที่แท้จริงของเปรูไว้ พร้อม กันนั้นเขาเสนอ “การปฏิรูปการถือครองที่ดินอย่างถึงราก (a radical agrarian reform)” ให้จัด แบ่งการถือครองที่ดินใหม่ แจกจ่ายที่ดินใหม่ไปให้ชุมชนหรือกลุ่ม

แนวคิดฝ่ายอินเดียนนี้ปรากฏในโบลิเวีย เอกวาดอร์ เม็กซิโก และในประเทศอื่นใน ลาตินอเมริกาด้วย เช่น อิกนาซิโอ พี บุสติลโย (Ignacio P. Buotillo 1895 – 1928) ในโบลิเวีย ปิโอ จารามิโย อัลวาราดิ (Pio Jaramillo Alvarado 1889 – 1968) และ โฮเซ เดลา คูอาดรา (Jose de la Cuadra 1903 – 1941) ในเอกวาดอร์ โฮเซ วาสคอนเซลอส (Jose Vasconcelos 1882 - 1959) ใน เม็กซิโก เป็นต้น

แนวคิดฟื้นฟูเศรษฐกิจและวัฒนธรรมอินเดียนและชาวอินเดียน และนำพวกเขามาเป็น ส่วนสำคัญยิ่งของประเทศชาติ มีอิทธิพลต่อการศึกษาค้นคว้าเรื่องอารยธรรมโบราณของชาวอินเดียน โดยเฉพาะของอาณาจักรอินคาและแอซเต็ค (Aztec) ในหมู่นักวิชาการ ทำให้มีการสร้างพิพิธภัณฑ์ แสดงอารยธรรมโบราณ เป็นความภูมิใจของประเทศชาติ แต่ทว่าไม่ได้ส่งผลต่อการ เปลี่ยนแปลง โครงสร้างทางการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศแห่งลาตินอเมริกาเท่าใดนัก ความพยายามที่จะ

พัฒนาในแนวทางเศรษฐกิจแห่งชาติต่อต้านจักรวรรดินิยมในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ต่อมา ถูกยกเลิกระบบทุนนิยมโดยเฉพาะจักรวรรดินิยมจากภายนอกขยายตัวครอบงำเศรษฐกิจลาตินอเมริกา มากขึ้นเป็นลำดับ ชาวอินเดียนในปัจจุบันส่วนใหญ่ยังคงยากจนมาก และ จริง ๆ แล้วถูกทอดทิ้ง การผลักดันให้พวกเขารับปรัชญาปัจเจกชนนิยม กลายเป็นชาวนา ผู้ถือครองที่ดินขนาดเล็กเป็นกรรมสิทธิ์ หรือเป็นกรรมกร ดำเนินไปอย่างลุ่ม ๆ คอน ๆ พวกเขาไม่มี ที่ดินของตัวเอง พอเพียงที่จะทำกิน สถาบันชุมชนแตกสลาย แต่ก็ไม่มีสถาบันใหม่ใด ๆ มาทดแทน ขณะเดียวกันแนวคิดที่จะฟื้นฟูองค์กรชุมชนและวัฒนธรรมชุมชนอินเดียนในปัจจุบันก็เป็นแนวคิด ของปัญญาชนจำนวนน้อย มักถูกมองว่าเป็นแนวคิดที่เป็นไปไม่ได้ เป็นแนวคิดที่เพ้อฝัน พร้อมกันนี้ ความขัดแย้งอย่างรุนแรงและปัญหาเรื่องอัตลักษณ์ (identity) ก็ยังคงดำรงอยู่ในลาตินอเมริกา ดังที่ เราเห็นได้จากการสู้รบในนิการากัว (Nicaragua) เอลซัลวาดอร์ (El Salvador) เม็กซิโกและในเปรูเอง

ครั้งหนึ่งนักคิดชาวเปรูผู้หนึ่งได้เสนอแนวคิดชัดเจนที่จะแก้ปัญหาพื้นฐานนี้ แก้ปัญหาชนชาติและปัญหาชนชั้นพร้อมกันไปเลยทีเดียว นำเอาทั้งชนพื้นเมืองอินเดียน องค์กร ชุมชนและวัฒนธรรมชุมชนของพวกเขา และชนชั้นชาวนา มามีฐานะและบทบาทเป็นแกนกลาง ของประเทศชาติ พื้นฟูชุมชนและวัฒนธรรมชุมชนอินเดียน ขณะเดียวกันกับที่ล้มระบบเจ้าที่ดิน คินที่ดินให้แก่ชาวนา เขาวีเคราะห์โครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองของเปรูได้อย่างเป็นระบบโดยใช้ ทฤษฎีมาร์กซิสต์ ขณะเดียวกันเขาก็เข้าใจชุมชนและวัฒนธรรมของชาวอินเดียนอย่างลึกซึ้ง และ สามารถเสนอทางออกของประเทศที่ประสานแนวทางสังคมนิยมให้เข้ากับวัฒนธรรมของชาวนาที่ เป็นชาวอินเดียนได้อย่างกลมกลืน แก้ปัญหาประเทศชาติ ทั้งปัญหาเศรษฐกิจและปัญหาอัตลักษณ์ ได้พร้อมกัน เราจะพิจารณาแนวคิดของเขาในลำดับต่อไป

4.2.2 แนวคิดของโฮเซ คาลอส มาเรียเตกี (Jose Carlos Mariategui 1894-1930)³⁷

ประวัติ

มาเรียเตกีเกิดที่จังหวัด Moquequa ทางใต้ของลิมา พ่อเป็นข้าราชการเสมียน แม่เป็น คนชุนเสื้อผ้า พ่อได้ทิ้งแม่ไปเมื่อมาเรียเตกียังเด็ก แม่พาเขาและลูกอีก 2 คนเข้ามาอยู่ในลิมา ด้วย ความยากจนมาเรียเตกีจึงเรียนเพียงชั้นประถม ต้องออกจากโรงเรียนไปรับจ้างเป็นเด็กช่างเรียงใน โรงพิมพ์ ศึกษาด้วยตัวเองโดยการอ่านหนังสือ เลื่อนขึ้นมาจนเป็นนักเขียนและบรรณาธิการ วารสาร เขียนวิจารณ์การเมืองและสังคม มีแนวคิดเชิงสังคมนิยม ติดต่อกับกรรมกรและนักศึกษาจน กระทั่งรัฐบาลไม่พอใจ ต้องการให้เขาออกนอกประเทศ เขารับทุนอุดหนุนจากรัฐบาลก่อนเล็ก ๆ แล้วเดินทางไปยุโรปใน ค.ศ. 1919 ที่ยุโรปเขาใช้เวลาส่วนใหญ่ในอิตาลี แต่งงานกับอนิต้า ชิเยเป (Anita Chiappe) ชาวอิตาลี และมีบุตรชาย 1 คน เขาได้ใช้เวลาศึกษางานของนักสังคมนิยม หลายคน โดยเฉพาะมาร์กซ์และซอร์เรล (Georges Sorel 1847 – 1922) ใน ค.ศ. 1922 เขาพร้อมกับ

ครอบครัวออกจากอิตาลีไปปารีส มิวนิค เวียนนา เบอร์ลิน ปราก และบูดาเปสต์ กลับถึงลิมาใน ค.ศ. 1923 สิ่งที่มาเรียกได้จากการประสบการณ์ในยุโรปคือการเห็นความสำคัญของมโนภาพเรื่องชนชั้นและการต่อสู้ทางชนชั้น รวมทั้งการเข้าใจประเทศเปรูในสายตาใหม่ เข้าใจว่าในทางเศรษฐกิจเปรูยังเป็นประเทศที่อยู่ใต้ระบบอาณานิคม แม้ได้เอกราชทางการเมืองแล้ว แต่ในทางเศรษฐกิจประเทศยังขึ้นอยู่กับระบบทุนนิยมตะวันตก อาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าเข้าใจปัญหาของโลกที่สามและความสำคัญของขบวนการปฏิวัติโลกที่สาม เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว มาเรียเตกิได้พูดปาฐกถาเขียนบทความทางการเมือง ออกวารสาร เป็นนักคิดชาวลาตินอเมริกาคนแรก ๆ ที่นำความคิดมาร์กซิสต์มาเผยแพร่ในเปรูและลาตินอเมริกา โดยพยายามปรับให้เข้ากับสภาพการณ์เฉพาะของลาตินอเมริกา เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งพรรคสังคมนิยมแห่งเปรู ซึ่งกลายมาเป็นพรรคคอมมิวนิสต์ภายหลังที่เขาเสียชีวิต มาเรียเตกิมีสุขภาพไม่ดี พักอยู่หลายปีเนื่องจากถูกตัดขาออกหนึ่งข้างหลังจากกลับจากยุโรป เพราะมีแผลเรื้อรังที่หัวเข่า เขาเสียชีวิตเมื่ออายุเพียง 35 ปี เนื่องจากติดเชื้ออย่างรุนแรง ซึ่งแพร่กระจายเข้าไปในกระแสเลือด

เราอาจสรุปความคิดของมาเรียเตกิได้เป็น 3 ประการ ซึ่งคือการปรับทฤษฎีมาร์กซิสต์ให้เข้ากับสภาพการณ์แห่งเปรูและลาตินอเมริกา คือ :

1. เน้นพลังเจตจำนงค์ของมวลชนและของพรรค
2. ให้ความสำคัญแก่ชาวนาและองค์กรชุมชนของชาวนา ซึ่งเป็นชาวอินเดียนพื้นเมือง และ
3. เป็นแนวความคิดนิยมและอินเดียนนิยม

พลังเจตจำนงค์ของมวลชนและของพรรค

ในช่วงระหว่าง ค.ศ. 1924 – 1925 มาเรียเตกิเขียนบทความต่อกันชื่อ El alma matinal (The Dawning Spirit) เขาได้เสนอว่านิทานปรัมปรา (myth) ความเชื่อ (faith) และความหวัง (hope) สามประการนี้หล่อเลี้ยงจิตสำนึกปฏิวัติของมวลชน อารมณ์พื้นฐานนี้มีที่มาจากฝังลึกอยู่ในจิตใต้สำนึกร่วมของกลุ่มชน (collective subconscious) สิ่งนี้ทำให้เกิดการอุทิศตัวทางศาสนาและทางการเมือง เขาคิดว่าปัญญาชนแห่งชนชั้นกระฎุมพีไม่มีคุณสมบัตินี้ เพราะพวกเขาเหล่านั้นคิดอยู่แต่ในวงเขตของเหตุผล มวลชนคือชนชั้นกรรมาสีพและชาวนาและพรรคของพวกเขาจึงจะมีพลังแห่งเจตจำนงค์ พลังแห่งเจตจำนงค์ พลังแห่งความเชื่อ พลังแห่งอารมณ์เท่านั้นที่จะสามารถเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจสังคมได้

แนวคิดเรื่องกองหน้า (vanguard) และพลังแห่งเจตจำนงค์ (will) มาเรียเตกีนำมาจากยุโรป จากเลนินและซอร์เรล แต่เขาพบว่าในเปรูในขณะนั้นปัญญาชนหัวก้าวหน้าผู้ต้องการเปลี่ยนแปลงหลายคนเป็นผู้ที่เห็นอกเห็นใจชาวอินเดียน (indigenista) เห็นว่าจะต้องกลับไป

พื้นฟูสังคมและวัฒนธรรมแห่งชาวอินเดียนที่รุ่งเรืองมาก่อนตั้งแต่สมัยอินคา และนำกลับมาเป็นองค์ประกอบสำคัญของประเทศชาติ มาเรียเตกีได้รับอิทธิพลจากปัญญาชนเหล่านั้น เขาผสมความคิดปฐพีวิสัยสังคมนิยมของยุโรปเข้ากับการให้คุณค่าแก่วัฒนธรรมของชุมชนอินเดียนพื้นเมือง เราสามารถวิเคราะห์ได้ว่าพลังเจตจำนงของมวลชนและของปัญญาชนหรือพรรคของมาเรียเตกีหมายถึงพลังแห่งความเชื่อในลัทธิสังคมนิยมแบบกรมาชีพบวกเข้ากับพลังแห่งวัฒนธรรมชุมชนของชาวอินเดียนแบบชาวนา มาเรียเตกีคิดว่าจิตสำนึกแบบนี้ พลังจิตใจแบบนี้จะเปลี่ยนสังคมเศรษฐกิจเปรู นำความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจมาสู่ประเทศชาติได้ พลังเจตจำนงนี้จะเอาชนะสภาพทางวัตถุที่ยังขาดแคลนอยู่มากได้

องค์กรชุมชนของชาวอินเดียนพื้นเมือง

ในบทความ 7 บทความซึ่งมาเรียเตกีเขียนติดต่อกันและรวมเป็นหนังสือเล่ม ใน ค.ศ. 1928 *Siete Ensayos de Interpretacion de la Realidad Peruana* (Seven Interpretive Essays on Peruvian Reality) เขาอธิบายลักษณะทางเศรษฐกิจของเปรู ปัญหาอันเกิดจากระบบฟิวดัลและระบบทุนนิยม ซึ่งมีชุมชนของชาวนาซึ่งเป็นคนอินเดียนดำรงอยู่ตลอดมาตั้งแต่สมัยก่อนอินคา รวมทั้งประเมินศักยภาพของสถาบันชุมชนดั้งเดิมนี้ หนังสือมีชื่อเสียงมาก เป็นงานทางมาร์กซิสต์ที่พยายามปรับทฤษฎีเศรษฐกิจมาร์กซิสต์ให้เข้ากับสภาพของลาตินอเมริกาในฐานะเป็นสังคมที่มีชุมชนชาวนา เป็นชนเชื้อชาติดั้งเดิมและเป็นอาณานิคม เป็นหนังสือที่พยายามแสดงความสัมพันธ์ของมโนภาพสำคัญทางเศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่าง “ชนชั้น” (class) “เชื้อชาติ (race)” และ “ชุมชน (community)” ในบริบทของเศรษฐกิจอาณานิคมที่ดีมาก

ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของเปรูมีการหักมุมอย่างสำคัญ มาเรียเตกีอธิบายว่าเดิมก่อนอินคาและภายใต้อินคา เศรษฐกิจของเปรูผลิตได้เหลือเฟือ รับรองคนได้ตั้ง 10 ล้านคน เป็นระบบสังคมนิยมเกษตรกรรม เมืองค์กรพื้นฐานคือชุมชน (ayllu) เป็นองค์กรเครือญาติ ครอบครองพื้นที่ที่แน่นอนร่วมกันและมีวิถีชีวิตแบบรวมหมู่ การรุกรานของสเปนทำลายระบบสังคมนิยมโบราณนี้ สเปนนำเอาระบบฟิวดัลของตัวในยุโรปมาใช้กับอาณานิคม เป็นระบบบูคริคส่วยเงินและทองคำ ไม่สนใจทุนบำรุงเกษตรกรรม ต่อมาก่อตั้งไร่นาขนาดใหญ่ผลิตน้ำตาลและฝ้ายในเขตชายฝั่ง ขนแกะในเขตเทือกเขาแอนดีส เพื่อส่งออก เจ้าของเป็นชาวสเปนทั้งที่เกิดในสเปนและในเปรู เกณฑ์และใช้แรงงานชาวอินเดียนจากชุมชน ระบบส่วยแรงงานของอาณานิคมที่ทารุณทำให้ประชากรอินเดียนลดลงอย่างรวดเร็ว ตามสำมะโนประชากร ค.ศ. 1790 มีชาวอินเดียนเพียง 640,000 คนในเปรู หลังจากได้เอกราชจากสเปน ค.ศ. 1821 เมื่อกลางศตวรรษที่ 19 มีการค้นพบแหล่งสะสมมูลของนก (guano) และแหล่งแร่ไนเตรต (nitrate) ซึ่งใช้เป็นปุ๋ย ทำให้อังกฤษเข้ามาลงทุน และเมื่อถึงต้นศตวรรษที่ 20 สหรัฐอเมริกาก็เข้ามามีอิทธิพลมาก ล้าหน้าอังกฤษ โดยลงทุนในเหมืองแร่ทองแดง

และการขูดน้ำมัน การขยายตัวของการค้าน้ำตาล ฝ้าย และแร่ธาตุ ทำให้เกิดชนชั้นกรรมพีและ ชนชั้นกลางพื้นเมืองชาวสเปนหรือเชื้อสาย แต่พวกเขาที่ไม่สามารถล้มเลิกระบบเจ้าที่ดินขนาดใหญ่ได้ พวกเขากลับมีทัศนคติแบบเจ้านายดั้งเดิม นอกจากนั้นพวกกรรมพีเหล่านี้ก็ไม่สามารถควบคุมเศรษฐกิจแห่งชาติได้ กิจการเหมืองแร่ การค้า และการคมนาคม ส่วนใหญ่อยู่ในมือของทุนต่างชาติ

ในบทความที่ 2 และ 3 ของหนังสือรวมบทความ Seven Interpretive Essays มาเรียเตกี ได้อธิบายโดยเฉพาะถึงปัญหาของชาวอินเดียนและปัญหาที่ดิน เขากล่าวว่า ด้วยการมองปัญหาแนวสังคมนิยม จะเห็นว่าปัญหา 2 ประการนี้เกี่ยวข้องกัน ปัญหาของชาวอินเดียนไม่ใช่ปัญหาการบริหาร ไม่ใช่การขาดถนนหรือการขาดการศึกษา แต่เป็นปัญหาการขาดที่ดิน ปัญหาของชาวอินเดียนไม่ได้เป็นเพียงปัญหาชนชาติ (ethnic) หรือปัญหาศีลธรรม แต่เป็นปัญหาสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง การแก้ปัญหของชาวอินเดียนต้องการการจัดระบบที่ดินใหม่ ต้องจัดระบบฟิวคัลออกไปจากเปรู จัดระบบถือครองที่ดินขนาดใหญ่ (latifundium) จากนั้นมีทางเลือก 2 ทาง ทางหนึ่งตามแนวอุดมการณ์ปัจเจกชนนิยม ใช้ระบบการถือครองกรรมสิทธิ์ส่วนตัวในที่ดินขนาดเล็ก ซึ่งมาเรียเตกีเห็นว่าเป็นแนวทางทุนนิยม อีกทางเลือกหนึ่งคือตามแนวอุดมการณ์สังคมนิยม ใช้ระบบกรรมสิทธิ์ร่วมกัน มาเรียเตกีเห็นว่าควรใช้แนวทางอย่างหลัง เหตุผลหนึ่งเพราะว่าในเปรู ยังคงมี “ชุมชน (community) ” ของชาวอินเดียนเหลืออยู่ และลักษณะบางประการของระบบสังคมนิยมในทางปฏิบัตินี้ ยังคงดำรงอยู่ในระบบเกษตรกรรมและชีวิตของชาวพื้นเมือง

ปัญหาที่ดินเป็นปัญหาพื้นฐานของชาวอินเดียน เพราะชาวอินเดียนเป็นชาวนาทำการเกษตรและเลี้ยงสัตว์ ต้องทำมาหาเลี้ยงชีพจากที่ดิน อุตสาหกรรมเป็นแบบในครอบครัวอารยธรรมของชาวอินคามีพื้นฐานเป็นการเกษตร เห็นชัดจากการขูดคลองชลประทานเชิงเขาและชายฝั่ง และการทำไร่นาแบบขั้นบันไดบนภูเขาแอนดีส ซึ่งยังเหลือปรากฏอยู่ หลุยส์ วัลคาเซล (Luis Valcarcel 1891 -) นักคิดชาวเปรูผู้เห็นพลังของชาวอินเดียน ระบุว่าที่ดินคือแหล่งกำเนิดอาหารและชีวิต เป็นที่มาของโภคทรัพย์ ชาวอินเดียนสามัญชนให้ความสำคัญแก่แม่พระธรณี เท้าเทียมกับเทพพระอาทิตย์ของรัฐอินคาทีเดียว ในระบบการเกษตรของชาวอินเดียนโบราณตั้งแต่ก่อนอาณาจักรอินคา ที่ดินซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่สุดเป็นกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน (ayllu) กรรมสิทธิ์ร่วมนี้รวมไปถึงการเลี้ยงสัตว์ ป่า และน้ำ มีการแบ่งที่ดินส่วนที่จะทำการเกษตรให้สมาชิกชุมชนถือครอง ซึ่งจะเปลี่ยนมือไม่ได้ (การแบ่งที่ดินอย่างเหมาะสมให้แต่ละครอบครัวทำกิน ก็เพื่อให้แต่ละครอบครัวผลิตเลี้ยงตัวเองได้ แต่จะเอาที่ดินไปขายไม่ได้ อย่างไรก็ตามชุมชนอาจแบ่งที่ดินใหม่ repartition ได้ เมื่อเวลาผ่านไปช่วงหนึ่ง --- ผู้เขียน) มีการใช้แรงงานร่วมกันในกิจกรรมการผลิตบางประการภายในชุมชน

ระบบอาณานิคมของสเปนทำลายระบบชุมชนของชาวอินเดียนพื้นเมือง แรกทีเดียวชาวสเปนกระหายอยากได้แร่ธาตุที่มีค่า คือเงินและทองคำ จึงเกณฑ์ชาวอินเดียนไปทำงานเหมืองแร่

ที่ห่างไกลจากชุมชน บังคับพรากชาวอินเดียนจากพื้นดินและประเพณี เอาคนที่ถนัดทำการเกษตรไปทำงานเหมืองที่หนักมาก เป็นการใช้แรงงานชาวอินเดียนเหมือนทาส ทำให้ชาวอินเดียนล้มตายจำนวนมาก ต่อมาเมื่อชาวสเปนตั้งไร่นาขนาดใหญ่ (hacienda) เพื่อผลิตน้ำตาล ฝ้าย และขนแกะส่งออก พวกเขาใช้อำนาจดิบและเล่ห์กลต่าง ๆ ยึดเอาที่ดินของชุมชนอินเดียน เอามาทำเป็นไร้ยึดทั้งหมดในบางเขตหรือเหลือที่ดินของชุมชนอินเดียนเอาไว้บ้างข้าง ๆ ไร่นาบางเขต ที่เหลือไว้บ้างก็เพื่อเอาไว้จ้างให้สมาชิกชุมชนมาเป็นแรงงานในไร้ยึด แต่มักเป็นการจ้างแบบมีพันธนาการและให้ค่าจ้างต่ำมาก เพราะชาวอินเดียนมักคิดหนีเจ้าของไร้อย่างหนัก สถานการณ์จะเป็นว่าชาวอินเดียนมีที่ดินเหลือไม่พอเพียงที่จะทำกินเองในที่ดินของชุมชนเท่านั้น จึงต้องไปทำงานบางส่วนในไร้ยึดหลักหนีสภาพการณ์นี้ไม่พ้น ภายใต้ระบบแบบฟิวคัลที่สเปนนำมาใช้ในอาณานิคม ชุมชนอาจยังคงมีอยู่แต่ก็เปลี่ยนฐานะไปมาก ในสมัยอินคาชุมชนค่อนข้างมีอิสระ เป็นองค์ประกอบพื้นฐานของสังคม ในสมัยอาณานิคมชุมชนขึ้นอยู่กับเจ้าที่ดินถูกบังคับใช้ ในสมัยอินคาชุมชนได้รับการประกัน สวัสดิการจากรัฐ เป็นที่แน่ใจได้ว่าจะมีผลผลิตเพียงพอ มีพลัง แต่ในสมัยอาณานิคมชุมชนถูกตรึงไว้ในสภาพยากจนขึ้นแค่นั้น

การได้เอกราชจากสเปนไม่ได้ทำให้ระบบฟิวคัลในเปรูสิ้นสุดลง พวกกระฎุมพีชาวสเปนและเชื้อสายก็ไม่ได้มีอำนาจเต็มที่ เพราะธุรกิจสำคัญอยู่ในมือนายทุนต่างประเทศ ในประเทศเจ้าที่ดินขนาดใหญ่มีอำนาจมาก การเกณฑ์แรงงานไปทำงานในเหมืองยกเลิกไป แต่ไม่มีการปฏิรูปที่ดิน ตรงข้ามมีการผลักดันให้เกิดระบบกรรมสิทธิ์เอกชนแบบปัจเจกชนนิยมมากขึ้น มีเป้าหมายแบบทางการว่าจะพยายามไปสู่ระบบเสรีนิยม แต่กระบวนการนี้กลับเป็นคุณแก่เจ้าที่ดินขนาดใหญ่ และเป็นการย่อยสลายชุมชน การยอมให้มีการสลายชุมชนได้ ซื้อขายที่ดินได้ ไม่ได้หมายความว่าจะนำไปสู่ระบบเจ้าของที่ดินขนาดเล็กกระจายตัวกัน แต่กลับหมายถึงการที่เจ้าที่ดินขนาดใหญ่ จะสูบกินที่ดิน ที่แต่เดิมเป็นของชุมชนง่ายขึ้น ซึ่งก็เกิดขึ้นอย่างนั้นในเปรูหลังเอกราช มาเรียเตกีกกล่าวว่าระบบปัจเจกชนนิยม (individualism) ไม่ได้เกิดจากรัฐธรรมนูญของประเทศหรือกฎหมายแพ่ง ต้องก่อตัวจากกระบวนการที่ซับซ้อนและเป็นไปด้วยตัวของตัวเอง การทำลาย “ชุมชน” ไม่ได้เปลี่ยนให้ชาวอินเดียนเป็นเจ้าของที่ดินขนาดเล็ก หรือเป็นผู้ใช้แรงงานเสรีที่ได้รับเงินเดือน กลับเป็นการยกที่ดินของพวกเขาให้เจ้าที่ดินและสมุนเจ้าที่ดิน ทำให้เจ้าที่ดินยังสามารถพันธนาการชาวพื้นเมืองอินเดียนไว้กับไร่นาขนาดใหญ่ได้ง่ายขึ้น ชาวอินเดียนไม่ได้ผ่านจากระบบชุมชนและทาสในระบบฟิวคัล เข้าสู่ระบบการจ้างงานเสรี การที่ระบบที่ดินผืนใหญ่รวบและกลืน “ชุมชน” ทำให้ชาวอินเดียนยิ่งถดถอยเป็นทาสอีกมากขึ้น ทั้งทำลายสถาบันทางเศรษฐกิจและกฎหมายที่ช่วยปกป้องรักษาจิตวิญญาณ และสาระของอารยธรรมโบราณของเขา

มาเรียเตกีกได้อ้างหนังสือ Nuestra comunidad indigena (Our Indigenous Community) ของฮิลเดอบรันโด คาสโตร ปอโซ (Hildebrando Castro Pozo 1890–1945) คาสโตร ปอโซ ค้นพบว่า

แม้ว่าระบบเสรีนิยมแบบทางการจะรับใช้ผลประโยชน์ของระบบฟิวคัล “ชุมชน” ของชาวอินเดียนก็ยังคงมีชีวิตชีวาอยู่ ยังคงแสดงศักยภาพที่จะพัฒนา แม้ถูกยึดเอาที่ดินไป ชุมชนก็รักษาสาระแห่งการร่วมมือกัน (cooperation) และการเข้าร่วมสมาคมช่วยเหลือกัน (association) ไว้ในรูปแบบอื่น แม้รัฐจะออกกฎหมายแบบปัจเจกชนนิยมมาตั้ง 100 ปีแล้ว ชาวอินเดียนก็ไม่กลายเป็นมีทัศนคติแบบปัจเจกชนนิยม ทัศนคติแบบปัจเจกชนนิยมไม่สามารถเฟื่องฟูหรือแม้แต่จะดำรงอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพจนกระทั่งมีการแข่งขันเสรี ชาวอินเดียนที่ปราศจากชุมชนและต้องอยู่แต่ลำพังคนเดียวจะรู้สึกว่าเป็นอิสระเลย ชาวอินเดียนจะยังช่วยกันขุดคุ้ยดินและสร้างบ้าน และจะรวมตัวกันเป็นกลุ่มไปรับจ้างเจ้าที่ดิน แทนที่จะไปรับจ้างทีละคน นอกจากนั้นคาสโตร โปโซยังระบุว่า “ชุมชน” เป็นระบบแห่งการผลิตที่ทำให้ชาวอินเดียนยังมีไฟแห่งแรงจูงใจทางศีลธรรม (moral incentive) อยู่ กระตุ้นให้ชาวอินเดียนทำงานให้ดีที่สุด มาเรียเตกีกกล่าวว่า คาสโตร โปโซ ได้สังเกตเห็นอย่างถูกต้องว่า “ชุมชนอินเดียนได้รับการรักษาหลักการที่ยิ่งใหญ่ทางเศรษฐกิจและสังคมไว้ได้ 2 ข้อ ซึ่งจนถึงปัจจุบันนี้วิชาสังคมวิทยาหรือประสบการณ์ของนักอุตสาหกรรมก็ยังไม่สามารถเข้าใจได้อย่างทอ้งแท้ : คือการทำสัญญาจ้างแบบรวมหมู่และการทำงานในบรรยากาศที่ผ่อนคลายและน่าพึงพอใจด้วยการแข่งขันฉันท์มิตร” มาเรียเตกีกได้อ้างถึงงานของคาสโตร โปโซไว้ในเชิงอรรถ Seven Interpretive Essays ซึ่งให้เห็นความสำคัญทางด้านจิตใจของเศรษฐกิจชุมชน (Spiritual elements of the community economy) คาสโตร โปโซ แสดงให้เห็นว่าชาวนาผู้ทำงานในชุมชน เก็บเกี่ยวข้าวและข้าวไรน์แบกขึ้นบ้านไปฝังที่พื้นอย่างกระฉับกระเฉง พลางกระเช้าเข้าเหย้ากับเพื่อน เป็นภาพที่แตกต่างอย่างลึกซึ้งและอย่างสิ้นเชิงกับชาวนาจ้างทำงานในไร่ของเจ้าที่ดิน ที่ทำงานอย่างเดียวกันอย่างเบื่อหน่ายไม่สนใจ ไม่รู้ร้อนหนาว และเห็นชัดว่าหมดแรง คาสโตร โปโซระบุว่า นอกจากชุมชนจะทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ชุมชนยังสามารถปรับตัวรับเทคโนโลยีใหม่ เช่นเครื่องจักรได้ด้วย เขาได้อ้างกรณีตัวอย่างหมู่บ้าน Muquiyarago สนับสนุน มาเรียเตกีกจึงเห็นว่า การทำลายชุมชนไม่ใช่เป็นเพียงการโจมตีสถาบันทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่เป็นการคุกคามสถาบันทางสังคมที่ปกป้องรักษาประเพณีพื้นเมือง คำจูนหน้าทีของครอบครัวในชนบท สะท้อนสนับสนุนปรัชญาของนักคิดสังคมนิยมปรูดองค์ (Pierre-Joseph Proudhon 1809 - 1865) และซอร์เรลในเรื่องความสำคัญของสถาบันครอบครัวในจิตใจของสังคม และเป็นสถาบันที่ยังมีศักยภาพสำหรับการพัฒนาต่อไปอยู่

ชาตินิยมและอินเดียนนิยม

ทางออกของเปรูในทัศนะของมาเรียเตกีกคือการปฏิวัติชาตินิยมอินเดียนที่เป็นสังคมนิยม

ที่ว่าต้องเป็นสังคมนิยมเพราะว่าในทางเศรษฐกิจเปรูเป็นอาณานิคมที่ยังมีระบบฟิวคัลเป็นแกนหลักอยู่ การปฏิวัติเพื่อเอกราชเมื่อต้นศตวรรษที่ 19 ไม่ได้เป็นการปฏิวัติประชาธิปไตย

กรรมพี (democratic – bourgeois revolution) เพราะไม่ได้ทำลายระบบเจ้าที่ดินดังที่ได้อธิบายแล้วในหัวข้อก่อนหน้านี้เรื่องวิธีการผลิตและปัญหาที่ดิน อีกทั้งชนชั้นกรรมพีเปรูยังผูกพันอยู่กับจักรวรรดินิยม เป็นเครื่องมือของจักรวรรดินิยม การปลดแอกระบบฟิวดัลและระบบจักรวรรดินิยมจึงต้องตกเป็นภาระของชนชั้นคนงาน คือกรรมกรและชาวนา นำโดยชนชั้นกลางที่ก้าวหน้า คือปัญญาชน เมื่อเป็นเช่นนี้ หลังจากปฏิวัติสำเร็จ ขบวนการก็ย่อมผลักดันให้ข้ามระบบทุนนิยมของพวกกรรมพี มุ่งสู่ระบบสังคมนิยม

ความเป็นพิเศษของแนวคิดของมาเรียเตกิ คือเป็นสังคมนิยมที่เป็นชาตินิยม และเป็นชาตินิยมที่เป็นอินเดียนิยมด้วยพร้อมกันไป เหตุที่แนวคิดของเขาเป็นอย่างนี้ก็เพราะประสบการณ์ประวัติศาสตร์ของเปรู เปรูต้องปลดแอกจากจักรวรรดินิยมอังกฤษและสหรัฐอเมริกา และขณะเดียวกันก็ต้องปลดแอกจากเจ้าที่ดินซึ่งเป็นผลมาจากการเข้ามาครอบครองของสเปน สถานการณ์ต่างจากในประเทศอุตสาหกรรมตะวันตก ที่นั่นสังคมนิยมไม่ต้องเป็นชาตินิยม เพราะทุนที่ครอบงำเป็นทุนชาติเดียวกัน ที่ยุโรปขบวนการสังคมนิยมไม่ต้องคำนึงเรื่องเชื้อชาติ (race) แต่ที่เปรูมาเรียเตกิเห็นว่าต้องคำนึงเรื่องนี้อย่างมาก ที่เปรูชนชั้น (class) เป็นเรื่องของเชื้อชาติ (race) ด้วย เพราะชนชั้นนายทุนทั้งต่างชาติและเชื้อสายสเปนที่เกิดในเปรูและชนชั้นเจ้าที่ดินเป็นชน ผิวดำ พวกเขาใช้ข้ออ้างเรื่องเชื้อชาติ ถือตัวว่ามีความเหนือกว่าทางด้านวัฒนธรรม ย่อมมีความชอบธรรมที่จะครอบครองกรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตและใช้ประโยชน์ชาวพื้นเมือง พวกเขาสืบรากเหง้าของประเทศเปรูกลับไปคาบสมุทรไอบีเรีย (Iberian peninsula) ในยุโรป ถือว่าเปรู มีประวัติศาสตร์กลับไปเพียงแค่ว่าแต่การเข้ามาครอบครองของสเปน ก่อนหน้านั้นไม่มีอะไร พวกเขาจึงไล่ล้มรุดรอกทางวัฒนธรรมของชาวพื้นเมืองไปเลย พวกเขาถูกครึ่งสเปนกับอินเดียน (mestizo) พยายามจะมีวัฒนธรรมแบบคนผิวดำ พวกเขาเข้ากับคนขาวในทุก ๆ เรื่อง แต่ลึก ๆ แล้วเขาก็เกลียดตัวเองที่ต้องทำเช่นนั้น ในเปรูจึงมีชนกลุ่มหนึ่งที่ปฏิเสธประชาชนทั่วไป ปฏิเสธชนพื้นเมือง ปฏิเสธมวลชน พวกเขาเข้ากับพวกจักรวรรดินิยม ยอมเสียผลประโยชน์ประเทศชาติให้แก่จักรวรรดินิยมต่างชาติ ตรงข้ามกับพวกผิวดำและพวกลูกผสม ชาวพื้นเมืองอินเดียนถูก กีดกันออกจากการรวมเป็นประเทศชาติและการพัฒนาแห่งชาติที่ผ่านมา พวกเขาจึงไม่ถูกแยกออกจากอดีต ชาวพื้นเมืองเท่านั้นที่ยังคงผูกพันกับอัตลักษณ์ (identity) ทางประเพณีและวัฒนธรรมของตน นี่แหละเป็นแหล่งที่มาของพลังของพวกเขา ซึ่งมาเรียเตกิเชื่อว่ายังกดดำรงอยู่ มาเรียเตกิเห็นว่าจะต้องเคารพสิทธิทางประวัติศาสตร์ของชาวพื้นเมืองแห่งเปรู ซึ่งเป็นผู้ลงแรงเหนื่อยยาก สร้างความมั่งคั่งของประเทศชาติมา การสร้างและพัฒนาประเทศชาติที่แท้จริงจะต้องคำนึงถึงชาวอินเดียนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่ง และในกระบวนการปฏิวัติในเปรู ชาวอินเดียนจะต้องมี ความสำคัญมากเป็นหัวใจเสมอ เพราะพวกเขาคือคนส่วนใหญ่ มีจำนวนถึง 4/5 ของประเทศ (ในสมัยนั้น --- ผู้เขียน) กรณีของ

เม็กซิโกก็เป็นตัวอย่างที่การเคลื่อนไหวด้วยตนเองของชาวมาอินเดียน เป็นประกายนำให้เกิดการปฏิวัติเม็กซิกัน (The Mexican Revolution 1910)

อาจอธิบายให้ลึกลงไปได้อีกด้วยว่า เหตุที่มาเรียเตกีเน้นว่าการปฏิวัติต้องเป็นการปฏิวัติของชนพื้นเมืองอินเดียน ทั้งนี้เพราะเขาคงเห็นว่าความขัดแย้งทางชนชั้นที่สำคัญที่สุดในเปรูคือความขัดแย้งระหว่างชาวนากับเจ้าที่ดิน ชาวนาเป็นชาวพื้นเมืองอินเดียน เจ้าที่ดินเป็นชาวสเปนหรือเชื้อสาย จะแก้ปัญหของเปรูที่พื้นฐานก็ต้องแก้ความขัดแย้งนี้ ก็คือการปฏิวัติโดยชาวพื้นเมืองอินเดียน การปฏิวัติชาตินิยมโดยชนชั้นกระฎุมพีต่อต้านจักรวรรดินิยมไม่พอเพียงเพราะอาจไม่ได้คิดแก้ไขปัญหาเจ้าที่ดิน ซึ่งประสบการณ์ประวัติศาสตร์ของเปรูก็คือเป็นเช่นนั้น ชนชั้นกระฎุมพีเปรูสนับสนุนเจ้าที่ดิน อีกทั้งไม่ต่อต้านจักรวรรดินิยม

แนวคิดชาตินิยมอินเดียนของมาเรียเตกีแตกต่างจากแนวคิดอินเดียนนิยมของปัญญาชนเปรูก่อนหน้า คือมาเรียเตกีโยงการอธิบายเรื่องชนพื้นเมืองเข้ากับสภาวะการณ์ “ปัญหาที่ดิน” เรื่องระบบกรรมสิทธิ์และวิธีการผลิตแบบเจ้าที่ดินที่พันนาการมดครึ่งชาวอินเดียนเอาไว้แบบฟิวคัลอธิบายปัญหาและพลังของชาวพื้นเมืองอินเดียนโดยทฤษฎีวิวัตนิยมประวัติศาสตร์และทฤษฎีชนชั้นปัญหาชนชาติ ปัญหาอินเดียนเป็นปัญหาชนชั้นด้วย ขณะเดียวกันเขาก็ให้ความสำคัญแก่ศักยภาพของชุมชนและพลังของวัฒนธรรมของชุมชนด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ มาเรียเตกีมองโครงสร้างและการเปลี่ยนแปลงสังคมโดยใช้ทั้งมโนภาพ “เชื้อชาติ (race)” “ชนชั้น (class)” และ “ชุมชน (community)” พร้อมกัน ทำให้แนวคิดสังคมนิยมของเขามีลักษณะที่เป็นนวัตกรรมสูงมาก

ด้วยการให้ความสำคัญมากแก่ชาตินิยมและอินเดียนนิยมทำให้มาเรียเตกีต้องขัดแย้งทางความคิดกับองค์กรคอมินเทอน (The Comintern หรือ Communist International) ในการประชุมขบวนการคอมมิวนิสต์สากลที่บิโนสเอเรส ค.ศ. 1929 คอมินเทอนกล่าวหาว่าพรรคสังคมนิยมแห่งเปรูที่มาเรียเตกีและพวกตั้งขึ้น เสนอฐานทางชนชั้นกว้างเกินไป เพราะต้องการรวมชนชั้นกลางที่มีใจเพื่อการปฏิวัติเข้าไว้ด้วย (เหตุที่รวมก็เพราะว่าพรรคสังคมนิยมแห่งเปรูเป็นขบวนการชาตินิยม---ผู้เขียน) และวิเคราะห์ปัญหาอินเดียนเป็นปัญหาชนชั้น คืออธิบายว่าปัญหาเชื้อชาติมีพื้นฐานมาจากการขูดรีดแบบฟิวคัลในวิธีการผลิตแบบที่ดินผืนใหญ่ แทนที่จะวิเคราะห์ตามแนวทางของเลนินว่าปัญหาอินเดียนเช่นเดียวกับปัญหาเชื้อชาติอื่นๆ เป็น “ปัญหาชนชาติ (national question)” ที่ต้องแก้ด้วยขบวนการแยกดินแดนตามหลักสิทธิปกครองตนเอง (self – determination) ไม่ใช่ด้วยขบวนการปฏิวัติแบบรวมหลายชนชั้น (multiclass revolutionary movement) ดังที่เสนอโดยพรรคสังคมนิยมแห่งเปรู ผู้แทนของพรรคได้ตอบโต้ต่อคอมินเทอนว่า ต้องวิเคราะห์ว่าปัญหาชนพื้นเมืองเป็นปัญหาชนชั้นมากกว่าปัญหาชนใดอื่นใด เพราะหากเสนอหลักการปกครองตนเองและการให้แยกดินแดน ก็คือการมองประเด็นเรื่องนี้เป็นเรื่องเชื้อชาติเท่านั้น ยุทธศาสตร์แบบนั้นจะจัดพวกกรรมมาชีพที่ไม่ใช่อินเดียน และพวกกรรมมาชีพลูกครึ่ง (mestizo proletariat) ออกจากขบวนการ

ต่อสู้เพื่อปฏิวัติไปด้วย พวกคอมินเทอนได้พยายามบีบบังคับให้พรรคสังคมนิยมแห่งเปรูเปลี่ยนชื่อเป็นพรรคคอมมิวนิสต์แห่งเปรู (เพื่อให้หมายความว่า เป็นพรรคแห่งชนชั้นกรรมาชีพเท่านั้น---ผู้เขียน) มาเรียเตกีและพรรคพวกไม่ยอมทำตาม จนกระทั่งภายหลังที่มาเรียเตกีเสียชีวิต การพยายามของคอมินเทอนจึงสำเร็จ ซึ่งก็ทำให้พรรคแตกออกเป็น 2 ส่วน

เซซุส ชาวาเรีย (Jesus Chavarria 1935 -) ผู้เขียนหนังสือ Jose Carlos Mariategui and the Rise of Modern Peru 1890 – 1939 (1979) ระบุว่ามาเรียเตกีเข้าใจดีว่าลัทธิมาร์กซ์ไม่ใช่ระบบการทำงานอย่างแน่นอนตายตัว ลัทธิมาร์กซ์คำนึงเต็มที่ถึงความเป็นจริง ลัทธิมาร์กซ์สร้างจากประสบการณ์ประวัติศาสตร์ยุโรป เมื่อเอามาประยุกต์ใช้ในอาณานิคมก็หมายความว่ามาประจันหน้ากับปัญหาอีกชุดหนึ่งที่แตกต่างออกไป ชาวาเรียเห็นว่าแนวคิดของมาเรียเตกีคือลัทธิมาร์กซ์ที่ถูกทำให้เป็นแบบเปรูแล้ว (Peruvianized Marxism) ขณะเดียวกันชาวาเรียก็ชี้ชวนให้เราพิจารณาว่า ความคิดของมาร์กซ์เองว่าด้วยสังคมอาณานิคมในช่วงท้ายของชีวิต คือตั้งแต่ ค.ศ. 1877 ก็มีส่วน บางประการคล้ายกับแนวคิดของมาเรียเตกี มาร์กซ์ได้คิดอย่างจริงจังถึงโอกาสที่ในรัฐเซียการพัฒนามาจะข้ามขั้นตอนระบบทุนนิยม และเป็นระบบสังคมนิยมไปเลย โดยการใช้ชุมชนหมู่บ้านชนบทที่จัดปรับแล้วเป็นแกน มาเรียเตกีก็คิดไม่ห่างไกลไปจากนี้ เขาคิดว่าในเปรู ชุมชนพื้นเมืองอาจทำ บทบาททำนองเดียวกันในการปฏิวัติต่อต้านระบบอาณานิคม

4.2.3 แนวคิดของมาเรียเตกีเปรียบเทียบกับแนวคิดของวิกเตอร์ ราอูล ฮายา เดอ ลา ทอเร

(Victor Raul Haya de la Torre 1895 – 1979)³⁸

วิกเตอร์ ราอูล ฮายา เดอลา ทอเร เป็นนักคิดและนักการเมืองเปรูร่วมสมัยกับมาเรียเตกี เป็นผู้ก่อตั้งพรรค APRA (American Popular Revolutionary Alliance) ซึ่งเป็นพรรคการเมืองเก่าแก่ที่สุด (ตั้ง ค.ศ. 1924) ของเปรูและมีบทบาทสำคัญในประวัติศาสตร์การเมืองของเปรูตลอดมา เดอลา ทอเร มีแนวคิดบางประการคล้ายกับมาเรียเตกี และมีบางประการที่แตกต่าง แนวคิดของเดอลา ทอเร คล้ายกับแนวคิดแบบ เปรอนนิสม์ (Peronism) ในอาร์เจนตินา (Juan Domingo Peron เป็นประธานาธิบดี 1946 – 1955 และ 1973 – 1974) แนวคิดของนายพลวาร์กัส (Getulio Dornelles Vargas เป็นประธานาธิบดีบราซิล 1946 – 1955 และ 1973 – 1974) ในบราซิล และแนวคิดของการปฏิวัติเม็กซิกัน คือเป็นแนวคิดแบบชาตินิยม แต่ไม่เป็นมาร์กซิสต์และไม่เป็นสังคมนิยม การเปรียบเทียบแนวคิดของมาเรียเตกีกับแนวคิดของเดอลา ทอเร จะทำให้เห็นแนวคิดของมาเรียเตกีชัดเจนขึ้นอีก

ในการศึกษาประวัติศาสตร์ลัทธิเศรษฐกิจการเมืองของลาตินอเมริกา เราอาจสรุปได้ว่า มีแนวคิดหลักอยู่ 3 แนวคิด คือ 1) เสรีนิยม 2) ชาตินิยม และ 3) สังคมนิยม ในการแบ่งชัดเจน แบบนี้เราสามารถจัดได้ว่า เดอลา ทอเร มีความคิดแบบที่สอง และมาเรียเตกีมีความคิดแบบที่สาม แต่ใน

ลาตินอเมริกานั้นแนวคิดแบบที่สองและที่สามมีการเหลื่อมล้ำ และมีลักษณะที่ก่อให้เกิดความสับสนได้ ทั้งนี้เพราะแนวคิดสังคมนิยมในลาตินอเมริกามักจะมีลักษณะชาตินิยมอยู่ด้วย เป็นองค์ประกอบสำคัญ เพราะระบบทุนนิยมซึ่งเป็นปัญหาที่แนวคิดสังคมนิยมในลาตินอเมริกามุ่งโจมตีเป็นระบบทุนนิยมที่มาจากต่างชาติ เป็นระบบจักรวรรดินิยม

ภายในแนวคิดสังคมนิยมแห่งลาตินอเมริกายังอาจแยกย่อยได้เป็น 2 สำนักใหญ่ คือ 1) มาร์กซิสม์ – เลนินนิสม์ (Marxism – Leninism) และ 2) อนาธิปไตยนิยม (Anarchism) แนวคิดของมาเรียเตก็อาจถือได้ว่าใกล้เคียงไปทางเป็นแบบอนาธิปไตยนิยม หรืออยู่ระหว่างกลางของสองสำนัก เนื่องจากเน้นให้ความสำคัญแก่องค์กรชุมชนพื้นเมือง แต่ขณะเดียวกันเขาก็มีพื้นฐานการวิเคราะห์เป็นลัทธิมาร์กซ์ คือวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้น เห็นบทบาทพิเศษของชนชั้นกรรมาชีพ และรับแนวคิดแบบเลนินในแง่ให้ความสำคัญกับพลังเจตจำนงค์ของปัญญาชนและของพรรค

กลับมาเรื่องเปรียบเทียบแนวคิดของมาเรียเตกับของเดอลา ทอเร เดอลา ทอเร มีความเห็นอยู่ 2 ประการหลักที่คล้ายกับมาเรียเต ก็คือ 1) ต่อต้านจักรวรรดินิยม และ 2) เห็นความสำคัญของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และจิตวิญญาณของชาวพื้นเมืองอินเดียน

เดอลา ทอเร เห็นว่าจักรวรรดินิยมเป็นสิ่งอันตรายที่สุดต่อประชาชนแห่งเปรูและลาตินอเมริกา ขูดรีดประชาชนและเข้าปกครองประเทศ ในลาตินอเมริกาเป็นขั้นตอนแรกของระบบทุนนิยม ไม่ใช่ขั้นตอนสูงสุดของระบบทุนนิยมตามความคิดของเลนิน ระบบจักรวรรดินิยมทำให้เกิดการกระจุกตัวและการผูกขาดในกิจการการเกษตรและอุตสาหกรรม เป็นศัตรูของนายทุน ขนาดย่อม พ่อค้า และชนชั้นกลางที่กำลังเกิดขึ้นในเปรู จักรวรรดินิยมสนับสนุนชนชั้นเจ้าที่ดินและทหารซึ่งพยายามรักษาอำนาจเผด็จการทางการเมือง จักรวรรดินิยมที่อันตรายที่สุดคือสหรัฐอเมริกา เนื่องจากอยู่ใกล้และมีพลังมาก ใน ค.ศ. 1924 ที่เขาประกาศตั้งพรรค APRA เขากำหนดหลักยึด ข้อแรกสุดของพรรคว่า “ประเทศทั้งหลายในลาตินอเมริกาทำการต่อต้านจักรวรรดินิยมอเมริกา (Yankee Imperialism)”

ขณะเดียวกัน เดอลา ทอเร ก็เห็นความสำคัญของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และจิตวิญญาณของชาวอินเดียนพื้นเมือง เขาเสนอทฤษฎี historical space – time เป็นพื้นฐานทางปรัชญาของแนวคิดของพรรค APRA เป็นทฤษฎีที่ปรับจากทฤษฎีสัมพันธภาพของไอน์สไตน์ (Albert Einstein 1879 - 1955) เขากล่าวว่าประชาชนในทวีปต่าง ๆ ต่างมีจิตสำนึก อารมณ์ และมุมมองโลกและฐานะของตนต่างกันไปตามพื้นที่สภาพแวดล้อมและตามประสบการณ์ประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ของมนุษย์ในแต่ละแห่งจึงมีจังหวะก้าวและกระบวนการที่เป็นของตัวเอง มีจุดหมายของตัวเอง เพราะฉะนั้นจะต้องไม่ตีความและเข้าใจพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของลาตินอเมริกาโดยไข่มโนภาพจากประสบการณ์ของยุโรป ชาวลาตินอเมริกามีจิตสำนึกร่วม (collective

consciousness) ที่จะรับรู้ เข้าใจและอธิบายประวัติศาสตร์การพัฒนาสังคมของตัวเอง เขาเสนอให้เรียกทวีปอเมริกาใต้ว่า Indoamerica ตามความคิดของโฮเซ วาสคอนเซลอส อดีต รัฐมนตรีวัฒนธรรมเม็กซิโก ซึ่งหมายความว่ารวมยุคสมัยอินคาและก่อนอินคาและรวมยุคสมัยเป็นอาณานิคมของสเปนและ / หรือปอร์ตุเกส แทนที่จะเรียกว่า Latin America ซึ่งมีความหมายเพียงกลับไปยุโรปใต้ที่ได้รับวัฒนธรรมโรมัน เดอลา ทอเร กล่าวว่าความเป็นอินเดียนอยู่ในเลือดในเนื้อในหัวใจของชาวลาตินอเมริกันทุกคน แม้บางคนจะแย้งว่าในบางประเทศมีชาวอินเดียนจำนวนน้อย คือคอสตาริกา คิวบา โคลัมเบีย ชิลี บราซิล อุรุกวัย และอาร์เจนตินา แต่ความเป็นอินเดียนนั้นรวมพวกลูกครึ่งชาวผิวขาวผสมชาวอินเดียน (mestizo) ด้วย เดอลา ทอเร กล่าวว่า ทั้งในแง่ปริมาณและคุณภาพ ทวีปอเมริกาใต้คือลูกผสมระหว่างชาวผิวขาวและชาวอินเดียน บางทีวัฒนธรรมอินเดียนอาจไม่เป็นที่เห็นปรากฏ แต่เบื้องหลังที่แกนข้างในมีอิทธิพลอยู่ เช่น การออกสำเนียงของภาษา ชาวลาตินอเมริกาพูดภาษาสเปน แต่เป็นสำเนียงอินเดียนของแต่ละท้องถิ่น เดอลา ทอเร เชื่อว่าความเป็นอินเดียนอยู่ในจิตวิญญาณและอยู่ในวัฒนธรรมของชาวลาตินอเมริกา เป็นพลังสำรองที่ดำรงมีชีวิตชีวาอยู่ ออกมาจากบรรพชนไกลโพนแห่งเชื้อชาติเก่าแก่ในดินแดนโบราณนี้

ความแตกต่างสำคัญระหว่างแนวคิดของมาเรียเตกีกับของเดอลา ทอเร อยู่ที่เรื่องบทบาทของชนชั้นกลาง มาเรียเตกีเห็นว่า เฉพาะชนชั้นกลางที่เป็นปัญญาชนที่มีจิตใจเป็นฝ่ายปฏิวัติเท่านั้นที่จะมีบทบาทในการเปลี่ยนแปลง แต่เดอลา ทอเร เห็นว่าชนชั้นกลางทุกส่วน ซึ่งเขารวมนายทุนขนาดย่อม นักอุตสาหกรรมขนาดเล็ก ผู้มีที่ดินในชนบทขนาดเล็ก เจ้าของเหมืองขนาดย่อม พ่อค้า คณงานปกครอง และปัญญาชน เป็นผู้มีศักยภาพในการปฏิวัติสูงสุด ชนชั้นกลางเป็นผู้ถูกระทบมากที่สุดจากจักรวรรดินิยมและถูกระทบก่อนใคร ๆ อีกทั้งเป็นผู้ที่มีวัฒนธรรมความรู้ทางเทคนิคที่จะสร้างประเทศชาติขึ้นมาใหม่ เดอลา ทอเร รวมไว้ในพรรคแม้กระทั่งนายทุนทั่วไปที่ต้องการเข้าร่วม เขาคิดว่านายทุนแห่งชาติก็ถูกระทบจากจักรวรรดินิยมด้วย พรรค APRA ของเดอลา ทอเร จึงมีลักษณะเป็นพรรคแนวร่วม ประกอบด้วยคนหลายชนชั้น เดอลา ทอเร อธิบายว่า ชนชั้นกรรมาชีพในลาตินอเมริกามีจำนวนน้อย และทั้งชนชั้นกรรมาชีพและชาวนาอ่อนแอ จะต้องอาศัยกำลังชนชั้นกลางเป็นหลัก เป้าหมายของพรรคคือเอกราช (independence) และการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย (modernization) ไม่ใช่สังคมนิยม หลังจากได้อำนาจทางการเมืองแล้ว เดอลา ทอเร ต้องการใช้ระบบทุนนิยมโดยรัฐ (state capitalism) โอนอุตสาหกรรมและที่ดินบางส่วนเป็นของรัฐ แต่ยังมีระบบทุนนิยมอยู่ ใช้การจัดการเศรษฐกิจแบบ “บรรษัทนิยม (corperativism)” มีสภาแห่งชาติประสานผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของทุกฝ่าย ทุกชนชั้น ทุกอาชีพ ภายใต้การนำของรัฐที่ต่อต้านจักรวรรดินิยม (anti-imperialist state) เดอลา ทอเร เปรียบเทียบว่าแนวคิดและแผนการของ APRA คล้ายกับของพรรคกัว๋หมินตั๋ง (Kuo – Min – Tang) ของจีน คือเป็นพรรคแห่งชาติ ซึ่งประกอบด้วยหลายชนชั้น กรรมกร ชาวนา และชนชั้นกลาง ต่อต้านจักรวรรดินิยม

จึงเห็นได้ว่าแม้เดอลา ทอเร จะเห็นความสำคัญของประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมอินเดียน แต่เขาก็ไม่ได้เสนอบทบาทของชาวอินเดียนในแง่เป็นฝ่ายกระทำเลย ในข้อเสนอทางการเมืองของเขา ชาวอินเดียนหรือชนชั้นชาวนาไม่มีบทบาทสำคัญอะไร³⁹ ต่างกับข้อเสนอของมาเรียเตกิ ที่เห็นว่าวัฒนธรรมชุมชนเป็นพลังเจตจำนงของมวลชนที่ก้าวหน้า ควรนำมาผสมรวมกับอุดมการณ์สังคมนิยม เป็นอุดมการณ์ของขบวนการเมืองและของประชาชนเพื่อปลดปล่อยประเทศชาติ อีกทั้งมาเรียเตกิเชื่อว่าองค์กรชุมชนของชาวอินเดียนมีศักยภาพ โดยเฉพาะทางจิตวิญญาณและศีลธรรม ซึ่งหากรวมเข้ากับระบบสังคมนิยมที่ก้าวหน้าทางวัตถุและเทคโนโลยีแล้ว ก็สามารถกลายเป็นสถาบันพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจและสังคมเปรูอนาคตได้ อาจสรุปได้ว่า เดอลา ทอเร มองไม่เห็นศักยภาพของเศรษฐกิจชุมชนของชาวอินเดียนแห่งลาตินอเมริกา และเมื่อพรรค APRA ได้อำนาจรัฐในช่วง ค.ศ.1985-1990 ในสมัยประธานาธิบดีกาเซีย (Alan Garcia Perez เป็นประธานาธิบดี 1985 - 1990) พรรคก็แทบจะไม่ได้ทำอะไรให้ชาวอินเดียนหรือสนับสนุนให้ชาวอินเดียนมีโอกาสได้แสดงบทบาทอะไรที่สำคัญเลย

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 8
- 9
- 10
- 11
- 12
- 13
- 14
- 15
- 16
- 18
- 19
- 20
- 21
- 22
- 23
- 24
- 25
- 26
- 28
- 29
- 30
- 31
- 32
- 33
- 34
- 35
- 36
- 38
- 39

บทที่ 5

แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนชาวนาในประเทศไทย

5.1 ประวัติความเป็นมาของแนวคิด

ไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม ชาวนามีบทบาทสำคัญในการสร้างบ้านแปงเมืองมาช้านาน ภาคเกษตรกรรมเป็นเศรษฐกิจที่หล่อเลี้ยงประเทศมาแต่อดีต จนเมื่อมีการปรับทิศทางเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม และได้เกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจขึ้น การกล่าวขานถึงชาวนาและภาคเกษตรกรรม จึงเกิดขึ้นอย่างแพร่หลายอีกครั้งหนึ่ง โดยเสนอให้ใช้แนวทางพัฒนาภาคเกษตรกรรมเข้าแก้ไข วิกฤตการณ์เฉพาะหน้า จนถึงเสนอให้ปรับทิศทางการพัฒนาประเทศเข้าสู่เส้นทางของเศรษฐกิจ ภาคเกษตร¹ แต่ปัจจุบันก็ยังไม่เห็นแนวทางที่ชัดเจน เพราะยังไม่ได้มีการศึกษาเรื่องเศรษฐกิจชาวนา ในประเทศไทยอย่างจริงจังและลุ่มลึกเพียงพอ และยังไม่ได้ค้นหาความกระจ่างชัดจากเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติที่เป็นไปอย่างสม่ำเสมอ

การขาดการศึกษาค้นคว้าเรื่องเศรษฐกิจชาวนาในประเทศไทยเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการทำความเข้าใจเศรษฐกิจชาวนาทั้งในมิติทางกว้างและลึก การศึกษาค้นคว้าที่มีมักไม่ได้อธิบายสภาพตัวตนของชาวนา ไม่ได้ให้ที่ยืนแก่ชาวนาในสังคมอย่างเป็นตัวของตัวเองตามสภาวะวิสัยที่ดำรงอยู่ แต่เป็นการอธิบายเศรษฐกิจชาวนาจากแบบแผนเศรษฐกิจชนิดอื่น เช่น ศักดินา ทุนนิยม หรือเศรษฐกิจอุตสาหกรรม หรือเป็นการใช้ชาวนาเพื่อศึกษาเรื่องอื่น เช่น การเมือง เทคนิคเกษตรกรรม ประชากร ฯลฯ มีชุมชนหมู่บ้านหรือชาวนาในชุมชนเป็นผู้ให้ข้อมูล แต่สาระของงานศึกษาวิจัยไม่ได้แสดงตัวตนชาวนาให้ปรากฏ หรือวิเคราะห์โครงสร้างสรีระของเศรษฐกิจชาวนาตามแบบแผนของ ชาวนาอย่างแท้จริง

ในช่วงต้นของการวางแผนการพัฒนาประเทศที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับวิถีของชาวนาและเศรษฐกิจชาวนา งานของรัฐซึ่งมีสภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นองค์กรหลัก มีบทบาทสูง แนวคิดที่เด่นชัดของทิศทางการพัฒนาสู่ความทันสมัย นำเข้าและสั่งการจากประเทศตะวันตก ในช่วงเวลานั้นมีการต่อสู้ทางการเมืองและการพัฒนาระหว่างสองขั้วมหาอำนาจ ประเทศไทยเลือกอยู่กับฝ่ายที่มีทิศทางการพัฒนาสู่ความทันสมัย เน้นการสร้างเศรษฐกิจเติบโตทางเศรษฐกิจและบทบาทของรัฐ รวมทั้งนำเอาตัวชี้วัดความคืบหน้าแบบที่มองจากด้านอุตสาหกรรมเข้ามาตัดสินเศรษฐกิจชาวนา แนวทางการพัฒนาสู่ความทันสมัย ก่อให้เกิดผลลบต่อชาวนาในเชิงรูปธรรมที่สำคัญ 2 ประการคือ 1) ทำให้ชาวนาไม่มีที่ยืนในสังคม ต้องถูกขจัดให้หมดไป หรือกลายเป็นกรรมกร 2) เห็นว่าวัฒนธรรมของชาวนาเป็นที่มาของความล้าหลัง เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา²

แนวคิดแบบการพัฒนาสู่ความทันสมัย ถูกวิพากษ์วิจารณ์จากขบวนการที่ดินของสำนักมาร์กซิสต์ - เลนินนิสต์ (พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย) เริ่มตั้งแต่ ค.ศ.1965 (2508) เอกสารของสำนักมาร์กซิสต์ - เลนินนิสต์เผยแพร่ออกมาหลายครั้ง ค.ศ.1973 (2516) อย่างไรก็ตาม แนวคิดในการมองชาวนาของสำนักมาร์กซิสต์-เลนินนิสต์นี้ในแง่หนึ่ง ไม่ต่างจากสำนักความทันสมัย เพราะไม่ได้มองชาวนาอย่างอิสระ แต่กลับผูกมัดชาวนาให้อยู่ภายใต้เจตจำนงของระบบศักดินาหรือระบบทุน เป็นแนวทางที่ยังคงเสนอให้พัฒนาอุตสาหกรรม โดยอนาคตของชาวนาบนเส้นทางการพัฒนาแบบนี้ มีทางเลือกอยู่เพียงแต่เป็นกรรมกรหรือนายทุนเท่านั้น ในช่วง ค.ศ.1980-1990 (2523-2533) พรรคคอมมิวนิสต์ฯ จะพยายามกลับมาบีบคั้นอีกสักครั้งหนึ่ง แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ³

แนวคิดฝ่ายซ้ายอีกกลุ่มหนึ่งให้ความสำคัญแก่ชาวบ้านและชุมชน เป็นแนวคิดของอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ (1900 - 1983) สด กุระโรหิต (1908 - 1975) และปัญญาชนแห่งท้องถิ่น นักคิดสำนักนี้ซึ่งอาจเรียกว่าสำนักสหกรณ์ ใช้หลักของลัทธิโซลิดาริสต์ ซึ่งถือว่ามนุษย์ที่เกิดมา ย่อมต้องเป็นเจ้าหนี้และลูกหนี้ต่อกัน ต้องร่วมกันในการประกอบเศรษฐกิจ ประชาชนรวมกันเอง จัดตั้งเป็นสหกรณ์และตำบลสหกรณ์ เมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือปัญญาชนท้องถิ่นได้รวมตัวกันในพรรคสหชีพและพรรคแนวร่วมเศรษฐกิจ หรือกลุ่มอิสระอื่น หรือในภาคใต้ในหลายพื้นที่ที่ห่างไกลก็มีการรวมตัวกันของชาวบ้านและปัญญาชน เป็นแนวคิดในลักษณะปฏิเสธรัฐหรือหนีห่างจากรัฐและข้าราชการ เป็นแนวคิดที่มีนัยส่งเสริมความเป็นอิสระแก่ชาวนา และการที่ชาวนาจะรวมตัวกันเองโดยสมัครใจ แนวคิดนี้ตรงกับความรู้สึกและความปรารถนาของชาวนาไทย ดำรงอยู่ในจิตใจของคนส่วนใหญ่ของประเทศ แม้บางระยะอาจถูกกดบังครอบงำโดยแนวคิดอื่น ก็ไม่อาจสูญสลายไปได้โดยง่าย⁴

ตั้งแต่ ค.ศ.1980 (2523) เป็นต้นมาบทบาทในการปฏิบัติงานขององค์กรพัฒนาเอกชนเริ่มขยายตัวแพร่หลายมากขึ้น บางกลุ่มได้พยายามฉีกตัวออกจากกรอบที่มีอยู่ ทำการศึกษาชาวนาโดยอาศัยประสบการณ์ตรงเป็นเครื่องมือในการค้นคว้า และได้พัฒนาขึ้นเป็นแนวคิดวัฒนธรรม ชุมชนสาระสำคัญของสำนักวัฒนธรรมชุมชนคือการพยายามอธิบายและนำเสนอเรื่องของชาวนาตามแบบแผนของชาวนาเอง แนวคิดของสำนักนี้แพร่หลายอย่างมากระหว่างปี ค.ศ.1982 (2525) โดยปรากฏในรูปแบบหลากหลายในการทำงานกับหมู่บ้านชนบท เป็นกระแสหลักในปัจจุบันของการค้นคว้าและการทำงานเรื่องเศรษฐกิจชาวนา สำนักนี้เน้นที่ชุมชนชาวนา แต่ก็มีแนวโน้มที่จะ ยอมรับแนวคิดสหกรณ์ จึงเป็นไปได้ที่ในอนาคตสำนักวัฒนธรรมชุมชนกับสำนักสหกรณ์จะประสานเข้าด้วยกันมากขึ้นเป็นลำดับ โดยเฉพาะเมื่อสำนักวัฒนธรรมชุมชนเพิ่มการศึกษาค้นคว้าด้านเศรษฐกิจชาวนามากขึ้น จากที่ในปัจจุบันเน้นเรื่องวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ขณะที่สำนัก สหกรณ์ก็มีความเข้าใจชุมชนชาวนาจริง ๆ มากขึ้น และไม่ติดอยู่กับเรื่องการจัดรูปแบบและการบริหารแบบใหม่

ที่จะนำเข้าจากภายนอก แต่เน้นที่จิตวิญญาณและวัฒนธรรมของชาวนาเองและ องค์กรหรือสถาบัน ตามธรรมชาติของชาวนาเอง

5.2 สารสำคัญของแนวคิดสำนักสหกรณ์และสำนักวัฒนธรรมชุมชน

สำนักสหกรณ์

ในคำอธิบายกฎหมายปกครอง (1931) ที่อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ สอนที่โรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรมในภาคที่ 1 หมวดที่ 2 ส่วนที่ 3 แห่งคำอธิบาย อาจารย์กล่าวถึงรัฐบาลที่ถือลัทธิผสมระหว่างลิเบอราลลิสม์และโซเซียลลิสม์ คือลัทธิโซลิทาริสต์ อาจารย์กล่าวว่า “ลัทธิโซลิทาริสต์ผู้คิดลัทธินี้มีชื่อเสียง คือศาสตราจารย์ ชาลส์ จิต แห่งมหาวิทยาลัยกรุงปารีส ตามลัทธินี้มนุษย์ย่อมอาศัยซึ่งกันและกัน จึงควรจัดให้มีสหกรณ์ต่าง ๆ เช่น ในการประดิษฐ์ การใช้ การจำหน่าย เป็นต้น” และในคำอธิบายกฎหมายปกครองนั้น ภาคที่ 1 หมวดเพิ่มเติม อาจารย์ได้เขียนเกี่ยวกับ “ระเบียบการปกครองโดยสามัคคีธรรมในสมัยพุทธกาล” อาจารย์อธิบายว่าในสมัยพุทธกาล การปกครองอาณาจักรในชมพูทวีปมีลัทธิต่าง ๆ เป็นมหาราชบ้าง ราชาบ้าง แต่ “บางอาณาจักรไม่มีพระเจ้าแผ่นดิน คือปกครองอย่างที่เราเรียกว่า โดยสามัคคีธรรม” คืออาณาจักรสักกชนบท ซึ่งเป็นชาติภูมิและพระวงศ์ของพระพุทธเจ้า “ปกครองโดยสามัคคีธรรม คือไม่มีพระเจ้าแผ่นดิน เมื่อมีการแผ่ดินที่จะต้องวินิจฉัย ผู้เป็นหัวหน้าราษฎร ก็ประชุมกันปรึกษาแล้วช่วยกันจัด ตามสมควร”

สิ่งที่อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ เสนอในคำอธิบายกฎหมายปกครองคือ ลัทธิสหกรณ์ที่จัดตั้งเป็นชุมชนขนาดเล็ก มีรากฐานอยู่บนความช่วยเหลือซึ่งกันและกันของสมาชิกของชุมชน ไม่ต้องการปกครองมาก ใช้หลักความช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยสมัครใจในกิจการต่าง ๆ ที่ อาจารย์เรียกว่า “สามัคคีธรรม”

ข้อเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจ (1933) ของอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ แม้จะมีแนวโน้มเน้นการวางแผนเศรษฐกิจโดยรัฐ แต่ทว่าก็มีข้อเสนอให้สหกรณ์เป็นผู้จัดการเศรษฐกิจควบคู่ไป ด้วยกัน กล่าวได้ว่าทุกครั้งในเค้าโครงการฯ ที่อาจารย์เอ่ยถึงรัฐ อาจารย์ก็จะต้องเอ่ยถึงสหกรณ์ มาคานกันเอาไว้

ข้อเขียนของอาจารย์ในช่วงลี้ภัยการเมือง (1947-1983) ซึ่งจัดที่สุกว่าอาจารย์ให้ความสำคัญกับชาวบ้านและการจัดตั้งกันขึ้นเองของพวกเขา องค์กรของชุมชนชาวบ้านเอง จะต้องเป็น หัวใจ เป็นแกนของสังคมไทยที่ก้าวหน้า รัฐเป็นเพียงผู้ชี้แนะ ฟันฟองค์กรชุมชนและช่วยเหลือ มากกว่าบังคับจัดการ

ในหนังสือเล่มเล็ก *ความเป็นอนิจจังของสังคม* ที่อาจารย์เขียนขึ้นใน ค.ศ.1957 อาจารย์ระบุตอนหนึ่งว่า “ความเป็นอยู่ชนิคมร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในสังคมน้อย ๆ นั้น...ยังเป็นที่ประเพณีตกทอดมาถึงชาวชนบทในปัจจุบันที่มีการร่วมมือกันในการทำนา เช่น การลงแขก ไถนา, ดำนา, เกี่ยวข้าว ฯลฯ” ในหนังสือ *ความเป็นอนิจจังของสังคม* อาจารย์เรียกสังคมหมู่บ้านรูปแบบนี้ว่าระบบ “สามัคคีธรรม” และในคำให้สัมภาษณ์ของอาจารย์ เมื่อวันที่ 10 เมษายน 1982 พิมพ์เป็นเล่มชื่อ *ประสบการณ์และความเห็นบางประการของรัฐบาลอาวุโส ปรีดี พนมยงค์* อาจารย์กล่าวว่าคณะราษฎรสนับสนุนแนวคิดสหกรณ์ “ของเรามีสหกรณ์ ทั้งสหกรณ์การผลิต (production) และทุกรูปเศรษฐกิจ ราษฎรก่อตั้งเองโดยรัฐบาลเข้าไปช่วย คือช่วยนำ เพราะเหตุว่าที่แรกก็ไป สั่งสอน หรือชี้แจงต่อราษฎรเสียก่อน ไม่ใช่ไปถึงก็ไปบังคับให้ทำ...คือรัฐก็ต้องช่วยชี้แจงที่จะให้ ชาวนาเข้าร่วมกันเป็นสหกรณ์ ไม่ใช่ไปชี้สั่งก็เปล่า” และอาจารย์ต้องการ “เปลี่ยนสภาพการปกครองของตำบลให้เป็นสหกรณ์หมด”⁵

ต่อจากอาจารย์ปรีดี สด กุระมะโรหิต ได้เสนอให้ใช้ระบบสหกรณ์ ซึ่งสดเห็นว่าเป็น “ระบอบเศรษฐกิจแรงงานของประชาชน จัดโดยประชาชน และจัดเพื่อประชาชน...ไม่อยู่ใต้การบังคับของรัฐ...ประชาชนจับกลุ่มประสานกันในรูปแบบราบ ไม่มียอด...กลุ่มสหกรณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านทั่วราชอาณาจักรไทยเหล่านี้จะไม่ยืนอยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่จะเข้าสู่ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในวงจรของกิจกรรม และเกิดเป็นตาข่ายสหกรณ์” สดได้พากเพียรเรียกร้องให้นาสหกรณ์มาใช้เป็นนโยบายเศรษฐกิจของชาติมาตลอดอายุของเขา เขาได้เขียนบทความทางเศรษฐกิจสหกรณ์ เช่น เรื่อง “เมืองสหกรณ์” ลงพิมพ์ในหนังสือปิยะมิตรรายสัปดาห์ในนามปากกา “บาร์บารา” และ “ข้อคิดจากไร่แผ่นดินไทย” บุคคลอีกท่านหนึ่งที่ต่อสู้เพื่อกิจกรรมการสหกรณ์ คือ หม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์ (1898 – 1975) ผู้ผลักดันให้มีการจัดตั้งธนาคารเพื่อการสหกรณ์เป็นครั้งแรกใน ค.ศ.1945 เป็นธนาคารเพื่อคนยากจน ท่านได้แสดงปาฐกถาสำคัญไว้ในหลายโอกาส โดยเน้นให้คนไทยเห็นความสำคัญของการร่วมกระทำการในรูปแบบสหกรณ์ระหว่างประชาชนด้วยกันเอง⁶

เมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 พรรคสหชีพซึ่งสนับสนุนอาจารย์ปรีดี ยึดนโยบายเศรษฐกิจสหกรณ์เป็นหลัก แต่เมื่อแนวคิดการพัฒนาสู่ความทันสมัยเข้ามายังประเทศไทยพร้อมกับการขยายตัวของระบบทุนนิยมในทศวรรษ 1960 แนวคิดเศรษฐกิจสหกรณ์ก็เลือนจางหายไป

สำนักวัฒนธรรมชุมชน

การนำเสนอแนวคิดเรื่องชาวนาของนักคิดไทยเริ่มปรากฏชัดอีกครั้งหนึ่ง ตั้งแต่ ค.ศ.1982 (2525) เป็นต้นมา เป็นช่วงเดียวกับการสูญเสียที่มั่นทางความคิดของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย การนำเสนอแนวคิดเรื่องชาวนาปรากฏในงานพัฒนาชนบทซึ่งมีจุดสรุปที่เสนอเป็นคำขวัญว่า *คำตอบอยู่ที่หมู่บ้าน*⁷ แนวคิดนี้ท้าทายแนวคิดอื่น ๆ ในช่วงเวลานั้น ก่อให้เกิดข้อ ถก

เถียงทางความคิดอย่างแพร่หลายนับแต่ ค.ศ.1982 เรื่อยมา แนวคิดนี้ศึกษาจิตสำนึกของชาวนา พายยามเข้าใจชาวนาตามแบบแผนของชาวนาเอง มีการนำเสนอทั้งแนวคิดและตัวอย่างการ ปฏิบัติการอย่างเป็นรูปธรรมของนักพัฒนาเอกชน

ขณะนี้แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเป็นกระแสหลักในการศึกษาเรื่องชาวนาและเศรษฐกิจ ชาวนา (ชุมชน) เรียกจิตใต้สำนึกของชุมชนซึ่งเคยถูกคุกคามมาเป็นจิตใต้สำนึกที่เป็นอิสระ อีกทั้งตัว แทนของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนยังได้มีส่วนเข้าไปดำเนินการยกร่างแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติที่ได้ปรับกระบวนการพัฒนาประเทศมาให้น้ำหนักที่การพัฒนา “คน” ในแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 พ.ศ.2540 – 2544 มีระบุชัดเจนว่า “การพัฒนาในอนาคตจะ เน้นที่การสร้างคามเข้มแข็งของชุมชนในภูมิภาคและชนบท ให้สามารถพึ่งตนเองได้ โดยมี เศรษฐกิจชุมชนที่มั่นคงเป็นตัวนำ และเป็นฐานในการยกระดับคุณภาพชีวิตในอนาคต” นับว่าสำนัก วัฒนธรรมชุมชนประสบความสำเร็จพอสมควรของการสร้างการเคลื่อนไหวของสังคม จนได้รับ ชัยชนะทางความคิด⁸

มีการอ้างถึงเอกสารเชิงวิชาการของแนวคิดนี้ปรากฏมากขึ้นในเชิงอรรถของงาน นอกกลุ่มสำนักวัฒนธรรมชุมชน แสดงให้เห็นว่านักเศรษฐศาสตร์หรือกลุ่มผู้สนใจเรื่องความ ถ้างของชนบทได้พยายามเสนอแนวคิดออกมาคล้ายกับความคิดของสำนักนี้⁹ ขบวนการทาง ความ คิดของตัวแทนสำนักนี้ได้เคลื่อนไปบนเส้นทางที่หลากหลายในการเสนอความหมายในเชิงนโยบาย ที่เป็นรูปธรรม¹⁰ บางครั้งได้สร้างพันธมิตรใหม่ที่มาจากสายเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก [neo-classic] มีผลให้นักวิชาการกลุ่มหนึ่งหันมาสนใจแนวคิดเชิงวัฒนธรรมไปด้วย¹¹ ตัวแทน ความคิดสำนักนี้ ได้เป็นบุคลากรสำคัญเสนอนโยบายเกษตรกรรมระดับชาติ เช่นในคณะ กรรมการการ เกษตรและสหกรณ์ของวุฒิสภาเพื่อวางแผน “แนวทางการพัฒนาเกษตรกรรม รายย่อยในพื้นที่ ชนบท”¹²

สาระสำคัญของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนอาจสรุปได้จากแนวคิดของบาทหลวงนิพจน์ เทียนวิหาร (1947 -) คือชุมชนมีวัฒนธรรมของคนอยู่แล้ว มีระบบคุณค่าที่รวบรวมมาได้จาก ประวัติศาสตร์ เป็นบทสรุปของความคิดและการปฏิบัติของชุมชนนั้น ๆ เป็นวิถีชีวิตและทิศทางของ การพัฒนาของชุมชนที่ชาวบ้านสรุปขึ้นมา แกนกลางของวัฒนธรรมชุมชนคือให้ความสำคัญแก่ ความเป็นคน และแก่ความผสมกลมกลืน (harmony) กันในชุมชน การที่ชุมชนหรือหมู่บ้านอยู่มาได้ เป็นเวลาช้านาน เพราะมีความผสมกลมกลืนกันในชุมชน ทั้งในขณะปัจจุบันระหว่างสมาชิก ด้วย กันและหากนับย้อนขึ้นไปสมาชิกก็มีบรรพบุรุษร่วมกันด้วย การพัฒนาชุมชนจึงต้องเริ่มจากฐาน วัฒนธรรมชุมชนซึ่งเป็นปราการที่แข็งแกร่งที่สุดของชาวบ้าน ถ้ามีวัฒนธรรมชุมชนเข้มแข็งการรวม กลุ่มของชาวบ้านเพื่อทำกิจกรรมจะสำเร็จได้ไม่ยาก การต่อต้านการเอารัดเอาเปรียบจาก ภายนอกจะ ทำได้ แนวคิดของบาทหลวงนิพจน์ได้รับการสืบสานประยุกต์เป็นแนวทางการทำงานของสภา

คาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา มีผู้นำคนสำคัญคนต่อมาเช่น รองศาสตราจารย์ ดร.เสรี พงศ์พิศ และรองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา แก้วเทพ (1949 -) เป็นต้น¹³ บำรุง บุญปัญญา (1945 -) นักคิดแนววัฒนธรรมชุมชนคนสำคัญอีกคนหนึ่งได้เพิ่มเติมว่า วัฒนธรรมชาวบ้าน มีความเป็นอิสระจากวัฒนธรรมของคนชั้นกลางและของคนชั้นสูง สัมพันธ์กับวิถีชีวิตที่ผูกพัน อยู่กับธรรมชาติ อยู่กับการใช้แรงงานและชุมชน เครือญาติ ชุมชนหมู่บ้าน “เป็นรูปแบบของสังคมที่มีอายุยืนนานมากกว่าเพื่อน ไม่ว่าธรรมชาติข้างนอกจะเป็นอย่างไร จะเปลี่ยนแปลงไปเช่นไร ความเป็นหมู่บ้านหรือเป็นชุมชนคงทนมาเป็นเวลาหลายๆ ร้อยปี สี่ห้าร้อยปี ความเป็นอยู่ที่สืบช่วงกันมาเป็นเวลาอันยาวนาน ลักษณะเช่นนี้คือ ลักษณะที่เรียกว่ามันเป็นสังคมในตัวของมันเอง ฉะนั้นเมื่อเราคิดถึงจุดนี้ที่สังคมเป็นตัวของตัวเองมานานเช่นนี้ ก็แสดงว่าต้องเป็นสังคมที่มีเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรมที่เป็นอิสระ” ชุมชนหมู่บ้านจึงมีระบบความเชื่อและวิถีการพัฒนาที่เป็นอิสระของตัวเองอยู่แล้ว แต่แนวพัฒนาการเศรษฐกิจที่ประเทศไทยยึดถืออยู่นั้นเป็นแนวความคิดที่มาจากภายนอกประเทศซึ่งประสานเข้ากับอำนาจรัฐในประเทศ เป็นแนวพัฒนาแบบทุนนิยม บำรุงเสนอว่าให้เปลี่ยนแนวทางพัฒนาใหม่ ให้ชาวบ้านกลับไปพึ่งตัวเอง เลียนแบบที่เคยทำมาในอดีต เริ่มจากเป็นตัวของตัวเองในทางความคิด มองเห็นเอกลักษณ์แห่งตัวเอง “การได้สำนึกที่จะเป็นตัวของตัวเองเป็นสำนึกที่จะบอกได้ว่า ไอ้การที่คนมาให้เราปลูกไอนั้นปลูกไอนี้ จุดมุ่งหมายของเขาอยู่ที่เขาเพียงมาขโมยแรงงานของเรา กิจกรรมที่เราทำอยู่นี้หลักใหญ่ก็เพื่อผลประโยชน์ของคนอื่นเท่านั้น อันเป็นการยอมรับเป้าหมายเศรษฐกิจแห่งชาติมาทำลายเศรษฐกิจชุมชน” ชาวบ้านควร “ทำแต่พอกิน” เป็นหลัก ทำการผลิตในขนาดที่เหมาะสม ใช้แรงงานในครอบครัวเป็นหลัก “สละพันธนาการแห่งการพึ่งพา พันธนาการแห่งระบบตลาด กลับไปสู่การพึ่งตัวเองให้ได้” แม้ ณ ระดับประเทศก็ควรมีนโยบายพึ่งตัวเองภายในประเทศด้วยเหมือนกัน คือเปลี่ยนวัตถุประสงค์จากการผลิตเพื่อส่งออกเป็น “การผลิตให้ทุกคนได้มีกินมีใช้...แล้วค่อยเอาส่วนที่เหลือส่งออก” รัฐบาลจึงควรใช้นโยบาย “เศรษฐกิจชาตินิยม” ส่งเสริมอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า อุตสาหกรรมแปรรูป อุตสาหกรรมที่มารองรับการเกษตรกรรม ไม่ใช่อุตสาหกรรมที่มาจากต่างประเทศ¹⁴ อภิชาติ ทองอยู่ (1954 -) นักพัฒนาเอกชนได้เน้นย้ำว่า วิถีแห่งหมู่บ้านมี “น้ำใจที่งดงามเปี่ยมด้วยความรักและไม่ตรีอยู่ ล้นเหลือ” เป็นความสัมพันธ์อย่างมีคุณค่าทางศีลธรรม มนุษยธรรมและอหิงสธรรม หมู่บ้านไม่เคยทำร้ายใคร ทุกครั้งที่เจ็บปวด พวกเขาต่างก็ตั้งหน้าตั้งตาฟุ้งฟักรักษาตนเอง การพัฒนาในทัศนะของอภิชาติคือ การสืบทอดวัฒนธรรมชุมชนอันดีงามนี้ให้ชาวบ้านค้นหาทางออกในงานพัฒนาด้วย “ตนเอง” “ไม่มีความจำเป็นใด ๆ ที่จะต้องสยบยอมกับวัฒนธรรมแบบใหม่...ฝึกแบบแผนอันงดงามของสังคมแม่บทเราทิ้งไป พร้อมกับสร้างภาพความพราวของคุณค่าชีวิตอันแท้จริงและจุดรั้งให้ ตกต่ำลง” อภิชาติกล่าวว่าชาวบ้านได้สรุปทางแก้ปัญหาของหมู่บ้านไว้ว่า “ด้านหนึ่ง พวกเขาจะต้องฟื้นฟู

ทางจิตใจและถ่ายทอดความดีงามสู่คนรุ่นหนุ่มสาวและเยาวชนต่อไป อีกด้านหนึ่ง เขาจะต้องพึ่งตนเองในการดำรงชีวิตให้มากขึ้นภายใต้เงื่อนไขที่ทำได้”¹⁵

นักคิดแนววัฒนธรรมชุมชนคนสำคัญ ที่ทำให้แนวคิดนี้ได้รับการยอมรับในวงกว้าง ในสังคมไทยทั่วประเทศ คือศาสตราจารย์ นายแพทย์ ประเวศ วะสี (1931 -) อาจารย์ประเวศเสนอให้ประชาชนรวมตัวกันเป็นกลุ่มและองค์กรย่อย ๆ เพื่อช่วยเหลือและสร้างความเข้มแข็งให้สมาชิกแต่ละคนเอง กลุ่มและองค์กรเหล่านี้อาจปรากฏในรูปชุมชน หมู่บ้าน องค์กรพัฒนาเอกชน หรือกลุ่มทางปัญญา ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มเป็นแบบเท่าเทียมกัน ควรลดอำนาจและหน้าที่ของรัฐลง แล้วนำเอาอำนาจและหน้าที่นั้นกลับคืนมาที่องค์กรเหล่านี้ ซึ่งเมื่อหน้าที่เหล่านี้กลับเป็นขององค์กรย่อยแล้วก็อาจไม่ต้องใช้อำนาจก็ได้ นอกจากนี้อาจารย์ประเวศยังต้องการ ปรับปรุงวัฒนธรรมพื้นบ้าน โดยเพิ่มธรรมชาติของศาสนาพุทธ และนำวัฒนธรรมโดยเฉพาะวิชาการจากสากลเข้ามาผสมด้วย ขณะเดียวกันชุมชนหมู่บ้านที่ปรับใหม่ ก็จะมีภาระหน้าที่เพิ่มขึ้น เพราะจะได้มีการโยกย้ายหน้าที่ซึ่งขณะนี้เป็นของรัฐคือการพัฒนากลับมาเป็นของชุมชนและสลายอำนาจรัฐลง ลักษณะพิเศษของข้อเสนอของอาจารย์ประเวศคือ ให้มีศาสนาธรรม โดยเฉพาะพุทธศาสนาในการพัฒนา คือการพัฒนาที่สมบูรณ์ต้องพัฒนาทั้งทางจิตใจและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป มีคุณธรรมและจริยธรรมเป็นฐานที่แน่นอน อาจารย์ประเวศเชื่อว่า หากปราศจากฐานคุณธรรมและจริยธรรมแล้ว ก็ไม่อาจพัฒนาเพื่อประชาชนจริง ๆ ได้ เพราะมนุษย์จะพัฒนาแบบส่งเสริมตัวเอง เห็นแก่ตัวเอง มีกิเลสตัณหาซึ่งจะบดบังปัญญาและความดี ศาสนาพุทธที่บริสุทธิ์ส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม มีคำสอนประกอบด้วย สิล สมาธิ และปัญญา สิลคือการกินน้อยใช้น้อยหรือการลดวัตถุนิยมลง สมาธิคือจิตที่สงบ ถ้าจิตสงบแล้วมนุษย์ก็เปลี่ยนพฤติกรรมให้ดีขึ้นได้ ปัญญาคือการรู้ธรรมชาติของสรรพสิ่ง การพัฒนาที่มีองค์ประกอบของศีล สมาธิและปัญญาจึงเป็นการพัฒนาที่สมบูรณ์ คือพัฒนาทางจิตใจด้วย อาจารย์ประเวศเสนอให้ชุมชนรับศาสนาเป็นองค์ประกอบในวัฒนธรรม สร้างเป็น ชุมชนธรรมนิยม หมายความว่าอาจารย์ประเวศนำเอาศาสนาพุทธ ซึ่งเดิมเป็นวัฒนธรรมของรัฐมา ดีความใหม่ แล้วให้ทำหน้าที่รักษาความรักใคร่ปรองดองในชุมชนและในสังคม ใช้ฝึกสมาธิของชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีเอกลักษณ์มีความเข้มแข็ง ซึ่งเท่ากับต่อต้านรัฐไปในตัว อีกทั้งใช้ต่อต้านความโลภ ความเห็นแก่ตัว และการเอารัดเอาเปรียบ ซึ่งเป็นผลของการพัฒนาแบบทุนนิยม วัฒนธรรม ชุมชนของอาจารย์ประเวศจึงเป็นวัฒนธรรมของหมู่บ้านบวกด้วยศาสนาพุทธ¹⁶

อาจสรุปได้ว่าแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเป็นผลลัพธ์ของการวิเคราะห์พฤติกรรมของชาวนาในสถานะด้านจริยธรรม ทั้งในแง่ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม คือความดีงามเปี่ยมด้วยน้ำใจที่ปรากฏในชุมชนชาวนาตั้งแต่โบราณกาลมา และในแง่ความรักและเห็นแก่ผู้อื่นในศาสนาคริสต์และศาสนาพุทธ คือ

ข้อแรก เป็นการค้นคว้าเรื่องกลไกและพื้นฐานภารกิจของ “จริยธรรม” ในสถาบันชุมชน ช่วงก่อนเข้ามาของระบบตลาดเพื่อการค้า¹⁷

ข้อสอง การพังทลายของชาวนาหรือชุมชนในวัฒนธรรมชุมชน ช่วงที่ระบบตลาดเพื่อการค้าที่เข้ามาในแต่ละเขต โดยเฉพาะเขตที่อยู่ใกล้ตลาด ขึ้นอยู่กับการกดดันของระบบทุนนิยมและตลาดโลก ซึ่งความแตกต่างจะขึ้นอยู่กับภูมิภาคและระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนใน “ตลาดโลก”¹⁸

ข้อสาม ความสามารถในการดำรงชีพของชาวนาในเงื่อนไขของการถูกเอารัดเอาเปรียบและความยากจนในทางเศรษฐกิจ-การเมือง ภายหลังการผนวกเข้าไปอยู่ในระบบทุนนิยมโลก โดยได้วางแผนยุทธศาสตร์ที่ปฏิสัมพันธ์กับระบบทุนนิยมโลกแต่อยู่ในแนวจริยธรรมของการลดกิเลส การพึ่งตัวเองอย่างยั่งยืน การสร้างเครือข่ายชุมชน การเกษตรแบบผสมผสาน และอื่นๆ¹⁹

หมายความว่าลักษณะตัวตนของชาวนาและการดำรงอยู่ของพวกเขาเป็นสิทธิพื้นฐานอันชอบธรรมของมนุษย์ ชาวนามีสิทธิสมบูรณ์ที่จะดำรงอยู่ในสังคม แม้วิถีชีวิตอาจมีแบบแผนรูปแบบและเนื้อหาแตกต่างไปจากกลุ่มคนที่ดำรงอยู่นอกโลกของชาวนา

การศึกษาของสำนักวัฒนธรรมชุมชนมีทิศทางหลักๆ สรุปได้ 4 เรื่อง คือ วัฒนธรรมชุมชน โลกทัศน์ของชาวนา เกษตรผสมผสาน และ การพึ่งตนเอง งานและการถกเถียงได้ก้าวพ้นออกจากกรอบแนวคิดในการศึกษาชาวนาแบบมาร์กซิสต์-เลนินนิสต์ที่มุ่งเน้นศึกษาเรื่องการพังทลายของชาวนาขนาดกลางและขนาดเล็ก

บนพื้นฐานของแนวคิดวัฒนธรรมชาวนาประสานกับประสบการณ์ประวัติศาสตร์ประเพณี วัฒนธรรม และสถานการณ์ปัจจุบัน ได้เกิดข้อถกเถียงตอบโต้ต่อโลกทุนนิยมและวัฒนธรรมตะวันตก ทำให้เกิดแนวคิดการพัฒนาที่มุ่งแสวงหาแนวทางที่เป็นของไทยเราเอง

นักคิดแห่งสำนักวัฒนธรรมชุมชนมีข้อเสนอต่าง ๆ กัน เช่น

“วัฒนธรรมชุมชนนี้เป็นพลังการผลักดันชุมชนที่สำคัญที่สุดเพราะเป็นสิ่งที่ประชาชนสร้างขึ้นเอง หากนักพัฒนาต้องการทำความเข้าใจและปฏิบัติการนี้ให้สอดคล้องกับชาวบ้านก็ต้องเข้าใจวัฒนธรรมชุมชน”²⁰

“ชาวนาควรทำแต่พอกินเป็นหลัก ทำการผลิตในขนาดที่เหมาะสม ใช้แรงงานในครอบครัว เป็นหลัก สกัดพันธุนาการแห่งการพึ่งพาตลาด”²¹

สิ่งที่นำเสนอเหล่านี้เป็นทั้งคำอธิบายและข้อเสนอเชิงรูปธรรมในการวางยุทธศาสตร์การดำรงอยู่ของชาวนา รวมถึงเสนอยุทธศาสตร์เพื่อการอยู่รอดของชุมชนในท่ามกลางกระแสการพัฒนาในปัจจุบัน ความคิดเหล่านี้ชี้ให้เห็นในด้านลึกว่า โครงสร้างหน้าที่ในวิถีของชาวนา มีความเป็นตัวของตัวเองอยู่ สถานะตัวตนที่มีอยู่ของชาวนานี้จะกำหนดภารกิจให้เป็นไปตาม ธรรมชาตินั้นตามแบบแผนของตัวเอง

ต่อมาเมื่อพิจารณาว่า แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนจะเป็นการเสนอการพัฒนาแบบปิดตัวเองเกินไปหรือไม่ และชุมชนจะดำรงอยู่ได้จริงหรือไม่ในบางเขตที่ทรัพยากรโดยเฉพาะที่ดินได้ตกอยู่ในมือของนายทุนเจ้าที่ดิน ทำให้มีการเพิ่มเติมแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนจากที่คณะผู้ริเริ่มได้เสนอไว้ 3 ประการด้วยกันคือ 1) เสนอให้ชุมชนฟื้นฟูและสร้างเครือข่ายระหว่างกันเอง 2) เสนอให้สังคม (รัฐ) พิจารณาการจัดสรรทรัพยากรคืนให้ชุมชน โดยเฉพาะคือการปฏิรูปที่ดินในบางเขต และ 3) เสนอให้ชุมชนทำธุรกิจชุมชน ทั้งโดยตัวเองและโดยการร่วมมือกับองค์กรภายนอก

ศาสตราจารย์ ดร.ยศ สันตสมบัติ (1956 -) ได้เสนอว่า “ชุมชนจะสร้างความเข้มแข็ง และทำการต่อสู้กับการปิดล้อมของตัวเองเอาไว้ ดำรงรักษาความเป็นอิสระและศักยภาพในการจัดการกับชีวิตของตัวเองเอาไว้ได้นั้น ชุมชนจะต้องไปให้พ้นจากการยึดติดกับวัฒนธรรมชุมชน แต่เพียงอย่างเดียว หากจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนจารีตประเพณีวิถีปฏิบัติเดิมให้สอดคล้อง และเหมาะสมกับความต้องการและความจำเป็นของยุคสมัย ชุมชนแต่ละแห่งไม่อาจอยู่อย่างเอกเทศ อีกต่อไป แต่ชุมชนจะต้องขยายเครือข่ายการเรียนรู้ เครือข่ายการผลิต เครือข่ายการลงทุน เครือข่ายการตลาด ฯลฯ ในรูปแบบใหม่ขึ้นมา”²² ที่จริงแล้วในอดีตชุมชนก็มีเครือข่ายการแลกเปลี่ยนของ ตัวเองอยู่ ดังที่พรพิไล เลิศวิชา (1953 -) ได้เคยรายงานไว้ในการวิจัยเรื่องวัฒนธรรมหมู่บ้าน (1994) ว่าน่าที่จะรื้อฟื้นขึ้นมาได้ และดังที่ปรากฏว่าในภาคใต้ได้มีการสร้างเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มร้านค้า กลุ่มเกษตรกร และกลุ่มอุตสาหกรรมที่เข้มแข็ง โดยอาศัยเครือข่ายหมู่บ้านที่มีมาแต่เดิม²³

อาจารย์ ดร.อนันท์ กาญจนพันธุ์ (1947 -) ได้เสนอให้พิจารณาชุมชนกับการจัดการทรัพยากร ให้ความสำคัญแก่พลังของชุมชน ขณะเดียวกันกับที่พิจารณาว่าต้องเรียกร้องให้สังคม หรือรัฐจัดสรรทรัพยากร โดยเฉพาะที่ดินคืนให้แก่ชุมชนด้วย เพราะถึงแม้ว่าชุมชนจะผูกพันอยู่ด้วยกันโดยวัฒนธรรม หากปราศจากที่ดินทำกิน ชาวนาทำการผลิตเกษตรกรรมไม่ได้ ชุมชนชาวนาก็สูญสลายได้ นักวิชาการในภาคเหนือเป็นกังวลกับปัญหานี้ เพราะในหลายเขตในภาคเหนือ ที่ดินถูกกระจุกตัวอยู่ในมือของนายทุนเจ้าของที่ดิน²⁴ ในทางทฤษฎีกล่าวได้ว่า เป็นการเสนอให้ไม่ละเลยแนวคิดมาร์กซิสต์เรื่องความสำคัญของระบบกรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิต ซึ่งยังคงมีความถูกต้องอยู่ในกรณีประสบการณ์ของภาคเหนือ ภาคกลางก็อาจคล้ายคลึงกัน ต่างจากกรณีภาคอีสานและภาคใต้ ซึ่งชาวนาอาจไม่มีปัญหาขาดแคลนที่ดิน

อาจกล่าวได้ว่าความเข้าใจในเรื่องชุมชนของนักวิชาการสังคมศาสตร์ได้พัฒนามา จากเดิมที่โน้มเอียงเป็นแนวมาร์กซิสต์ มาเป็นแนวนาธิปไตยมากขึ้น จากที่แต่เดิมเห็นด้านกระบวนการแตกตัวของชาวนาภายในชุมชนและการสลายตัวของชุมชน มาเป็นเห็นด้านความผสมกลมกลืนและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในชุมชน และเห็นความสำคัญของชุมชนในฐานะรากฐานของชีวิต เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของชาวไทย เห็นว่าชุมชนยังคงดำรงอยู่ ควรช่วยกันรักษาสถาบันสำคัญยิ่งนี้ไว้และพัฒนาต่อไป แต่นักวิชาการสังคมศาสตร์ก็ได้เพิ่มเติมให้แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนต่อจาก

นักคิดรุ่นบุกเบิก พวกเขามีความกังวลในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับโลกภายนอก ชุมชนกับรัฐ ชุมชนกับระบบทุนนิยม ศาสตราจารย์ เสน่ห์ จามริก (1927 -) และศาสตราจารย์ ดร.ยศ สันตสมบัติ เป็นห่วงเรื่องสิทธิชุมชน ข้อถกเถียงระหว่างสิทธิของชุมชนกับสิทธิของรัฐ โดยเฉพาะในการใช้ประโยชน์จากป่าและทรัพยากร เรื่องนิเวศน์เป็นประเด็นสำคัญของนักวิชาการสองท่านนี้ จิตสำนึกเรื่องการรักษานิเวศน์แวดล้อม คนกับธรรมชาติ เป็นส่วนสำคัญที่อยู่ในวัฒนธรรมชุมชน ที่สังคมควรรับรู้ในวงกว้าง รัฐและสังคมส่วนรวมจะต้องเคารพสิทธิของชุมชนในเรื่องนิเวศน์นี้ ขณะเดียวกันนักวิชาการทั้งสองก็เป็นห่วงเรื่องการคุกคามของอำนาจรัฐในด้านอื่น ๆ ด้วย รัฐยังมีความไม่เป็นประชาธิปไตย ผูกขาดอำนาจการปกครองท้องถิ่น การศึกษา วิทยุและโทรทัศน์ ฯลฯ จึงทำให้เกิดข้อเสนอให้สังคมเห็นความสำคัญของสิทธิชุมชนในกฎหมายและการเมืองการปกครอง และสนับสนุนการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนด้วยกันเอง แนวคิดของศาสตราจารย์ เสน่ห์ และศาสตราจารย์ ยศ ได้ปรากฏในงานของสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา ซึ่งต่อมาคุณเอก นาคะบุตร ผู้ได้ทำงานในแนวทางนี้มายาวนาน ได้สืบสานต่อ ดำรงตำแหน่งประธานสถาบันฯ ส่วนอาจารย์ ดร.อนันต์ กาญจนพันธุ์ เป็นห่วงเรื่องการควบคุมทรัพยากร นายทุนเจ้าที่ดินหรือชุมชน จึงมีข้อเสนอให้สะกัดกั้นกระบวนการที่นายทุนคุกคามเข้ามาควบคุมทรัพยากรที่เดิมชุมชนครอบครอง กล่าวอีกนัยหนึ่ง แนวคิดของนักวิชาการสังคมศาสตร์คล้ายกับแนวคิดของคาร์ล มาร์กซ์ ในช่วงท้ายของชีวิต (ค.ศ.1881) ที่ระบุว่า ในรัสเซียชุมชนเป็นพื้นฐานของการเกิดใหม่ได้ ถ้าสามารถพัฒนาตัวเองได้โดยอิสระ ปราศจากสายใยพิษที่มัดตรึงอยู่ทุกด้าน พัฒนาการของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในระยะหลังที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ข้อเสนอเรื่องธุรกิจชุมชน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (1948 -) ได้เสนอคำขวัญว่า “หนึ่งครัวเรือนสองวิถีการผลิต” คือเสนอให้ครอบครัวชาวนายังคงยึดถือน้ำใจและวัฒนธรรมชุมชนอยู่ในขณะเดียวกันก็ให้ครอบครัวทั้งหลายร่วมกันในการทำธุรกิจ เรียกว่าธุรกิจชุมชน โดย 1) ดูแลความชำนาญของชาวบ้าน 2) หาตลาดรองรับ และ 3) กระจายผลตอบแทนอย่างเสมอภาค การทำธุรกิจชุมชนอาจอาศัยการเข้าร่วมขององค์กรภายนอกกับชุมชนด้วย คือภาครัฐ ภาคธุรกิจ และนักวิชาการ โดยทุกฝ่ายต่างได้ประโยชน์ด้วยกันทั้งนั้น มีการบริหารจัดการที่ดีเป็นหลักในการดำเนินงาน มีเป้าหมายมิใช่เพียงให้ชาวบ้านอยู่รอดได้หรือมีผลกำไรเท่านั้น หากแต่ยังมุ่งหวังให้ชาวบ้านดำรงไว้ซึ่งจิตสำนึกทางชุมชนด้วย ให้ความสำคัญกับกระบวนการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ที่ว่า “สองวิถีการผลิต” นั่นก็คือ ทั้งผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือนและผลิตเพื่อขาย คือทำเป็นธุรกิจด้วย ในทางทฤษฎีอาจวิเคราะห์ได้ว่าอาจารย์ณรงค์ต้องการจะให้ชุมชนกับนายทุนหรือรัฐส่วนที่ก้าวหน้าเข้าประสานกันได้ แนวคิดนี้น่าจะเป็นจริงได้ หากทางฝ่ายชุมชนมีการรวมพลังกันก่อนมากพอ คือรวมเป็นกลุ่มหรือเป็นเครือข่ายหรือเป็นสหกรณ์ ก่อนที่จะต่อรองกับนายทุนหรือรัฐ

ซึ่งสถานการณ์ย่อมแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น นักคิดท่านอื่นที่เสนอเรื่องธุรกิจชุมชนมีเช่น คุณพิทยา ว่องกุล คุณไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม เป็นต้น²⁵

โดยสรุป คุญูปการของสำนักวัฒนธรรมชุมชน อยู่กับการช่วยพัฒนาให้เกิดทฤษฎีชาวนาในแนวทางกว้าง พิจารณาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม อันเป็นจุดที่เปิดให้เห็นชีวิตชาวนา แสดงให้เห็นความเป็นตัวของตัวเองของวิถีชาวนา เกิดการแสวงหาทางเลือกให้กับอนาคตของชาวนา แต่ในความหมายแคบ การศึกษาข้อเท็จจริงทางด้านเศรษฐกิจชาวนายังไม่ปรากฏชัด ยังเป็นเพียงภาพเงา เช่นในงานของศาสตราจารย์ ดร. อัมมาร์ สยามวาลา รองศาสตราจารย์ รังสรรค์ ธาระพรพันธุ์ และรองศาสตราจารย์ ดร.สมภพ มานะรังสรรค์ เป็นต้น

5.3 วิธีวิทยาของการค้นคว้าเศรษฐกิจชาวนาไทย

นักคิดไทยที่ศึกษาชาวนาเกี่ยวกับเศรษฐกิจชาวนาและเศรษฐกิจการเกษตร ส่วนใหญ่ไม่ได้ยึดหลักเรื่องเศรษฐกิจแห่งชาติ ประเด็นที่มองมักจะเป็นเรื่องการผลิตของมนุษย์หรือการผลิตเพื่อตัวเอง โดยศึกษาค้นคว้าจากประสบการณ์จริงหรืออาศัยข้อสมมติฐาน (hypothesis-ที่วางวิชาการในประเทศไทยมักเรียกว่า “แนวคิดหรือทฤษฎี”) พบได้ในงานหลากหลายในรูปแบบต่างๆ ทั้งงานเชิงประสบการณ์ ทั้งบทความและหนังสือเล่มที่ตีพิมพ์

งานของกลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมืองแนวประวัติศาสตร์แตกต่างออกไป เป็นงานที่คำนึงถึงเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แต่ขณะเดียวกันก็ประเด็นการค้นคว้าไปที่หน่วยชุมชน แต่กลุ่มนี้ก็เน้นทิศทางในด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของกลุ่มคนในสังคมชุมชนมากกว่าเศรษฐกิจ โดยตรงในความหมายลึก การศึกษาของกลุ่มนี้ใช้วิธีการแบบประวัติศาสตร์มาร์กซิสต์และประวัติศาสตร์บอกเล่า คุญูปการของงานของกลุ่มนี้คือการช่วยปลุกจิตสำนึกอิสระของชาวนา และเสนอว่าสังคมไทยมีลักษณะพื้นฐานเป็นแบบอนาธิปไตย มีความเป็นชุมชนสูง พึ่งตัวเองและช่วยเหลือกันเองภายในชุมชนและระหว่างชุมชน และปฏิเสธรัฐ เห็นได้จากการศึกษาขบถชาวนากรณีต่าง ๆ และจากการศึกษาประวัติศาสตร์หมู่บ้าน โดยเฉพาะภาคอีสานและภาคใต้²⁶

การศึกษาที่ผ่านมายังไม่ได้ค้นคว้าเรื่องการผลิตในเชิงเศรษฐศาสตร์อย่างจริงจัง มีแต่การค้นคว้าเศรษฐกิจชาวนาในภาพรวมโดยใช้กรณีศึกษาตัวอย่างจากเขตต่าง ๆ หรือใช้กรณีศึกษาจากรูปธรรมของครอบครัวมาเป็นแบบจำลองในเรื่องการผลิตของเศรษฐกิจชาวนา ผู้ศึกษาไม่ได้แสวงหาวิธีที่จะบ่งชี้ชีวิตพันธุ์ทางเศรษฐกิจของครอบครัวชาวนา ซึ่งเศรษฐกิจครอบครัวชาวนาจะมีลักษณะเฉพาะ และเป็นองค์ประกอบหนึ่งของสาขาการผลิตที่อยู่ในเศรษฐกิจแห่งชาติ

ในการศึกษาเรื่องเศรษฐกิจชาวนาที่ผ่านมา งานวิจัยหลายชิ้นของพรพิไล เลิศวิชา (1953 -) นิยมประเด็นออกจากแบบแผนที่ใช้กันอยู่ โดยเข้าไปศึกษาหน่วยชุมชนในเชิงสถิติและจุลภาค นับเป็นความกล้าหาญที่ชี้ให้เห็นวิธีการผลิตและพฤติกรรมของชาวนา ต่างไปจาก

การมอง **ปรากฏการณ์ไปสู่ผลลัพธ์** แต่เป็นการมอง **สาเหตุสู่ปรากฏการณ์** ซึ่งองค์ความรู้ทางวิชาการเช่นนี้เป็นสิ่งที่การศึกษาวิชาการเศรษฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ยังขาดอยู่ การอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจึงมักเป็นการอธิบายในลักษณะมองรวม ๆ กันเป็นส่วนใหญ่

พรพิไลเขียนว่า “ชาวนาอีสานนั้นนอกจากพยายามปลูกผักกินเองสุดแต่น้ำพอจะมีให้ได้แล้ว ยังคงรูปแบบการหากินตามธรรมชาติ และการหากินทางไกล ออกหาเห็ด ปลา หน่อไม้ กบ เขียด ผักหวาน ฯลฯ ตามภูเขาและในป่า ไร่เหินยวแน่นมากอีกด้วย (พรพิไลต้องการชี้ให้เห็นว่า นอกจากจะมีการใช้แรงงานแบบการผลิต การดูแล ยังมีแรงงานล่าด้วย-ผู้เขียน) แม้ว่าภายหลังจะล่วงเข้าทศวรรษ 2520 แล้วป่าทำเลที่ทำกินได้ตามธรรมชาติเสื่อมสภาพลง ชาวนายังเดินข้ามหมู่บ้าน ข้ามจังหวัด อาทิ ชาวเวียงน้อยเดินข้ามไปถึงชัยภูมิ เลย เพชรบูรณ์ พระนครศรีอยุธยา เพื่อหากินตามธรรมชาติ จิตสำนึกของชาวนายังเป็นจิตสำนึกของสังคมหาอยู่หากินที่ตกทอดมา แม้จะเดินทางเป็นวัน ๆ เพื่อให้ได้หน่อไม้หรือเห็ดมากินเพียงไปไม่กี่มือ ชาวนายได้คำนวณว่าเป็นการคุ้มทุนหรือไม่คุ้มทุนตามระบบคิดสมัยใหม่อนั่นเอง (นับเป็นความสามารถทางวิธีวิทยาอย่างมากที่กล้าใช้ความรู้เชิงประสบการณ์ - posteriori - มากกว่าความรู้เชิงตรรกะ-ผู้เขียน) การออกหาปลามาทำปลาร้า ปลาแห้ง ปลาเจ้า ไร่กินตลอดปีนั้น เป็นเสมือนขนบชีวิตของชาวบ้านอีสานไปแล้ว พอหน้าน้ำชาวนาจะพากันไปหาปลามาเป็นหมู่เป็นพวกคราวละ 10-20 คนหรือมากกว่านี้ หาปลาได้แล้วจะแบ่งกันตามส่วนเพื่อนำมาทำปลาร้าส้มไว้กินระยะยาวโดยไม่ต้องอาศัยซื้อจากตลาด และอาหารที่กล่าวถึงนั้นก็ป็นอาหารหลักของครัวเรือนอีสานตลอดปี”²⁷

งานของพรพิไลพยายามอธิบายวิธีการผลิตของชาวนายว่าเป็นองค์ประกอบของสาขาการผลิตหน่วยหนึ่งในหลายสาขาของเศรษฐกิจแห่งชาติ โดยพยายามจัดแบ่งประเภทและชนิด [category] ของกฎเฉพาะทางเศรษฐกิจของชาวนา พร้อมกับชี้ให้เห็นการทบทวนปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เป็นอย่างสม่าเสมอของ **สาเหตุ - ปรากฏการณ์ - ผลลัพธ์** (ข้อเท็จจริง) ที่แสดงออกมาในวิถีชีวิตของชาวนาในรูปของการสร้างคำอธิบายในความหมายเฉพาะ (terminology) การจัดแบ่งประเภทและชนิด (category) ของกฎเศรษฐกิจชาวนา การศึกษากฎเกณฑ์เฉพาะ กฎเกณฑ์สากลในวิถีชีวิตและเศรษฐกิจชาวนา ตลอดจนพยายามบ่งชี้ให้เห็นชีวพันธุ์ของเศรษฐกิจชาวนา แต่วิธีวิทยาของพรพิไลอาจยังผูกมัดอยู่กับอิทธิพลของวิธีสังคมชาวนาแบบดั้งเดิมที่เคลื่อนไหวอยู่ในวิถีเรียบง่ายบนเส้นทางที่ผสมผสานระหว่างจริยธรรมและสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวชาวนา เป็นเหตุให้งานของพรพิไลไม่ได้กล่าวถึงเหตุปัจจัยในเรื่องพฤติกรรมด้านแรงงานของชาวนาและวิวัฒนาการขององค์การผลิตของครอบครัวชาวนา ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่จะเชื่อมภาพอดีตของชาวนาไทยมาสู่สภาพปัจจุบัน ในปัจจุบันวิถีชีวิตของชาวนาได้ผสมผสานกับความหลากหลายในองค์กรรวมของหน่วยการผลิตต่าง ๆ ในเศรษฐกิจแห่งชาติ อย่างไรก็ตามงานของพรพิไลเป็นก้าวสำคัญที่ทำทลาย

ปัญญาชนและนักวิชาการ ทำให้นักคตินักวิชาการหลายคนหันมาทำการศึกษาหน่วยย่อยของวิถีชีวิตในการผลิตของชาวนาในแต่ละชุมชน²⁸

วิธีการค้นคว้าของกลุ่มนักคิดจากมหาวิทยาลัยมีทิศทางที่นำไปสู่การตั้งคำถามในเรื่องทางออกของชุมชน แต่ยังไม่มีการตอบที่ครบถ้วนเป็นระบบให้แก่ักพัฒนา นักคิดจากมหาวิทยาลัย ศาสตราจารย์ ดร.ยศ สันตสมบัติ ถามว่า “ทำอย่างไรเครือข่ายของชุมชนจึงจะสามารถพัฒนาศักยภาพทางการผลิตและการตลาด เพื่อต่อต้านการขูดรีดของระบบทุนนิยม ทวนกระแสการครอบงำและคานอำนาจของวัฒนธรรมอุตสาหกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพมาก กล่าวอีกนัยหนึ่งคือทำอย่างไรชุมชนและเครือข่ายของชุมชนจะมีอำนาจในการจัดการผลิต การแปรรูปและการตลาดเพิ่มมากขึ้น และทำอย่างไรจึงจะพัฒนาผลิตภาพ [productivity] ของชุมชนและเครือข่ายชุมชนจนถึงระดับที่มีอุตสาหกรรมของเครือข่าย มีสถาบันการเงินและการลงทุนเครือข่ายชุมชน?”²⁹

ปัญหาเหล่านี้ได้มีผู้พยายามเริ่มค้นหาทางออก ตัวแทนกลุ่มผู้สังเกตชาวนาพยายามสร้างการจัดแบ่งประเภทและชนิด [category] ของชาวนาและสร้างคำอธิบาย (terminology) เกี่ยวกับองค์ประกอบของเศรษฐกิจชาวนา โดยอธิบายว่า

“อะไรคือวงจรของทุน คำตอบง่ายๆ คือการเชื่อมโยงทุนทุก ๆ ประเภทที่มีอยู่ในหมู่บ้านเข้าด้วยกัน และพัฒนาทุนแต่ละประเภทให้เกื้อกูลกัน ชาวบ้านจึงต้องมีหลักการจัดความสัมพันธ์ระหว่างทุนโภคทรัพย์ (ทรัพย์สินที่ไม่ใช่ตัวเงิน พืช สัตว์ และสิ่งอื่น ๆ) ทุนแรงงาน และเงินตรา ให้ได้ผลประโยชน์เท่าที่จะได้”³⁰

แต่การอธิบายของผู้สังเกตการณ์ชาวนานี้ไม่ได้ให้คำตอบเรื่องกระบวนการผลิตซ้ำของทุนในเชิงเศรษฐศาสตร์ที่จะนำไปสู่การจัดแบ่งประเภท (category) ของชาวนาตามกฎการพัฒนารวมชาติที่เป็นไปอย่างสมำเสมอ ซึ่งที่จริงแล้วการจัดแบ่งดังกล่าวนี้จะช่วยให้เห็นกระบวนการกลไกของระบบเศรษฐกิจชาวนาตั้งแต่สาเหตุจนถึงผลลัพธ์ของปรากฏการณ์ อันเป็นองค์ความรู้ที่จะนำมาสร้างเป็นมโนภาพ (concept) เฉพาะที่ใช้อธิบายเรื่องต่าง ๆ (terminology) ในเรื่องเศรษฐกิจชาวนา และสามารถนำมาใช้จัดแบ่งประเภทและชนิด (category) ของชาวนาตามแนวทางเศรษฐกิจตลอดจนนำมาแจกแจงให้เห็นกฎเฉพาะและกฎสากลของเศรษฐกิจชาวนา สิ่งที่ผู้สังเกตการณ์ชาวนาเสนอมาเป็นเพียงผลิตผลทางอัตวิสัยมากกว่าจะเป็นการค้นคว้าความเคลื่อนไหวของปรากฏการณ์จริงที่ดำเนินอยู่ อุดมการณ์ตามอัตวิสัยนี้อาจไม่ได้สอดคล้องกับฐานคิดของชาวนา และอาจไม่สอดคล้องกับรูปแบบสังคมที่ได้อธิบายไว้ในกระบวนการผลิตซ้ำ งานเรื่องเศรษฐกิจชุมชนน่าที่เสนอมาจึงเป็นเพียงผลของแรงขับเคลื่อนทางอัตวิสัย นัยที่กล่าวถึงชาวนายังไม่สามารถเข้าถึงชาวนาในความหมายของทุนตามแบบเศรษฐกิจครอบครัวยาชาวนา [parcelling economy] ได้ และอาจไม่สามารถชี้ให้เห็นภารกิจของทุนว่าตอบสนองต่ออะไรในเชิงการผลิต รวมถึงไม่สามารถแจกแจงในบริบทเชิงมูลค่าและคุณค่าของทุนชาวนาว่ามีปฏิบัติการอย่างไร กับทั้งไม่ได้บอกในเรื่อง

ความแตกต่างของทุนชานากับทุนนิยมว่าความแตกต่างกันอย่างไร อะไรคือองค์ประกอบของทุนที่แสดงออกมาถึงรายได้ ตลอดจนในเรื่องการผลิตซ้ำ พฤติกรรมของทุนได้ซ่อนเงื่อนไว้อะไรไว้ สิ่งที่น่าเสนอมาทั้งหมดชี้ให้เห็นเป็นเพียงความพยายามที่จะสร้างความกลมกลืน [harmony] ในการผสมผสานองค์ประกอบของทุนภายในชุมชน เป็นความพยายามอธิบายที่มีคุณค่า แต่คงจะต้องมีการศึกษาค้นคว้าต่อไปอีก

ส่วนแนวคิดของนักพัฒนาเอกชนจะแตกต่างจากกลุ่มตัวแทนนักคิดของมหาวิทยาลัยและผู้สังเกตการณ์ กลุ่มนี้มีทิศทางการทำงานในเชิงปฏิบัติการพัฒนา โดยล่าสุดได้ทำการศึกษาเรื่อง “แนวทางการพัฒนาเกษตรกรรมรายย่อย”³¹ การศึกษาดังกล่าวใช้วิธีวิพากษ์มองจากหน่วยย่อยของการผลิตชุมชน แนวทางที่กลุ่มนี้คิดว่าเป็นวิธีวิทยาคือการยกเอาทิศทางในการปฏิบัติของผู้ที่เอาตัวรอดจากระบบตลาดได้ มาเป็นประสบการณ์เรียนรู้กัน โดยเรียกว่า “ภูมิปัญญา” [wisdom] ทิศทางนี้เป็นทัศนะที่อยู่บนพื้นฐานทางอัตวิสัยของหน่วยย่อยในการผลิตซึ่งมีมูลเหตุที่มาของความสำเร็แตกต่างกันไป สามารถพบเห็นได้จากกลุ่มผู้นำหรือกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านที่มีการนำเสนอสู่สังคมในกรณีของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม (1936 -) จะเห็นว่ามีคนมาดูงานหรือมาขอคำปรึกษาประมาณเดือนละ 1,000 คน ทั้งชาวบ้านจากชนบทและผู้คนจากเมือง ส่วนผู้ใหญ่ผาย สร้อยสระกลาง ก็มีคนไปพบเดือนละประมาณ 500 คน นอกจากสองท่านนี้ยังมีท่านอื่นๆ อีกเป็นจำนวนมาก³² สภาพเช่นนี้ชี้ให้เห็นว่าทิศทางนี้ได้แพร่กระจายอย่างกว้างขวาง แต่กรณีตัวอย่างเหล่านี้จะเป็นเรื่องเฉพาะมากกว่าเป็นกฎของการพัฒนาธรรมชาติที่เป็นไปอย่างสม่ำเสมอ เพราะไม่มีผลรวมเชิงสถิติแจ่มแจ้งให้เห็นว่าผู้กับกลไกระบบตลาดได้จริง ตรงกันข้าม สภาพครอบครัวชาวนาทั่วไปกลับมีทิศทางเศรษฐกิจที่เข้าไปสู่ระบบตลาดมากยิ่งขึ้นทั้งในด้านกว้างและลึก แสดงให้เห็นว่าภูมิปัญญาที่พูดถึงจำเป็นต้องทบทวน หากจะนำเสนอในวงกว้าง ในกรณีนี้ผู้ใหญ่วิบูลย์เองก็ได้ให้สัญญาณที่บอกถึงการดำรงอยู่ของแนวคิดที่ค่อนข้างยึดถือว่า

“ความคิดเกี่ยวกับเรื่องระบบตลาด...เปลี่ยนไปจากเดิมชนิดหนึ่ง แต่ยังไม่ลงตัวเท่าไร ตอนนี้ผมกำลังคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับตลาดอยู่ ซึ่งเรายังไม่มีรูปแบบที่ชัดเจนว่าจะให้ความสัมพันธ์กันอย่างไร สิ่งที่เราเสนออยู่ตอนนี้ก็คืออุตสาหกรรมชุมชน โดยให้ชาวบ้านเข้าไปสู่ตรงประเด็นที่พูดถึง คือการแปรรูปวัตถุดิบของเขาก่อนที่จะขาย แต่ตอนนี้ก็ยังมีปัญหาไม่ลงตัว เพราะว่ายังมีอะไรยากง่ายที่เรายังไม่รู้อีกมากมาย เพราะยังไม่ได้ทำจริง ๆ”³³

นักพัฒนาเอกชนอาจยังไม่ได้แจ่มแจ้งให้เห็นถึงที่มาที่ไปของรายได้-รายจ่ายของครอบครัวหรือของครอบครัวตัวแทนภูมิปัญญาชาวบ้านในหมู่บ้าน ทำให้บอกไม่ได้อย่างมั่นใจเต็มที่ว่าอะไรคือทิศทางความยั่งยืนที่แท้จริง ทฤษฎีสำนักองค์กรการผลิตได้บ่งชี้ว่าแรงงานของมนุษย์เป็นปัจจัยหลักที่ก่อให้เกิดทุนในความหมายของชาวนา แต่แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเน้นเรื่องภูมิปัญญา ที่ส่วนใหญ่มักเป็นเรื่องเทคนิคการจัดการ เห็นว่าภูมิปัญญาจะช่วยให้เกษตรกรมี

การพัฒนาอย่างยั่งยืน ที่จริงแล้วภูมิปัญญาในการจัดการและเทคนิคต่างๆ เกี่ยวกับการผลิตมีขอบเขตจำกัดที่เป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งของปัจจัยการผลิตและก็ไม่ได้เป็นเรื่องหลักที่สุดในเศรษฐกิจครอบครัว แนวประสพการณ์นิยมไม่สามารถทำให้เข้าใจได้ว่าอะไรคือปัจจัยและเงื่อนไขที่ดึงดูดแรงงานทรัพยากรของครอบครัวให้ชาวนาต้องออกไปหารายได้นอกพื้นที่ทางการผลิตของตัวเอง ปรากฏการณ์เหล่านี้ย่อมต้องมีเหตุปัจจัยที่กำกับแฝงเร้นอยู่ แต่ยังไม่มีการค้นคว้าหาอย่างจริงจัง การให้คำปลอบขวัญ ให้กำลังใจ มุ่งเน้นเรื่องน้ำใจ ให้ลดการบริโภค ลดกิเลส อยู่ทางสายกลาง เป็นสิ่งที่ดี แต่อาจยังไม่พอเพียงที่จะรับมือกับปัญหา กลุ่มนักวิชาการ TDRI อย่างเช่นศาสตราจารย์ ดร. อัมมาร์ สยามวาลา ได้พูดถึงสัญญาณของการลดตัวเลขแรงงานของผู้ผลิตที่เป็นชาวนาและอนาคตของแรงงานชาวนา แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนอาจยังไม่ได้นำปัจจัยเหล่านี้มาพิจารณากำหนดอนาคตของสาขาการผลิตของสังคมเกษตรกรรม³⁴

ตัวเลขโครงสร้างเศรษฐกิจไทยได้แสดงให้เห็นการลดลงของอัตราส่วนของภาคเกษตรกรรมในรายได้ประชาชาติ การลดลงเช่นนี้ ทศนะแบบมาร์กซิสต์-เลนินนิสต์อาจมองว่าเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เป็นไปอย่างสม่ำเสมอ แต่สภาพเช่นนี้ก็บ่งชี้ว่าเศรษฐศาสตร์ชาวนาหรือเศรษฐศาสตร์การเกษตรอาจยังไม่ได้รับใช้ภาคเกษตรกรรม หรือเป็นกรณีช่องว่างในเมืองไทย แม้ประชากรกว่า 60 เปอร์เซ็นต์จะอยู่ในภาคเกษตรกรรม การศึกษาค้นคว้าเศรษฐกิจชาวนาไทยที่ผ่านมาก็ยังขาดการศึกษาสภาพความเป็นจริงที่เป็นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ ทิศทางของเศรษฐกิจชาวนามักเกิดจากการพยายามใช้แรงหนุนทางการเมืองมาชี้นำ ปรากฏในรูปของการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองแบบสมัชชาคนจนหรืออื่น ๆ แต่ภารกิจแท้ ๆ ของเศรษฐศาสตร์ชาวนา คือการทำความเข้าใจการทำความเข้าใจการทำความเข้าใจของชาวนาตามความเป็นจริง ทิศทางการพัฒนาของครอบครัวและชุมชนชาวนา และความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจชาวนากับเศรษฐกิจแห่งชาติ

การศึกษาคือครอบครัวชาวนาไม่อาจปฏิเสธลักษณะของปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เป็นจริงของแรงงานการผลิต ต้องพิสูจน์ออกมาให้เห็นอย่างชัดเจนในการค้นคว้า ดังเช่น ที่เคนยา แซมเบีย นิวกินี ในช่วงทศวรรษที่ 1980 ที่ได้ประสบความสำเร็จในการใช้ทรัพยากรแรงงานและการบริโภคของครอบครัวชาวนา อธิบายเศรษฐกิจชาวนาในประเทศของตน³⁵

ช่องว่างของความรู้เรื่องเศรษฐศาสตร์ชาวนาของไทย ทำให้การศึกษาค้นคว้าเรื่องเศรษฐกิจชาวนาที่มีอยู่อาศัยใช้ผลรวมของการศึกษาเชิงประสพการณ์มาเป็นคำอธิบาย การอธิบายเชิงประสพการณ์นี้เป็นได้เพียงส่วนหนึ่งขององค์ความรู้และอาจยังไม่พอเพียง

5.4 ข้อเสนอการศึกษาเศรษฐกิจชุมชนชาวนาไทยในอนาคต

คณะผู้เขียนมีข้อเสนอหลัก 4 ข้อ สำหรับการศึกษาศรษฐกิจชุมชนชาวนาไทยในอนาคต คือ :

1. ขอให้นักวิชาการและปัญญาชนไทย โดยเฉพาะนักเศรษฐศาสตร์ สนใจศึกษา เศรษฐกิจชาวนามากขึ้น ทั้งในภาพรวมของประเทศและภาพเศรษฐกิจของแต่ละเขตท้องถิ่น

2. การศึกษาทฤษฎีอย่างเดียวนั้นไม่พอเพียง ควรต้องศึกษาการประยุกต์ใช้ทฤษฎีกับชีวิต ที่เป็นจริงในประเทศของเราด้วย ทดสอบและปรับปรุงทฤษฎีเดิมจากบริบทของประเทศอื่น จนสามารถประกอบทฤษฎีขึ้นใหม่ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับข้อเท็จจริงในประเทศของเราได้ด้วย จึงจะสามารถทำความเข้าใจ อธิบาย และเห็นทิศทางที่พึงปรารถนาของเศรษฐกิจชาวนาไทยได้ ชัดเจน ทั้งในระดับเศรษฐกิจชาวนาไทยโดยรวมและเศรษฐกิจชาวนาในแต่ละเขตท้องถิ่น

3. มุ่งสู่การเข้าใจและการวางแผนเศรษฐกิจชุมชนชาวนาของแต่ละเขตท้องถิ่น ถือว่า แต่ละเขตท้องถิ่นมีชีวิตและวงจรการผลิตซ้ำทางเศรษฐกิจที่เป็นตัวของตัวเอง เป็นอิสระและ สามารถมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจที่ชุมชนในท้องถิ่นกำหนดขึ้นมาได้เอง อาจอยู่ในรูปสหกรณ์หรือ เครือข่ายอื่น มีเป้าหมายเพื่อความพอเพียงในการบริโภคของชุมชนเป็นลำดับแรก และเพื่อยกระดับ พลังการผลิตของชุมชนเพื่อที่ชาวนาจะไม่ต้องใช้แรงงานตัวเองอย่างหักโหมอีกต่อไป เป็น เป้าหมายลำดับต่อไป อันจะยังผลให้ชุมชนดำรงอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรีและพัฒนาต่อไป

4. มุ่งสู่การเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างสาขาเศรษฐกิจเกษตรกรรมกับสาขาเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม บทบาทของเศรษฐกิจเกษตรกรรมในเศรษฐกิจแห่งชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจ ท้องถิ่นเขตต่าง ๆ ด้วยกันเอง ความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจท้องถิ่นกับเศรษฐกิจแห่งชาติและ เศรษฐกิจโลก และการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นในบริบทของเศรษฐกิจแห่งชาติและเศรษฐกิจโลก

ในขณะนี้องค์ความรู้ด้วยชุมชนชาวนาไทยมีจำกัดมาก เพื่อที่จะสร้างองค์ความรู้นี้ การ ทำงานในท้องถิ่นและชนบทเป็นสิ่งจำเป็น เพราะต้องมีการสำรวจสถิติในระดับจุลภาค คือระดับ ครอบครัว ชุมชน และท้องถิ่น ประเทศไทยจึงต้องการนักเศรษฐศาสตร์ที่สนใจที่จะทำงานวิจัยใน ชนบท ซึ่งที่ผ่านมาเราขาดอย่างมาก นักเศรษฐศาสตร์มักสนใจเรื่องการเงิน การคลัง และการค้า ระหว่างประเทศ ทำงานกับตัวเลขและปรากฏการณ์เศรษฐกิจส่วนรวมและเศรษฐกิจส่วนเมือง ก่อนข้างจะละเลยเศรษฐกิจท้องถิ่นชุมชนชาวนา การเงินและการคลังส่วนท้องถิ่น การค้าภายใน ประเทศ เน้นศึกษาส่วนนายทุน แต่ละท้องถิ่นของเศรษฐกิจหรือส่วนของประชาชนธรรมดา

ในการศึกษาเศรษฐกิจชาวนาอย่างลึกซึ้งถึงตัวตนจริง ๆ วิธีการศึกษาของชายานอฟและ สำนักของเขาอาจให้แนวทางที่เป็นประโยชน์ เป็นการค้นคว้าหาแบบชีวเศรษฐกิจ (bio-economic) คือ ค้นหาชีวพันธุ์ทางเศรษฐกิจในลักษณะเดียวกับการศึกษาทางชีววิทยา โดยใช้วิธีสถิติ-จุลภาค (micro-statistics) ศึกษาสถิติ (statistics) พลวัต (dynamic) แนวโน้ม (trend) และชีวพันธุ์ (genetic) วิธีศึกษา แบบนี้อาจทำให้ค้นหาพบสาเหตุที่น่าสับสนปรากฏการณ์ เราอาจใช้วิธีการของสถิติ-จุลภาคทดสอบเพื่อ ก่อให้เกิดความเข้าใจเศรษฐกิจชาวนาไทยได้ เช่นจากทฤษฎีของชายานอฟ เราทราบว่าเศรษฐกิจ ครอบครัวชาวนาขนาดย่อมมีเสถียรภาพ เนื่องจากครอบครัวมีความยืดหยุ่นสูงในการใช้แรงงาน

ภายในครัวเรือน เราก็อาจนำมาพิจารณาสภาพการณ์ในภาคเหนือซึ่งมีการขาดแคลนที่ดิน พิจารณาจากสถิติที่เก็บติดต่อกันในเวลานานว่า การใช้แรงงานอย่างเข้มข้นทดแทนการขาดแคลนที่ดินได้หรือไม่? หรือในกรณีภาคกลางการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตทดแทนการขาดแคลนที่ดินได้หรือไม่? หรือปัญหาที่ว่าชาวนายังมีแรงงานเหลืออยู่หรือไม่? จะจัดการกับการใช้แรงงานอย่างไรจึงจะผลิตได้เหมาะสมสูงสุด (optimum)? จะใช้เทคโนโลยีหรือเครื่องจักรระดับไหนจึงจะเหมาะสม เมื่อพิจารณาการคงเหลือของแรงงาน? ซึ่งกรณีย่อมแตกต่างกันไปแล้วแต่ท้องถิ่น เมื่อใดที่แรงงานควรทำงานในไร่นา? เมื่อใดควรไปค้าขายหรือรับจ้างในเมือง? ปัจจัยใดคุกคามเสถียรภาพของเศรษฐกิจครอบครัวชาวนา? ชาวนาขนาดย่อมมีเสถียรภาพจริงหรือไม่? มีการแตกตัวของชาวนาหรือเปล่า? ในต่างเขตกรณีต่างกันอย่างไร? เป็นต้น

ในการศึกษาเศรษฐกิจชาวนาในแง่กว้าง แนวคิดที่นำเสนอในหนังสือนี้ได้แสดงว่า ที่มาของแนวคิดอนาริปัตย์ทางหนึ่งคือจิตวิญญาณการดำรงอยู่อย่างอิสระของชุมชนหมู่บ้าน อนาริปัตย์ไม่ใช่ยูโทเปีย แต่เป็นแนวคิดที่มีฐานอยู่ในประชาชนทั้งในสังคมเอเชียและยุโรป ความคิดวัฒนธรรมชุมชนซึ่งมีสาระจิตใจแบบอนาริปัตย์จึงไม่ใช่เป็นแนวคิดไทยเท่านั้น แต่มีพื้นฐานอันเป็นสากลอยู่ด้วยประเทศที่เจริญแล้วที่ชุมชนหมู่บ้านเกษตรกรรมยังคงมีความสำคัญอยู่มากทางเศรษฐกิจก็มีเช่น เดนมาร์ก สวีเดน สวิตเซอร์แลนด์ ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และประเทศแถบยุโรปใต้ และสำหรับประเทศกำลังพัฒนาที่ปัญหาการคุกคามของระบบทุนนิยม ทั้งต่อเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นและต่อเศรษฐกิจของทั้งประเทศ มาจากภายนอกประเทศ แนวคิดอนาริปัตย์มีแนวคิดชาตินิยมผสมผสานอยู่ด้วย ดังปรากฏในแนวคิดของมาเรียมเตกีและคานธี ไทยจึงน่าจะพิจารณาเดินแนวทางเศรษฐกิจชาตินิยมไปพร้อม ๆ กับพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนชาวนา นักเศรษฐศาสตร์ไทยควรศึกษาเขตภายในของประเทศ ทั้งด้านเกษตรกรรมและด้านอุตสาหกรรม สำรวจเศรษฐกิจและทรัพยากรท้องถิ่นทั้งบุคคลและวัตถุของประเทศ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจเกษตรกรรมกับเศรษฐกิจอุตสาหกรรม ศึกษาเศรษฐกิจชุมชนชาวนาในฐานะส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจแห่งชาติ การพัฒนาศักยภาพของท้องถิ่นต่าง ๆ โยงท้องถิ่นต่าง ๆ เชื่อมทุกส่วนของประเทศเข้าด้วยกันเป็นระบบเดียวกันด้วยระบบการขนส่งและคมนาคม ให้ความสำคัญกับการศึกษาการค้าภายในประเทศ การพัฒนาเทคโนโลยีภายในประเทศ การพัฒนาคุณภาพของประชากรด้วยการสาธารณสุขและการศึกษา แนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหลักในประเทศไทยมักไม่ค่อยให้ความสำคัญแก่ลักษณะภายในประเทศและการระดมพลังเศรษฐกิจภายในประเทศที่กล่าวมานี้ สนใจพยายามผนวกเศรษฐกิจไทยเข้ากับเศรษฐกิจโลก เน้นอัตราการเติบโตของเศรษฐกิจแบบเหมารวมโดยไม่พิจารณาการกระจายของการเติบโตนั้น เน้นการผลิตเพื่อการส่งออก รับการลงทุนและเทคโนโลยีสำเร็จรูปจากภายนอก โดยคำนึงน้อยในเรื่องผลประโยชน์ระยะยาวจากการสร้างกำลังการผลิตและความรู้เทคโนโลยีพื้นฐานขึ้นภายในประเทศ

การเรียกร้องให้มีการประยุกต์ใช้ทฤษฎีลงไปศึกษาชุมชนชาวนาจริง ๆ ในเขตต่าง ๆ ของประเทศ เพื่อปฏิบัติการให้เห็นผลจริง ๆ และเพื่อเก็บข้อมูลที่ได้จากสนามและการปฏิบัติ ประกอบทฤษฎีขึ้นมาใหม่เป็นทฤษฎีของไทยนั้น มีความยากลำบาก ทั้งนี้เพราะเป็นปัญหาเรื่องจิตสำนึกทางชนชั้นของนักวิชาการและปัญญาชน ความหวังอาจอยู่ที่นักวิชาการและปัญญาชนในต่างจังหวัด ที่มีจิตสำนึกจากประสบการณ์รอบตัว ศึกษาทฤษฎีมากขึ้น และประยุกต์ใช้ทฤษฎี ขณะเดียวกันวิกฤตการณ์เศรษฐกิจทุนนิยมที่เกิดขึ้น (1997) ก็อาจทำให้นักวิชาการส่วนกลางจำนวนหนึ่ง หันเหความสนใจจากการศึกษาเศรษฐศาสตร์ทุนนิยมมาสู่เศรษฐศาสตร์แนวชุมชนและแนวชาตินิยม เอฟเซอรูชี (F.Sernuchi) นักเศรษฐศาสตร์ชาวอูรูกวัยปัจจุบันได้กล่าวไว้ว่า “ความก้าวหน้าของทุก ๆ ชาติทั้งหมดขึ้นอยู่กับความสำเร็จทางวิชาการ ในความหมายทางทฤษฎีและการปฏิบัติของประเทศนั้น ๆ”³⁶ แต่ทิศทางของวงการวิชาการไทยได้แบ่งเขตแดนมาตรฐานคุณค่าทางวิชาการอยู่คนละซีกกับการปฏิบัติ เศรษฐศาสตร์ชาวนาจึงไม่ได้ดำรงอยู่ในพื้นที่วิชาการของมหาวิทยาลัยไทย ในสภาพเช่นนี้ นักพัฒนาได้สะท้อนข้อเรียกร้องต่อการค้นคว้าที่ชาวนาต้องการว่า “คนจำนวนมากอาจนั่งถกเถียงอย่างจริงจังทางทฤษฎีอย่างต่อเนื่อง ซึ่งก็เป็นเรื่องน่าสรรถายิ่ง แต่จะมีสักกี่คนที่จะก้าวลงมาสู่การปฏิบัติเยี่ยงการถกเถียงนั้นในหมู่บ้านชนบท เพราะความคิดที่ไร้การปฏิบัตินั้นย่อมเป็นความสูญเสียที่น่าเสียดาย ในทางกลับกันการปฏิบัติที่ขาดการทบทวนไตร่ตรองก็เป็นการขาดความรับผิดชอบ ซึ่งต่างก็นำสู่ความล้มเหลวและสูญเสียเปล่าเช่นกัน”³⁷ ทฤษฎีที่ทดสอบแล้วด้วยการปฏิบัติจึงจะเป็นทฤษฎีที่เปลี่ยนแปลงสังคมได้

การที่ชุมชนท้องถิ่นจะเข้าใจและสามารถวางแผนเศรษฐกิจชุมชนชาวนาของแต่ละเขตท้องถิ่นได้นั้นจะต้องเริ่มต้นจากการมีจิตสำนึกว่าชุมชนท้องถิ่นมีวิถีชีวิตของตนเองและวงจรการผลิตซ้ำของตนเองที่เป็นอิสระ การศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นจะช่วยปลูกจิตสำนึกนี้ ท้องถิ่นจะต้องตื่นขึ้น มีความปรารถนาอย่างมุ่งมั่นที่จะกำหนดชีวิตของตนเองทางเศรษฐกิจ การปกครอง และวัฒนธรรม

ในด้านเศรษฐกิจ ท้องถิ่นจะต้องจัดการสำรวจเศรษฐกิจของเขต ณ ระดับครัวเรือนหรือที่ชานานอฟเรียกว่าจุลภาค-สถิติ (micro-statistics) เพื่อให้รู้จักอุปพรณสัณฐานของเขตท้องถิ่น ข้อมูลที่สำคัญมี 3 ประเภท คือ 1) สถานภาพของเขตเศรษฐกิจท้องถิ่น อาภาส ลักษณะพื้นที่ภูมิประเทศ การใช้ที่ดิน องค์ประกอบด้านประชากร ความหนาแน่นของประชากร การเพิ่มของประชากร กิจกรรมทางเศรษฐกิจของประชากร ผลผลิตต่อหน่วยที่ดิน เครื่องมือที่จะบูรณาการความอุดมสมบูรณ์ของที่ดิน เทคนิคการผลิต พันธุ์พืช สัดส่วนของพืชในการเพาะปลูก ปริมาณและชนิดของสัตว์เลี้ยง การแปรรูปผลผลิตเกษตร หัตถกรรมและอุตสาหกรรม การบริโภคภายในชุมชนจากผลผลิตภายในและภายนอก ระยะทางจากตลาด ลักษณะการถือครองที่ดิน สัดส่วนของผู้เช่าที่ดิน สภาพคล่องทางการเงินของชาวนา สถาบันเครดิต การเป็นหนี้และเจ้าหนี้ของครัวเรือน ส่วนเกินของผลผลิตการค้าและการ

สะสมทุน การรวมกลุ่มของชาวนา สหกรณ์รูปแบบต่าง ๆ ฯลฯ 2) ปฏิทินการผลิตและการใช้แรงงานของชาวนาตลอดปี จำนวนวันทำงานและวันพักผ่อน วันไปร่วมงานเทศกาล และ 3) บัญชีรายรับ-รายจ่ายของ ครัวเรือนใน 1 ปี นอกจากข้อมูลทางเศรษฐกิจปัจจุบันเหล่านี้ ซึ่งสามารถเก็บย้อนหลังได้ระยะหนึ่งอันจะทำให้เห็นแนวโน้ม (trend) ด้วยแล้ว ยังจำเป็นที่จะต้องสนใจศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและมานุษยวิทยาของชาวนาอีกด้วย เพื่อที่จะได้ทราบชีวพันธุ์ของชาวนาอย่างลึกซึ้งแท้จริง เนื่องจากวิถีดำเนินของเศรษฐกิจชาวนามีพัฒนาการสะสมซ้อนทับกันมานาน นับด้วยร้อย ๆ ปี ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและมานุษยวิทยาของชาวนาจึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นส่วนที่บอกเล่าการตกผลึกองค์ความรู้และระบบในการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างชาวนา กับสังคมของชาวนากับธรรมชาติและทรัพยากรแวดล้อม เช่นการจัดระบบน้ำเหมืองฝายในภาคเหนือ ระบบเครือข่ายแลกเปลี่ยนผลผลิตในภาคอีสานและภาคใต้ ระบบที่ผู้หญิงมีบทบาทสูงในเศรษฐกิจครอบครัวในภาคกลาง อีกตัวอย่างหนึ่งที่สำคัญคือระบบการใช้แรงงานร่วมกันเกินเขตวงสมาชิกในครอบครัว ซึ่งปรากฏแพร่หลายในทุกภาคของไทย (น่าจะทำให้การเก็บข้อมูลการผลิตและการบริโภคโดยใช้ครัวเรือนเป็นหน่วยหลัก อาจต้องถูกพิจารณาปรับปรุง---ผู้เขียน) การศึกษาเพียงข้อมูลเศรษฐกิจของชาวนาปัจจุบันจะมีภาพที่สัมพันธ์ (relative) เกินไป ไม่เห็นเป็นกระบวนการที่คลี่คลายมา อธิบายที่มาที่ไปไม่ได้ ไม่สามารถเข้าใจได้ชัดเจน หากละเลยการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของชาวนา

อนึ่ง การเก็บข้อมูลท้องถิ่นทั้งหมดที่กล่าวมานี้ ต้องการนักจัดการภาคเกษตรกรรมท้องถิ่น (agronomist) ซึ่งเป็นพนักงานของชุมชนท้องถิ่นเอง ที่มีจิตสำนึกและมีความรู้ ผ่านการฝึกอบรมโดยนักวิชาการฝ่ายชุมชนชาวนา ประเทศไทยยังไม่มีนักจัดการภาคเกษตรกรรมประจำท้องถิ่น เช่นที่วอโน และยังไม่เห็นความสำคัญของบุคคลกลุ่มนี้

ด้วยข้อมูลเศรษฐกิจร่วมสมัยของชุมชนท้องถิ่น และข้อมูลประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น อาจสามารถที่จะสร้างแผนเศรษฐกิจของเขตเศรษฐกิจท้องถิ่นขึ้นได้ เป้าหมายคือความพอเพียงและความรุ่งเรืองของเขตท้องถิ่น ชุมชนในเขตดำรงอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรีและพัฒนาต่อไป แผนเศรษฐกิจดังกล่าวจะสามารถกำหนดจุดตั้งที่เหมาะสมในการผลิต คือท้องถิ่นกำหนดวิถีชีวิตเศรษฐกิจของตัวเองว่าจะผลิตอะไร ปริมาณเท่าใด ด้วยวิธีทางเทคนิคอย่างไร สามารถจัดการใช้แรงงานได้เต็มที่ตลอดปี มีสมดุลระหว่างสาขาการผลิตและระหว่างชุมชนภายในท้องถิ่น สนองการบริโภคภายในท้องถิ่นได้พอเพียง สามารถผลิตซ้ำและวงจรการผลิตซ้ำสิ้นสุดได้ในท้องถิ่น มีทุนหมุนเวียนและทุนสำรองที่จำเป็น มีการรวมกลุ่มชาวนาในรูปแบบและขนาดการผลิตที่เหมาะสม มีการระดมเงินทุนภายในท้องถิ่นเพื่อสร้างอุตสาหกรรมแปรรูปที่จำเป็นตามความสามารถ สร้างสถาบันการเงินและเครดิตของชุมชนท้องถิ่นที่เอื้อต่อการผลิตภายในท้องถิ่น สร้างนักจัดการภาคเกษตรกรรมท้องถิ่น ลดการพึ่งพิงรัฐและเอกชน กำหนดอัตราการเจริญเติบโตของท้องถิ่นที่เหมาะสม และมีกลไกการเปลี่ยนแปลงพัฒนาเทคนิคการผลิต ยกระดับพลังการผลิต มีแผนการระยะยาวของ

ท้องถิ่นเอง กำหนดการแลกเปลี่ยนสินค้าและการลงทุนที่จะทำกับท้องถิ่นอื่น ประสานความสัมพันธ์ระหว่างเขตเศรษฐกิจท้องถิ่น กับเศรษฐกิจแห่งชาติ ฯลฯ

ในการวางแผนเศรษฐกิจชุมชนชาวนาของเขตท้องถิ่น น่าจะเป็นประโยชน์ที่จะคำนึงถึงแนวคิดของมหาตมะ คานธี โดยเฉพาะแนวคิดสวราช (Swaraj) และสวเทศี (Swadeshi) ในแนวคิดสวราช คานธีย้ำว่าหมู่บ้านเป็นสาธารณรัฐในตัวเอง สามารถพึ่งตนเองได้ และจะต้องพยายามพึ่งตัวเองให้ได้ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานที่จะทำให้เป็นอิสระ ได้ปกครองตนเอง สวราชหมายถึงการปกครองด้วยตนเอง ดังนั้นในการวางแผน หน่วยเศรษฐกิจท้องถิ่นทุกหน่วย ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน หมู่บ้าน ตำบล และเหนือขึ้นไปทุกระดับ จะต้องพยายามพึ่งตัวเอง อยู่ด้วยตัวเองให้ได้ เป็นเป้าหมายลำดับแรก การแลกเปลี่ยนติดต่อกับหน่วยภายนอกนั้นเพื่อให้พอเพียงมากยิ่งขึ้น ไม่ใช่เพื่อพึ่งพิงส่วนสวเทศีคือจิตวิญญาณของการคิดใช้ประโยชน์และบริการจากหน่วยที่ใกล้ชิดเรามากที่สุดก่อน เพราะความสามารถของเรามีจำกัด เราจึงต้องเริ่มที่ส่วนที่ใกล้ตัวที่สุดก่อน ครอบครัวของเรา เพื่อนบ้านของเรา ชุมชนหมู่บ้านของเรา ฯลฯ หลักสวเทศีนี้เมื่อคิดเป็นลูกโซ่ คือถ้าทุกคนทุกหน่วยในสังคมยึดหลักนี้ ทุกคนก็จะทำดีต่อกันไปเรื่อย ๆ เป็นลูกโซ่จนทั่วไปทั้งหมด จากครอบครัวไปถึงชุมชน ถึงประเทศชาติ และโลก หลักสวเทศีทำให้เราเห็นความสำคัญของชุมชน ของเขตเศรษฐกิจท้องถิ่น และของเศรษฐกิจแห่งชาติ ให้ความสำคัญกับการกระจายก่อนการรวมศูนย์ หน่วยเล็กมาก่อนหน่วยใหญ่ ตลาดภายในมาก่อนตลาดต่างประเทศ ซื้อสินค้าที่ผลิตภายในชุมชน ภายในท้องถิ่น ภายในประเทศ ก่อนสินค้าต่างประเทศ ฯลฯ ประเทศชาติจะรุ่งเรืองได้แท้จริงจะต้องมีเศรษฐกิจท้องถิ่นที่พัฒนา เศรษฐกิจท้องถิ่นประกอบด้วยเศรษฐกิจหมู่บ้านและเศรษฐกิจครอบครัว การที่เดิมนเราสนใจเศรษฐกิจของประเทศ แต่ละเลยเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นและเศรษฐกิจครอบครัวนั้นเป็นแนวคิดที่ผิดพลาด

สุดท้ายเราต้องเข้าใจว่า เศรษฐกิจเกษตรกรรมของชาวนาแต่ละเขตเศรษฐกิจ ไม่ได้้อย่างโดดเดี่ยว เศรษฐกิจเกษตรกรรมของชาวนาเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจแห่งชาติ สัมพันธ์กับเศรษฐกิจเกษตรกรรมในเขตเศรษฐกิจอื่นด้วยกันเอง สัมพันธ์กับเศรษฐกิจสาขาอื่นอีกหลายสาขา โดยเฉพาะกับอุตสาหกรรมในเมืองต่าง ๆ ประกอบขึ้นเป็นเศรษฐกิจชาติไทย เศรษฐกิจเกษตรกรรมของชาวนาเป็นตลาดภายในของเศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรม เมื่อเศรษฐกิจท้องถิ่นชาวนาพื้นตัวและพัฒนา เศรษฐกิจส่วนอื่นของประเทศก็สามารถคาดคะเนตลาดภายในได้ ภาคอุตสาหกรรมก็จะมีตลาดที่มั่นคงที่อยู่ใกล้ตัว แทนที่จะต้องผลิตส่งออกทั้งหมด ขณะเดียวกันเศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรมก็สามารถทำการแปรรูปผลผลิตเกษตรในขั้นตอนหลัง ๆ ใช้ผลผลิตเกษตรเป็นวัตถุดิบในการผลิต เป็นแหล่งจ้างแรงงานที่อาจล้นเกินจากภาคเกษตรกรรม รวมทั้งอาจผลิตเครื่องมือการเกษตรให้ภาคเกษตรกรรม ในความสัมพันธ์กันระหว่างภาคเกษตรกรรมและภาคอุตสาหกรรมนี้ หากเขตเศรษฐกิจเกษตรกรรมแต่ละเขตมีการจัดสรรทรัพยากรภายในและการแบ่งงานกันทำอย่างมีประสิทธิภาพ

มีความพอเพียงภายในระดับที่ดี พึ่งตัวเองได้ ในการแลกเปลี่ยนกับภาคอุตสาหกรรมก็จะสามารถ
ต่อรองได้ ได้อัตราการแลกเปลี่ยนหรืออัตราการค้า (terms of trade) ที่สมเหตุสมผล เป็นราคาที่ไม่ได้
บิดเบี้ยว เพราะการผูกขาดทางเศรษฐกิจหรือเพราะการใช้อำนาจบังคับ อนึ่ง ความสัมพันธ์ระหว่างเขต
เศรษฐกิจชุมชนชาวนาแต่ละเขตกับเศรษฐกิจชุมชนชาวนาแต่ละเขตกับเศรษฐกิจอุตสาหกรรมและ
เศรษฐกิจแห่งชาตินั้น ย่อมมีลักษณะพลวัต จะมีขั้นตอนอัตราส่วนการเปิดเขตนั้น ๆ มากน้อยเพียงใด
มีลักษณะทิศทางอย่างไรนั้น ย่อมขึ้นกับรูปพรรณสัณฐานของเศรษฐกิจชุมชนแต่ละเขตและความ
ปรารถนาาร่วมกันของประชาชนในเขตนั้น ๆ เอง เช่นเดียวกันเมื่อเศรษฐกิจชุมชนเกษตรกรรมและ
เศรษฐกิจอุตสาหกรรมประกอบกันขึ้นเป็นเศรษฐกิจแห่งชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจแห่งชาติ
กับเศรษฐกิจโลกจะดำเนินไปภายใต้อัตราการค้าอย่างไร เหมาะสมหรือไม่ เป็นผลจากการต่อรองที่ดี
ที่สุดแล้วหรือยัง ก็ย่อมขึ้นอยู่กับการจัดสรรทรัพยากรภายในชาติและการแบ่งงานกันทำภายในชาติ
อย่างมีประสิทธิภาพ มีการแลกเปลี่ยน-การค้าภายในที่กระชับแน่น มีความพอเพียงภายใน และ
ประเทศชาติพึ่งตนเองได้ ซึ่งก็เช่นเดียวกับเขตเศรษฐกิจท้องถิ่น เศรษฐกิจของประเทศชาติก็มีขั้นตอน
อัตราส่วน ลักษณะทิศทางของกระบวนการเปิดประเทศที่จะต้องพิจารณา ซึ่งควรเป็นการตัดสินใจ
ของประชาชนของประเทศนั้น ๆ เอง

วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ก่อให้เกิดโอกาสที่ไทยเราจะพิจารณา
ทบทวนแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจในช่วงศตวรรษที่ผ่านมา และทบทวนทฤษฎีและแนวคิดทาง
เศรษฐศาสตร์ที่ใช้ชี้นำแนวทางนั้น อาจทำให้นักวิชาการและปัญญาชนได้หันกลับมา มองไปยังชุมชน
ท้องถิ่นชาวนาภายในประเทศ พื้นฐานของชีวิตเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของประชาชน สนับสนุนการ
พัฒนาประเทศในแนวทางใหม่ คือเริ่มจากการสร้างความเข้มแข็ง ณ ระดับย่อยของเราเองขึ้นมา จาก
ระดับครอบครัวและชุมชนท้องถิ่น จากเศรษฐกิจเกษตรกรรม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงเสนอทฤษฎีใหม่ ทรงเรียกว่า “เศรษฐกิจพอเพียง
(Self-Sufficient Economy)” หรือที่วารสารมูลนิธิชัยพัฒนาเรียกอีกนัยหนึ่งว่า “เศรษฐกิจชุมชนแบบ
พึ่งตนเอง” จุดประสงค์ตามที่ปรากฏในพระราชดำรัสคือ “เพื่อพออยู่พอกิน...อุ้มชูตัวเองได้”
มีแนวทางดำเนินงานสรุปได้ 3 ขั้น คือการจัดสรรพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัย การรวมพลังของชุมชน
และความร่วมมือของกลุ่มหรือสหกรณ์ในชุมชนกับองค์กรหรือภาคเอกชนภายนอก³⁸ หมายความว่า
องค์พระประมุขของชาติทรงมีจิตวิญญูญาณและอารมณ์ความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับประชาชน
ในชาติ ทรงสะท้อนความทุกข์ยากและทรงพุดแทนความปรารถนาของคนส่วนใหญ่ของประเทศ
ทฤษฎีและแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนชาวนาที่แท้จริงนั้น คือการปฏิบัติการและอุดมการณ์ของชาวไทย
ส่วนใหญ่นั้นเอง

ประวัตินักคิด

Aerebo Fredrich (1865-1942) แอโรโบ ฟรีดริค นักเศรษฐศาสตร์การเกษตรชาวเยอรมัน เป็นผู้ที่ก่อตั้ง Betriebslehre School เป็นผู้เชี่ยวชาญสาขานโยบายภาคเกษตรกรรม ศึกษาปัญหาการให้การศึกษาเกษตรกรในชนบท

Bakunin Mikhail Alexandrovich (1814 – 1876) บากูนิิน มิฮาอิล อเล็กซานโดรวิช เกิดในหมู่บ้าน Premoukino รัสเซีย บิดาเป็นเจ้าที่ดิน ในปี 1831 บากูนิินเข้าเรียนที่โรงเรียนเตรียมทหารที่ St. Petersburg และได้รับการบรรจุในกองพลทหารปืนใหญ่ เขาลาออกจากการเป็นทหาร ในปี 1835 และเดินทางเข้ากรุงมอสโก ที่นั่น บากูนิินพยายามอ่านงานทุกอย่างโดยเฉพาะงานทางด้านปรัชญาของเฮเกิล

ในปี 1840 บากูนิินเดินทางไปเบอร์ลิน และเข้าสังกัดในปีกซ้ายของสำนักเฮเกิล ในปี 1844 ที่ปารีส เขาพบกับมาร์กซ์และปрудองค์ แม้ว่าบากูนิินจะไม่มีโอกาสเข้าร่วมการปฏิวัติ 1848 โดยตรง แต่หลังจากนั้นเขาได้เดินทางไปปลุกระดมและก่อการลุกฮือในเยอรมนี ถูกจับและส่งตัวกลับรัสเซีย แล้วถูกเนรเทศไปอยู่ที่ไซบีเรีย ระหว่างการจองจำ บากูนิินได้เขียน “คำสารภาพ” (Confession) ให้กับพระเจ้าซาร์ ในปี 1861 หลบหนีจากไซบีเรีย ลี้ภัยอยู่ในประเทศอังกฤษ และเข้าร่วมก่อตั้ง “สากลที่ 1” ในช่วงปี 1870 – 1871 เข้าร่วมต่อต้านการรุกรานฝรั่งเศสโดยกองทัพเยอรมัน บากูนิินเข้าร่วมสนับสนุนข้อเรียกร้องของชาวคอมมูนปารีส บากูนิินไม่ค่อยได้เขียนงานเป็นชิ้นเป็นอัน แต่เขาเป็นนักปฏิบัติคนสำคัญที่สร้างความประทับใจให้กับมาร์กซ์ ในปี 1872 บากูนิินถูกขับออกจากสากลที่ 1 และถอนตัวจากวงการ เขาเสียชีวิตในปี 1876

Bulgakov Sergei Nikolayevich (1871-1944) บุลกาคอฟ เซอร์ไก นิโคลาสเยวิช เป็นนักเศรษฐศาสตร์ชาวรัสเซีย และนักปรัชญา ได้เขียนงานที่ชื่อ ระบบทุนนิยมและการแบ่งที่ดิน ปี ค.ศ. 1900 ได้ศึกษาปัญหาการดึงดูดทุนภาคเกษตรกรรม และความเหนือกว่าของเศรษฐกิจชาวนาขนาดเล็กต่อเศรษฐกิจชาวนาขนาดใหญ่ ทำการวิเคราะห์สาเหตุของความมั่นคงของเศรษฐกิจแรงงานครอบครัว กับการแบ่งแหล่งที่มาของค่าเช่าที่ดิน ปี 1922 ได้ลี้ภัย

Bukharin Nikolai Ivanovich (1888-1938) บุกฮาริน นิโคลัย อิวาโนวิช เป็นนักเศรษฐศาสตร์ นักเขียน เป็นบุคคลของรัฐและพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียต

Chayanov Alexander Vasil'evich (1888-1939) ชายานอฟ อเล็กซานเดอร์ วาซิลเลวิช นักทฤษฎีเศรษฐกิจชาวนาที่ทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจอยู่บนแรงงานครอบครัวกลายเป็นจริง เป็นผู้สร้างสำนักองค์การการผลิตที่สำคัญ โดยชี้ให้เห็นว่าเขตแดนประสิทธิภาพการผลิตของครอบครัวชาวนามีความเป็นเหตุเป็นผลในการกำหนดเขตแดนประสิทธิภาพของการบริโภค ผลงานที่สำคัญคือ ทฤษฎีแรงงานการผลิตของครอบครัวชาวนา (1912) องค์การการผลิตชาวนา (1925) พื้นฐานทางความคิดและรูปแบบการรวมตัวของชาวนา (1927) และอื่นๆ ถูกตั้งข้อหาเป็นผู้นำพรรค "แรงงานชาวนา" ใน ปี ค.ศ. 1925-1927 หลังจากนั้นทางพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตได้ให้คำตัดสินว่าเป็นทฤษฎีแรงงานเศรษฐกิจครอบครัวชาวนาที่ไม่มีที่ไหนในโลกและสร้างความยิ่งใหญ่ของความยุติธรรมในสังคมคือรัฐแรงงานชาวนา

Chelintsev Aleksander Nikolayevich (1874 - 1962) เชลินทเซฟ อเล็กซานเดอร์ นิโคลาเยวิช นักเศรษฐศาสตร์การเกษตร เป็นผู้หนึ่งที่มีแนวคิดสำคัญอย่างมากในสำนักงานองค์การการผลิต เป็นผู้ร่วมงานอย่างใกล้ชิดกับชายานอฟ จบจากสถาบันการเกษตรกรรมเมืองโนโวออลีสครีต เป็นสถาปนิกการปฏิรูปของรัฐบาลชั่วคราวในปี ค.ศ. 1917 ค.ศ. 1913-1919 ทำการค้นคว้างบประมาณของชาวนา โดยมีผลงานหลายเล่มที่ขึ้นชื่อมาก อาทิ ประสพการณ์การศึกษาองค์การเกษตรกรรมชาวนาในพื้นฐานของการช่วยทางสังคมและนักจัดการที่ดิน นักสหกรณ์ในเขตเมืองตามบอฟ (1919) เป็นผู้สร้างหลักวิชาการและวิธีวิทยาของการวางแผนเศรษฐกิจชาวนาในระดับจุลภาคและสร้างสัญลักษณ์ทางเขตภูมิเศรษฐกิจภาคเกษตรกรรม

Chernenkov Nikolai Nikolayevich (1863-?) เชอร์เนนคอฟ นิโกลัย นิโคลาเยวิช นักสถิติงานที่สำคัญที่ขึ้นชื่อคือ การบ่งบอกลักษณะของเศรษฐกิจชาวนา (1905) ค้นคว้าและสำรวจสถิติชาวนาในเชิงพลวัต ในช่วงตอนต้นของศตวรรษที่ 20 ศึกษาเศรษฐกิจของชาวนาเหมือนเป็นรูปแบบชนิดหนึ่งของอินทรีย์ภาพทางการบริโภคแรงงาน เป็นนักบุกเบิกทางความคิดคนหนึ่ง ก่อนเข้าไปสู่ความสับสนทางความคิดของสำนักองค์การการผลิต

Danielson Nikolai Frantsevich (1894 - 1917) ดาเนียลสัน นิโกลัย ฟรานทเซวิช ปัญญาชนและตัวแทนทางความคิดที่สำคัญของนีโอนารอดนิก ร่วมมือกับโวโรนทซอฟ ผลงานที่สำคัญในปี ค.ศ.1880 คือ คำบรรยายภายหลังการปฏิรูปทางเศรษฐกิจสังคมของเรา โดยข้อเสนอแนะอยู่ที่ว่ากันไปไม่ได้ที่รัสเซียจะเดินไปตามเส้นทางของระบบทุนนิยมโดยไม่มีตลาดภายในดำรงอยู่ ตลอดทั้งประเทศมีแต่ชาวนาที่ยากจน

David Edward (1863-1930) เดวิด เอดเวิร์ด นักเศรษฐศาสตร์การเกษตรและผู้นำปีกขวาพรรคสังคมนิยมประชาธิปไตยเยอรมัน มีความเห็นว่าการผลิตขนาดเล็กจะยังอยู่ในระบบทุนนิยมและเหนือกว่าการผลิตขนาดใหญ่ ผลงานที่ได้รับการยอมรับเป็นอย่างมากชื่อ สังคมนิยมและเกษตรกรรม (1902)

Dubrovsky Sergei Mitrofanovich (1900 - 1970) ดูโบรฟสกี เซอร์ไก มิโทรฟานอวิช นักเศรษฐศาสตร์แนวประวัติศาสตร์ เป็นผู้วิพากษ์วิจารณ์แนวคิดของชานอฟและตัวแทนของสำนักองค์การการผลิตอย่างรุนแรง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจารณ์สำนักองค์การการผลิตคือวารสาร "สนามเกษตรกรรม" โดยอยู่ภายใต้การช่วยเหลือของพรรคบอลเชวิค

Fortunatov Alexsei Fedorovich (1856-1925) โฟรตุนาตอฟ อเล็กเซ เฟโดโรวิช นักเศรษฐศาสตร์และนักสถิติ สำเร็จการศึกษา ค.ศ. 1881 จากสภาราชบัณฑิตสถานปีเตอร์บวร์ก เคยเป็นอาจารย์ของชานอฟ ศึกษาปัญหาเกี่ยวกับองค์การผลิตของเศรษฐกิจชาวนา เป็นผู้เขียนตำราเรียน สถิติทางเศรษฐศาสตร์การเกษตร พิมพ์ครั้งที่ 6 ค.ศ. 1925 เป็นผู้ทำการแบ่งที่ดินในเชิงประสบการณ์เขตภูมิเศรษฐกิจ มีอิทธิพลอย่างมากในการพัฒนางานทางสังคมของนักจัดการที่ดินทางการผลิต และสถิติภาคเกษตรกรรมในรัสเซีย

Golts Teodor Alexande (1836-1905) โกลต์ซ ทีโอดอร์ อเล็กซานเดอร์ นักเศรษฐศาสตร์ชาวเยอรมัน เป็นตัวแทนทางอุดมการณ์ของเศรษฐกิจชาวนาขนาดใหญ่ที่ใช้แรงงานรับจ้าง คำนึงว่าปัญหาเกษตรกรรม การใช้แรงงานรับจ้างในภาคเกษตรกรรม

Gorbachov Mikhail Sergeyevich (1931 -) กอร์บาชอฟ มิฮาอิล เซอร์เกเยวิช อดีตเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตคนสุดท้าย ประธานาธิบดีคนแรกและคนสุดท้ายของสหภาพโซเวียต ผู้ริเริ่มนโยบายปฏิรูปทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม โดยแนวคิดอยู่ที่ว่ากลไกของระบบตลาดสามารถเกิดได้ในระบบสังคมนิยม เป็นบุคคลของรัฐและทำการสืบสวนคดีทางการเมืองโดยเฉพาะพรรคแรงงานชาวนา จนสามารถปกป้องเกียรติภูมิของผู้ถูกกล่าวหาพรรคแรงงานชาวนาจึงกลับสู่ประเทศ ในฐานะผู้สร้างคุณูปการทางวิชาการให้กับบ้านเกิดเมืองนอน

Herzen Alexander Ivanovich (1812-1870) เฮอร์เซน อเล็กซานเดอร์ อีวานอวิช นักปฏิวัติชาวรัสเซีย นักเขียน นักปรัชญา เป็นผู้วิจารณ์ระบบทาสที่ดิน และผู้ริเริ่มแนวคิดสังคมนิยมรัสเซีย เป็นบิดาของแนวคิดนารอดนิก ทำการโฆษณาปลดปล่อยชาวนาให้เป็นอิสระ

Hilferding Rudolf (1877-1941) ฮิลเฟอร์ดิง รูดอล์ฟ ผู้นำที่สำคัญคนหนึ่งของพรรคสังคมนิยมประชาธิปไตยออสเตรียและเยอรมัน นักทฤษฎีมาร์กซิสต์ชาวออสเตรีย งานที่สำคัญคือ ทุนการเงิน (1910) อธิบายปรากฏการณ์ใหม่ของระบบทุนนิยมที่สัมพันธ์กับขั้นตอนระบบจักรวรรดินิยม ในทศวรรษที่ 20

Kautsky Karl (1854-1938) เกาส์ คาร์ล นักทฤษฎีสังคมนิยมประชาธิปไตยในเยอรมนี ผู้นำองค์กรสากลครั้งที่ 2 เขียนหนังสือ ปัญหาเกษตรกรรม โดยแนวคิดคือการตีความการผลิตระบบทุนนิยมในภาคเกษตรกรรม ซึ่งได้บดขยี้ชาวนาขนาดเล็ก เขาเป็นคู่แข่งทางความคิดกับ เอ เดวิด และวี ซอมบาร์ท

Khayashcheva Anna Ivanovna (1868-1934) ฮเรียเชฟว่า อันน่า อีวานอฟนา นักสถิติ เป็นที่ปรึกษาฝ่ายวิวิธวิทยาการสำรวจข้อมูลของประชากรในช่วง ปี ค.ศ. 1916-1917 หลังการปฏิวัติปี ค.ศ. 1917 วิพากษ์วิจารณ์การเก็บข้อมูลเศรษฐกิจชาวนา

Knipovich Boris Nikolayevich (1890-1924) คนิโปวิช โบริส นิโคลาเยวิช นักเศรษฐศาสตร์ นักสถิติ ศึกษาปัญหาของความแตกต่างทางเศรษฐกิจของชาวรัสเซียในเขตการผลิตภาคเกษตรกรรม

Kondratief Nikolai Dmitreyevich (1892-1938) คอนดราเทียฟ นิโคลัย ดมิตรีเยวิช นักทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ชั้นแนวหน้า นักสถิติ นักเกษตร จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยเซนต์ปีเตอส์เบิร์ก (St. Petersburg University) คณะนิติศาสตร์ ปี 1915 เคยเป็นผู้อำนวยการสถาบันสภาพการณ์ตลาด ผู้สร้างแผนพัฒนาภาคเกษตรกรรม ปี ค.ศ. 1923-1928 ร่วมงานกับชานานอฟ ถึงแม้ว่าจะมีความคิดแตกต่างกันในเรื่องทิศทางการก่อรูปภาคเกษตรกรรม ผลงานที่โดดเด่น คือ ทฤษฎีคลื่นยาว (Long Wave Theory) ซึ่งนำมาใช้อธิบายโลกทุนนิยมในแต่ละยุคแต่ละช่วงจนถึงปัจจุบัน

Kosinsky Vladimir Andreyevich (1866-?) โคลินสกี วลาดีมีร์ อันเดรเยวิช นักเศรษฐศาสตร์และนักสถิติ สร้างทฤษฎีเกษตรกรรม ศึกษาแนวโน้มการระดมทรัพยากรกรรมสิทธิ์ที่ดินในเชิงการผลิต การกระจายที่ดินที่อยู่ในชนชั้นนายทุนขนาดใหญ่ไปสู่เศรษฐกิจแรงงานของ

ครอบครัว เป็นผู้ริเริ่มคนหนึ่งที่มีส่วนทำให้แนวคิดทฤษฎีแรงงานการผลิตก้าวสู่ความ
สุกงอมทางความคิด

Kerensky Alexandr Fedorovich (1881 – 1970) เกรนสกี อเล็กซานเดอร์ เฟโดโรวิช นักกฎหมาย
นักการเมืองของรัสเซีย อดีตนายกรัฐมนตรัสเซียในรัฐบาลเฉพาะกาล ก่อนการปฏิวัติเดือน
ตุลาคม 1917ต่อต้านอำนาจรัฐโซเวียต ลี้ภัยทางการเมืองอยู่สหรัฐอเมริกา

Kritsman Liev Natanovich (1890 – 1938) คริตสมแมน เลียฟ นาทาโนวิช นักเศรษฐศาสตร์ชาว
รัสเซีย ผู้อำนวยการสถาบันเกษตร วิพากษ์วิจารณ์ชายานอฟ สร้างแผนผังสมการเชิงปริมาณ
ของความแตกต่างของครอบครัวชาวนา แบ่งออกเป็นชาวนากลาง ชาวนาจน ชาวนารวย

Kropotkin Peter (1842 – 1921) โครโปกิน ปีเตอร์ เป็นนักทฤษฎีอนาธิปไตย เกิดในตระกูลชนชั้นผู้ดี
ในปี 1842 ซึ่งเป็นช่วงที่มีการต่อต้านของทาส บิดาเป็นเจ้าที่ดินร่ำรวยและมีบริวารจำนวน
มากภายใต้ระบบศักดินา แม้เขาจะมีเชื้อสายพระเจ้าซาร์แต่ไม่เคยอ้างตัวเองเป็นเจ้าชาย เขา
สละตำแหน่งนี้เมื่ออายุเพียง 12 ปี ภายหลังที่ได้รับอิทธิพลการเรียนการสอนเกี่ยวกับระบบ
สาธารณรัฐ โครโปกินเป็นนักปฏิวัติชาวรัสเซีย และสนใจงานทางด้านวิทยาศาสตร์และ
ปรัชญา โครโปกินเริ่มเขียนนิยายและอ่านหนังสือเกี่ยวกับการเมืองของฝรั่งเศสและรัสเซีย
ตั้งแต่อายุยังน้อย เมื่อเขามีอายุ 13 ปี ได้เข้าเรียนที่โรงเรียนการทหาร เมื่ออายุ 18 ปี เขาเริ่ม
อ่านงานของนักปฏิวัติต่าง ๆ เช่น Alexander Herzen ผู้เสนอการปกครองด้วยรัฐธรรมนูญ
ซึ่งสวนทางกับระบบซาร์ หลังจากสำเร็จการศึกษา เขาได้รับการบรรจุเป็นนายทหารและถูก
ส่งไปเป็นผู้ช่วยผู้ว่าการที่ไซบีเรีย และที่นั่น โครโปกินได้พยายามปฏิรูประบบคุมขัง
สำหรับผู้ถูกเนรเทศและพัฒนากระบวนการของเทศบาล

โครโปกินเข้าเรียนต่อที่มหาวิทยาลัย St. Petersburg ชอบวิชาประวัติศาสตร์และ
ภูมิศาสตร์เป็นพิเศษ และเริ่มสนใจกับปัญหาและข้อเรียกร้องของชาวนา

เมื่ออายุ 30 ปี เขาเดินทางไปยุโรปและเริ่มศึกษางานเกี่ยวกับกรรมกร ที่ Zurich
โครโปกินได้เข้าร่วมในขบวนการ “สากลคอมมิวนิสต์” แต่ก็ได้ลาออกและได้เข้าร่วมเป็น
สมาชิกของ Jura Federation ซึ่งเป็นสมาคมของผู้ผลิตนาฬิกา และเป็นครั้งแรกที่เขาเริ่ม
สัมผัสกับแนวคิดอนาธิปไตยที่ไม่มีการแบ่งแยกระหว่างผู้นำและสมาชิกองค์กร โครโปกิน
ไม่เคยพบกับบาคุนิน แต่ได้รับอิทธิพลทางความคิดมากโดยเฉพาะการวิพากษ์วิจารณ์สังค
มนิยมแบบอำนาจและแนวคิดเรื่องการปฏิวัติ เมื่อเดินทางกลับรัสเซีย เขาได้เข้าร่วมทำ
กิจกรรมกับนักศึกษา เช่นการทำกลุ่มศึกษาแนวคิดสังคมนิยม ถูกจับกุมขังและหลบหนี
ออกมาได้ ในปี 1874 เขาเข้าไปลี้ภัยในอังกฤษเป็นเวลาถึง 42 ปี ก่อนที่จะย้ายไปอยู่
สวิตเซอร์แลนด์ และเข้าร่วมเป็นสมาชิกของ Jura Federation

โครโปกินเขียนงานชิ้นแรกเรื่อง Mutual Aid (1902) เป็นหนังสือที่พยายามใช้วิทยาศาสตร์มาพิสูจน์ทฤษฎีการอยู่รอด ซึ่งต้องอาศัย “ความร่วมมือกัน” เป็นหลัก ในปี 1879 ที่เจนีวา เขาออกวารสารชื่อ Le Revolte และ Les Temps Nouveau ได้พิมพ์เผยแพร่ บทความเรื่อง Parole d' un Revolte จนถูกจับกุมที่ฝรั่งเศสในข้อหาเป็นสมาชิกของ “สากลคอมมิวนิสต์” ซึ่งช่วงนั้นเขาก็ได้จัดตั้งกลุ่มศึกษาขึ้นภายในคุก หลังติดคุกอยู่ 3 ปี เขาจึงถูกปล่อยตัว เนื่องจากเพื่อน ๆ ในสภาได้เคลื่อนไหวจนมีการออกกฎหมายนิรโทษกรรม เขาถูกเนรเทศไปอังกฤษ ในปี 1897 เขาเดินทางไปที่สหรัฐอเมริกา และเป็นผู้บรรยายในมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียง เช่นที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดและบอสตัน

ในปี 1905 เมื่อการปฏิวัติเริ่มขึ้นในรัสเซีย โครโปกินเขียนบทความ “White Terror in Russia” เพื่อสนับสนุนการปฏิวัติ ในปี 1917 การปฏิวัติได้ล้มเลิกระบบพระเจ้าซาร์ เขาเดินทางกลับนครเปโตรกราดและมอสโก และเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมตามวาระต่าง ๆ ภายหลังที่พรรคบอลเชวิกยึดอำนาจ โครโปกินย้ายไปอยู่ในหมู่บ้านเล็ก ๆ และใช้ชีวิตอย่างขัดสน แม้เลนินจะยื่นมือเข้ามาช่วยโดยให้อยู่ภายใต้การดูแลของสาขาของพรรคในท้องถิ่น แต่โครโปกินก็ปฏิเสธ เขาเขียนบทความชิ้นสุดท้ายเรื่อง The Russian Revolution and the Soviet Government เสียชีวิตในปี 1921

Kuchenko Gregory Alexandrovich (1878-?) กูเชนโก้ กรีกอรี อเล็กซานโดรวิช นักเศรษฐศาสตร์และนักสถิติ ก่อนถึงช่วงปฏิวัติได้ทำการพัฒนาวิธีการวิเคราะห์เศรษฐกิจชาวนาในเชิงพลวัต ทำการค้นคว้าเรื่องเครดิตขนาดเล็กในภาคเกษตรกรรม การเพิ่มศักยภาพในการเก็บเกี่ยวน้ำตาลทรายจากหัวผักกาดหวาน

Laur Ernest Ferdinan (1871-1964) ลาอูร์ เออร์เนสต์ เฟอร์ดินาน นักเศรษฐศาสตร์ชาวสวิส สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยลิปซิก เป็นผู้ก่อตั้งชวานาสีดำนานาชาติ (1923-1924) ทำการสร้างระบบการคำนวณภาคเกษตรกรรมเพื่อนำมาใช้ในระบบฟาร์ม

Litochenko Liev Nikolaycvich (1886-1936) ลิโตเชนโก้ เลียฟ นิโคลาเยวิช นักเศรษฐศาสตร์ จบการศึกษาจากคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมอสโก ปี 1909 ทำการต่อต้านแนวคิดเศรษฐกิจชาวนาที่เป้าหมายการผลิตอยู่ที่การบริโภค ค้นคว้างบประมาณชาวนา ในปี ค.ศ. 1922-1923 ร่วมมือกับ พี อี โปโปป (P.E. Popov) ทำการสร้างรูปแบบจำลองความสัมพันธ์ระหว่างประเทศคนแรกของโลก ในปี ค.ศ. 1923/1924

Ludogovsky Alexsei Petrovich (1840-1932) ลูดโกฟสกี อเล็กเซ เปโตรวิช นักเกษตรกรรม นักเศรษฐศาสตร์ เคยเป็นศาสตราจารย์ที่สภาราชบัณฑิตสถานเมืองเซนต์ปีเตอส์เบิร์ก ผลงาน

ที่โดดเด่นคืองานที่ชื่อ พื้นฐานเศรษฐศาสตร์การเกษตรและการคำนวณภาคเกษตรกรรม (1875)

Lyashchenko Peter Ivanovich (1876-1995) เลียเชนโก้ ปีเตอร์ อีวานอวิช นักเศรษฐศาสตร์และนักประวัติศาสตร์เศรษฐกิจแห่งชาติของสหภาพโซเวียต จบการศึกษาปี ค.ศ. 1889 มหาวิทยาลัยเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก ในสาขาเกษตรกรรม ทำวิทยานิพนธ์ปริญญาโทชื่อเรื่อง คำบรรยายการวิวัฒนาการภาคเกษตรกรรมในรัสเซีย โดยทำการค้นคว้าเส้นทางการเกิดขึ้นของทุนการค้าในภาคเกษตรกรรม สร้างงานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เศรษฐกิจแห่งชาติ โดยหัวข้อที่สนใจอย่างมากคือปัญหาเกษตรกรรม

Makarov Nikolai Pablovich (1878-1980) มาการอฟ นิโคลัย ปาบโลวิช นักเศรษฐศาสตร์การเกษตร ปี ค.ศ. 1920-1927 ศึกษาปัญหาเศรษฐกิจองค์กรและเทคโนโลยีการผลิตภาคเกษตรกรรมในสหรัฐอเมริกาและยุโรปตะวันตก เป็นผู้หนึ่งที่มีแนวคิดที่สามารถตกเป็นผลึกทางความคิดของสำนักองค์กรการผลิต เคยศึกษาประวัติศาสตร์สหกรณ์ สถิติทางสหกรณ์ สหกรณ์ตลาดข้าว สหกรณ์นม งานที่มีชื่อของมาการอฟ อาทิ เศรษฐกิจชาวนาและผลประโยชน์ของชาวนา (1917) องค์กรธุรกิจของสังคมนิยม (1963)

Mikhailovsky Nikolai Konstantinovich (1824 – 1904) มิฮาออฟสกี นิโคลัย คอนสแตนติโนวิช นักสังคมวิทยาชาวรัสเซีย ทำการวิจารณ์แนวคิดนารอดนิก ใช้วิธีวิพากษ์บนพื้นฐานอัตวิสัย จิตนิยมในวิชาสังคมวิทยา อยู่บนจุดยืนของสังคมนิยมชาวนาและทำการต่อต้านแนวคิดมาร์กซิสต์

Oganovsky Nikolai Petrovich (1874-?) โอกานอฟสกี นิโคลัย เปโตรวิช นักเศรษฐศาสตร์การเกษตร และนักภูมิเศรษฐกิจ ศึกษาปัญหาทางภาคเกษตรกรรม โดยเขายืนยันถึงความมั่นคงในฐานเศรษฐกิจของชาวนาขนาดเล็ก วิวัฒนาการทางเศรษฐกิจชาวนาในเส้นทางที่ไม่ใช่ทุนนิยม สนับสนุนการแยกพลังทางการผลิตภาคเกษตรกรรมขนาดใหญ่ไปสู่การผลิตของชาวนาขนาดเล็ก สร้างสถิติและข้อมูลในประวัติศาสตร์ทางภาคเกษตรกรรมของรัสเซีย

Pervuchin Sergei Alekseyevich (1888-1966) เปอร์วูชิน เซอร์ไก อเลกเซย์เยวิช นักเศรษฐศาสตร์นักสถิติ จบการศึกษาคณะนิติศาสตร์ สาขาเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมอสโก เคยศึกษาปัญหาของเศรษฐกิจชาวนา วิถีวิทยาในการค้นคว้างบประมาณของชาวนา สร้างคู่มือประจำครอบครัวชาวนาร่วมกับชายนอฟ เรืองรายได้รายจ่ายในรูปธรรมชาติและเงินตรา การหมุนเวียนของเงินกระแสสินค้าในเศรษฐกิจของครอบครัว ทำการวิจารณ์แนวคิดของชายนอฟในเรื่ององค์กรการผลิต เป็นผู้เชี่ยวชาญปัญหาการก่ออุปราคาและสภาพการณ์ในตลาด

Plekhanov Georgy Valentinovich (1857-1918) เฟลฮานอฟ เกรกอรี วาเลนติโนวิช บิดา
มาร์กซิสต์ในรัสเซีย ต่อสู้กับแนวคิดของนารอดนิกที่ยืนยันว่ามีการพัฒนาทุนนิยมภาค
เกษตรกรรม แต่ในที่สุดเห็นด้วยว่าการพัฒนาทุนนิยมในรัสเซียพัฒนาค่อยเป็นค่อยไป
ไม่เหมือนในสหรัฐอเมริกาและเยอรมนี

Prokopovich Sergei Nikolayevich (1871-1955) โปรโคโปวิช เซอร์ไก นิโคลายวิช
นักเศรษฐศาสตร์และนักเขียน จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยบรัสเซลส์ (1899) เคยเป็น
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมในรัฐบาลชั่วคราว ปี ค.ศ. 1922 ได้ถูก
เนรเทศออกจากสหภาพโซเวียต หลังจากนั้นได้ศึกษาเกี่ยวกับเศรษฐกิจแรงงานของ
ครอบครัวชาวนา และได้วิพากษ์วิจารณ์ชายานอฟเกี่ยวกับทฤษฎีแรงงานการผลิต

Proudhon Pierre – Joseph (1809 – 1865) ปรูดอนต์ ปีแอร์ โจเซฟ เกิดที่เมือง Besancon ฝรั่งเศส
บิดาเป็นช่างทำถังและมารดาเย็บเสื้อผ้าผู้ช่วยแม่ครัว เขาต่อสู้ชีวิตมาตั้งแต่เด็กเพราะครอบ
ครัวยากจน แต่ประสบการณ์เหล่านี้มีอิทธิพลต่อความคิดของเขาเป็นอย่างมากโดยเฉพาะ
แนวคิดซึ่งเน้นการปฏิบัติและการปฏิเสธค่านิยมดั้งเดิม เริ่มทำงานเมื่ออายุ 19 ปี และเรียน
จบมหาวิทยาลัยเมื่ออายุ 29 ปี หลังจากนั้นจึงสมัครเข้าทำงานที่ Academy of Besancon ในปี
1838 ที่ปารีส ปรูดอนต์ให้ความสนใจอย่างมากกับการศึกษาทางด้านเศรษฐศาสตร์การเมือง
ในปี 1840 เขาเขียนงานชิ้นสำคัญ เรื่อง What is property? ซึ่งเป็นที่มาของคำขวัญ Property,
it is a theft.

แต่เขาก็ขัดแย้งกับตัวเอง เมื่อเขาเปิดสำนักพิมพ์ขนาดเล็กและประสบกับภาวะ
ล้มละลาย ในปี 1844 ปรูดอนต์มีโอกาสดพบกับมาร์กซ์ ในปี 1846 เขาพิมพ์งานชิ้นใหม่เรื่อง
Philosophy of misery ซึ่งมาร์กซ์ได้เขียนวิพากษ์วิจารณ์ในหนังสือ Misery of the
philosophy

ในปี 1848 ปรูดอนต์เข้าร่วมการปฏิวัติ 1848 และได้รับเลือกตั้งเข้ามาในสภาผู้แทน
ราษฎรด้วยคะแนนเสียง 77,000 คะแนน เขาได้แสดงสุนทรพจน์โจมตีชนชั้น 부르ชัวส์
การกดขี่ที่ทำให้ประชาชนตกเป็นเหยื่อหรือเบี้ยล่าง ปรูดอนต์จึงถูกตราหน้าว่าเป็น “ภัยต่อ
สังคม” เขาเขียนโจมตีระบบประธานาธิบดีซึ่งทำให้ถูกจำคุกอยู่ 3 ปี แต่ช่วงที่อยู่ในคุกเขา
แต่งงานกับ Euphrasie Piegord ซึ่งทำงานเป็นกรรมกรและใช้ชีวิตครอบครัวที่มีความสุข
ดังสะท้อนในงานภาพวาดชิ้นดังของ Gustave Courbet ที่ใช้ชื่อว่า Proudhon and his
daughters ในคุก ปรูดอนต์ได้ผลิตงานชื่อว่า Confession of a revolutionary ซึ่งถือว่าเป็น
วรรณกรรมชิ้นเอกของโลก หลังจากที่ได้รับการปล่อยตัวในปี 1852 ปรูดอนต์หันมาเขียน

โจมตีโบสท์ซึ่งทำให้เขาถูกจำคุกอีก 3 ปี ได้รับนิรโทษกรรมในปี 1862 และสองปีต่อมา เขาก็เสียชีวิต

Pugachov Yemelyan Ivanovich (1740 หรือ 1742 – 1775) ปูกาโชฟ เยเมเลียน อีวานโนวิช ผู้นำขบถ ชาวนาติดที่ดิน กำจัดกรรมสิทธิ์ของขุนนางในที่ดิน ป่าไม้ น้ำ ให้ชาวนาไม่จ่ายภาษี ตลอดทั้งยึดที่ดินของขุนนาง

Riebnikov Alexandr Alexandrovich (1877-1940) รีบนิคอฟ อเล็กซานเดอร์ อเล็กซานโดรวิช นักเศรษฐศาสตร์ นักสถิติ ชาวรัสเซีย ศึกษาปัญหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจและองค์การการผลิตของชาวนา เคยศึกษากระบวนการบูรณาการการผลิตแบบธรรมชาติเป็นสินค้า อิทธิพลของตลาดในองค์การการผลิต การแบ่งแยกแรงงานพิเศษของเศรษฐกิจชาวนาและการพัฒนาสหกรณ์

Riekov Alexsei Ivanovich (1881-1938) ริคอบ อเล็กเซ อีวานโนวิช เป็นสมาชิกของบอลเชวิก เป็นบุคคลของรัฐและเป็นอดีตรัฐมนตรีได้ต่อต้านนโยบายของสตาลิน ถูกขับออกจากพรรคและถูกประหารชีวิตในปี 1938

Silvestor (?-1566) ลิลเวสเตอร์ บาทหลวงที่คิดทฤษฎีแรงงานการผลิตในครอบครัวของเศรษฐกิจชาวนา โดยมีงานเขียนเกี่ยวกับการสร้างครอบครัว ทำการสร้างกฎที่เป็นสรีระของครอบครัวของการบริโภคภายในครอบครัวชาวนา เป็นตัวแทนอุดมการณ์ของเศรษฐกิจครอบครัวชาวนา ชายานอฟได้ให้คุณค่าอย่างมาก ในฐานะที่มีคุณูปการในการสร้างทฤษฎีแรงงานการผลิตของชาวนา

Smith Adam (1723-1790) สมิท อัดัม นักเศรษฐศาสตร์ชาวสก็อตและนักปรัชญา เป็นตัวแทนหลักของเศรษฐศาสตร์การเมืองคลาสสิก งานที่มีชื่อของเขาชื่อ การค้นคว้าเกี่ยวกับธรรมชาติและสาเหตุความมั่งคั่งของชาติ (1776)

Stalin Josip Vissarionovich (1878-1953) สตาลิน โยสิป วิสซารีโอโนวิช เลขาธิการพรรคบอลเชวิก ปี 1924-1950 มีความผิดทางการเมืองอย่างใหญ่หลวง ในนโยบายการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ ซึ่งนำการเมืองไปสู่ชัยชนะของสตาลินและสาวกฝ่ายเดียว แต่ประชาชนได้ผลลัพธ์เป็นโศกนาฏกรรมครั้งยิ่งใหญ่ที่สุดของประเทศ เขาคุกคามเสรีภาพของประชาชน และตัดสินใจโดยปราศจากการเห็นชอบทางกฎหมาย

Stirner Max (1806 – 1856) สไตรเนอร์ แมกซ์ ชื่อจริง Johan Caspar Schmidt เกิดที่บาวาเรีย ประเทศเยอรมนี บิดาเป็นช่างผลิตเครื่องดนตรี ภายหลังที่เรียนจบโรงเรียนมัธยม สไตรเนอร์ได้ใช้ชีวิตศึกษาในมหาวิทยาลัยตามหัวเมืองหลายแห่ง และที่เบอร์ลิน เขาก็ได้เรียนวิชาเกี่ยวกับปรัชญาของเฮเกิล ในปี 1833 สอบบรรจุเป็นครูสอนทางด้านศาสนา เขาจะใช้เวลาในช่วงเย็นกับกลุ่มศึกษาและพบกับ Bruno Bauer ซึ่งเป็นสานุศิษย์ของเฮเกิล ในปี 1844

สไตเนอร์แต่งหนังสือเล่มแรกชื่อ The Ego and Its Own และเข้าสังกัดกลุ่มที่เป็นปีกซ้ายของสำนักเฮเกิล และในปีเดียวกันนี้เองเขาก็ได้มีโอกาสพบกับมาร์กซ์ สไตเนอร์เสนอแนวคิดอนาธิปไตยปัจเจกบุคคล ซึ่งเปิดโอกาสให้ความสมัครใจของแต่ละบุคคลสามารถแสดงออกได้โดยไม่มีขอบเขต และให้ความสำคัญกับ “ตัวของฉัน”

Stolipin Peter Arkadevich (1862-1911) สโตลิปิน ปีเตอร์ อาร์คาเดวิช อดีตนายกรัฐมนตรียของรัสเซีย เป็นเจ้าของนโยบายการปฏิรูปทางภาคเกษตรกรรม (1906) ซึ่งเป็นตัวเร่งให้เกิดการพัฒนาทุนนิยมในภาคเกษตรกรรม ถูกวิจารณ์แนวคิดอย่างมากจากนารอดนิกและบอลเชวิก

Struve Piotr Bernnardovich (1870-1944) สตรูเว ปีเตอร์ เบรินนาร์โดวิช นักเศรษฐศาสตร์ชาวรัสเซีย นักปรัชญา นักเขียน งานที่สำคัญคือ เศรษฐกิจกับราคา (1916) มีผลที่ทำให้สถานภาพและเป้าหมายวิชาเศรษฐศาสตร์ทางการเมืองเปลี่ยนไป คือ ปัญหาเรื่องของราคาเป็นปรากฏการณ์ของปัญหาการกระจาย การกระจายเป็นประวัติศาสตร์ทางคานติออร์ แต่ราคาเป็นคานติออร์ทางตรรกะ ซึ่งทุกวันนี้ นักเศรษฐศาสตร์เอา 2 ปัญหามาปนกันให้เป็นปัญหาเดียว

Thunen Johan Heinrich Von (1783-1850) ทุเน็น โยฮัน ไฮริช ฟอน นักทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเกษตร ชาวเยอรมัน เป็นผู้ค้นคว้าอิทธิพลของจุดตั้งการผลิตของชาวนา ว่ามีส่วนในการก่อรูปขนาดของรายได้และองค์การการผลิต ปัญหาความแตกต่างของค่าเช่าที่ดิน ราคา และค่าจ้าง อันนำไปสู่ข้อสรุปที่ว่า องค์การการผลิตเกษตรกรรมจะมีกำไรมากจะต้องมีระดับของขั้นตอนกระบวนการผลิตแบบเข้มข้นที่อยู่ใกล้กับตลาด

Tomsky Mikhail Pavlovich (1880-1936) ทอมสกี มิฮาอิล ปาฟโลวิช บุคคลของรัฐ สมาชิกพรรคบอลเชวิก ตอนปลายทศวรรษที่ 20 ต่อต้านนโยบายของสตาลิน "การเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่" ผู้ร่วมงานใกล้ชิดของบูฮาริน ฆ่าตัวตายหลังจากถูกคุกคามโดยหน่วยงานตำรวจลับของสตาลิน

Tugan – Baranovsky Ivanovich (1865 – 1919) ตุกัน – บารานอฟสกี อีวานโนวิช นักเศรษฐศาสตร์นักประวัติศาสตร์ชาวรัสเซีย ผู้ริเริ่มแนวคิดสหกรณ์สังคมนิยม เห็นด้วยกับแนวคิดความมั่นคงของชาวนากับการผลิตขนาดเล็ก มีส่วนให้ชายานอฟมีความคิดเกี่ยวกับสหกรณ์

Vermenichev Ivan Dmitriyevich (1899 - ?) เวอร์เมนนิเชฟ อีวาน ดมิทริเยวิช นักเศรษฐศาสตร์การเกษตร ทำการศึกษาการจัดลำดับแบ่งชั้นของครอบครัวชาวนาโดยชายานอฟเป็นที่ปรึกษา แต่ในปี 1928 – 1930 ทิศทางอุดมการณ์ทางการเมืองเข้าแทรกแซงทางวิชาการเลยทำการวิจารณ์ชายานอฟ

Vyahliev Pantelemon Alekseyevich (1869-1928) วิคเฮลียบ พานเตเลมอน อเลกเซเยวิช เป็นนักสถิติเศรษฐกิจแห่งชาติ ในปี ค.ศ. 1920-1928 เป็นผู้อำนวยการคณะสถิติสถาบันที่มีเรียเซฟสกาย่า (Temeriazevskaya) เป็นผู้คิดสร้างสถิติสำหรับเศรษฐกิจชานนาและเป็นที่ยอมรับมาก โดยมีผลงานทางสถิติและงานในทางเศรษฐกิจชานนาที่เป็นตำราเรียนชุดตลอดจนกระทั่งศึกษาเรื่องของสหกรณ์ โดยคิดว่าสหกรณ์ของชานนาในระบบตลาดจะช่วยให้ชานนารอดพ้นจากการคุกคามของระบบทุนนิยมได้

Weber Alfred (1868-1958) เวเบอร์ อัลเฟรด นักเศรษฐศาสตร์ และนักสังคมวิทยาชาวเยอรมัน อดีตเคยเป็นศาสตราจารย์ทางเศรษฐศาสตร์และสังคมวิทยาที่ มหาวิทยาลัยปราก (Prague University) (1904-1907) และที่ มหาวิทยาลัยไฮเดลเบิร์ก (Heidelberg University) (1907-1958) เป็นผู้ศึกษาจัดตั้ง (Standort) ทางการผลิตภาคอุตสาหกรรม โดยการคำนวณระยะการขนส่งของผลผลิตนำไปสู่การลดต้นทุนการผลิต

Yermolov Alexsei Sergeyevich (1846-1917) เยอร์โมลอฟ อเลกเซ' เซอร์เกเยวิช นักวิชาการทางการเกษตร ศึกษาปัญหาการพัฒนาการก่อรูปทางภาคเกษตรกรรม งานที่มีชื่อเสียงมาก คือ องค์การการจัดการพื้นที่ทางภาคเกษตรกรรม (1879) เสนอแนะแนวคิดที่เริ่มต้นมาจากตัวเอง การใช้พื้นที่ในการผลิตของเศรษฐกิจชานนา หนังสือเล่มนี้มีคุณค่ามากไม่เพียงในรัสเซีย แต่ได้รับการยอมรับอย่างสูงในเยอรมนีด้วย มีส่วนในการสร้างความสูงงอมทางความคิดของสำนัก Betriebslehre

Yujanov Sergei Nikolayevich (1849 – 1910) ยูจานอฟ เซอร์เก นิโกลายวิช นักเศรษฐศาสตร์ชั้นนำของค่ายนีโอนารอดนิก ออกวารสารทางความคิดที่ชื่อว่า ความมั่งคั่งของรัสเซีย โดยทางความคิดเข้าใกล้สังคมนิยมที่ดีที่ทำการยืนยันว่ารัสเซียไม่สามารถพัฒนาระบบทุนนิยมได้ และรัสเซียประกอบด้วยชานนารายย่อยอยู่ ตลอดทั้งรัสเซียต้องเลือกเส้นทางการพัฒนาของตัวเองที่ไม่เหมือนสหรัฐอเมริกาและเยอรมนี

Zasulich Vera Ivanovna (1849 – 1919) ซาสูลิช เวียร์่า อีวานอฟนา เคยเป็นนักเคลื่อนไหวการปฏิวัติรัสเซีย เป็นสมาชิกบรรณาธิการอิสครา ซารี ใน ค.ศ.1900 ไม่เห็นด้วยกับการปฏิวัติเดือนตุลาคม 1917

เชิงอรรถที่ 1

Ленин В.И. Полн.соч.Т.22.С.304.

Всемирная история экономической мысли.Т.3.Начало ленинского этапа марксистской экономической мысли.Эволюция буржуазной политической экономии.(конецXIX-началоXX в.).Москва"Мысль".,1989.С.244-245.

Маркс К.,Энгельс Ф.Соч.Т.19.С.404.

См.:Зак С.Земля и капитализм.М.,1906.

Плеханов Г.В.Соч.Т.II.С.226-227.

Чаянов А.В.Основные линии развития русской сельско-хозяйственной мысли за два века.//Крцимовски Р.Развитие основных принципов науки о сельском хозяйстве в Западной Европе.М.,1927.С.237-238.

См.:Хижняков В.В.История и организация Совета Всероссийских кооперативных съездов.М.,1919.

Кабанов В.В. А.В.Чаянов//Вопросы истории.1988.№6.С.146-147.

Анфимов А.М. Российская деревня в годы первой мировой войны.М; 64.с. 38.

.Дубровский С. М. Сельское хозяйство и крестьянство России в период капитализма. М., 1975. С.95.

. Анфимов А.М. В.И.Ленин о российском крестьянстве. В.И.Ленин о национальной структуре и политическом строе капиталистической России. ,1970.С.81.

.Чаянов А.В. Основные линии развития русской сельскохозяйственной мысли за два века. М., 1927. С.199-201.

. Людоговский А.П. Основы сельскохозяйственной экономики и сельскохозяйственного счетоводства.Спб.,1875.;Стебут И.А., Людоговский А.П., Рюпятав И.Н., Фадеев А.А.Настольная книга для русских сельских хозяев. Т.1-3.М.,1875-1880.

.Булгаков С.Н. Капитализм и земледелие. Т.I-II.Спб.,1900;Косинский А. К аграрному вопросу. Вып.1. Одесса.1906 .; Огановский Н.П. Закономерность аграрной эволюции. Ч.1-3.Саратов-М.,1909-1914; Боровиков А. И. Мелкое земледелие и его основные нужды. М.,1913.

5. Черненко Н.Н. К вопросу о дифференции русского крестьянства. Спб., 1912; Вихляев П.А. Влияние травовлияния на отдельные стороны крестьянского хозяйства. Вып. 1-1.М., 1912-1917 и др.
6. Макаров Н.П. Крестьянские бюджеты по Костромской губернии. Вып.1 Кострома., 1924; Он же. Зерновое хозяйство в Северной Америке.М., 1924; Мелинцев А.Н. Очерки по сельскохозяйственной экономике. Спб., 1910; Рыбников А.А. Промышленное льноводство, условия и формы его развития. М., 1914.
7. Гольц Т. Сельскохозяйственное счетоводство / Под ред.и с предис-ловием А.Ф.Фортунатова. М., 1925 .; Аэробо Ф. Основы сельскохозяйственной экономики. Пер. с нем. / Под. ред. Б.Д. Бруцкуса. Спб., 1912. ; Курт Е. Введение в экономику сельского хозяйства. Предис. С.С.Базыкина ., 1925.
8. Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2-е изд.Т.26.ч.1.С.417-418. и Маркс К. Энгельс Ф.Соч.2-е изд.Т.25 Ч. II.С. 375.
9. Chayanov, A.V., The Theory of Peasant Economy, Wisconsin: The University of Wisconsin Press, 1986

เชิงอรรถที่ 2

4. Panaik U. "Neo-populism and Marxism : The Chayanovian View of the Agrarian Question and Its Fundamental Fallacy" **The Journal of Peasant Studies**. 1976. Vol. 6, No. 4 p. 377
5. Thorner D. "Chayanov's Concept of Peasant Economy" in Chayanov A.V. **The Theory of Peasant Economy**. Home Wood, 1966. P. XX
7. Harrison, M. "Chayanov and the Marxists". **Journal of Peasant Studies**. 1977. Vol. 7, N1 p.86-100
13. Ibid. Harrison M. "Chayanov and the Marxists. p. 324
14. Ibid.
15. Ennew J., Hirsts P. Tribe K. "Peasantry as an Economic Category". **Journal of Peasant Studies**. Vol 4, N4 p. 295
16. Harrison. M. "The Peasant Mode of Production in the Work of A.V. Chayanov." **Journal of Peasant Studies**. 1977. Vol. 4 N4 p. 323
20. การผลิตแบบไพร่ฟ้า หมายถึง รูปแบบวิถีชีวิตของการดำรงอยู่ของมนุษย์ที่อยู่ในขั้นตอนแรกเริ่มของการพัฒนาทางประวัติศาสตร์ โดยบ่งบอกลักษณะการรวมตัวของการผลิต การกระจายและความเท่าเทียมกันในกลุ่มทางสังคมหรือคณะ ซึ่งก่อกำเนิดขึ้นมาในสังคมที่ปกครองตามประเพณีและขอบเขตของการปิดโลกของตัวเองอยู่ โดยมีภูมิเศรษฐกิจเป็นตัวบ่งบอกถึงการเชื่อมกับโลกภายนอก
27. Ibid Patnaik p.381
32. ระบบกสิ มาจากคำว่า Parcelling economy หมายถึง ระบบเศรษฐกิจที่มีพื้นฐานการใช้แรงงานในครอบครัวเป็นหลักในการผลิต โดยการกระจาย การบริโภคและการแลกเปลี่ยน มีครอบครัวเป็นตัวกำหนด โดยไม่สัมพันธ์กับค่าจ้าง กำไร และค่าเช่า ที่เคลื่อนไหวอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบตลาด
34. Substantivist คือ แนวคิดที่เอาเศรษฐศาสตร์มานุษยวิทยามาใช้แทนเศรษฐศาสตร์การเมือง แต่ได้ใช้เครื่องมือพื้นฐานของเศรษฐศาสตร์การเมืองเป็นตัวอธิบายปรากฏการณ์ทางชีวิตเศรษฐกิจของครอบครัวชาวนา

.Маркаров Н.П.Крестьянское Хозяйство и его эволюция.М.1920.С.10.

.Там же.Чаянов А.В.С.16.

.Семенов Ю.И.Первобытный коммунизм и соседская крестьянская община//Становление классов и государство//Отв.Ред Першиц А.И.
-М.,1976.С.55.

.Патриархальное хозяйство.

การผลิตแบบไพร่ฟ้า หมายถึง รูปแบบวิถีชีวิตของการดำรงอยู่ของมนุษย์ที่อยู่ในขั้นตอนแรก
เริ่มของการพัฒนาทางประวัติศาสตร์ โดยบ่งบอกลักษณะการรวมตัวของการผลิต การกระจาย
และความเท่าเทียมกันในกลุ่มทางสังคมหรือคณะ ซึ่งก่อกำเนิดขึ้นมาในสังคมที่ปกครองตาม
ประเพณี และขอบเขตของการปิดโลกของตัวเองอยู่ โดยมีภูมิเศรษฐกิจเป็นตัวบ่งบอกถึงการ
เชื่อมกับโลกภายนอก

Там же.Семенов Ю.И.С.12.

Там же.Чаянов А.В.С.12.

Крылов В.В. Традиционализм и модернизация деревни развивающихся
стран в условиях НТР//Там же.Становление классов и государство.
С.274.

Там же.Чаянов А.В.С.32.

Там же.

Ibid Patnaik p.381

Ленин В.И.Аграрный вопрос и "Критика Маркса"//Пол.соч.
-Т.24.-С.204.

Бухарин Н.И.Экономика переходного периода.М.,1920.С.63,65-67,
71-72,85-87,71-72,85-87,102,118-119,134-135,140-141.

Чаянов А.В.Основные идеи и формы организация крестьянской
кооперации.М.,1919.С.6.

.Чаянов А.В.Крестьянское хозяйства."К вопросу о теории нека-
питалиста систем хозяйства".Москва"Экономика"1989.С.114.

2. ระบบกงสี มาจากคำว่า Parcelling economy หมายถึง ระบบเศรษฐกิจที่มีพื้นฐานการใช้แรงงานในครอบครัวเป็นหลักในการผลิต โดยการกระจาย การบริโภคและการแลกเปลี่ยน มีครอบครัวเป็นตัวกำหนด โดยไม่สัมพันธ์กับค่าจ้าง กำไร และค่าเช่า ที่เคลื่อนไหวอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบตลาด
3. Проблемы развития капитализм на Востоке: Доклад ИВ.АН СССР. -М, 1987. -122с.
4. Substantivist คือ แนวคิดที่เอาเศรษฐศาสตร์มานุษยวิทยามาใช้แทนเศรษฐศาสตร์การเมือง แต่ได้ใช้เครื่องมือพื้นฐานของเศรษฐศาสตร์การเมืองเป็นตัวอธิบายปรากฏการณ์ทางชีวิตเศรษฐกิจของครอบครัวชาวนา
5. Там же. Проблемы развития капитализм на Востоке. С.8.

เชิงอรรถที่ 3

1. Guillaume J., L'Internationale. Document et souvenirs, 1864-1878, Paris, Societe nouvelle de librairie et d'edition, t.I, 1905, p. 74-75 อ้างใน Maitron, J. Le mouvement anarchiste en France, Maspero, t.I, 1983, หน้า 15
2. Arvon, H. L'Anarchisme, Presses Universitaires de France, 1951, หน้า 7
3. Arvon, H. เพิ่งอ้าง หน้า 7.
4. Marx, K. La Question Jewish อ้างใน Arvon, H. เพิ่งอ้าง หน้า 9
- 5.. Oyhamburu P., La revanche de Bakounine, edition entente, 1975, หน้า 25
6. Ansard, P., Sociology de Proudhon, Paris, PUF, 1967.
7. เพิ่งอ้าง, หน้า 25.
8. Kropotkin, P., Kropotkin's Revolutionary Pamphlets, edited by R.N. Baldwin, Dover Publications, Inc., New York, หน้า 157
9. Berman, W., La Commune, Dossier Clio, PUF, 1971 หน้า 30
10. Oyhamburu, อ้างแล้ว, หน้า 45
11. Arvon H. อ้างแล้ว หน้า 67
12. เพิ่งอ้าง หน้า 68
13. Voline, La revolution russe อ้างใน Oyhamburu, P. หน้า 51
14. M. Lipianski., L' Europe en formation consacre l'anarchisme (no.163-164)
15. Kropotkin P., La decomposition des Etats อ้างใน Bernard, T. Ni maitre, ni dieu. Les anarchistes. Paris, Tchou, 1969.
16. H. Avron. อ้างแล้ว, หน้า 71.
17. Kropotkin P. อ้างแล้ว, หน้า 95
18. Daniel Guerin. Anarchism, From Theory to Practice (New York and London : Monthly Review Press, 1970) หน้า 43-52.
19. Marx, K., Le Manifeste Communiste, Paris, A. Costes, 1947 หน้า 94
20. Guerin D., L'anarchisme, Paris, Gallimard, 1965.
21. Oyhamburu, P. อ้างแล้ว หน้า 52
22. Bakounine, La Commune de Paris et la Notion de l'Etat อ้างใน Oyhamburu หน้า 83

23. หัวข้อนี้ส่วนใหญ่เขียนตาม Peter Propotkin. Mutual Aid, A Factor of Evolution (New York : Alfred A. Knopf, 1925)
24. จักรทิพย์ นาถสุภา “วัฒนธรรมตะวันตกกับพัฒนาการสังคมไทย” ในจักรทิพย์ นาถสุภา ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมชุมชนและชนชาติไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2541) หน้า 97
25. บรรยายตาม Daniel Guerin. Anarchism, From Theory to Practice หน้า 82-108
26. บรรยายตาม Daniel Guerin. Anarchism, From Theory to Practice หน้า 114-113
27. Daniel Guerin. Anarchism, From Theory to Practice หน้า 150.

เชิงอรรถที่ 4

1. Hoda, M.M., Future is Manageable: Schumacher's Observation on Non-Violent Economics and Technology with a Human Face, New Delhi: impex, u.d.
2. M. Choudhuri เสนอว่าระบบวรรณะในอินเดียนั้นมีหน้าที่ในการจำกัด และควบคุมการแข่งขันในสังคม และเสนอว่างานวิจัยทางมานุษยวิทยา เป็นจำนวนมากที่ให้ข้อมูลสังคมพื้นเมืองเดิมทั่วโลก ที่ให้คุณค่าแก่การแบ่งปันและการร่วมมือมากกว่าการสะสมและการแข่งขัน ระบบคุณค่าในระบอบทุนนิยมเป็นคุณค่าใหม่ที่สูงขึ้นไม่นาน
3. Choudhuri, M. Exploring Gandhi, New Delhi: The Gandhi Peace Foundation, 1989, pp. 191-192
4. Dasgupta, A.K. Gandhi's Economic Thought, London: Routledge, 1996, p.13
5. อ้างแล้ว Choudhuri, p.196
6. การต่อสู้ทางการเมืองในแนวทางของคานธี มิใช่การต่อสู้เพื่ออำนาจรัฐ เพราะสังคมที่คานธีต้องการคือสังคมที่รัฐมีอำนาจน้อยที่สุด รัฐเป็นเพียงผู้รับใช้หรือทำหน้าที่บริการ อำนาจที่แท้จริงทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองจะกระจายอยู่ตามชุมชนเล็กๆ และในหมู่ประชาชนทั่วไป ดังนั้นการต่อสู้ทางการเมืองคือขบวนการขยายพลังความรู้ความเชื่อมั่นในพลังของตนเองของประชาชน โดยมีความสามารถพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจเป็นพื้นฐาน
7. Ganguli, B.N. Gandhi's Social Philosophy, Wiley, New York, 1973, pp. 152-3
8. มี A. K. Dasgupta, M. Choudhuri, และ G. Richards เป็นต้น
9. Richards, G. The Philosophy of Gandhi, London: Curzow Press, 1991, p.117
10. สรุปจาก Dasgupta A. K. 1996
11. ดูเพิ่มเติมใน Selected Works of Jawaharlal Nehru, New Delhi : Orient Longman, 1973,
12. ทวีวัฒน์ ปุณทริกวิวัฒน์ 2537 (หน้า 51) บทที่อ้างถึงคือการทดลองเกี่ยวกับสังคม : มนุษยนิยมและสังคมนิยม แปลและเรียบเรียงจาก Nirmal Kumar Bose, Gandhi : Humanist and Socialist ในหนังสือ Erich Fromm (ed), Socialist Humanism, p. 98 - 106
13. เป็นหนึ่งในสามหลักการของขบวนการสรรโวทัยของคานธี ได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจาก จอน รัสกิน นักเขียนและนักปฏิรูปสังคมชาวอังกฤษ ซึ่งคานธีได้แปลงานของรัสกิน ชื่อ Unto This Last เป็นภาษาคุชราต
14. ทวีวัฒน์ ปุณทริกวิวัฒน์ และศรีนทิพย์ สติรศิลป์, การทดลองของมหาตมะ คานธี, กรุงเทพฯ 2527 หน้า 50
15. อ้างแล้ว Choudhuri, p. 204

16. อ้างแล้ว Dasgupta, p. 70
17. ข้อเขียนของคานธีในหนังสือพิมพ์ हरिजन วันที่ 30 พฤศจิกายน 1934 อ้างใน Dasgupta (เพิ่มอ้าง) p. 71
18. อ้างแล้ว Dasgupta, p. 71
19. อ้างแล้ว Dasgupta
20. The Collected Works of Mahatma Gandhi, New Delhi : Publications Division of the Government of India, Navajivan, 1958-84. Volumn 59, p. 318
21. เพิ่งอ้าง Volumn 13, p.219-20
22. เพิ่งอ้าง Volumn 76, p.308-9
23. Kantowsky, Detlef, Sarvodaya, The Other Development, New Delhi: Vikas Publishing House, 1980. p. 8
24. เนื้อหาในบทนี้ส่วนใหญ่สรุปและเรียบเรียงจากงานของ M.Choudhuri ในบท Economics with a Human Face ในหนังสือ Exploring Gandhi ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าเป็นงานที่สรุปความคิดคานธี โดยอิงกับงานพูดและงานเขียนในช่วงท้ายของชีวิตของคานธีเป็นหลัก ซึ่งความคิดเรื่อง Trusteeship ของคานธีได้เปลี่ยนไปจากความคิดในช่วงต้นๆ เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวกับบทบาทของรัฐและกฎหมาย ในช่วงต้นคานธีไม่ให้ความสำคัญแก่การใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือ แต่จะใช้วิธีการเรียกร้องต่อมโนธรรมของคนรวยโดยตรง
25. ข้อเขียนของคานธีในหนังสือพิมพ์ The Hindu วันที่ 7 กันยายน 1945 อ้างถึงใน Dasgupta (อ้างแล้ว) หน้า 119
26. รสนา โตสิตระกูล (แปล) คำตอบอยู่ที่หมู่บ้าน, กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์, หน้า 74
27. G.Richards กล่าวว่า คานธีจำแนกความแตกต่างระหว่างระบบทุนนิยม (Capitalism) และ นายทุน (Capitalist) โดยคานธีเคยกล่าวว่า ไม่จำเป็นเสมอไปที่นายทุนจะเป็นผู้เอาเปรียบผลประโยชน์ของนายทุนไม่ได้ขัดกับผลประโยชน์ของประชาชนเสมอไป แต่คานธีคัดค้านส่วนที่เลวในระบบทุนนิยม คือ การใช้ทุนในทางที่ผิด (G. Richards, 1991 : 115)
28. อ้างแล้ว Choudhuri, p. 211
29. ปันจายัตราช (panchayat raj) เป็นระบอบการปกครองที่คานธีเสนอโดยอิงกับระบอบการปกครองแบบเดิมของอินเดีย ตามตัวหนังสือปัญจายัต หมายถึงกลุ่มคน 5 คน ซึ่งได้รับเลือกตั้งมาจากหมู่บ้าน คนกลุ่มนี้จะทำหน้าที่บริหารและดูแลทุกข์สุขของชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้าน มีระบบการเลือกผู้นำจากระดับหมู่บ้านขึ้นมาเป็นขั้นๆ เพื่อปกครองในแต่ละเขตท้องที่ (ดูรายละเอียดใน รสนา โตสิตระกูล คำตอบอยู่ที่หมู่บ้าน หน้า 56-57 และ 104-115)

30. อ้างแล้ว Choudhuri, p.212
31. อ้างแล้ว Kantowsky, p.12
32. เพิ่งอ้าง p. 12
33. วิโนภา ภเว เป็นบุคคลที่คานธีรักและไว้วางใจและเขาได้กลายเป็นผู้นำของขบวนการสันติวิธีสืบเนื่องจากคานธี วิโนภา ภเว ได้สร้างขบวนการภูทาน (ขบวนการปฏิรูปที่ดิน) ขึ้นในทศวรรษที่ 1950 - 1960 โดยพัฒนาขึ้นจากแนวทางทฤษฎีพิพในชนบทของคานธี ขบวนการนี้เรียกร้องให้ผู้มีที่ดินสละที่ดินบางส่วนให้ผู้ไร้ที่ดิน (ภูทาน) หรือยกเลิกกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลในที่ดิน (กรรมทาน) โครงการนี้ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีในระยะแรก จนถึงกับมีการคาดการณ์ว่าในระยะเวลา 6 ปี คือใน ค.ศ. 1957 จะสามารถได้ที่ดินถึง 50 ล้านเอเคอร์มาเพื่อจัดสรรให้แก่ผู้ไร้ที่ดิน มีผู้สนใจเข้าร่วมขบวนการมากมาย แต่ในท้ายที่สุดโครงการนี้ก็มิได้เป็นไปดังที่คาดหวัง แต่ก็ปรากฏมีหลายหมู่บ้านที่สามารถยกเลิกกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลในที่ดินได้อย่างเป็นผลสำเร็จ
34. การเขียนหัวข้อนี้สรุปจาก Miguel Jorin and John D. Martz, Latin – American Political Thought and Ideology (Chapel Hill : The University of North Carolina Press, 1970) หน้า 239–269; สำหรับการสรุปประวัติศาสตร์พัฒนาการของลาตินอเมริกา โปรดดู นิตยสาร นาสสุภา ประวัติศาสตร์การปฏิวัติอุตสาหกรรมเปรียบเทียบ (กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมืองและสำนักพิมพ์สร้างสรรค์ 2540) บทที่ 8 หน้า 237 – 281
35. Hector Diaz Polanco. Indigenous Peoples in Latin America, The Quest for Self – Determination, Translated by Lucia Rayas (Boulder : Westview, 1997) หน้า 6 – 7
36. Hector Diaz Polanco. Indigenous Peoples in Latin America, หน้า 45 – 46 ; Bartolome de las Casas, In Defense of the Indians, translated by Stafford Poole, C.M. (De Kalb : Northern Illinois University Press, 1992)
37. หัวข้อนี้เขียนโดยอ้างอิงจาก Jesus Chavarria Jose Carlos. Mariategui and the Rise of Modern Peru 1890 – 1930 (Albuquerque : University of New Mexico Press, 1979) และ Jose Carlos Mariategui. Seven Interpretive Essays on Peruvian Reality (Austin and London : University of Texas Press, 1971) และโปรดดู Robert Edwards Mc Nicoll. “Intellectual Origins of Aprismo,” The Hispanic American Historical Review, August 1943, Vol. 23 (2) pp. 424 – 440186

38. การสรุปแนวคิดของเดอลา ทอเร มาจาก Aprismo, The Ideas and Doctrines of Victor Raul Haya de la Torre. Selected, Edited and Translated by Robert J. Alexander (Kent, Ohio : The Kent State University Press, 1973) และโปรดดู จักรทิพย์ นาถสุภา “จดหมายจากเปรู” วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองฉบับชุมชน ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 มกราคม - มีนาคม 2541 หน้า 110 - 121
39. ศาสตราจารย์ Harry Kantor แห่งมหาวิทยาลัยฟลอริดา (University of Florida, Gainesville) พยายามเสนอว่า ในช่วงทศวรรษ 1930 พรรค APRA เสนอนโยบายหลายประการเพื่อยกฐานะทางเศรษฐกิจ และให้การศึกษาแก่ชาวอินเดียน อย่างไรก็ตาม ในข้อเท็จจริงต่อมาพรรคฯ ก็ไม่ได้ผลักดันนโยบายเหล่านั้นต่อเนื่อง นักวิชาการท่านอื่นส่วนใหญ่มีความเห็นว่า เดอลา ทอเร เองไม่ได้ผลักดันนโยบายเพื่อชาวอินเดียนที่เป็นรูปธรรมอย่างจริงจัง และในระยะช่วงหลังของชีวิตก็ปรากฏว่า เดอลา ทอเร เองก็ถอยออกห่างและแทบไม่กล่าวถึงการสนับสนุนชาวอินเดียน โปรดดู Harry Kantor, The Ideology and Program of the Peruvian Aprista Movement (New York : Octagon Books, 1966)

เชิงอรรถบทที่ 5

1. สังคีต พิริยะรังสรรค์ “เศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองแห่งชาติ” เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “เศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง 11 จังหวัดภาคเหนือ” พิชญ์โลก, 28 มีนาคม 2541 หน้า 19-22; ประเวศ วะสี “ความเข้มแข็งของเศรษฐกิจพื้นฐานทางรอดของสังคมไทย” มติชน (9 มกราคม 2541); สัมภาษณ์ (พิเศษ) ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม ประธานคณะกรรมการบริหารมูลนิธิบูรณะชนบทฯ มติชน (9 มกราคม 2541); “แผนแม่บทเพื่อการฟื้นฟูชาติอีกทางเลือกชุมชนแข็งแรงเศรษฐกิจในโลก” มติชน (9 มกราคม 2541); โสภณ สุภาพงษ์ “ช่วยกันฟื้นฟูสังคมเศรษฐกิจกับรัฐ” มติชน (9 มกราคม 2541); อนุชาติ พวงสำลี. “พลิกฟื้นเศรษฐกิจชุมชนยามวิกฤติ” มติชน (9 มกราคม 2541); ประเวศ วะสี “GDH สำคัญกว่า GDP” มติชน (27 มกราคม 2541); ประเวศ วะสี “มหาดไทยกับความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของฐานล่างการปฏิรูปแห่งยุคสมัย” มติชน (29 มกราคม 2541); มงคล ด้านธานินทร์ “ข้อมูลเพื่อความเข้าใจร่วมกันเรื่องเศรษฐกิจชุมชน” เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “เศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเอง จังหวัดภาคเหนือ” พิชญ์โลก, 28 มีนาคม 2541 หน้า 78-91
2. อภิชาติ ทองอยู่ ทัศนะว่าด้วยวัฒนธรรมชุมชน ทางเลือกใหม่ของงานพัฒนา (กรุงเทพฯ : สำนักเลขาธิการสภาการศึกษาเพื่อการพัฒนา 2527)
3. ชมรมวิจัยสังคมไทย 25 เส้นทางสังคมไทย : บทวิเคราะห์เชิงเศรษฐศาสตร์การเมืองขึ้นล่าสุด (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มิตรใหม่ 2526); ทรงชัย ณ ยะลา “ปัญหาการศึกษาวิถีทางการผลิตของไทย อันเนื่องมาจากทฤษฎีถึงเมืองขึ้น-ถึงศักดินา” วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 มีนาคม – เมษายน 2524 หน้า 5-28
4. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา “แนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองในสังคมไทย” วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองเพื่อชุมชน ฉบับที่ 2 2540
5. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา “ความคิดสหกรณ์ของปรีดี พนมยงค์” ใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา สันติสุข โสภณศิริ ความคิดสหกรณ์ของปรีดี พนมยงค์ และปรีดี พนมยงค์ กับการสร้างสรรค์สติปัญญาอย่างไทย (กรุงเทพฯ : อักษรสาส์น 2530)
6. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา “แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน” ใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2540)
7. รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ สังคมเศรษฐกิจไทยในทศวรรษ 2550 ยุทธศาสตร์การพัฒนาในกระแสโลกาภิวัตน์ (กรุงเทพฯ : คบไฟ 2539)
8. อภิชาติ ทองอยู่ “การพัฒนาชนบทในช่วงแผนฯ 8 แนวคิดและประเด็นการพัฒนา”

9. วารินทร์ วงศ์หาญเขาว์ ประโยชน์ เจริญสุข แนวทางแผนพัฒนาประเทศ พ.ศ.2530-2534 ฉบับมวลชนและชุมชนเป็นศูนย์กลาง (กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พุทธศักราช 2529); วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน การพัฒนาชนบทไทย (กรุงเทพฯ : คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2531) หน้า 183-256; อภิชัย พันธเสน พัฒนาชนบทไทยตอนที่ 3 องค์การเศรษฐกิจของเกษตรกรกับการพัฒนาชนบท (กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง 2539) หน้า 313, 354-398; อ่างแก้ว รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ สังคมเศรษฐกิจไทยในทศวรรษ 2550 หน้า 134-148; พิทยา ว่องกุล ชุมชนพัฒนา วิถีทำเงินล้านในหมู่บ้าน (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เคสไทย 2533); สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์ รากฐานแห่งชีวิต วัฒนธรรมชนบทกับการพัฒนา (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน 2533); ยุกติ มุกดาวิจิตร “การก่อตัวของกระแสวัฒนธรรมชุมชนในสังคมไทย พ.ศ.2520-2537” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขามนุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2538
10. อานันท์ กาญจนพันธุ์ “การศึกษากระบวนการพัฒนาของศูนย์สังคมพัฒนา สังคมชนบทเชียงใหม่ ในประเด็นการจัดการทางสังคมขององค์กรชาวบ้าน ; ประสพการณ์การพัฒนาแนวทางศาสนา และวัฒนธรรม” งานวิจัยประเมินผล ศูนย์สังคมพัฒนาสังคมชนบทเชียงใหม่ 2540; มูลนิธิหมู่บ้าน “พัฒนาวิถี” 2531-2533 : แนวคิดทิศทางและกิจกรรมสถาบันพัฒนาชนบท 2534
11. วารินทร์ วงศ์หาญเขาว์ ประโยชน์ เจริญสุข แนวทางพัฒนาประเทศ พ.ศ.2530-2534 ฉบับมวลชนและชุมชนเป็นศูนย์กลาง (กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2529); วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน การพัฒนาชนบทไทย (กรุงเทพฯ : คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2531) หน้า 183-256; อภิชัย พันธเสน พัฒนาชนบทไทย : สมุทัยและมรรค แนวคิดทฤษฎีและภาพรวมของการพัฒนา (กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง 2539); รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ “โลกาภิวัตน์กับสังคมเศรษฐกิจไทย” ใน โลกาภิวัตน์กับสังคมเศรษฐกิจไทย สังคีต พิริยะรังสรรค์ ผาสุก พงษ์ไพบูลย์ บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2538) หน้า 77-78; เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง “สังคมเศรษฐกิจและการเมืองของทรัพยากรชนบท (ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านยากจน)” รายงานการวิจัย สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2527
12. รายงานของคณะกรรมการเกษตรกรและสหกรณ์วุฒิสภา ส่วนที่ 2 พิจารณาศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาเกษตรกรรายย่อยในพื้นที่ชนบท กองกรรมาธิการ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา 2540
13. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา “แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน” ใน วัฒนธรรมไทยกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม
14. เพิ่งอ้าง
15. เพิ่งอ้าง

16. เพิ่งอ้าง
17. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา พุณศักดิ์ ชานิกประดิษฐ์ เศรษฐกิจหมู่บ้านภาคใต้ฝั่งตะวันออกในอดีต (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ 2540) หน้า 55-84 ; สมศักดิ์ ศรีสันติสุข “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนชาติพันธุ์” วารสารมนุษยศาสตร์ - สังคมศาสตร์ 13 (2) พฤศจิกายน 2538 – เมษายน 2539 หน้า 18-20 ; ฉัตรทิพย์ นาถสุภา พรพิไล เลิศวิชา วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ 2537) หน้า 103
18. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ 2527) หน้า 63 ; อ้างแล้ว ฉัตรทิพย์ นาถสุภา วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม หน้า 109-126
19. ประเวศ วะสี แนวคิดและยุทธศาสตร์สังคมสมานภาพและวิชา (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง 2531) ; ฉัตรทิพย์ นาถสุภา “แนวคิดเศรษฐกิจแห่งชาติ” วารสารเศรษฐศาสตร์ ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 (มิถุนายน 2536) หน้า 5-13 ; ยศ สันตสมบัติ ท่าเกวียน : บทวิเคราะห์เบื้องต้นว่าด้วยการปรับตัวของชุมชนชาวนาทำกลางการปิดล้อมของวัฒนธรรมอุตสาหกรรม (กรุงเทพฯ : คบไฟ 2539) ; อ้างแล้ว สังคีต พิริยะรังสรรค์ “เศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองแห่งชาติ” ; อ้างแล้ว ประเวศ วะสี “ความเข้มแข็งของเศรษฐกิจพื้นฐานทางรอดของสังคมไทย” ; อ้างแล้ว สัมภาษณ์พิเศษ ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม ; อ้างแล้ว โสภณ สุภาพงษ์ “ช่วยกันฟื้นฟูสังคมเศรษฐกิจกับรัฐ” ; อ้างแล้ว อนุชาติ พวงสำลี “พลิกฟื้นเศรษฐกิจสร้างชุมชนยามวิกฤติ” ; อ้างแล้ว ประเวศ วะสี “GDH สำคัญกว่า GDP” ; อ้างแล้ว ประเวศ วะสี “การพัฒนาสถาบันเกษตรกร”
20. อ้างแล้ว ฉัตรทิพย์ นาถสุภา วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม หน้า 174
21. บุญเพรง บ้านบางพลู “แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง” ใน บุญเพรง บ้านบางพลู ศรัทธาชุมชน กรุงเทพฯ : สมาคมทอกลีเกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา 2527) หน้า 73-74
22. อ้างแล้ว ยศ สันตสมบัติ ท่าเกวียน หน้า 109
23. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา พรพิไล เลิศวิชา วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย (กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาชนบทมูลนิธิหมู่บ้าน สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ 2537)
24. อานันท์ กาญจนพันธุ์ พัฒนาการของชีวิตและวัฒนธรรมล้านนา (เชียงใหม่ : สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2527)
25. ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ บรรณาธิการ เศรษฐศาสตร์การเมือง (เพื่อชุมชน) ฉบับที่ 6 2541
26. อ้างแล้ว ฉัตรทิพย์ นาถสุภา วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม

27. พรพิไล เลิศวิชา จากไพร่หนีนายถึงนายธนาคารแห่งขุนเขา (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน 2532); พรพิไล เลิศวิชา “สถานการณ์ ปัญหา และศักยภาพของหมู่บ้าน” รายงานการวิจัยและประเมินผล พัฒนาวิถิ หน้า 132
28. ให้ดูปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงทางความคิดเข้าสู่ชนบท 1. ยุติการใช้ทฤษฎีมาร์กซิสต์ไปจับ 2. มีการอ้างอิงเอกสารของตัวแทนวัฒนธรรมชุมชนเพิ่มขึ้น 3. เริ่มมีการสำรวจไปในเขตเฉพาะทำการผลิต 4. ทิศทางวิวัฒนาการหันไปทำการศึกษาความเชื่อเรื่องผีและภูมิปัญญาของชาวบ้าน ซึ่งทิศทางเช่นนี้อยู่ในงานของอานันท์ กาญจนพันธุ์ ชัยนัต์ วรรณะภูติ ยศ สันตสมบัติ อภิชัย พันธเสน สุริชัย หวันแก้ว ฉันทนา บรรพศิริโชติ และนักวิชาการอื่น ๆ อีกบางส่วนที่ไม่ได้กล่าวถึง
29. อ่างแล้ว ยศ สันตสมบัติ ท่าเกวียน หน้า 109
30. พิทยา ว่องกุล วิธีทำเงินล้านในหมู่บ้าน
31. อ่างแล้ว “แนวทางการพัฒนาเกษตรกรรมรายย่อยในพื้นที่ชนบท”
32. เสรี พงศ์พิศ “มองไปข้างหน้า แลไปข้างหลัง ความเป็นมาแนวคิดและทิศทางและกิจกรรม” ใน พัฒนาวิถิ หน้า 11
33. ฉันทนา บรรพศิริโชติ สุริชัย หวันแล้ว “ความหวังของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม” หน้า 25
34. อัมมาร์ สยามวาลา “อนาคตเกษตรกรรมและของอุตสาหกรรม” เอกสารโรเนียว 2540 หน้า 10
35. Hunt D., “Chayanov’s Model of Peasant Household Resource Allocation and Relevance to Mbere Division Eastern Kenya” Journal of Development Studies., 1978. Vol. 15, No. 1, pp. 59-86; Dove M.R., “Household Comportion” and Intensity of Labour : A case Study of the Kantu of West Kalimantan, Bulletin of Indonesia Economic Studies; Canberra, 1981 Vol. 17, No. 3, pp. 86-93; Smith A.E., “Chayanov, Shanins and the Labour-Consumer Balance”, Journal of Anthropological Research, Albuquerque, 1979 Vol. 35, No. 4, pp. 477-480
- 36.
37. อภิชาติ ทองอยู่ ทัศนะว่าด้วยวัฒนธรรมกับชุมชน : ทางเลือกใหม่ของการพัฒนา (กรุงเทพฯ : สำนักเลขาธิการสภาการศึกษาแห่งประทศไทยเพื่อการพัฒนา 2527)
38. พระราชดำรัสพระราชทานเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2540 คู่มือการดำเนินชีวิตสำหรับประชาชน ปี 2541 และทฤษฎีใหม่ (กรุงเทพฯ : สำนักงานจัดการทรัพย์สินส่วนพระองศ์ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ บริษัท มงคลชัยพัฒนา จำกัด บริษัท บางจากปิโตรเลียม จำกัด (มหาชน) 2541); “ทฤษฎีใหม่ไปเมืองจีน” วารสารมูลนิธิชัยพัฒนา สิงหาคม 2541

39. รังสรรค์ หนองพวน. “โลกาวัตรกับสังคมเศรษฐกิจไทย” ใน โลกาวัตรกับสังคมเศรษฐกิจไทย. สังคีต พิริยะรังสรรค์ ผาสุก พงษ์ไพจิตร บรรณาธิการ. (กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2538), หน้า 77-78; ยศ สันตสมบัติ. “นิเวศน์วิฤตกับยุทธหัตถีเชิงกระบวนทัศน์ในสังคมไทย”. จินตนาการสู่ปี 2000 : นวัตกรรมเชิงกระบวนทัศน์ด้านไทยศึกษา 2539, หน้า 26-27; สัมภาษณ์พิเศษ ศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก “ทุนอุตสาหกรรมนิยมไม่ใช่คำตอบสังคมไทย” วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองเพื่อชุมชน ฉบับที่ 4 ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มีนาคม 2541) หน้า 37-38;
40. จามรี พัทธวงษ์. “ระบบทุนนิยมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมชาวนาไทย” วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง 3 (เมษายน-มิถุนายน 2527); ชาติชาย ณ เชียงใหม่. “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับพฤติกรรมการเมืองของชาวนาในภาคเหนือ”. วารสารสังคมศาสตร์. 7 (เมษายน-ตุลาคม 2527-2528); ไชยยันต์ รัชกุล. “การก่อตัวของสังคมและของรัฐไทย ในช่วงก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 20”. เอกสารประกอบการสัมมนา คณะสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา ร่วมกับสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2530; ทรงชัย ณ ยะลา. วิวาทะว่าด้วยสังคมถึงเมืองขึ้นเพื่อศักดินาของไทย. (กรุงเทพฯ : สมส่วนศรีการพิมพ์ 2529); ศิวรักษ์ ศิวารมย์. “ชาวนากับความแตกต่างทางชนชั้น”. วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง. 5 (ตุลาคม-มีนาคม 2528-2529) หน้า 86-104; ศิวรักษ์ ศิวารมย์. “การแบ่งชนชั้นชาวนา : กำเนิดและความเป็นไป”. วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์. 5 (มีนาคม 2530) หน้า 5-31; สุรพล ดันรุ่งเรืองทวี. “การขยายตัวทุนนิยมเกษตรกรรม : ศึกษาจากกรณี การผลิตการตลาดอ้อยและน้ำตาลไทย”. วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง 3. (กรกฎาคม-กันยายน 2526)
41. อภิชาติ ทองอยู่, สมพจน์ สมบูรณ์, พชรินทร์ ลาภานันท์. “สถาบันหมู่บ้านกับการพึ่งตนเอง”. (งานวิจัยเสนอต่อสถาบันปรีดีพนมยงค์) สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น (ไม่ปรากฏปีพิมพ์); อภิชาติ ทองอยู่. ทัศนะว่าด้วยวัฒนธรรมกับชุมชน ทางเลือกใหม่ของการพัฒนา. (กรุงเทพฯ : สำนักเลขาธิการสภาการศึกษาแห่งประทศไทยเพื่อการพัฒนา 2527); อภิชาติ ทองอยู่. สายธารสำนึกและความทรงจำ. (ขอนแก่น : ศูนย์วัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาหมู่บ้านอีสาน 2528); อภิชาติ ทองอยู่. จารึกไว้ท่ามกลางยุคสมัยที่ซับซ้อน. (กรุงเทพฯ : เทียนวรรณ 2528); วัฒนธรรมไทยกับงานพัฒนาชนบท. (กรุงเทพฯ : สภาการศึกษาแห่งประทศไทยเพื่อการพัฒนา 2529); มรดกทางวัฒนธรรมและศาสนาในเอเชียกับการพัฒนามนุษย์. (กรุงเทพฯ : สภาการศึกษาแห่งประทศไทยเพื่อการพัฒนา 2528); คนกับควาย ทำนาประสาชีวิต. (กรุงเทพฯ : สภาการศึกษาแห่งประทศไทยเพื่อการพัฒนา 2535); พรพิไล เลิศวิชา. “200 ปี คีรีวง”, รายงานการวิจัย. (กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาชนบท 2531); พรพิไล เลิศวิชา. “ชาวนาลุ่มแม่น้ำชี”, รายงานการวิจัย (กรุงเทพฯ : โครงการพัฒนาชนบทอีสาน สถาบันพัฒนาชนบท 2531); บำรุง บุญปัญญา. “การตีความข้อมูล

ต่างๆ ที่ได้จากชาวบ้าน”. วารสารสังคมพัฒนา 12 (4) 2528; บำรุง บุญปัญญา. “พลังสร้างสรรค์ของคน”. วารสารชุมชนพัฒนา. 2 (3) 2529 หน้า 19-32; บำรุง บุญปัญญา “หางเสือของชาวบ้านเพื่อการพึ่งตนเอง” วารสารชุมชนพัฒนา. 91 (2) 2529 หน้า 74-81; บุญเทียน ทองประสาน. “ทำไมต้องศึกษาวัฒนธรรมในงานพัฒนา”. วารสารสังคมพัฒนา. 11 (4) 2521 หน้า 34-39; บุญเทียน ทองประสาน. แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในงานพัฒนา. (กรุงเทพฯ : สภาคทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา 2531)

42. รายงานการสัมมนาภาคีชุมชนเกษตรกรรมว่าด้วย “ทิศทางการเกษตรกรรมเพื่อสิ่งแวดล้อม”, ขอนแก่น 5-7 กันยายน 2540
43. ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. “แนวทางบริหารธุรกิจชุมชน”. รายงานการสรุปการสัมมนาเรื่องแนวทางการร่วมมือในการทำงานพัฒนาสังคมในอนาคต, พัทยา 13-14 ธันวาคม 2539 จัดโดยมูลนิธิสวัสดิ์ดี หน้า 8-12; โสภณ สุภาพงษ์. “ช่วยกันฟื้นฟูสังคมเศรษฐกิจกับรัฐ”. มติชน (9 มกราคม 2541); “ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของกระทรวงมหาดไทย”. เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาทางวิชาการ “เศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง 11 จังหวัดภาคเหนือ”. พิษณุโลก 28 มีนาคม 2541. หน้า 19-22 และหน้า 95-120; บันทึกข้อความจากการสัมมนาเรื่องเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองภาคอีสาน ณ มหาวิทยาลัยขอนแก่น 25 มกราคม 2541;
44. กระแสการวิวัฒนาการทางความคิดจากประชาสังคม ธรรมชาติ คณะกรรมการเพื่อการแก้ไขปัญหาคอนยากจนกอบบ้านกู้เมือง ข้อเสนอสุดท้ายที่แสดงปรากฏเมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม 2541 ใน มติชน (18 พฤษภาคม 2541) ผู้เขียนคิดว่าหลังจากนั้นทิศทางความคิดอาจจะเปลี่ยนไปตามกระแส
45. วิถีวิทยาที่อธิบายองค์ความรู้ทางเศรษฐกิจชุมชน มักจะพูดถึงความศรัทธา ความสุข ความอบอุ่น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การอ่อนน้อม การวิงวอน การทำดี การลดกิเลส โปรดพิจารณางานของประเวศ วะสี “GDH สำคัญกว่า GDP” “การพัฒนาสถาบันเกษตรกร” และงานอื่น ๆ ตลอดจนงานของโสภณ สุภาพงษ์ ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม อนุชาติ พวงสำลี อนันต นาคนบุตร และปัญญาชนอีกหลายท่านในสำนักนี้
46. ยศ สันตสมบัติ. ท่าเกวียน : บทวิเคราะห์เบื้องต้นว่าด้วยการปรับตัวของชุมชนชาวนาไทยท่ามกลางการปิดล้อมของวัฒนธรรมอุตสาหกรรม. (กรุงเทพฯ : คบไฟ 2539); ธีรสรรค์ ธาระพรพันธุ์. สังคมเศรษฐกิจไทยในทศวรรษ 2550 ยุทธศาสตร์การพัฒนาในกระแสโลกาภิวัตน์. (กรุงเทพฯ : คบไฟ 2539); พิทยา ว่องกุล. แนวคิดฝ่ายวิกฤตทุนนิยมไร้พรมแดน : เศรษฐธรรมและอธิปไตยชุมชนไทย. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อัมรินทร์วิชาการ 2539); เอกสารประกอบการสัมมนาเพื่อรายงานการวิจัยเรื่องวัฒนธรรมการเกษตรในสังคมไทย. “โครงการวิจัยวัฒนธรรมการเกษตรในสังคมไทย”. สนับสนุนโดยสถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 4 ธันวาคม 2540; เสรี พงศ์พิส (บรรณาธิการ). ภูมิปัญญาของชาวนากับการพัฒนาชนบท. (เล่ม 1-

- 2) (กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พริ้นติ้ง 2536); อภิชัย พันธเสน. วิถีพัฒนาชนบท : จากชุมชนอนาริปัตย์สู่สังคมอุดมธรรม. (กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 2535); ฉันทนา บรรพศิริโชติ สุริชัย หวันแก้ว. “ความคิดของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม” โครงการ “เมืองไทยในความใฝ่ฝันของนักคิดอาวุโส” สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, กรุงเทพฯ. 2539
47. ประเวศ วะสี. “พึ่งตนเองในชนบท อีกบทหนึ่งของการทบทวนโลกทัศน์แห่งการพึ่งตนเอง”. (ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น 2528); ประเวศ วะสี. ทางออกและอนาคตอยู่ไหน. (กรุงเทพฯ : หมู่บ้าน 2532); ประเวศ วะสี. ปัญหาวิกฤติด้านชนบทสู่ทางรอด. (กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน 2533); อภิชัย พันธเสน. พัฒนาชนบทไทย : สมุทัย และมรรค แนวคิดทฤษฎีและภาพรวมของการพัฒนา. (กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พริ้นติ้งเอนด์พับลิชชิ่ง 2539); อ่างแล้ว อภิชัย พันธเสน, ภราดร ปรีดาศักดิ์. “ภาคเกษตรกรของไทย : ปรับเพื่อสู้ Agricultural Sector: A Restructure for Better Opportunity” บทความเสนอในการสัมมนาวิชาการประจำปี 2540 เรื่องการจัดระเบียบเศรษฐกิจโลกใหม่ : ผลกระทบต่อเศรษฐกิจไทย คณะเศรษฐศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 27 มีนาคม 2540; จักรกฤษณ์ นรินดิพคุณการ. “แนวความคิดใหม่ในการพัฒนาชนบท”. วารสารพัฒนาบริหารศาสตร์. ปีที่ 29 ฉบับที่ 1 มกราคม-มีนาคม 2532; วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ (บรรณาธิการ). เกษตรกรรมทางเลือกหนทางรอดของเกษตรกรรมไทย. (กรุงเทพฯ : เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก 2535); รายงานของคณะกรรมการเกษตรและสหกรณ์วุฒิสภา ส่วนที่ 2 พิจารณาศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาเกษตรกรรายย่อยในพื้นที่ชนบท กองกรรมาธิการสำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา 2540; บันทึกข้อความจากการสัมมนาเรื่องเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองภาคอีสาน ณ มหาวิทยาลัยขอนแก่น 25 มกราคม 2541 หน้า 96-97; อ่างแล้ว เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “เศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง 11 จังหวัดภาคเหนือ”
48. อ่างแล้ว รัสสรรค์ ธนะพรพันธุ์. สังคมเศรษฐกิจไทยในทศวรรษ 2550
49. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2534) หน้า 171-205
50. พรพิไล เลิศวิชา. “200 ปี คีรีวง”. รายงานการวิจัย (กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาชนบท 2532); พรพิไล เลิศวิชา. “ศักยภาพชนบทไทยในปัจจุบัน”. พลวัตไทย มุมมองจากเศรษฐศาสตร์การเมือง ผาสุก พงษ์ไพจิตร สังคีต พิริยะสังสรรค์ บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2534 หน้า 99-120); ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, พรพิไล เลิศวิชา (บรรณาธิการ). ทิศทางวัฒนธรรมไทย. รวมบทความและรายงานการอภิปรายจากการสัมมนาวันที่ 22 มิถุนายน 2538 (กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์

- ศาสตราจารย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2539); ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, พูนศักดิ์ ธานีกรประดิษฐ์. เศรษฐกิจหมู่บ้านภาคใต้ฝั่งตะวันออกในอดีต. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ 2540)
51. ประชา ธรรมดา. “มหกรรมทางสัญญาสมัชชาคนจน”. สยามโพสต์ (2 เมษายน 2539); เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. “ปรากฏการณ์มือบสมัชชาคนจน ปรอทวักความขัดแย้งในสังคม”. มติชน (2 เมษายน 2540); เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องสมัชชาเกษตรกรรายย่อยภาคอีสาน ณ หอประชุมคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น 4-6 มีนาคม 2535
52. Kitahara, Atsushi. “Rethinking the Theory of Wattanatham Chumchon” (The Culture of Community)”, a paper presented at the 5th International Conference on Thai Studies, School of Oriental and African Studies, University of London, 1993
53. อานันท์ กาญจนพันธ์. “การศึกษากระบวนการพัฒนาของศูนย์สังคมพัฒนาสังคมทลเชียงใหม่ ในประเด็นการจัดการทางสังคมขององค์กรชาวบ้าน : ประสบการณ์การพัฒนาแนวทางศาสนาและวัฒนธรรม”. งานวิจัยประเมินผล. ศูนย์สังคมพัฒนาสังคมทลเชียงใหม่. เชียงใหม่ 2540; มุลนิธิหมู่บ้าน. “พัฒนวิถี” 2531-2533 : แนวคิดทิศทางและกิจกรรมสถาบันพัฒนาชนบท 2534;
54. อภิชาติ ทองอยู่. สายธารสำนักและความทรงจำ; บุญเพรง บ้านบางพล. แนวความคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง; พรพิไล เลิศวิชา “200 ปี คีรีวง”; และวารสารสังคมพัฒนา งานของสภาทอโลกแห่งประเทศไทย
55. อภิชาติ ทองอยู่. “การพัฒนาชนบทในช่วงแผนฯ 8 แนวคิดและประเด็นการพัฒนา”
56. วารินทร์ วงศ์หาญเชาว์ ประโยชน์ เจริญสุข. แนวทางแผนพัฒนาประเทศ พ.ศ. 2530-2534 ฉบับมวลชนและชุมชนเป็นศูนย์กลาง (กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พฤศจิกายน 2529); วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. การพัฒนาชนบทไทย (กรุงเทพฯ : คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2531) หน้า 183-256; อภิชัย พันธเสน. พัฒนาชนบทไทยตอนที่ 3 องค์กรเศรษฐกิจของเกษตรกรกับการพัฒนาชนบท (กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง 2539) หน้า 313, 354-398; อ่างแล้ว รังสรรค์ ณะพรพันธุ์. สังคมเศรษฐกิจไทยในทศวรรษ 2550 หน้า 134-148; อ่างแล้ว รายงานการสรุปการสัมมนาเรื่องแนวทางความร่วมมือในการทำงานพัฒนาสังคมในอนาคต; พิทยา ว่องกุล. ชุมชนพัฒนา วิถีทำเงินล้านในหมู่บ้าน (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย 2533); สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์. รากฐานแห่งชีวิต วัฒนธรรมชนบทกับการพัฒนา (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน 2533); ยุกติ มุกดาวิจิตร. “การก่อตัวของกระแสวัฒนธรรมชุมชนในสังคมไทย พ.ศ. 2520-2537” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขามนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2538; รังสรรค์ ณะพรพันธุ์. “โลกาวัตกรกับสังคม

- เศรษฐกิจไทย” ใน โลกาภิวัตน์กับสังคมเศรษฐกิจไทย อ้างแล้ว หน้า 77-78; ณรงค์ เพชรประเสริฐ “แนวทางการบริหารชุมชน” อ้างแล้ว หน้า 8-12
57. อ้างแล้ว อานันท์ กาญจนพันธุ์. “ประสบการณ์การพัฒนาแนวทางศาสนาและวัฒนธรรม”; อ้างแล้ว “พัฒนาวิถี”
58. อ้างแล้ว วรินทร์ วงศ์หาญเชาว์ ประโยชน์ เจริญสุข. แนวทางพัฒนาประเทศ พ.ศ. 2530-2534; อ้างแล้ว วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. การพัฒนาชนบทไทย; อ้างแล้ว อภิชัย พันธเสน พัฒนาชนบทไทย สมุทัย มรรค; อ้างแล้ว สมภพ มานะรังสรรค์. เศรษฐกิจชนบทไทย; อ้างแล้ว รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. “โลกาภิวัตน์กับสังคมเศรษฐกิจไทย”; เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. “สังคมเศรษฐกิจและการเมืองของทรัพยากรชนบท (ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านยาจน)”. รายงานการวิจัย. สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2527
59. อ้างแล้ว “แนวทางการพัฒนาเกษตรกรรมรายย่อยในพื้นที่ชนบท”
60. อภิชาติ ทองอยู่. ทัศนะว่าด้วยวัฒนธรรมกับชุมชน : ทางเลือกใหม่ของงานพัฒนา (กรุงเทพฯ : สำนักเลขาธิการสภาการศึกษาแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา 2527) หน้า 79-93; ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ 2527); เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม และคนอื่นๆ. “เอกสารสรุปเสวนาเรื่องทิศทางแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534), 31 สิงหาคม 2528” กรุงเทพฯ 2528 (อัดสำเนา)
61. บุญเพรง บ้านบางพลู. “แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง” ในบุญเพรง บ้านบางพลู. ศรัทธาพลังชุมชน (กรุงเทพฯ : สภาการศึกษาแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา 2527) หน้า 170-174; อภิชาติ ทองอยู่ สายธารสำนักและความทรงจำ (ขอนแก่น : ศูนย์วัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาหมู่บ้านอีสาน 2528); อภิชาติ ทองอยู่. จารึกไว้ท่ามกลางยุคสมัยที่ซับซ้อน (กรุงเทพฯ : เทียนวรรณ 2525); กาญจนา แก้วเทพ. มรดกทางวัฒนธรรมและศาสนา พลังสร้างสรรค์ในชุมชนชนบท (กรุงเทพฯ : สำนักเลขาธิการ สภาการศึกษาแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา 2530); กาญจนา แก้วเทพ. เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน (กรุงเทพฯ : สภาการศึกษาแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา มกราคม 2538); สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. “การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจการเมืองสังคม และวัฒนธรรมในชุมชนบ้านเขย บ้านไทยคำ และบ้านไทยลาว : การศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณี”. รายงานการวิจัย. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น 2530; สุวิทย์ ชีรสอวต. “การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจในชุมชนลุ่มแม่น้ำสงคราม ตั้งแต่ พ.ศ. 2475-ปัจจุบัน”. รายงานการวิจัย. สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ 2530; สุวิทย์ ชีรสอวต. “ศักยภาพของชุมชนอีสาน : กรณีศึกษาบ้านฝาง”. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น 2533; สุวิทย์ ชีรสอวต. “ศักยภาพหมู่บ้านภาคกลาง”. รายงานการวิจัย. สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ 2534; อ้างแล้ว “พัฒนา

- วิถี"; อ้างแล้ว "แนวทางการพัฒนาเกษตรกรรมรายย่อย"; อ้างแล้ว เอกสารประกอบการประชุม
สัมมนาทางวิชาการ เรื่อง "เศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง 11 จังหวัดภาคเหนือ"
62. อ้างแล้ว กาญจนา แก้วเทพ. เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน; เสรี พงศ์พิศ. คืนสู่ราก
เหง้า...ทางเลือกและทัศนะวิจารณ์ว่าด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน (กรุงเทพฯ : 2529); บุญเพรง บ้าน
บางพล. ศรัทธาพลังชุมชน : ข้อคิดและประสบการณ์ในงานพัฒนาชนบท (กรุงเทพฯ : รุ่งเรือง
สาส์นการพิมพ์ 2522); บุญเทียน ทองประสาน. "เริ่มจากครอบครัวไปสู่ชุมชน" สังคมพัฒนา 13:3
(พ.ค.-มิ.ย. 2528) หน้า 34-39; อ้างแล้ว "พัฒนวิถี"; ประเวศ วะสี. วิกฤติหมู่บ้านไทย : ทางออก
และอนาคตอยู่ที่ไหน (กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์ 2532); อ้างแล้ว ฉัตรทิพย์ นาถสุภา พรพิไล
เลิศวิชา. วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย
63. อ้างแล้ว ฉัตรทิพย์ นาถสุภา พูนศักดิ์ ชานิกรประดิษฐ์. หน้า 55-84; สมศักดิ์
ศรีสันติสุข. "การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนชาติพันธุ์" วารสารมนุษยศาสตร์-
สังคมศาสตร์ 13 (2) พ.ย. 2538-เมษายน 2539 หน้า 18-20; อ้างแล้ว ฉัตรทิพย์ นาถสุภา พรพิไล
เลิศวิชา. วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย หน้า 103
64. อ้างแล้ว ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต หน้า 63; อ้างแล้ว ฉัตรทิพย์ นาถสุภา.
วัฒนธรรมไทยกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม. หน้า 109-126
65. ประเวศ วะสี. แนวคิดและยุทธศาสตร์สังคมสมานภาพและวิชา. (กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง 2531); ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. "แนวคิดเศรษฐกิจแห่งชาติ". วารสาร
เศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 (มิถุนายน 2536) หน้า 5-13; อ้างแล้ว ยศ สันตสมบัติ.
ท่าเกวียน. หน้า 102-110; อ้างแล้ว สังคีต พิริยะรังสรรค์. "เศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองแห่ง
ชาติ"; อ้างแล้ว ประเวศ วะสี. "ความเข้มแข็งของเศรษฐกิจพื้นฐานทางรอดของสังคมไทย"; อ้าง
แล้ว สัมภาษณ์พิเศษ ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม; อ้างแล้ว โสภณ สุภาพงษ์. "ช่วยกันฟื้นฟูสังคม
เศรษฐกิจกับรัฐ"; อ้างแล้ว อนุชาติ พวงสำลี. "พลิกฟื้นเศรษฐกิจสร้างชุมชนยามวิกฤติ"; อ้างแล้ว
ประเวศ วะสี "GDH สำคัญกว่า GDP"; อ้างแล้ว ประเวศ วะสี "การพัฒนาสถาบันเกษตรกร"
66. ชมรมวิจัยสังคมไทย 25. เส้นทางสังคมไทย : บทวิเคราะห์เชิงเศรษฐศาสตร์การเมืองขึ้นล่าสุด
(กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มิตรใหม่ 2526); ทรงชัย ณ ะลา. "ปัญหาการศึกษาวิถีทางการผลิตของ
ไทย อันเนื่องมาจากทฤษฎีถึงเมืองขึ้น-ถึงศักดินา". วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ปีที่ 1 ฉบับที่ 2
มีนาคม-เมษายน 2524 หน้า 5-28; จามะรี พิทักษ์วงศ์. "ระบบทุนนิยมกับ
การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย" วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ปีที่ 3 เล่ม 4 เมษายน-มิถุนายน
2527 หน้า 1-35
67. อานันท์ กาญจนพันธุ์. "การใช้ที่ดิน : พื้นฐานของความขัดแย้งในหมู่บ้านภาคเหนือ (2516-2524)"
สังคมศาสตร์ ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 และ 2 เมษายน 2527-ตุลาคม 2528 หน้า 77-109; กนกศักดิ์ แก้วเทพ.

- ประวัติการเคลื่อนไหวของชาวนาไทยจากอดีต-ปัจจุบัน : บทวิเคราะห์ทางเศรษฐกิจการเมือง (กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 2528); ผาสุก พงษ์ไพจิตร. “ชาวนา รัฐ ทน : มุมมองจากสากล” ใน พลวัติไทย มุมมองจากเศรษฐศาสตร์การเมือง. อ้างแล้ว หน้า 47-64 และ หน้า 53-59; สุขาย ตริรัตน์. “การแทรกแซงของทุนนิยมในชนบทไทย : กรณีหมู่บ้านปลูกข้าวและปลูกอ้อยในจังหวัดสุพรรณบุรี”. เสนอแก่ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 12 กันยายน 2533 (เอกสารโรเนียว); สมศักดิ์ สามัคคีธรรม. แนวคิดมาร์กซิสต์กับการศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมชาวนาประเทศโลกที่สาม (กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 2533); Witayakorn Chiangkul “The Transformation of The Agrarian Structure of Central Thailand 1960-1980”. Journal of Contemporary Asia, Vol. 13, No. 3, 1983; กาญจนา แก้วเทพ. การพึ่งตนเอง : ศักยภาพในการพัฒนาชนบท. (กรุงเทพฯ : สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา 2530); อ้างแล้ว ศิวรักษ์ ศิวารมย์. “ชาวนากับความแตกต่างทางชนชั้น”; อ้างแล้ว ศิวรักษ์ ศิวารมย์ “การแบ่งชนชั้นชาวนา : กำเนิดและความเป็นไป”; อานันท์ กาญจนพันธุ์. พัฒนาการของชีวิตและวัฒนธรรมล้านนา (เชียงใหม่ : ศูนย์หนังสือเชียงใหม่ 2527) หน้า 174-230; วิทยากร เชียงกุล การเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทภาคกลาง : ผลจากการขยายตัวของเศรษฐกิจทุนนิยม 2503-2523 (กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2525;
68. อรัญ พรหมชมภู. เส้นทางสังคมไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อักษร 2522) หน้า 270-274; อ้างแล้ว ทรงชัย ณ ยะลา. “ปัญหาการศึกษาวิถีทางการผลิตของไทย”; อ้างแล้ว ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. ทางเดินของชาวนาไทย หน้า 32-173
69. ผลงานเหล่านี้อยู่วารสาร สังคมพัฒนา, ชุมชนพัฒนา, จุลสารทางเลือกการพัฒนา, SEAFDA และอื่นๆ
70. อ้างแล้ว อภิชาติ ทองอยู่ สมพจน์ สมบูรณ์ พชรินทร์ สาภานันท์. สถาบันหมู่บ้านกับการพึ่งตนเอง; อ้างแล้ว อภิชาติ ทองอยู่. ทัศนะว่าด้วยวัฒนธรรมชุมชน; อ้างแล้ว อภิชาติ ทองอยู่ สายธารล้านนาและความทรงจำ; อ้างแล้ว พรพิไล เลิศวิชา. “200 ปี ศีรีวง”; อ้างแล้ว ฉัตรทิพย์ นาถสุภา พรพิไล เลิศวิชา. วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย; อ้างแล้ว บำรุง บุญปัญญา. “การตีความข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากชาวบ้าน”; อ้างแล้ว บุญเทียน ทองประสาน. แนวคิดชุมชนในงานพัฒนา
71. อ้างแล้ว ฉัตรทิพย์ นาถสุภา พูนศักดิ์ ธานีกรประดิษฐ์; อ้างแล้ว ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต; สุวิทย์ ชีรสาคัด. “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในชุมชนลุ่มแม่น้ำสงคราม ตั้งแต่ พ.ศ. 2475-ปัจจุบัน”. รายงานการวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ; สุวิทย์ ชีรสาคัด ชอบ ดีสวนโคก. “ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจลุ่มแม่น้ำชี ระหว่าง พ.ศ. 2475-2526 2536” รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยขอนแก่น หน้า 161-240

72. อ้างแล้ว "พัฒนวิถี"; อ้างแล้ว "รายงานประจำปีศูนย์วัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาหมู่บ้านอีสาน (ศพ. อ.)". ฝ่ายข้อมูลศูนย์วัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาหมู่บ้านอีสาน; อ้างแล้ว "แนวทางการพัฒนาเกษตรกรรมรายย่อยในพื้นที่ชนบท"
73. อ้างแล้ว รายงานการสัมมนาภาควิชาชุมชนเกษตรกรรมว่าด้วย “ทิศทางการเกษตรกรรมเพื่อสิ่งแวดล้อม” หน้า 75-82; ชินศักดิ์ สุวรรณอักษร อภิชาติ ทองอยู่ แก้วสรร อติโพธิ์ “ความยุติธรรมใหม่ กระจายสู่อนาคตเกษตรกรรมไทย” มติชนสุดสัปดาห์. 17 กุมภาพันธ์ 2541, 24 กุมภาพันธ์ 2541, 3 มีนาคม 2541, 10 มีนาคม 2541
74. อ้างแล้ว ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม. หน้า 174
75. บุญเพรง บ้านบางพลู. “แนวความคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง”. ในบุญเพรง บ้านบางพลู. ศรัทธาชุมชน (กรุงเทพฯ : สภาคทอลิกแห่งประเทศไทยไทยเพื่อการพัฒนา 2527) หน้า 73-74
76. อ้างแล้ว ยศ สันตสมบัติ. ท่าเกวียน. หน้า 109
77. อ้างแล้ว อภิชาติ ทองอยู่. ทัศนะว่าด้วยวัฒนธรรมชุมชนทางเลือกใหม่ของงานพัฒนา. หน้า 25-26
78. ดังตัวอย่างของตัวแทน Peasant Studies คือ John Dalton ได้พูดตรงไปตรงมาว่าสภาพการณ์ชาวนาในโลกที่สาม สอดคล้องกับชาวนาในยุโรปของขั้นตอนที่แรกเริ่มของความทันสมัย โดยได้แสดงออกมาเป็นผลลัพธ์ของข้อสรุปทางระเบียบทางการเมืองและเศรษฐกิจ Dalton J. “Peasants in Anthropology and History” Current Anthropology, Chicago, 1972, vol. 13, 13 N3/4, pp. 385-396; Long N. An Introduction to the Sociology of Rural Development, 1977-Ch. 4, IX, 221-9; Redfield R., “The Folk society” in : Redfield R., Human Nature and the Study of Society : The Paper's of Robert Redfield (Chicago, 1962) Vol. 4, pp . 231-253, 232
79. อ้างแล้ว อภิชาติ ทองอยู่. ทัศนะว่าด้วยวัฒนธรรมชุมชนทางเลือกใหม่ของงานพัฒนา. หน้า 33-34
80. สมภพ มานะรังสรรค์. “ดอกผลของการพัฒนาที่ยั่งยืน” มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 17 ฉบับที่ 886 (12 สิงหาคม 2540); จักกฤษณ์ แวคล้ายหงษ์ พระสุบิน มณีโต. “คนดีศรีสังคม” ผู้ก่อตั้งกลุ่มสัจจะสมทรัพย์ผู้วิฤติ. มติชน (22 กุมภาพันธ์ 2541); ลิจิต ธีรเวคิน “การพัฒนาเศรษฐกิจที่พอเพียง” มติชน (27 มีนาคม 2541); วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. การพัฒนาชนบทไทย (กรุงเทพฯ : คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2531); สัญญา สัญญาวิวัฒน์. สังคมชนบทไทย (กรุงเทพฯ : ฝ่ายวิชาการและคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2529); ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. “บทวิเคราะห์เศรษฐศาสตร์การเมืองเกี่ยวกับชนบทไทย”. วารสารเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ ปีที่ 7 ฉบับที่ 3 (พฤษภาคม-กรกฎาคม 2527)
81. ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข. “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมืองสังคมและวัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน : ศึกษากรณีหมู่บ้าน บ้านป่าหมวด”. รายงานการวิจัย. คณะ

- มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น 2529; อ้างแล้ว ยศ สันตสมบัติ. ท่าเกวียน; อ้างแล้ว ยศ สันตสมบัติ. “นิเวศน์วิฤตกับยุทธหัตถีเชิงกระบวนทัศน์ในสังคมไทย” จินตนาการสู่ปี 2000 นวกรรมเชิงกระบวนทัศน์ด้านไทยศึกษา สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย หน้า 3-41
82. อ้างแล้ว ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต; อ้างแล้ว ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม หน้า 172-205; อ้างแล้ว อภิชาติ ทองอยู่. สายธารและสำนึกความทรงจำ; พรพิไล เลิศวิชา. จากไพร่หนีนายถึงนายธนาคารแห่งขุนเขา (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน 2532); อ้างแล้ว “คนกับควาย ทำนาประสาชีวิต” และงานของวารสารสังคมพัฒนา
83. อ้างแล้ว ยศ สันตสมบัติ. ท่าเกวียน. หน้า 120-122; อ้างแล้ว ประเวศ วะสี. แนวคิดและยุทธศาสตร์สังคมสมานภาพและวิชา; ประเวศ วะสี. “ยุทธศาสตร์ทางปัญญาแห่งชาติ ยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สุดของสังคมทั้งหมด” ใน โลกาภิวัตน์กับสังคมเศรษฐกิจไทย สังคีต พิริยะรังสรรค์ ผาสุก พงษ์ไพจิตร บรรณาธิการ หน้า 44-45; ฉัตรทิพย์ นาถสุภา พรพิไล เลิศวิชา. “วัฒนธรรมหมู่บ้านไทยกับโลกาภิวัตน์”. ทิศทางวัฒนธรรมไทย (กรุงเทพฯ : ศูนย์เศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2539) หน้า 92-110 และหน้า 168-180; จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร. “ทางเลือกของเกษตรกรไทยในกระแสโลกาภิวัตน์”. ใน โลกาภิวัตน์กับสังคมเศรษฐกิจไทย อ้างแล้ว หน้า 211-237; อ้างแล้ว ฉัตรทิพย์ นาถสุภา พรพิไล เลิศวิชา “วัฒนธรรมหมู่บ้านไทยกับโลกาภิวัตน์” ใน โลกาภิวัตน์กับสังคมเศรษฐกิจไทย สังคีต พิริยะรังสรรค์ ผาสุก พงษ์ไพจิตร บรรณาธิการ หน้า 168-180
84. อ้างแล้ว ยศ สันตสมบัติ. ท่าเกวียน; อ้างแล้ว ยศ สันตสมบัติ. “นิเวศน์วิฤตกับยุทธหัตถีเชิงกระบวนทัศน์ในสังคมไทย”; อ้างแล้ว ผาสุก พงษ์ไพจิตร “ชาวนา รัฐ ทน”; สัมภาษณ์พิเศษ เสน่ห์ จามริก วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองเพื่อชุมชน ฉบับที่ 4 ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มีนาคม 2541) หน้า 36-48; อ้างแล้ว อภิชัย พันธเสน. พัฒนาชนบทไทย : สมัย และมรรค; อ้างแล้ว ประเวศ วะสี. แนวคิดและยุทธศาสตร์สังคมสมานภาพและวิชา
85. อัมมาร์ สยามวาลา. อนาคตของเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมเกษตร; อ้างแล้ว อภิชัย พันธเสน ภาวทร ปรีดาศักดิ์. “ภาคเกษตรกรรมของไทย : ปรับเพื่อสู้; อ้างแล้ว รังสรรค์ ชนะพรพันธุ์ “โลกาภิวัตน์กับสังคมเศรษฐกิจไทย”; สมภพ มานะรังสรรค์ “ทางเลือกของแรงงานภาคเกษตรกรรมไทย” ใน พลวัตไทย มุมมองจากเศรษฐศาสตร์การเมือง. อ้างแล้ว
86. ประเวศ วะสี. “วิธีการ 10 ประการ ในการสนับสนุนเศรษฐกิจพอเพียง (ธรรมจักรแห่งเศรษฐกิจพอเพียง)”. เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาทางวิชาการ “เศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง 11 จังหวัดภาคเหนือ”. หน้า 87-91
87. อ้างแล้ว. “รายงานการสัมมนาภาคีชุมชนเกษตรกรรม”

88. หมายถึงผลงานของสำนักเคมี มุลนิธิหมู่บ้าน และนักวิชาการบางท่านในสถาบัน เช่น อภิชัย พันธเสน ยศ สันตสมบัติ ดังผลงานที่อ้างอิง
89. อ่างแล้ว ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต; อ่างแล้ว ฉัตรทิพย์ นาถสุภา พูนศักดิ์ ชานิกประดิษฐ์. เศรษฐกิจหมู่บ้านภาคใต้ฝั่งตะวันออกในอดีต; อ่างแล้ว ฉัตรทิพย์ นาถสุภา พรพิไล เลิศวิชา. วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย
90. อ่างแล้ว พรพิไล เลิศวิชา
91. คือผลงานของแนวคิดที่ใช้การวิเคราะห์แบบมาร์กซิสต์และความทันสมัย และทิศทางของสำนักเคมี
92. พรพิไล เลิศวิชา. “สถานการณ์ ปัญหา และศักยภาพของหมู่บ้าน” รายงานการวิจัยและประเมินผล., อ่างแล้ว พัฒนวิธิ หน้า 132
93. ให้ดูปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงทางความคิดเข้าสู่ชนบท 1. ยุติการใช้ทฤษฎีมาร์กซิสต์ไปจับ 2. มีการอ้างอิงเอกสารของตัวแทนวัฒนธรรมชุมชนเพิ่มขึ้น 3. เริ่มมีการสำรวจไปในเขตเฉพาะทำการผลิต 4. ทิศทางวิวัฒนาการหันไปทำการศึกษาความเชื่อเรื่องผีและภูมิปัญญาของชาวบ้าน ซึ่งทิศทางเช่นนี้อยู่ในงานอาณันท์ กาญจนพันธ์ ชยันต์ วรรธนะภูติ ยศ สันตสมบัติ อภิชัย พันธเสน สุริชัย หวันแก้ว จันทนา บรรพศิริโชติ และนักวิชาการอื่นๆ อีกบางท่านที่ไม่ได้กล่าวถึง
94. เสรี พงศ์พิศ (บรรณาธิการ). ทิศทางหมู่บ้านไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน 2531); พิตยา ว่องกุล (บรรณาธิการ). วิกฤติหมู่บ้านไทย (กรุงเทพฯ : ศูนย์เอกสารเพื่อการพัฒนาชนบท 2532); เสรี พงศ์พิศ (บรรณาธิการ). สู่สังคมวนเกษตร มีกินตลอดชีวิต บทเรียนและประสบการณ์ของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน 2532); พิตยา ว่องกุล แนวคิดฝ่าวิกฤติทุนนิยมไร้พรมแดน : เศรษฐธรรมและอุปถัมภ์โดยชุมชนไทย; พิตยา ว่องกุล. วิธีทำเงินล้านในหมู่บ้าน
95. อ่างแล้ว ยศ สันตสมบัติ. ท่าเถวียน. หน้า 109
96. อ่างแล้ว พิตยา ว่องกุล. วิธีทำเงินล้านในหมู่บ้าน. หน้า 171
97. อ่างแล้ว “แนวทางการพัฒนาเกษตรกรรมรายย่อยในพื้นที่ชนบท”
98. เสรี พงศ์พิศ “มองไปข้างหน้า แลไปข้างหลัง ความเป็นมาแนวคิดและทิศทางและกิจกรรม” ในพัฒนวิธิ หน้า 11
99. อ่างแล้ว จันทนา บรรพศิริโชติ สุริชัย หวันแก้ว. “ความหวังของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม” หน้า 25
100. อ่างแล้ว เสรี พงศ์พิศ. สู่สังคมวนเกษตร หน้า 245; พิตยา ว่องกุล. ชีวประวัติบุคคลไม่สำคัญ ปราชญ์ชาวบ้าน. (กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์หมู่บ้าน 2523); อ่างแล้ว เสรี พงศ์พิศ. สู่สังคมวนเกษตร; แนวทางการพัฒนาเกษตรกรรมรายย่อยในพื้นที่ชนบท หน้า 51-219; บันทึกข้อความจาก

การสัมมนาเรื่อง เศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองภาคอีสาน ณ มหาวิทยาลัยขอนแก่น 25 มกราคม 2541 เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาทางวิชาการ “เศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเอง 11 จังหวัดภาคเหนือ” หน้า 95-116

101. หมายถึงแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของกระทรวงมหาดไทยที่ทำการสรุปเป็นเอกสารประกอบการประชุมสัมมนาทางวิชาการเรื่องเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเอง 11 จังหวัด ภาคเหนือ และตัวแทนของขบวนการกอบบ้านกู้เมือง คู่มือสรุปแนวคิดในมติชน 18 พฤษภาคม 2541 และตลอดทั้งตัวแทนสำนักเคมี
102. อัมมาร์ สยามวาลา “อนาคตของเกษตรกรรมและของอุตสาหกรรม” เอกสารโรเนียว 2540 หน้า 10
103. Hunt D.. “Chayanov’s Model of Peasant Household Resource Allocation and Relevance to Mbere Division Eastern Kenya” Journal of Development Studies., 1978. Vol. 15, No. 1, pp. 59-86; Dove M. R.. “Household Comportion” and Intensity of Labour : A Case Study of the Kantu of West Kalimantan, Bulletin of Indonesia Economic Studies; Canberra, 1981 Vol. 17, No. 3, pp’ 86-93; Smith A. E.. “Chayanov, Shanins and the Labour-Consumer Balance”, Journal of Anthropological Research, Albuquerque, 1979 Vol. 35, No. 4, pp. 477-480.
104. เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. “ปรากฏการณ์มือบ๊อบสมัชชาคนจน ประท้วงความขัดแย้งในสังคม” มติชน (2 เมษายน 2540); นิรกาย นิรนาม. “ชุมชนใหญ่มือบ๊อบ 138 องค์กรทั่วประเทศ ยิงห่างไกลอธิปไตยของประชาชน อนาธิปไตยหรือเผด็จการ” สยามโพสต์ (16 มีนาคม 2540); บทสัมภาษณ์พิเศษ “แกนนำทำไมมามือบ๊อบสมัชชาคนจน” มติชน (9 กุมภาพันธ์ 2540); ประชาธรรมดา. “มหกรรมทางสัญญาสมัชชาคนจน” สยามโพสต์ (2 เมษายน 2539); เกษียร เตชะพีระ “ส่งสมัชชาคนจน ลาทีมิใช่ล่าก่อน” มติชน (8 พฤษภาคม 2540)
105. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. “แนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองในสังคมไทย”. วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองเพื่อชุมชน. ฉบับที่ 2/2540 หน้า 19
106. เพิ่งอ้าง หน้า 20
107. กนกศักดิ์ แก้วเทพ. “เศรษฐศาสตร์การเมืองสัญญา”. วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองเพื่อชุมชน ฉบับที่ 3/2540
108. A.V. chayanov มีงานตีพิมพ์ทั้งสิ้นในช่วงที่ทำการค้นคว้าตั้งแต่ปี ค.ศ. 1911 ถึง ค.ศ. 1930 รวม 60 เล่ม และมีบทความรวมทั้งสิ้นกว่า 172 บทความ ทั้งหมดเป็นงานพิมพ์ในภาษารัสเซียทั้งสิ้น

109. อ่างแก้ว อภิชาติ ทองอยู่. ทัศนะว่าด้วยวัฒนธรรมกับชุมชน ทางเลือกใหม่ของงานพัฒนา.
110. คุณความสำเร็จของผลงานการวิจัยสำนักองค์การการผลิตในช่วงนโยบายเศรษฐกิจใหม่ที่อยู่ในผลงานของ
111. อานันท์ กาญจนพันธุ์ การศึกษากระบวนการพัฒนาของศูนย์สังคมพัฒนาสังคมมณฑล เชียงใหม่ ในประเด็นของการจัดการทางสังคมขององค์กรชาวบ้าน ประสบการณ์พัฒนาแนวทางศาสนาและวัฒนธรรมงานวิจัย ประเมินผลศูนย์สังคมพัฒนาสังคมมณฑลเชียงใหม่ เชียงใหม่ 2540 หน้า 149